

ماغتۇمغولى

(سايلانان قوشغولار)

يۇغنان و چاپا تاييارلان:

آرنه گلى

تۆركمىنى اؤورنىش مركزى نىنگ نىشى

۲۰۲۰

❖ بو ائيشىنگ زأحمتى، شاهئر حاقئندا كؤپ زاتلار اؤوره دن،
گؤرشىنگ توركمئى اوغلى، ادبىياتچى عالئم مرحوم ساپار
(أحالى) انصارى نئنگ ياغئى حاطئراسئنا باغئشلائيبار.

❖ شئيله- ده دكئريوسف آزمون ئنگ برن غئممائلى
ماغلوماتلارئنا تؤيس يؤركدن منتدارلئق بيلديريأريس.

Title of book:

The Turkmen poet MAKHTUMKULY. CHOSEN POEMS

By: ARNE GOLI

Published: Turkmen Study Center ©

PRINT HOUSE: TISK OD 1 KS.CZ. PRAGUGE. CZECH RUPUBLIC. JULY 2020

ايشىمىزىنگ يۇرىتە ليكلرى:

— بو يىغىندىنى عاراپ-پارس الپ-بىيى سىندە تاييارلامىزنىڭ سبابى، بىلىشىمىز يالى شاھىرنىڭ غوشغولارنىدا (دىوانىدا) عاراپ-پارس سۆزلىرى دىيىسنگ آشا كۆپ، لاتىنچا يازوو حاطى بىلن «خوار» (پس) بىلن «خار» (تىكن)، پيدا (نفع) بىلن پيدا (أشگار) يالى سۆزلىرىنگ يازلىشى مىگىز، شولار يالى سۆزلرە دۆشۇندىرىش برچك بولسانگ اوندا كىتابنىڭ سۆزلۇك بۆلۇمى، غوشغولاردان آغراملى بولجاق. شونونگ اۋچىن غوشغولارنى عاراپ-پارس حاطىندا تاييارلاماغىنى ماقول كۆردۆك.

— سايلاپ آلان قوشغولارمىز نىڭ همه سى شاھىرنىڭ آدىندان بار بولان قوليازمالاردا، داش باسما نوسغالارنىدا و انىقتارلى دۇرە باپ چاپلاردا غابات گلىار. شول اساسدا «آلامانا يۇرأر يولى تۆركمىنىڭ، ياو اوستۇندە يادىر يولى تۆركمىنىڭ، سۆزلار ماغتمغولى چالى تۆركمىنىڭ يالى، تۆركمىن حالقنى غالىمان ادىپ كۆركىزىان «تۆركمىنىڭ» دىين غوشغىنى، حىوادان اترەگە غايىتچاق شاھىرى «حوش قال بو كۆن جىحون درياسىندان آشدىم» دىيپ اونونگ يولونى- اورونى آزاشدىرماغا سىنانشىان «كۆزل شىرغازى» غوشغىنى، اۋز يازاننى فتاح نىڭ انگسا اۋزۇنى اۋلدۇرچىگىنى نىغتان شاھىر «فتاح» غوشغودا «فراغى درد آيدىپ...» دىيپ آشاغىنا اۋز آدىنى قويماز؛... و... شونگا مىگىز قوشغولارنى آلمادىق.

— دىگىدىرمە و تانىقتى اصول بىلن قوشغولار، قوشغى بندلىرنە سر ادىپ، هر بىر سۆزۇنگ دىغورواغىنى سايلاپ آلماغا سىنانشىدىق. مرحوم آشورپورنىڭ تاييارلان تانىقتى تىكىتىنگ ايراندا عاراپ-پارس حاطىندا دىغرى و انىق بولمادىق ترانسكرىپسىيادا چاپ ادىلمى غاتى غىناندىرئىچى، سبابى دۆزلى هم جدىلى سۆزلر، دۆشۇندىرىشلى ترانسكرىپسىيادا چاپ ادىلن بولسا جۆپۇنە دۆشردى.

— چىقغىت دا دۆشۇمە سى آغىراق بولان سۆزلرە دۆشۇندىرىش بردىك.

— سايلاپ آلان قوشغولارمىز حالقنىڭ مىلى روحونى و كۆرش اوقتىنى قالقندىرئار دىين اومىت بىلن شو يىغىندىنى تاييارلادىق، شول سبابدىن شاھىرنىڭ اول دۇنيا، قىاماتدا بولجاق ايشلر و شونگا مىگىز قوشغولارنىا آياق دىرأپ دورمادىق.

— غوشغولارنى هم صاحىپا تىرىبى (ماضونىنى) هم -ده آد اساسىندا ايكى كۆرۇشده گىردىك. شىله لىك بىلن بو يىغىندى- دا اىسلندىك غوشغىنى انگساتلىق بىلن تاپسا بولىار.

— هر قوشغى نىڭ بىرلىشيان صاحىپاسى نىڭ چىقغىندىندا برن دۆشۇندىرىشىمىزدن باشغا، قوشماچا بۆلۇمىندە گىنگراك مۇچىرداكى سۆزلۇكى هم گىردىك.

يىغىندى كۆونىنگىزدن تورار دىين اومىدمىز بار.

آ.گلى

ايچينداكىلر:

- ۵----- ايشيميزينگ يۈرپتە ليكلرى
- ۱۵----- ماغتمغولۇ كۆپ غئرانگلى شاهر
- ایل- گۆن هم قاحرئمانچئلئق حاقداقئ غوشغولار
- ۲۸----- گۆرگه نينگ
- ۲۹----- سونگوداغى
- ۳۰----- اۈنگى-آردئ بيلينمز
- ۳۱----- نۇقصانا گلگهى
- ۳۲----- دۈولت ايسلأرين
- ۳۳----- احسان قايسى بيلينمز
- ۳۴----- دۆكر بولدوق ياشئمئز
- ۳۵----- سيزينگدور (سۆر فتحه سردار...)
- ۳۶----- عارشئ آغلايا (يا آخمات شاه...)
- ۳۷----- يۆز اورسانگ
- ۳۸----- گۆگلنگ
- ۳۹----- اميره دؤنر
- ۴۰----- بير ايشه اولاشدى
- ۴۱----- دپه ندير، دۆز ندير (يدى ياشان...)
- ۴۲----- ميدان يۇلوقسا (بدو اۈلسه...)
- ۴۳----- داشئ گهرگدير (سپاه بولپ...)
- ۴۴----- يار ايلار (عاقئل بولسانگ...)
- ۴۵----- توروشئن گۆرۆنگ (هر بيگيدينگ...)
- ۴۶----- نامئس بيلن عار گهرگدير (منم ديين...)
- ۴۷----- آنگلاماز (بدآصئلا...)
- ۴۸----- ايشى گهرگدير (مرد اولدور...)
- ۴۹----- باش اۈستۆنه (نامارد كيمدير...)
- ۵۰----- آتى گهرک (اد غازانان...)

اۋوۋىت-نصیحات حاقدائق غوشغولار

- ۵۳-----قىلماق ياراشماز
- ۵۴-----ياد بولار
- ۵۵-----بىلمزمىنگ (قالام آلئپ...)
- ۵۷-----ينغلاپ گچر حالئمغا
- ۵۸-----ايگالزلىر (ساع-سالامات...)
- ۵۹-----دۆكۆپ بارادئر (غام دومانى باسئپ...)
- ۶۰-----قالئپ من (جاهئللئغئنگ جوشئ...)
- ۶۱-----داشلار بىله (كۆنگۆل آيدار...)
- ۶۲-----يار بىزىم سارئ
- ۶۳-----آتئ-ياراغئ بولماسا
- ۶۴-----مال ياغشئ
- ۶۵-----مالا سراتمز
- ۶۶-----دوز هم بولماسا
- ۶۷-----غوملى چئقئپدئر
- ۶۸-----بارئ بولماسا (زامانا شئىله دىر...)
- ۶۹-----دۆولتى-مائئ بولماسا
- ۷۰-----شال تاپسا (ايشينه اتخلاص...)
- ۷۱-----دۆيشۆنه دگمز (يوقسولئقدا...)
- ۷۲-----سىرگيدر (كۆپ ناماردا...)
- ۷۳-----دونلى گۆرنر (دوغرى باقمازلار...)
- ۷۴-----دون تاپئلماسا (دوق دالاشار...)
- ۷۵-----مالئنا دگمز (بايلار باردئر...)
- ۷۶-----قول بولغول (بىربىدۆلت ايله...)
- ۷۷-----گۆرۆم گۆرۆلمگن ىرده
- ۷۸-----أر يانئندا بللىدئر
- ۷۹-----داش دۆكر

۸۰. ----- سۈزى گچىر جانئنگدان
۸۱. ----- بولارسن (بييك داغلار...)
۸۲. ----- سازنا دگمز
۸۳. ----- داشدا بلليدير (ياغشئنگ قادرن...)
۸۴. ----- صارپ ايليير آشئى
۸۵. ----- ينقمايان اردن (هيچ كۈنگۈل...)
۸۶. ----- هيجران قايسى بيلمديم
۸۷. ----- اۋيلنگين
۸۸. ----- قئل وقال بولار
۸۹. ----- جوش بولماسن (دالى كۈنگۈل...)
۹۰. ----- انقرارسنز اردن
۹۱. ----- ديش گيتمك (تاغامئنگ لذتين آلئر...)
۹۲. ----- يلديم توت
۹۳. ----- جوش گلسه (دۈنياده نيجه ايش...)
۹۴. ----- كۈيمان بيگيده (اولاندا ايش...)
۹۵. ----- پاش ادرسى
۹۶. ----- داشئ سئندرار
۹۷. ----- دومان گيتمزميش
۹۸. ----- لاله گتيرميش
۹۹. ----- بى وپالاردان
۱۰۰. ----- قادرنن ناييلسين (حارازبان الينه...)
۱۰۱. ----- آت يانئندا بلليدير
۱۰۲. ----- آتچا بولماز (حارئنگ ايشى...)
۱۰۳. ----- ايل بيالانى (بلند داغلارئنگ باشئندا...)
۱۰۴. ----- ايلى گۈزلئر
۱۰۵. ----- دون گهرک (نه بلاسن آدامزاد...)
۱۰۶. ----- دون بولسا (تن ياپماغا...)
۱۰۷. ----- داغ سايار
۱۰۸. ----- آتا منگزار

- ۱۰۹ ----- ايچن يالندئر
- ۱۱۰ ----- نأبيلسين (عام و خاصى...)
- ۱۱۱ ----- چاتنپ بولمايار
- ۱۱۲ ----- آت ياغشى (حوش گۆنۆنگده...)
- ۱۱۳ ----- گلن-ده باردئر (گۆندە يۆزمۆنگ...)
- ۱۱۴ ----- انقبال بولمادئ
- ۱۱۵ ----- كۆنگۆل حوشوندا نر
- ۱۱۶ ----- پئغان اگلنمز (بيلبيل هجوم ادن...)
- ۱۱۷ ----- گۆزه مئحماندئر
- ۱۱۸ ----- ساغلىق اونونگ سلطانتدئر
- ۱۱۹ ----- حاسسا بولمازدان برون
- ۱۲۰ ----- قارا رنگك بولار
- ۱۲۱ ----- دۆنيا حى (سوو يۆزۆندە...)
- ۱۲۲ ----- برمه پلگه (پلك بازى برميش...)
- ۱۲۳ ----- چالدى گيتدى (بودۇنيا بازيگار...)
- ۱۲۴ ----- يۇلداشنىگ قالار
- ۱۲۵ ----- ايلينگى (گل كۆنگۆل...)
- ۱۲۶ ----- سيل قالماز
- ۱۲۷ ----- دلالت ياغشى
- ۱۲۸ ----- مايئل بولسا ادامزات
- ۱۲۹ ----- ار يانئندا بلليدير
- ۱۳۰ ----- انقرارسزأردن
- ۱۳۱ ----- جانئنا دگمز
- ۱۳۲ ----- بئر- بيريئنه بزه نيپ
- ۱۳۳ ----- يۇر بيلانى
- ۱۳۵ ----- صؤحبت ياغشىدئر
- ۱۳۶ ----- يولداش بولان
- ۱۳۷ ----- آيئنگ ياغشىئسن

سوسىيال-تانقئىدى غوشغولار

- ۱۴۱ ----- قاچا باشلادى (ايندى بيلديم...)
- ۱۴۲ ----- دۈكە باشلادى (گۈمۈلدى...)
- ۱۴۳ ----- اۋوريلمىمى، گلمزمى؟
- ۱۴۴ ----- گزه مك بيلن (آلتىمش ياشلى...)
- ۱۴۵ ----- گۈچرسن (ماغرور اولما...)
- ۱۴۶ ----- شالارقالماز
- ۱۴۷ ----- درد اينگنگيلدار
- ۱۴۸ ----- آى-گۈنۈنگىز باتماغا
- ۱۴۹ ----- حاطئن نأبيلسين
- ۱۵۰ ----- ياقانچا بولماز (هر آقماغا...)
- ۱۵۱ ----- كچ دير يارانلار (نماز خون...)
- ۱۵۲ ----- جم بولوپ
- ۱۵۳ ----- رفتارى دئر
- ۱۵۴ ----- آغلار من (اى يارانلار...)
- ۱۵۵ ----- زور بولار (ياغشلىقدا ايله...)
- ۱۵۶ ----- گۈرۈلمه گن برده
- ۱۵۷ ----- مردان قالمادى (بیر سۆزۈم بار...)

ليرىكى، عشقى غوشغولار

- ۱۶۱ ----- گزسم هر يانا (يارسئزلىقدان...)
- ۱۶۲ ----- دۈكۈپ بارادئر (غام دومانى...)
- ۱۶۳ ----- گۈكدن اينمزيارانلار
- ۱۶۴ ----- شاسئ قالاندار
- ۱۶۵ ----- ايلدن اويالماق
- ۱۶۶ ----- قاشئ ياي (بیر دلبره دوش...)
- ۱۶۷ ----- بو دردى (كشت ايله ديم...)
- ۱۶۸ ----- نامه سن؟
- ۱۶۹ ----- صاحب جمالنى گۈردۈنگى؟

- ۱۷۰ ----- باغرىم دىلنىم (دردلى دلبر...)
- ۱۷۱ ----- ايسلازىن (اووال باشدا...)
- ۱۷۲ ----- گۈزۈم دۇشدى (مىحانادا...)
- ۱۷۳ ----- ساتاشدىم (سأحرو اقتى...)
- ۱۷۴ ----- عاشىق بولوشام
- ۱۷۶ ----- بولودا غاردى مى
- ۱۷۸ ----- آيا دۇندى (يۈزى ماھى...)
- ۱۷۹ ----- غزىملى بولدوم (عشق درياسى دولدى...)
- ۱۸۰ ----- درد اولدى (كۈنگۈل بردىم...)
- ۱۸۱ ----- بولدوم ايمدى (پرو انا بولدوم...)
- ۱۸۲ ----- مىنگزار حۇكۈملى
- ۱۸۳ ----- يانارام دوغروسى (اى پرى...)
- ۱۸۴ ----- گۈزل سن
- ۱۸۵ ----- بارمى، يارانلار
- ۱۸۶ ----- اىچمەين جامم
- ۱۸۷ ----- مأحراپ قايسى بىلمەدىم
- ۱۸۸ ----- هوشى ياندئرار (وقت بولاركى...)
- ۱۸۹ ----- ايكى هاللان
- ۱۹۰ ----- آيرىلدىم (بىلىلىم آھى...)
- ۱۹۱ ----- يا جبار (باغشلاسانگ يارىم...)
- ۱۹۲ ----- نووروزدان سنى

اۈزى ھم دۇنيا قار ايشى حاقداق قوشغولار

- ۱۹۷ ----- عالمە بلگىلىدىر (اصلى گرکز...)
- ۱۹۸ ----- تورغول دىيدىلەر
- ۲۰۰ ----- بىر نان گتىردى
- ۲۰۱ ----- اوتوپ دوروپدئر
- ۲۰۱ ----- كۈنگۈل جۇشوندائر
- ۲۰۳ ----- جۇشى ياندئرار

- ۲۰۴ ----- صد جان اى دوست
- ۲۰۵ ----- بودۇنيا
- ۲۰۶ ----- حابار بيله رينى يارسندن؟
- ۲۰۷ ----- جهان سندن بى حابار
- ۲۰۸ ----- گچدى دىپ اغلارن
- ۲۰۹ ----- باد صابانن گۇرسم
- ۲۱۰ ----- باغلارنى (قسمت اولسا...)
- ۲۱۱ ----- جان چىقار
- ۲۱۲ ----- بىر گۇرۇپ گيتسه داشئمدان
- ۲۱۳ ----- يىغلاپ گچر حالئما
- ۲۱۴ ----- نالر گۇرنر (سىل ادلىنگ...)
- ۲۱۵ ----- يايلاقلارنى بار
- ۲۱۶ ----- جهان پهيدا (گلسه نوروز...)
- ۲۱۷ ----- تاسا غارشى
- ۲۱۸ ----- بهم ادر
- ۲۱۹ ----- برمه پهله گه
- ۲۲۰ ----- چاغدنر بو چاغلار
- ۲۲۱ ----- نه يلاين (كۇنگلۇم ايستار...)
- ۲۲۲ ----- شالئق بيلن
- ۲۲۴ ----- گچدى زامانا
- ۲۲۶ ----- عار بيله (دئرناغى...)
- ۲۲۷ ----- كۇز بيله

اله گييالار (مرثيه لىر)

- ۲۳۱ ----- آتامنىگ
- ۲۳۲ ----- بولار گلمدى
- ۲۳۳ ----- اوغلولم - آزادئم
- ۲۳۵ ----- گۇزله ين بولارمى؟ (بىر كاكيلىك...)
- ۲۳۶ ----- دۇولت عالى ننىگ

۲۳۷	چوودورحان اۋچىن
۲۳۹	قوشماچا
۲۴۱	ماغىنمغول نىنگ دۈره دىجىلىگى و بىبلىوگرافىاسى
۲۶۵	شاھىرئىنگ مدنى مىراتئىنى اۋورنىمك
۲۶۹	شاھىرئىنگ ادئنا يىرلىن قوشغولار
۲۷۵	ماغىنمغول و قلىچ مۈللى يىف
۲۸۴	سۈزلۈك ھم دۈشۈندىرىش
۳۴۳	غوشغولار تىرتىبى (الپ-بى اساسئندا)

ماغتنمغولۇ، كۆپ غىرانگلى شاهەر!
(سۆزباشى يرينه)

«همدم بولوپ ايچگين-ايچگين سۇرمايان،
نأبيلسين، بير گۇروپ گيتسه داشئمدان،
كأميل بولوپ، جان قولاغئن برمە يان،
آنكا بيلمز هيچ بير ايشى داشئمدان.»

شاهئرئنگ قوليازمالار دۇنياسينه سياحات!

مأليم بولشونا گۇرا ماغتنمغولۇ شاهئرئنگ اۆز الى بيلن يازان يكجه سطيروا بئيله- ده دورسون،
حاتتا اوتوردان يكجه نوقادى-دا ييزه يادىگار غالماندئر. ييز بو گون افندى نينگ سۆزى بيلن
ايدانئمزدا «چوربانئنگ چورباشئندان» پيدالانيارئس، ياغئى شول دؤورده توركمن توپراغئ نئنگ
دورلى كۆنجيگينه-حازار ياقاسئندان، جيحون بويلارئنا، اتك، اترك-گورگئندن حيوا چئلى شاهئرئنگ
موشتاقلارئ اونونگ قوشغولارئ ياتدان بيليانلرى تاپئپ، يا-دا حوت يادكش لرينگ اۆزلىرى اولارى
كاغزا گچيربيدئرلر. البته بو ايشلر شاهئرئنگ دؤره ديچيليگى نينگ ناچه اسسه سيني اۆز ايچينه
الاندئغى ييزه مألیم دال، يۇنه بير زات آپ-ايدئنگ اولام دؤره ديچيليگينگ اومماسئز بۇلگى نينگ يازغا
گچمأنليگيدئر. قۇليازمالارئ گۇچورهلرينگ بيلىي وه سۇوادي شاهئرئنگئمدان حاص پسبولانئ
اۆچين اولارئنا نچه مەسى گۇچۇريان تكتسئلرينه دۇل دؤشۇنمان، كاً حالاتدا اۆزلىرچه اونئ
اۆيتگه ديديدئرلر. قوليازمالاردا بير قوشغئ نئنگ يا- دا قوشغى بندى نينگ دورلى واريانئتينا دوش
كليئيايلىگى نينگ سبابى قوشغولارئنگ دورلى كأتب لر، مورزه لر، آحون-موللار طاراپئندان يازغا
گچيريلمگينه دير. مونگا يئننه شو فاكئورلارئ دلئل اديپ گۇركزسه بولار:

- ۱- ايشينگ جغرافيا ميدانى نئنگ گيئنگ ليگى؛
- ۲- كأتبئرينگ دورلى گپلشيك ديالكت/ شيوه لرده بولان آداملارئغئ؛
- ۳- قوشغولارئ دين اصول لارئنا غابات گتيرمك اوچين اولارى دين آداملارئ نئنگ اويتگئمكلرى، شراب، شربت اديليپ گۇركزئليارو...
- ۴- عاراپ اليپ-بييسينده بولمادئق (پ، چ، ژ، گ) سسلرى سبابلى، قوشغولارئنگ يازغا گچيريلمگينه بللى بير يازوو قادا اولانئلمانئغئ؛

۵- شاھىرنىڭ قوشغولارنى ئىنگ، ادبىياتنىڭ كۆنە (چاغاتاي) بىلەن تاز دۋورونىڭ سېگىدىندە دورانلىغى سېلىپ، بىر سۆزۈڭ ھەر بىكى گېلىشىك شىوھ سىندىن پىدالانغىلماغى.
مونگا يىنە- دە باشغا فاكىتورلارنى قوشسا بولار، يۇنە سۆز اوزاغا چكىمسىن دىيىپ حاضىر شولاربىلەن چاكنىيارىس.

انئحا شو يردە ھم مى شاھىرنىمىزنىڭ بىنلىكى شاھىرلاردان حاص اشا، اۋستۈن بولان گۆيجۈنە گۆز يتىرىيارىس. اول نامە دن عبارات ھم ناھىلى؟

بىزىڭ چاغىمىز اىنفورماتىك، دىجىتال تىكنولوژى چاغى. اىنتىرت ارقالى يىلدىرئىم تىزلىگىندە دۇنيانىڭ بىر اوجوندان اول اوجونا حاباردىر، ماغىلوماتى يتىرىپ بولبار، يۇنە گۇرباق بارنىپ ناچە عاصىرموندىن اوزال شاھىرنىمىزنىڭ قوشغولارنى حازار بىلەن جىحون ارالغىندىن كىنگىن ياپراپدىر. بو گۆن قوليازمالارنىڭ يا-دا داش باسما لارنىڭ ادرسىرنە سراتىنىڭ اولار دىنگە تۈركمىن تۈپراغىندا باسىلمان، اىسىم اولاردا اۋزىگىستاننىڭ نىنگان شاھىرنىدىكى عارف جاننىڭ مطبەھىسى/باسماحاناسىنىڭ، پاكىستاننىڭ لاهور شىھرىندىكى كرىمى نىڭ، استراخانداقى عمروفىنىڭ، ... الحپوس... سونگ-سونگلار لىدىن، لىپزىك، استانبول... دىين بىللىكلرىنى گۆرىيارىس. گەنگ غالىپ اۋز-اۋزۈنگە سوراغ بىرىارسىڭ، حى-دە اۋتورنىدىن/ايە سىندىن يىكجە سطرى غالىمدىق بىر پىھىمىڭ شىئىلە گىنگ مۆچىردە ياپراماغىنا نامە سىباپ بولانئقا؟... مونونگ يىكە-تاك جوغابى بولوپ بىلر، اولام، بو دوردانە پىھىم كارتىناسىندا، مى لىگىنگ اشا درجە لى نىشانىنىڭ، انسىنىڭ، تاغامىنىڭ بارلىغىندا. اولاردا تۆركمىن حالقىنىڭ آر-نامىسى، مى-دۋولت قورماق، اركانا ياشاماق آرزو-اىسلگىرى، بىرى-بىرى نىڭ آراسىندا ارىش-ارغاق بولوپ گچىار.

دورلى قوليازمالاردا و داش باسما نوسغالارنىدا شاھىرنىڭ قوشغولارنىداق سۆز و بند تاپاۋوت لىقلارنى سلجىرمك اوچىن تانقىدى تىكىست تايبارلامالى دىيىپ، تۈركمىستاننىڭ ادبىيات مىدانىدا اتلارنى چاپدىران، اصلى گلىپ-چىقىشلارنى تۈركمىنلاردان بولان ادبىياتچى عالئملار، اھالى لاقاملى مرحوم ساپار انصارى، مرحوم بايرام محمد اسلامى (اھوندوف)، مرحوم نورمحمد اشىرپور(مردوف) داغىنىڭ دىللىرنە تۇپى بىتدى، اما شوروى تۈركمىستاننىڭ توتالىتر رۇمى اولارا بو روغصاتى بىردى، برسە، اوندان بىرگىدىن عالئمنىڭ ماغتمغولدىن قوران عالئمنىڭ دسترتاسىلارى، علمى ايشلىرى پوچا چىققاقدى. تانقىدى تىكىستى چاپ اتمك ابراى حاتتا غاراشسىز تۈركمىستاننامىزا ھم

نصیب اتمان، نور دادا ئىنىگ تاييارلان ايكى جلدلىك بو ائىرى يانگى بىرناچە يىللاندا توركمىنصأحرادا چاپ ادىلدى.

شو ىرده ماغتنمغولۇ نىنگ تانقندى تكستى نىنگ تاييارلانئش استىلى بارادا مرحوم آشرىوردان تاپاوتلى لىندا دكتر يوسوپ آزمونىنگ ائشى حاقدى كلام آغزى دوروپ گچمگچى. نورمحمد آشورىور دورلى نوسغالار اساسندا دوغروراق سۆزى يا-دا بندى سايلاپ الماغا سئنانئشدى ياغى اۋزونى دىنگه نوسغالار چاگلىدىردى، يوسوپ آقا مونونگ اۋستە سىنە سۆزلىرىنگ دوپ كۆكى، اولارنىنگ دورلى دۋورلرده، دورلى توركى دىالكت لرده اويتگاپ بىلجك گۆرنوشلىرىنى ناظارا آلىپ، دۆشۆنمكلىرى قىن بولان بىر گىدن سۆزلىرى آچىقلاپ بردى.

اىندى شاهترىنگ آدى، ادبى لاقامى، ياشى و دوغوپ-دۆشان ىرى حاقدى جلدلره سئ ادىلىنىگ:

«بىلمە يان سورانلار ايدىنگ بوغارئپ ادىمىز،

اصلى گرکز، يوردى اترك، ادى ماغتنمغولۇ دئر.

— مختوقلى مى يا-دا مخدومقلى؟

— فراقى مى يا-دا فراغى؟

اگر مختوم بولسا، اوندا مختوم عاراپچادا «ختم ادن» بىتىرن، تاماملان، بلكى قرانى ختم ادن، بلكى دىنىنگ بىر تاپغترئى بىتىرن ادم...

اگر مخدوم بولسا، اوندا مخدوم، خادم، حىذمات ادىان ادم. اوندا انزىندا قى «قول» نامە؟ حىذمات ادىانلىرىنگ قولى، قولونگ قولى.. بو-دا بىر حىلى گلشكىسىز..

كأبىر داش باسمالاردا اول «مخدوم قلى»، محطم قلى يالى گۆرنوشلرده-ده يازىلئىدئر. بو سۆزلىرىنگ ماننلارنى اننىق دال، يۈنە «ماغصنم» سۆزۈنىنگ-اصلنىدا عاراپچا معصوم/گوناسىز، پاك دىگىنى بىلباىرسى... شاهترىنگ اۋز قولى بىلن يازان كىجە سۆزى-ده بىز مالىم بولمانسونگ بو بارادا بلى بىر زات ايتماق مومكىن دال، دوشوندىرىشلىرى دىنگە چاقلاما بولوپ غالىار.

پۇراغى دېيمك نامە؟ عاراپچادا مونونگ ايكي گۇرنۇشى، يېرى-يېرىدىن تاپاوتلى ايكي دورلى مانئسى بار، «ى» قوشولماسى بولسا ايه ليك دۇشۇمدىر. يېرىنچى دن اگر فراغى، فارغ = آسودا سۇزۇندىن گليان بولسا اوندان اول «دۇنيادىن، بار آلالادان بوش ادام مانئسىندا. شاهتر يېرىدە شئيله ديبار:

ماغتمغولۇ آدنىگ دۇندى فراغا،

فارغ بولوپ، چك اۇزۇنگى غراغا.

ايكىنجىدىن: اگر پۇراغى/فراغى، فراق = آيرالنىق، هيجران مانئسىندا بولسا اوندان شاهتر، يارنىندان مى، دوغانلارنىندان مى يا-دا آتاسى آزادى دان آيرىلانى، داشلاشانى سبابلى بو لاقامى آلان بولماغى آحمال. مونونگ-دا اصلنىندا ناحىلى يازىلشنى بيلمىمىز اوچىن بللى يېرى زات آيتماقدان ساقلاينارىس. دېيمك يېزى هينىز شاهترنىنگ آدى ننىگ و لاقامى ننىگ ناحىلى يازىلمايدىغى حاقنىدا آنىق يېرى بېكر آيدىپ بيلمىزوق.

شاهترنىنگ ياشى حاقداق جدىللىر:

شو گۇنلر شاهترنىنگ دوغلان گۇنۇنىنگ دۇرلى ليكى حاقدا اوزالقى جدىللىرىنگ اۇستۇنە تازە مى قوشولدى، اولارم شاهترنىنگ ۱۰ ياش جىوانلاشدرنىلماغى، خاص دوغروسى اوزالقى آيدىللىان ۱۷۳۳ يېرىنە ۱۷۲۳ دىيلىمگى. گچىن يىل توركىمىستاندا بو ۱۷۲۳ سنە سى رىسى تايىدان انغلان ادىلدى. شول سبابدىن هم شاهترنىنگ ۲۸۲-نجى دال دە ۲۹۲-نجى يىل يوبلى بلله ندى. البته بو تازە ليك دال، سبابى بارىپ ۱۹۷۲-نجى يىلدا ادبىياتچى عالم مرحوم ماتى كۇسايىف اۇزۇنىنگ «ادبىيات بارادا صۇحبت» دىين يىغىندىسىندا شاهترنىنگ وپات بولان تارىخى حاقدا شئيله ماغلوماتى گىرىبىدىر:

۱۹۳۵-نجى يىلدا اسنقولى اوبالى ۷۰ ياشلارنىندا بولان بايرى قاضى دىين ادام شئيله

آيدىار:

۱۹۱۳-نجى يىلدا حاجا گىتمك اوچىن گۇكلنگىدن، اسنقولا گلن غىزىل بابا آدى يېرى گۇكلنگىنىگ دىيمگىنە گۇرا، ماغتمغولۇ ننىگ چولوغى آناقوربان شو ۱۹۱۳-نجى يىلدا ماغتمغولۇ ننىگ قىبورى ننىگ اۇستۇندە صاداقا بردى. شول صاداقا برلىن واغىندا (۱۹۱۳-نجى يىل) ماغتمغولۇ ننىگ اولومىنە ۱۰۰ يىل دولدى، «يىنە بايرى قاضى»: «ماغتمغولۇ ننىگ و اونونگ آتاسى دۇولت مامت آزادى

نئنگ قىبورلارى بىرى-بىرىنه ياناشق (ماغتمغولۇ گۇندوغار، آتاسى گۇنبتاتار طاراپىندا) بولوپ، اترك چاپى بىله سونگوداغى آراسىندا «غارى ملا» دىين قونامچىلىقتا دىر» دىيىپ آيدىار.
 دىيمىك، شاهترىنگ دوغلان واغتى حاساپلانىان ۱۷۳۳-نجى يىلنىڭ اوستونه ۸۰ ياشى قوشساق، اونونگ اۋلومى ۱۸۱۳-نجى يىلا دۇشيار. شوندا اونونگ چوولوغى آناقورباننىڭ ۱۹۱۳-نجى يىلدا ماغتمغولۇ نئنگ اۋلومىدىن بارى يوز يىل گچىندىر» دىيه نىنه غابات گليار.»^۱

اگر- ده يوقارداقى ماغلوماتا گۇرا شاهترىنگ وفات بولاننى ۱۹۱۳-نجى يىلدا ۱۰۰ يىل بولان بولسا اوندا اول ۱۷۱۳-نجى يىلدا دونيا آينىپدىر. وامبرى كومىش دپه لى عالئم هم سوادلى قزل آخون لاقاملى مراد آخون حاقدا گۇررۇنگ برىندە اونونگ اھلى توركمىلرنىڭ آراسىنا گىدىپ طبيچىلىك ادباندىگىنى خىبربريار. وامبرى شئيله عالئم آدمىنگ سۇزلىرىنه سالغىلانئىپ، مختومقلى نىنگ تاقمىن ۸۰ يىل موندان اوزال آرادان چىقاندغىنى اوز سياحت ناماسىندا گتيريار. دىيمىك شاهترىمىز ۱۷۸۳-يا- ۱۷۸۰-نجى يىللاردا ۷۰ ياش تۇورگىندە آرادان چىقان بولالى. (قره ايشان، ايشان لاردان- شول ساندان مختومقلى- هيچ كىمىنگ اق اش طوبونى (۶۳ ياش) برمدىگى حاقداقى رووايتى گۇررۇنگ برىپدى)
 شاهترىنگ اثرلىرىنه سالغىلانئىق اوندا اونونگ ياشان دۇورى شوو آشاقداقى تارىخى شخسىت لارنىڭ دورموشونا غابات گليار:

- ۱- فتح عليخان قاجار. ۱۷۲۶-نجى يىلدا ماشاتدا ندىرشاننىڭ دىلدووشىگى بىلن اۋلدۇرلىيار. شوندا مختومقلى ۱۳ ياشلارنىدا بوليار.
- ۲- اھلى سنى لرى شايى لارنىڭ ظولموندان آزاد اتمىك باھاناسى بىلن توركمىلرە حاط يوللان ندىرشاننىڭ سردارى بولان احمد خان ابدالى/ احمدشاه درانى (مختومقلى نىنگ اثرلىرىندە كمال خان اوغان. حۇكوم سورن دۇورى ۱۷۲۲-۱۷۴۷) دۇولت مامت آزادى وباشغالارنىڭ ادخى توتيار. شول حاطنىڭ سنه سى ۱۷۴۵-۱۷۴۶ يىللاردا غابات گليار. دىيمىك، مختومقلى شول واقت ۳۲ ياشلارنىدا. ادىل شول واقت هم اول «يا آخمت شاه»، «بولسون باشىمىز» يالى قوشغولارى يازيار. «بولارگلمدى» دىين اثرىندە بولسا: «انه لرىندىن آيرا ياتمازدى

¹ Mäti Kösäyew, «Edebiyat barada söhbet». "Türkmenistan" neşriyaty. 1972, s. 77. Taryhçy alym Prof. Myrat Annanepesow «Magtymgulynyň döwri» diýen işinde «Hasar» gümrük geçelgesinde Gyzyly Babanyň dokumetine araçakde basylan möheriň taryhyny görkezýär, olam şol 1913-nji ýyl bolup çykýar. (Türkmenistanyň serhet araçak gullugy arhiwiniň materiallaryndan)

- اوغلانلار» دىيىپ، محمدصفا بىلن عبدالله نىنگ اۋز اىنى لرى دىگىنى انگلادىيار. (بئىلە يوزلنمىنى آقا، اينأ آيدىپ بىلر. صافارانصارى نىنگ گۈرۈنگى)
- ۳- محمدحسن قاجار(فتح عليخاننىنگ اوغلى) قوزغالاننگ تورزان دۈرى ۱۷۲۲-۱۷۵۹ شاھترئمتز شول واقتلار ۴۶-۱۱ ياشلار آرالئغنىندا، دۈره دىجىلىگى نىنگ و دۇنيا گۈزىتىمىگى نىنگ حاص دولان چاغى بولمالى. شوندا اول بو فتح سردار اوغلوندىان اۋز ايلينه حاراي گۈزلۇپ «سىزىنگىدىر» دىين قوشغوسىنى دۈره دىار.
- ۴- آقامحمد خان قاجارنىنگ، زندلره قارشى غوزغالاننگ تورزان واقتى ۱۷۷۹-نجى يىلا غابات گلىار. شوندا مختومقلى نىنگ بىزىنگ بو حاسابىمىزا گۈرأ ۶۶ ياشىندا بولىار. (اۋلىزىندىن ۴ ياش اۋنىگ). شاھترئنگ «قضادئر، قسمت دئرىزدده كرمان ده» دىين (چۇودورخان اوچىن ادىلى اليگاسى- مرثيه سى) يا آقامحمدخاننىنگ يزدلره قارشى قوزغالانگىنى انگلادىيان بولمالى، يا- دا چاودىرچانىنىگ، احمدخان دۇرانى يە كىمك برىمك اوچىن (۱۷۴۶) ايرانىنىگ دورلى يرلىرىندە آلىپ باران سۇوشىنى بيان ادىان بولمالى. يۇنه شو ايكىنجى وارىانت لوگىكا غابات گلىار. (دۇو چكىپ اصفهان شھرىنىگ آزلار) دىين اثرى هم چاودىرخاننىنگ حركىتىنه شاياتلىق ادىار.

شاھترئنگ دوغدوق مكانى:

يىركى يىل موندان اوزال توركىمنصأحرادا ايلدىشلىرىمىز طاراپىندىان يولا قويولان اينترنت سايتلارنى نىنگ يىرىندە يالنگىشماشام يازنىچى امانقلىچ شادمهر بولسا گەرک، حاجى قاوشاندا ياشوللار بىلن صۇحبتدش بولاندا اولار: «سىز قلىچ قولئىوفه، ماغنىمغولۇ نىنگ شو اوبادا ياغنى حاجى قاوشاندا دوغلاندىغنى آيدىپسىنگىز، بو دوغرومى؟ دىيىپ سوراندا، اولار بىز اول حارى اشىكىلى روس اداىمىنىدىان چكىنىپ، شئىلە دىيسك بىزه زات دىيمىز اۋىدوپ، شونى آيتدىق»، دىينمىشلىر. البتە ياشولار حاقلدى، سبأى قلىچ قولى نىنگ قوللوغ ادىان رۇمى شول واقتلار توركىمنصأحرادان انامراد اخونى، گۈگى صوفىنى، يازىچى اورازمحمد وپايى اوغورلاپ غايراق آلىپ گىدىپ باشلارنىا يتىدى.

بىزىنگ پىكرىمىزچە، تىره-طايبالار آراسىندا حۇكۈم سورىان شول دوۋۇردا كى اغزالائق، يوموت-گۈكلىنگ داواسى و شونگا مىگىزىش دركىسز غاندۇكشىكلر، -اولار ماغنىمغولۇ نىنگ اثرلىرىندە- دە اۋز بىاننى تاپنىدىر، شئىلە اغئر اتموسفرادا گرگىزلىر يا-دا گۈكلىنگر گلىپ يوموتلارنىگ آراسىندا اورناشنىپ، آسودالئقدا ياشاپ بىلمىز دىيىپ حاساپ ادىارىس، بلكى-

دە شول دۋورده حاجى قاوشان بىر گرکز اوباسى بولوپ، يومتلار سونگرا گليب اونى ايه لانديرلر. عمومان گرکزلىرىنگ اير واغلاردا «غزئىل بايئر»، «غارا شور»، «اق شور»، «اۋىلوق»، «تۈرىيت»، «سونگوداغى» يايلاقارلارندا مسگن توتاندنقلارنى آنقى.

«اۋىلوقدا يايلاق قورساق، ات چاپدئرئپ، بايراق برسك

تۈرىيتده خارمان قورساق، نان دۈكمك حئىالئنگ سنىنگ.

گۈرشومىز يالى شاهئرمئزىنگ اثرلىرى نىنگ آنقى سانى، اونونگ آدى، دوغلان هم يوغلان سنه سى حاقدى كسگىتلى بىر زات آيتماق آنكسات دال. اوندى توركمىستاننىنگ گۈرنوكلى حودوزنىكى/ صوراتكشى مرحوم آيخان حاجىبووينگ عالملىق درجه سىنى آلماق اوچىن لىنىنگراددا اوقايان واقتى دىسرتاسىيا ايشى بولان «ماغتمغولۇ» دىين پورترتى، توركمىن شاهئرنى نىنگ يوز كىشبنى انگلادىارمئقا؟ شول دۋورده گرکزلىر شئيله چۈر تلىك -شئىبق گىيىدىرلمى؟ ايسم بو پورترتدىكى يوز كىشپ، شاهئرنىنگ نىيرلىرىدىن بولان، مرحوم غارا ايشاننىنگ برن ماغلوماتنا غابات گلسمه نآتجك؟ قارا ايشان، شاهئرنىنگ سارى ياغز، چاقى بورون، اينچمك ادامدىغى حاقدى ارقاما- ارقا گرکزلىردە آيدىلىپ گلىان روايتى مانگا گوررونك برىدى. كاشكى دۇنيا بلى اگىرتلىرىنگ پوشكىن لرىنگ، شكسىرلىرىنگ پورترتلىرى بىردورقونا ساقلانئشى يالى بىزىنگ شاهئرمىزىنگ شول اىلكى چكىلن پورترتى ساقلانئپ، هر گونده دىين يالى ماسغارا بىرگۈرنوشده بايرادىلماسادى.

سوسىيالىستىك ادبىياتدا عمومان مى قاهرئماننىنگ غارئپ ماشغالادان، زأحمتكش ايشى-پرولتار غاتلاغئندان بولاندىغى ماغتالىار. سووت/شوروى دۋورى توركمىستاندا، شاهئرمئزىنگ دورموشى حاقدى، يازئلاندا اونوننىنگ غارئپ ماشغالادان بولاندىغى، چوپانچئلىق ادندىكى اۋنگه سۈرۈلىار، حاقتات يۈزۈنده بولسا دۋولت مامت ملا، اىلىنىگ آدى-ابرايلى آدمسى بولوپئر، گرکز اىلىنه شالارنىنگ، حانلارنىنگ يولان حاقلارنىندا دۋولت مامدىنگ آدى باشدا اغزاليار. بىزمونگا احمد حان دوررانى نىنگ گۈكلنگلره يولان حاطنندا هم-ده ۱۸۷۰-نجى يىللاردا ناصرالدىن شاننىنگ خراسانه ساپارى ماحالئندا گۈكلنگلرىنگ «دودورغا» تىره سىنه يوزلىنىپ يازان حاطنندا، اىكىنجى دۋولت مامدىنگ آدئنا غابات گلىارىس.

بىرسۈز بىلن آيدىلاندا يوقاردا اغزالان غاپما- غارشى جدلى سوراعلار عالملارنىنگ، تارئحچىلارنىنگ، ماغتمغولۇ شئناسلارنىنگ تازە علمى آچىشلارنىندا اۋز جوغابئنا غاراشىار.

«ماغتنمغولۇ بو دىر دردىنگ صاحى گەرك هر يوردونگ

شېر ضارېن گۆرمە يان قوردونگ، هر مورتى بىر تېرە دۇنر.»

گېچن عاصرئنگ باشلارئندا انلايتا-دا توركمىنىستان دۋولتى قورلاندىن سونگرا ماغتنمغولۇ نئنگ قوشغى-ديوانلارنى غايتا-غايتادان چاپ ادېلىپ باشلاندى. يېز بو پورصاتدا اولارنئنگ اھلىسىنى آغزاپ بېلمىرىس. شئىلە دۋولتلى ايش دورا-بارا بېزىنگ توركمىنىستاندا-دا اۋز تاثيرىنى يېتېردى، ياتان يرلىرى ياغنى بولان ملا مېرزا عبدالھى و بردى محمد امانى بو ابرايلى ايشدە ايلكىنجىلر بولوپ بېللىرىنى قوشاپدئتلار.

تۆركمىن توپراغى نئنگ آراسئنا چكىلن تىكە ئىكلى سىم وساويق اورشى دۋورىندە حۇكۆم سۆرەن ظالئم سئىياسات يارئم عاصىرئلاپ، دوغانى-دوغاندىن آيرا سالىپ گلدى، يۈنە بو تىكئىكلى سىمىلر، آراچاكلر شاھىرئىمىزنگ سۆزلىرىنى ھم ايدىيالارنئى بوغوپ بېلمىدى، حالقى آغزى يرلىگە چاغىريان قوشغولار غاناتلى بۆرگۆدە دۋنوپ، دۋولت آراچاكلرىنى بۇوسۇپ گچدى.

شاھىرئىمىز ايران توپراغىندا يرلشيان آق توقايداقى «غارى ملا» قونامچىلئىغىندا ابدى دئنج آليانام بولسا، اول بو گۆنلر مازارئنا ادېليان زياراتلار بىلن آراچاگىنگ ايكى طاراپئندا غالان دوغانلارنى هر يىلدا دىين يالى بېرساچاغئنگ باشئنا اۋىشۇريار. مونگا كرامات دىيمانى، ايسم نامە دىمەلى، حايسى گۆچ-قودرات شئىلە اورنى ايه لاپ، شئىلە حومانىستىك/انسانپور مىسسىيانى باشارئپ بىلر؟

اوندا گلئىنگ شاھىرئىمىز سۆز اوقونى نئنگ گۆبجۆنە بىر ناظار ايلايلايلىنگ. شو آشاقداق سطرلر دوران بىر كارئينا، نە گۆزل تابلو:

«اۋنگونە بلىند داغ، سرىندە دومان
بولوت اويناپ، باران دولسا چايلارا
دنگىزدن اۋسر، يلى گۆرگە نىنگ
آقاربۇز بولانئپ، سىلى گۆرگە نىنگ.

يئنە بىر مثال:

ھماى اوتورئشلى، لاجئن توروشلى
تزرۇ عشوہ لى، كاكىلىك سايراشلى
كېدر توپوقلى، مارال گۆلۆشلى
توغون قوش تىمارلى، تارلان باقئشلى.

سۆز بېلمىسنگ، بىلە نىنگى آيتماسانگ،
سۆز سۆزلە دىپ، سۆز ااصلئنا يتمە سنگ،
ياى چەكنگدە، دوغرى غاراپ آتماسانگ،
اول اوقونگ، نئشانانگ يانئنا دگمىز.

دۈزمەنم، دويمانام، دورمانام، اى يار،
 جام مى سوندوغىنىڭ گۈرمەسەين اغيار،
 بو ساقى دۋورۇندىن ايچمەين جامم.
 گلەنم عاقلنما، گۈرمەين كامىم.
 اوسساسىز ايشلەنن، كىرىشىسىز غاتلان،
 قول دگمان چكىلن، اوقسوز اتلان،
 غنماتسىز ساتلان، السىز توتولان
 چىلە سىز قورلان يايا ساتاشدىنم.

زاماناسى نىڭ ظالئم حاكىملىرىنى، كذاب ايشان-پىرلىرىنى تانقىت ياسىغىننا آلشنىدان بىرنأچه بند:

هر امىرىنگ، گر وزىرىنگ عاقلنى كوتاه، حام اولار، اول وزىرىنگ آدى آحر حالق آرا بدنم بولار.

حالائىق بارچاسى جسدحور بولدى، عالئملار عئلئمندان غالدى، كۈر بولدى،

سپاهى بارئسى پاراحور بولدى، شاه آلئندا عادئل وزىر غالمادى.

درويشلر طاقاتئ ايلهدى ربا، يورتدا كراماتئ ايشان غالمادى.

تاموغدائر تا دونيأدن اۋتىنچأ پىرىمىز بكدوردئ ايشان دالمى؟

گۈرۈنگ-حأ اۋزۈن اۋونه، رحم اتمز دوغان-دوغانا

سلەسەين منگزەديپ سوغانا هر اۋنگى يتن موللا بولار.

ماغتمغولۇ باشا باغلاپ سلەر، آچ بۇرى دى يورتوب نىچە موللالار،

حالالدىن، حارامدان يىغناپ غاللالار، هرئە تاپسا، دىنمان دئقا باشلادى.

عاقللار بار باشا باغلاپ كچەرلر، ايچگىن-ايچگىن سورسانگ، مانئ ساچارلار،

آقماقلىقدا اۋزۈن بزأپ نىچەرلر، كلەسەينە ساران پەشەينە دگمز.

آلتمئش ياشان، صوفى، يتميش يىلقنلار، آز غالئپدئر آى-گۈنۈنگىز باتماغا.

هر اشيادان يار صئپاتئ درس آلدئم، قران قايسى، كىتاپ قايسى، بىلمدىم.

ايندى بىرنأچه يئلدىن بارى هرگزك آق توقايا اۋيشن ماره كا گۈزۈنگ دۋشندە، بويسانماق بويسانيانگ،
 قووانچدان- بگنچدن كۈنگۈل قوش غانات باغلاپ، شول آداملارنىڭ آراسننا باراسنىڭ دىيار. كۈللى
 تۈركمىنىڭ بىر تن بىر جان بولوپ، شاهئىمىزنىڭ تويونا توپار- توپار گلەگىندە، مختومقلى آتامزىنىڭ مى
 روحومىزى قالىندىرىلانغىندا، اونونگ دۋردأنە سۈزلىرى نىنگ قالىبىمىزنىڭ تارئنا قاقايانلغىندادئر. شئىلە
 چاغئرىشى، شئىلە مئىنگى مئىنگ پىكرىمچە هيچ بىر سىياسى حركت، باشارئپ بىلمدى.

بىزىنگ ياقىن تارىخىمىزدا، ئىلتىپادا- دا تۆركمىنلەر ئىلتىپادا اۋچ سانى اولى تارىخى واقعا بولوپ گچدى. بىرىنجىسى ۱۹۲۵-۱۹۱۶- نىچى يىللار آرالغىغىندا جىمهورىت اوغرونداق گۇرش، ۲-نجىسى ۱۹۴۰- نىچى يىللاردان سونگراقى گۇرشلر، ۳-نجىسى بولسا ۱۹۸۰- نىچى يىللاردا اوتونومىا اوغرونداق گۇرشلر. بو حالق غوزغالانگلارنى نىنگ اۋچۇسى- ده اشجاق منزىلینه اشئپ بىلمان اغىر يىنگلىشلره اوچرادى. مونونگ اساسى سبأپلرىندىن بىرى حالقى جىسىلشدىرىپ بىلمدىك گۇبجۇنگ بولمانلغىغىندا دىيپ اويلاينارين. اكر- ده اهللى حرىكلرىمىز مى شاهىرىمىزنگ ادئى و اونونگ ايدە يالارىندىن اوغور آلان بولسادى، بلكى اوندان اول آرزولار حاصل بولادى. بو حوكمانام شئىله- ده بولادى. سبأبى مختومقلى داقى ايلهام گۇبجى، دنگىز كنارىندان توتوپ تا جىرگلانا اوندانام انگۇردا تا تربت جام داقى، سرخس داقى تۆركمىنلرى...، يوق... بوهم آز، بارىپ تۆركمىنلر داقى گۇرونوكلى ايدىلشلىرىمىزى آلان دىر، سوندداكى تۆركمىنلرى بىر سوپرانىنگ باشىنا اۋشۇرىپ بىلىار آخىرىن. ماغتمغولى حالقىمىزىنگ باشى نىنگ تاجى، اولوسومىزىنگ اۋچمز ائىلحام چىراسى، دۇردانه لرىندىن غانئپ بولماجاق آلتىن چشمه سى دىر.

آرنه گلى

تارىخ عىللملارنىنگ كاندىداتى.

سوئد ۲۰۲۰

ايل-گون هم قاهرئمانچئلئق حاقداقئ قوشغولار

۱- گۆرگە نىنگ

اۋنگۆندە بلند داغ، سرىندە دومان،
بولوت اويناپ، باران دولسا چايلارا،
ئوقايلارى باردئر غارغى-غامئشلى،
بۇز گۆسفنند، غئر يىلقى، قارا گامىشلى،
حاتارلانئپ دوران اينر، مايالار،
سنگرىكلأپ، آبانئپ دوران غابالار،
يىگىتلر تىرمە-شال غوشار بىلىنە،
آق گۆوسۆن بىير جرن، دنگىز يلىنە،
ماغتنمغولۇ ايلدن-ايله آرالار،
غُولون ساللاپ مارال غاباق پرى لىر،
دنگىزدن اۋسر، يەلى گۆرگە نىنگ؛
آقار، بۇز بولانئپ، سىلى گۆرگە نىنگ.
گۆزلىرى باردئر آلتئن-كۆمىشلى
آرغالى^۲ گاۋ بولار مالى، گۆرگە نىنگ.
آغئر بىزىرگنلر، تجار ايه لىر،
اۋنگى-آردى، ساغى-سولى، گۆرگە نىنگ.
يۇرغا مۆنۆپ، تارلان^۳ آلار الينە،
مأله يىر مارالى چۆلى، گۆرگە نىنگ.
هيجران تىغى بىلن باغرئن پارالار،
اينر اولومئندان، دالى گۆرگە نىنگ.

^۲ آرغالى: داغ كه يىگى.

^۳ تارلان=اوقوشى.

۲- سۇنكى داغى

اي سۇدۇكىم، سۇنكى داغى، داغانلى دىر بېلىنگ سىنىنگ؛
دوشمان گۇرسە دۇدۇلە شر^۴، يوموت، گۇكلنگ ايلينگ سىنىنگ.

كسگىن-كسگىن يولونگ گچر، «غزىل بايىر» گۇوين آچار،
سوونق چىشمانگ سووين ايچر، سۇرى-سۇرى مالئنگ سىنىنگ.

دۇرلى-دۇمن اوتونگ بىتر، هر درانگ يىر ايله يتر،
حاتارلانىشۇپ كرون اۋتر، «نايىدادى» دىر يولونگ سىنىنگ.

«اويلوقدا» يايلاى غورساق، آت چاپدىرنىپ، بايراق برسك،
«تۇرىيت» دە حارمان غورساق، نان دۇكمك حنىالئنگ سىنىنگ.

ماغتمغولى، ست آچاندىر^۵، بو دۇوران سندن گچىدىر،
اۋستۇنگدن ايلينگ گۇچىدىر، نيچىك گچر حالئنگ سىنىنگ؟^۶

^۴ دوودىلاشماق: حابباتا مېنىك، دوشمانا غاضىبىنى گۇركىزمك.

^۵ ست آچماق= تازە يىرىپكىرى اۋنگە سۇرمىك. ست، قادىمقى داپ-دسسورلار.

^۶ سارى باغىئى نئنگ برن ماغلوماتنا گۇرا، ايران شاسى نئنگ هجوميىندە، گۇكلنگلر سونگوداغدان، قاررى غالا سويىشلى بولويدىرلار، بو قوشغودا ماغتمغولى ياشان يىرلى بىلن حوشلاشيان يالى.

*-غزىل بايىر- اويلوق- نايىدادى- تۇورىيت: مكان آدلارى.

۳- اۋنگى- آردى بىلىنمز

يومت، گۈكلنگ تاصىپ اديپ اۋزۇندىن،
 سنغمان چنقار دشتى-داهان^۷ دۋزۇندىن،
 غارغا سالسانگ، توغون^۸ بىلە دپيشەر،
 اۋلى توروپ، دىرلرە ياپئشار،
 اۋچ مۈنگ نايز ابازى باردئر نۇكردىن،
 تكه، سالتئر يۈرئش اتسە يوقاردان،
 اءلى ايللر نامئس اديپ گلرلر،
 دۋكۈلرلر، غالالارئنگ آلالار،
 ماغتمغولۇ، على نئنگدئر بو ميدان،
 آت دمىندىن دولار زمين و-آسمان،
 چكسە قوشون، اۋنگى-آردى بىلىنمز؛
 يۇران يولى، غونان يوردى بىلىنمز.
 حايباتئندىن داغلار-داشلار قاپئشار،
 آرسالنى، تىلكيسى، غوردى بىلىنمز.
 دۋرت مۈنگ پىلدارى بار، غالا ئنقاردان،
 اۋنگۈندە چۈكە جك، ايلى بىلىنمز.
 غالانگ ىنقئپ، تاغتننگ برباد قئلالار،
 بو كنت لرىنگ اۋچى، دۋردى بىلىنمز.
 نه ايش توتار، گۈرۈنگ، بو عُمَر، عثمان،
 حوراسانئنگ خاكى-گردى بىلىنمز.

^۷ دشت ودمىن (دشت ودامان) بولسا گرک

^۸ غارغا (قرقى)، توغون= اوقوشلارنى (بازشكارى)

۶ - نۇقسانا گەلگەى

موسولمانلار غىئىچ اورسا يىر-يىرە،
 دۋولت دۇنۇپ، دىنلر نۇقسانا گەلگەى.
 فلك بو پىكىردن پوشمانا گەلگەى.

يىر-يىرىنى چاپماق، ارمىس^۹ ارلىكىدن،
 بو ايش شىطائى دنر، بلكى، كۈرلۈكدن،
 دۋولت دۇنۇپ، نۇبات دوشمانا گەلگەى.

گۈرلدە يۇق بۇلدى، يىر حسىپ غالىدى،
 يامان يالاولاندى^{۱۰}، يۇل كسىپ غالىدى،
 شرىفات هىچ بۇلدى، يىر تاصىپ غالىدى،
 زاماناننىگ دۇوق، شىطائا گەلگەى.

دىنگلە، مسگن توتان كىشى چۈلردە،
 تصددىق^{۱۱} كەملىسە اولوغ ايللردە،
 حالق اۋستۈنە اgram دۆشۈپ يىللاردا،
 حاستاللىق كۈپەلىپ، قاصت جانا گەلگەى.

موسولمان سن، حابار آلغىل زلال^{۱۲} دان،
 غاچاور حارامدان، ايشلە حاللادان،
 تاباغىن كىچلدىپ، داشىن اولالدىن،
 بركتى گۇچوپ، آسمانا غالىغى.

سۆزۈمنى دىنگلە يىر بىلن، بلكە،
 مئرادىم — نصىحات اتمكىدىر حالقا،
 قاضىسى^{۱۳} انگلاماز، بگى پىس اۋلكە،
 ياغمىر ياغمى، يرلر لرز انا گەلگەى.

شەرە شۋهرات برمك — شىطائىنىگ كارى
 قاهرىن يوتماق ارد، راحماننىگ كارى،
 كۈپلىسە هر ايلىنىگ سىرى-سىركارى، —
 نىظامى بۇزولنىپ، وىر انا گەلگەى.

پروردىگار اۋزى پاحىرا پناه،
 اۋل كىمدىر، بۇلماغى تىلىندە ثنا،
 قايىسى ولاياتدا كۈپلىسە زنا،
 زمىن جۇنبۇش ايلاپ، لرز انا گەلگەى.

ماغىتىمغولۇ، دورسام سۆزۈم ساچماغا
 اۋل كىمىدار بولماق، بللم شاحا بولماق.
 هر ايل دستور اتسە شراپ اىچماگە،
 تصددىق: دوغرولىق. صداقت. اولوغ= اولى.
 اۋل يوووردا طاعون دورمانا گەلگەى.
 زلال: آراساللىق، صاف لىق، چاپاسى بولمادىق سوو.

^۹ ارمىس: بولماز، دالدىر.

^{۱۰} يالاولو: پرچم، يالاولانماق، پرچمدار بولماق، بللم شاحا بولماق.

^{۱۱} تصددىق: دوغرولىق. صداقت. اولوغ= اولى.

^{۱۲} زلال: آراساللىق، صاف لىق، چاپاسى بولمادىق سوو.

۵- دۋولت ايسلارين

كەرەم اتسەنگ، قادىر الله، دۇنيالىكدە آد ايسلارين.
 طالەيم اووقودا غالمش، بىر آچنلغان باغت ايسلارين.
 يوقسوللىق بىر يامان يولدور، پاحتر منم، قولوم غالدئر^{۱۳}،
 حالال رنق، بىر كسب بيلدير، كيميا آدلئ اوت ايسلارين.
 يالان دۇنيادە يۇرماگە، دۋولت بر، عشرت سۇرماگە،
 عۇمۇر اكلأپ، گۆن گۇرماگە، سگسن يئل نوربات^{۱۴} ايسلارين.
 پئراغئ، عشقا اوغراشدئم، دريا گيرديم، مۇوجە دۇشدؤم،
 حور غالماسئن پوشت دير پوشتوم برقرار دۋولت ايسلارين.

^{۱۳} قولوم قالدئر: قولومى توت، حمايت بر.

^{۱۴} نوربات: امان ديله مك، پورصات ايسلمك.

۶- احسان قايسى بېلىنمز

دردىم باردىارئمدان، دۋورىمدن	حاير قايسى، احسان قايسى، بېلىنمز،
ظالئملارنىڭ جفاستندان، جۋورىندىن	اسلام قايسى، ايمان قايسى، بېلىنمز.
صۇحبتىندە حق كلامىن سۇيۇن يوق	مجلسىندە بىر نصيحات ايلان يوق،
حالال قايسى، حارام قايسى، سايلان يوق	سود قايسدىر، زيان قايسى، بېلىنمز.
حالانقدا گۈرلدە يوق، گۈرۈم يوق	بايلارنىدا ساخاوات يوق، بريم يوق،
حائىنلاردا حايا، قىزدا شريم يوق	ادب قايسى، ارکان قايسى بېلىنمز.
كىشى نىڭ مالئنا گۈزۈن آلدنرلار	تأصیب ادبپ كۈنگلە كىنە دولدىرلار،
بىر- بىرىنى ناحاق برە اۋلدۈرلر	نوربات قايسى، آمان قايسى بېلىنمز.
ماغتئمغولى جان مىخماندىر، گۈرە لاش	ياغشا دوست كۈپ، يامانا يوق قارداش،
بو ايبأمدە باش آياقدىر، آياق باش	ياغشى قايسى، يامان قايسى بېلىنمز.

۷- دۇكر بولدوق ياشئمنز

ايستار الدن چنقا دۋولت ھمايئم^{۱۵}، دوغا قئلىپ، دۇكر بولدوق ياشئمنز،
 ديله گيم دوش ايله، گۈزل آلاھنم!
 حئذئر گزن چۈلدە ايللر يايئلسن، يورت بنأمنز قاينم بولسون، قورولسئن،
 چيللە مست نرلميز بارچا آيئلسئن^{۱۷} بئر سوفرادا ادا بولسون آشئمنز.
 دروۋشئر كۈنگلى جم دورسون نمازا، ييگيتلر يئغئلسئن صۇحبته-سازا،
 ايليميز اولاشسئن سووولماز يازا، توغسان دولوپ، تمام بولسون غئشئمنز.^{۱۸}
 تۇركمنلر، باغلاسا بئر يرە بيلى،^{۱۹} غورودار قولزومى، درياي-نيلى،
 تكة، يوموت، گۈكلنگ، يازئر، آيلى — بئر دۋولته قوللوق اتسك باشيميز.
 ماغنىمغولۇ، ديبىدى جانئنگ ديرليگنه، قالمالئنگ بيز غئزئلباشئنگ حورلوغنا،
 روواچ برگيل يوموت، گۈكلنگ بئرليگنه، اول كمال حان اووغان^{۲۰} بولسون باشئمنز.

^{۱۵} دۋولت باغئتنئمنز الدن گيئتمزليك اوچين دعا اتمك معى سينيده.

^{۱۶} شاهئر تۈرك قئزئلباشلارئى اۋزلىرىندن ساييپ، صفوى لردۋورينده آزغين/ ارسگين بولوپ تۈركمنلره هجومىنى يازغاربار. ارس= حرص، حريص

^{۱۷} آيئلماق= اويانماق، ھۇشگار بولماق. آيئلسين: يابراسين... يئغئلماق: اويشمك، بيريانا گللك... اولاشماق: قاويشماق.

^{۱۸} غئش پاصلى، كيچى ھم اول چيللە جمعى ۹۰ گۈن، اولار غوتاراندا، غئش تماملانبار. بويرده ماقصات غئش ھم آغئر گۈنلر گچيپ، اركينليگينگ گلنگى دبر.

^{۱۹} تۇركيلر/سنى لرباغلاساق بئر يرە بيلى..... بئر پادشاه قوللوق اتسك باشيميز» ديين نوسغالار ھم بار.

^{۲۰} كمال حان اوغان= احمدخان درانى دن ماقصات. اول ايرانى غيئزئلباشلاردان حالاص اتجگينه سۈز برپ شول اوغوردا حركت اديپ، تۇركمنلردن ھم ياردام سوراپ، گۈكلنگ حانلارئنا ايكي گزك حاط بوللاپئئر.

۸- سىزىنگىدىر

سۆر فتحە سردار اۇغلى ^{۲۱} ، گلىدى واغنت	يئنه بو دۇورانِ عالی سىزىنگىدىر.
كۆنه آغر دۇولت، تازە ادر باغنت،	بيىكلىك، سردارلىق يۇلى سىزىنگىدىر.
الياس كىمىن اۇمىر چۆكن سوولاردا	غوٹ كىمىن دومان دۆشن داغلاردا،
گنج لى شأحر، خدر گزن چۆلدره،	قادر برن دۆنيه مالى سىزىنگىدىر.
باغتن پلنت ادر بيلر، بيلمىزى	اقبالىنگ نىست ادر دۇغرى گلمىزى
دكالكانى بيچن كراك املامىزى	بدخشان ماغدانى، لاغلى سىزىنگىدىر.
قاهرىنگىزه غالان غوما بولاشار،	كرمىنگىزه دووشان عارشا اولاشار،
بيىكلىك بساطى سىزه ياراشار،	فريدونىنگ فرد اقبالى سىزىنگىدىر.
سمرقند تاغتنندا غورلان جابلارا	مهديه دك خلق سارسار يابلارا،
سۆلىمان دك سۆزۆنگىز گچر سوولارا	اسكندر دك دريا سالى ^{۲۲} سىزىنگىدىر.
ماشرىغا يۆز اوروپ، چىقسانگ حوراسان،	اووال گردلر سىزىنگىدىر، سۇنگرا بور زىحان
زىرپاي اتسنگىز عراق، اصفهان	داغىستان حاشامى، حىلى سىزىنگىدىر.
سۆزۆم ىرده غالماز، دىدىگىم گلر،	ناظارىم كىمىيادىر، مىس آلتىن بۇلار
بارچا چۆكن دۇولت سىزه اۋورۇلر،	بۆتىن دۇنياىنىنگ مه يلى سىزىنگىدىر.
ارنلر يار بۇلۇپ، باشىنگىز دالدار،	حدر، الياس ركبىنگىز ىلدأر،
اۇنىبر امام غۇلونگىزدان غۇلدار	جىلاونىنگىزدا امام على سىزىنگىدىر
ماغنىمغولى آيدار دىم تاك اۇيانماز	اسكندىر قارىصى دىر، دۇۋۇلر، سىنماز
داغ كىمىن ترپىمىز، دريا دك دۇنمىز	يۇموت، گۆكلىنگ، اُحلى ايلي سىزىنگىدىر.

^{۲۱} فتحه= فتح؛ ماقصات فتح عليخان قاجارىبولالى. اول بىر سردارىنگ اوغلى بولوپ، نادرشاه بىلن بيله ليكده شاه تهماسب نى قوشونىندا قوللوق ادىار. سونگرا نادر اۋنى نامارتلىق بىلن اۋلدورىار. مازارى ماشات- خواجه ربىع قونومچىلنىغىندا. اگرده ماقصات فتح عليخان سردارىنگ اوغلى بولسا اوندا محمد حسن خان گۆز اۋنگونه توتوليار.

^{۲۲} سال saal: آغاچلارى بىر-بىرىنه دانگىپ ياسالان گامى.

۹- عارشى آغلايا
(عرشى اعلايه)

يا آخامات شاه، یرده يايىلىپ چاوونگ
گلن نۆکردیرینگدیر، گلمه ين آوونگ،
ایرانا قلیچ اور، یورۆت سپاهی،
همايون داغلاریندا شیرلرینگ شاهى،
بیشه لرینگ آوی اونگیان شیرى سن،
زال اوغلونننگ آلمازپیکام تیری سن،
پیشانگ ایران بولسا، پوشتونگ توراندئر،
اقبالننگ آچنلار، ایشینگ روواندئر،
پتراغی دییر رواچ برسن، سن دینی
امرینگه مطیع ات ایران زمینی،
آدننگ آسمانا گیدر عارشى آغلايا.
بییکلیک زینه^{۲۳} سینه قال پایه- پایه.
باشننگدا برک بولسون دۆلت کلاهی
گۆیه بیرنهنگ سن مؤوجی دریایه.
رومستان به ینی، دؤوونگ نری سن
گرشاسب اوغلی دک بللی بلایا.
دوست ایشنگه خوشواقت، دوشمان حایراندئر،
مرحمت ناظارننگ سالسانگ بیر جابا.
شالارننگ شاسی، اسلامننگ زینی^{۲۴}
روزو شب نالاشنم بودئر خودایا.

^{۲۳} زینه: تاجیک (اووغان) پارسچاسنندا باسغانچاق.

^{۲۴} زینی: زینت، بزگ سؤزۆنننگ غنسغالدلان گۆرنۆشى.

۱۰- يۆز اورسانگ

دۇغا قىلسام، درگاهە دوش گلرمى؟
يا، رب، برحق دۇستى حۇشو اقت بۇلارمى؟

سأحر توروپ، نالئش قىلسانگ خودايا،
دۇولت اۆچين باقسانگ دۇولت هۇمايا،

سأحر توروپ، بيرو بارا يۆز اورسانگ.
بىر كۆنگۆل چۇن يۆز هۇناره باش اورسانگ.

گۇنە قۇل گۇتەرىپ، يالبارسانگ آيا^{۲۵}،
گنچ اۆچين سحر اۇقاپ، مارا يۆز اورسانگ.

طماع اۆچين آچما يۆزۆنگدەن پردە،
ايشينگ دۆشۆپ، دۇست ويارا يۆز اورسانگ.

ناماردا يۆز اورسانگ، ايشينگ غايئرماس،
تيلكى اۆزۆن گۇندە بىر هم دۇيورماس،

ايتدەن سۆنگگ ايسلان بىر زات آيئرماس،
يگدير، آچ هم بۇلسا، شيره يۆز اورسانگ.

ماغتئمغولۇ، گرجه باغتننگ شۇر بۇلار،
غام سندن سۇوولار، دردينگ دور^{۲۷} اۇلار،

مۇولام ناظار سالسا، دۇولت يار اۇلار،
كمال حان اۇوغان^{۲۸} دك ارە يۆز اورسانگ.

^{۲۵} آيا- گۇنە چوقونماق تۇركمىنلرنگ قادننى انرنم- اننانچ لارئ.

^{۲۶} قاتيدان: قطيعاً، ابدا.

^{۲۷} دور: (فارسچا- برعكس نزدك)- داش. دردينگ داش بولار، اگسيلر.

^{۲۸} كمال حان اۇوغان: احمدشاه دورانى

۱۱ - گۆكلنگ

چۆلە چىقار بولسا مىنگزۇر، كەبىگە، غولانا^{۲۹} گۆكلنگ؛
 تەسىپ ادېپ سۇوش اتسە، دۇنر آچ آرسلانا گۆكلنگ.
 ايلين-يوردون بئر اقماز، بلا باقماز، نارسە^{۳۰} يوقماز،
 آللادان امردير، چىقماز، بو سۇزۇم يالانا گۆكلنگ.
 ائىحام اتدى مۇولام مانگا، ناظار دۇشدى سىندن يانگا،
 يوق بولار قاصت ادن سانگا، غايدىپ دۇن گۆرگنە، گۆكلنگ.^{۳۱}
 سۇزۇم آغزىما حق سالار، بىر نفس آيداننىم بولار،
 يامانلىق ايله يىن گلر "نوربات" دىيىپ، آمانا، گۆكلنگ.
 حىروچ ايلاپ تورسا غووور،^{۳۲} پىرمانا گلر نىشابور،
 اۋورۇلر بو دۇوران-دۇوۋر اھلى موسولمانا گۆكلنگ.
 خارابا دۇنۇپ حوراسان، ات آياغنا غالار يگسان،
 "كسە آرقاچ"، "مازاندران"، گلرلر پىرمانا، گۆكلنگ.
 يولونگ آچىق گۆن نورى دك، گۆيىچى آرتار روم زورئ دك
 آسلىنىشار سن آچ بۇرى دك، عىشىق ادېپ ميدانا، گۆكلنگ.
 زور بىير مردلرېنگ سۇوشە، دۇولتېنگ اۋنگۇندىن داشا،
 غىلىچ اوروپ قىزىلباشا، — دولار سن ايرانا، گۆكلنگ.
 ايسلار من دۇولتېنگ آرتىپ، حق ايش اۋچىن يۇرىپ، يورتوپ،
 پىراغى دىير، غوشون تارتىپ، دولار سن تاهرا، گۆكلنگ.

^{۲۹} غولان: غىلىيالار ماشغالاسىنىدىن بولان يابانى حايوان. اشە گە مىنگىزىش.

^{۳۰} نارسە: زات، شى... ھىچ زات زىان يىتمىمەنى سىندە.

^{۳۱} شاھىر بويردە گۆكلنگلرېنگ حىوہ حانى طاراپىندىن گۆرگىدىن سۆرگۈن ادېلمىگىنى ناظارا آلبان يالى.

^{۳۲} غووور= قوچ، غالماغال، ھجومە تاييارلىق اھنىگى.

۱۲ - اميره دۇنر

اۆلكه ده صاحىپ بۇلماسا، ارباپلار اميره دۇنر.
 اۆچ يىل شيره اوغراشماسا، تىلكى-شاغال، شيره دۇنر.
 قاحبا پهلك اوپون سالار، كيمه برر، كيمدن آلار،
 هر كيمه يير نۇبات گلر، آغناؤلكه تۇرا دۇنر.
 شير هر چاغدا يير او اتار، ديير: «اوتما كيم ال غاتار.»
 پيل بورنون پهلكه توتار، كرك^{۳۳} گۇرسه، حامئرا دۇنر.
 آجال يتر، ادام دويماز^{۳۴}، دۇوران گچر، عۇمۇر دۇيماز،
 تىلكى سارقىندىن^{۳۵} شير اييمز، يير اييسه، زاهره دۇنر.
 مردلر جنگده - تۇى ايچينده، آچ بۇرۇددير - قۇى^{۳۶} ايچينده،
 نامارد قوران اۋى ايچينده، بارسانگ، خنرا-خنرا^{۳۷} دۇنر.
 ماغتنمغولۇ، بودئر دردينگ، صاحئى گهرك هر يوردونگ،
 شير ضاربىن گۇرمهيان قوردونگ، هر مورتى يير تيره دۇنر.

^{۳۳} كرك: كركدن. پيل كركدن گۇرسه خمير يالى يوشمار، قورقار.

^{۳۴} دويماز: حابارى بولماز. **duýmaz**.

^{۳۵} سارقىنت: آغزىندان قالان، سارقىنت قالان.

^{۳۶} قۇى: قۇيون

^{۳۷} خنرا: غاضاپلى باقماق.

۱۳- بىر ايشه اولاشدى

دنگىم- دوشوم، قوچ يىگىتلەر، هر كىم بىر ايشه اولاشدى
 حاق هر كىمه بىر يول بردى، هر كىم بىر ايشه دالاشدى.

كىملىر گىردى حاق يولونا، ياغشلىق دۇشدى پالينه،
 كىم قلىچ آلدى الينه، چالدى اسلام دىنين آچدى.

نرىدوولى بىگىر- خانلار، اتلانسى دولار ميدانلار
 سۆكىدى دره، دۆكىدى غانلار، قوچاقلار سىرىندىن گىچدى.

بىز اىسته دىك اولى ياران، نصىب بىزى اتدى هر يان
 كىمى گىتىدى ايران، توران، كىمى اصفهان- تۆورىز آشدى^{۳۸}.

حاقا عيان بولدى حالتم، حالقدا بىزه بولماز مالىم،
 ماغتنمغولى، منىگ يولوم اول دوستلاردان آيرا دۇشدى.

^{۳۸} تۆركمىنلىرىنگ دۇرلى يورتلار پىتراندنغىندان و اولارنىنگ اولى بىر دۆولت قوروپ بىلماندىكلرىندىن شاهترناگىله بولان يالى.

۱۴ - دپە نە دىر، دۆز نە دىر

ياشى يتن عاراپ آتئنگ شانئندا،
 يۇنگى يتن^{۳۹} قوچ ييگىدىنگ يانئندا،
 نامارد اوغلى غورقى چكر ميداندا،
 موخانئتلر حاوپلى ىردە دوشماندا،
 سپاه بولوپ، مۆنر آتن بيلمەين،
 صۇحبىت ايچرە سۆز لذتين بيلمەين،
 غارغا يىتر بوز بالامان^{۴۰} جنگينده،
 آچ غارچئغاي، آلفئر، لاجئن اۇنگۆنده،
 ماغنىمغولى، سۆز جوش اتگين دىلينگدن،
 بو حۆنارلر گلر، گلمز الينگدن،
 مألیم بولماز، دپە ندىر، دۆز ندىر؛
 آلتئمئش نە دىر، يتمىش نە دىر، يۆز نە دىر...
 آغاچ آدام بولوپ گۆرنر هر ياندا،
 سچە بيلمز، دومان نە دىر، تۆز نە دىر.
 عارف بولوپ، اۆز عززتین بيلمەين،
 آنگا بيلمز، صۇحبىت نە دىر، ساز نە دىر.
 گۆرنە بيلمز اول ميدانئنگ دنگينده،
 مۇنگ يئغئلسئن، اۆردك نە دىر، غاز نە دىر.
 موخانئته يول برمگيل يالانگدن،
 دىلدىن گلن بو جۆرهعتلى سۆز ندىر.

^{۳۹} يۇنگى يتمك: كامىللىك ياشا يتمك معنى سىنده.

^{۴۰} بۆز بالامان= چال رنگكلى آو قوشى. غارچئغا (او قوشلارئ)

۱۵- ميدان يولوقسا

بدو اۋلسە، ميدان غالار آرمانى،
 يىگىت اۋلسە، ھنگام غالار آرمانى،
 يىگىت باردىر، سۇزۇن تاپماز سۆيرۆدر^{۴۱}،
 جاي يريندە غايرا غالسا، غاررئدار،
 ايشى دۆرۆست گلمز كۈنگۈل چىننە^{۴۲}،
 يىلان زأحرى بولوپ، يايلا^{۴۳} تىننە،
 يۇز نامارد يىرى توتماز بىر مردىنگ،
 بىتيرن ايشىنى گۇرۇنگ گدى^{۴۴}، ناماردئنگ،
 ماغتنمغولۇ، اۋوۋت برگىل سۇز بىلە،
 مرد چنقار مئحمانا گۈلر يۇز بىلە،
 حاق عئشقئنا آت سال، ميدان يولوقسا:
 واغتنئنگى حوش گچپر، دۇوران يولوقسا.
 يىگىت باردىر، دىمى داشلار ارىدر،
 قوچ يىگىدىنگ آتى چامان^{۴۵} يولوقسا.
 دوداغئ دىشلىيىپ، "آح" دىر زىننە،
 يىگىت غاررئر، آيال يامان يولوقسا.
 مرد چكر تاصبىين، ايلىنگ يوردينگ،
 «جنگ دىر» دىيىپ غاچار، دومان يولوقسا.
 اشيدن دنگ بولماز گۇرن گۇز بىلە،
 نامارد اۋزۇن گىزلار، مئحمان يولوقسا.

^{۴۱} سۇز تاپمانى دوداقلارنى بورشورىپ اوتىرماق ۲- يانگراماق

^{۴۲} چامان: يۇرۇك دال، يواش يۇرە يان. (چامان بولوپ چانگدا غالما).

^{۴۳} چن: گومان، حدس. اۋز گۇونىنگدن بىر زادى گومان اتمك- پيشداورى.

^{۴۴} يايلاماق: يايراماق.

^{۴۵} گدى: گە دم، سامستق، عاقتلسنز.

۱۶- داشئ گەركدیر

سپاه بولوت اطه چقان هریردین
 ییر موسولمان قاجسا ایکی کافر دین
 عقلى کاندین، کسن باشی گەركدیر.
 کلله سینه سانگسار داشی گەركدیر.
 مرد اولدور^{۴۶} که بولسا کۆنگلی رحملی
 گینگ یرده غارغا دی بولسا وهیملی^{۴۷}
 قاپلانگ کمین آرلاپ گیرسه میدانا
 دور انده قایا دک دوروپ مردانا
 ییگیدینگ حیالی بولسا سرینده
 حیلە هم ییر باتئر لیکدئر یرینده
 آت گەرك قاجارغا، قاوسا یترگه
 میداندا سانغئسز کۆپ ایش بیترگه
 بۆرگۆت قوشدی قانات قاقیب دوکۆلدن
 قورت دک گیریب، قوین کمین داغیلدان
 ماغنىمغولۇ قوچ ییگیتلر چافئلئپ
 آت سالاندا دونگنگوز کمین دوپولئپ
 قوچ ییگیتلر گچر جانندان، اوغولدان،
 آرییگیدینگ مرد یولداشی گەركدیر.
 گۆک داماردان قیرمز قانلار سفیلیپ
 آبی لاین آسئلشی گەركدیر.

^{۴۶} اولدور: اودئر، شودئر

^{۴۷} وهیملی: خیردار، اسه وان

^{۴۸} دوشمانی قورقوزئپ، دبری توتماغا.

۱۷ - يار ايلار

عاقىل اولسانگ ياغشىلارلا همدم بول،
 حاق عاشىقلار نازلى يارنىنگ جمالنى
 سىرداش بولسا، سىرنىم ايداردىم مرده،
 اولى نامىسلاردا، ياراماز درده،
 نامارد غوصصا سىندان غالىپ من درده
 "مالى كۆپ" دىيىپ، مىحمان بولما ناماردا،
 نامارد اۋز اۋيۈندە مرده سۆز ايدار،
 قوچ يىگىت مال تاپسا، حۆمىتى آرتار،
 ماغتمغولۇ، ايمدى^{۵۰} اۋزۈنگى گۆزلە،
 آز ايبىپ، آز اووقلاپ، يىنە آز سۆزلە:
 آقماق اۋزۈن نادان بىلە يار ايلار.
 "بىر گۆرسىم" دىيىپ، گىجە-گۆندىز زار ايلار.
 كرون ياتا بىلىمىز غورقولى يردە،
 نامارد اۋيدە سأل^{۴۹} ايشى عار ييلار.
 كۆنگلۆم آرام تاپماز بىر پىنپان يردە،
 جومارت هر چند فقير بولسا، بار ايلار.
 كار ايلەمز حاقنىنگ طانايپن دارتار.
 نامارد پەيدا تاپسا، كۆنگۈل دار ييلار.
 ياغشىنى تارنىلاپ^{۵۱}، يامانى دۆزلە:
 كۆپ سۆز آخىر ايل اىچىندە خوار ايلار.

^{۴۹} سأل: انتك، آزاجنىق.

^{۵۰} ايمدى: ايندى، موندان بئىلاك.

^{۵۱} تعريف لاپ

۱۸- توروشن گۇرۇنگ

هر ييگيدىنگ اصلنن بيلهى ديبىسنگيز،
 بىرو بيلن آشنا بولاى ديبىسنگيز،
 اوزاق، ياقنن يولا بارار بولسانگيز،
 بىر بدونى سايلاپ آلاى بولسانگيز،
 بىر پول دۇشسه بىر مۇفليسىنگ غولونا،
 حئرئدار بولسانگيز غزنا، گلينه،
 قوچ ييگيدىنگ ات-ياراغى شاي بولسا،
 اۋزى حاتم^{۵۲} بولوپ، يئنه باى بولسا،
 بىر نيچانى قئلدىنگ مالئنگ بسيارى،
 ياغشى-يامان همه ادامئنگ بارى
 تانگري بىزار، بيلينگ، زكاتسز بايدان،
 مرده بىر ايش دۇشسه گۇرر خودايدان،
 نامارد يۇرر مندام اولۇمدن غاچنپ،
 مرد ييگيت منعمانا گۇوسۇنى آچنپ،
 ظالئلار اونودار ذكرى-أللائى،
 سۇيتخور نايئىنصاپلار حالال طئللائى
 شيطان-ملغون هرگيز طاقات اتديرمز،
 روزه توتدورماز، نماز اويدورماز،
 قوچ ييگيدىنگ ايشى صۇحبت-ساز بولار،
 ياغشى نئنگ كۇنگلۇندە كينه آز بولار،
 غادئردان غارداشدان اوزاق داش بولوپ،
 ماغتمغولۇ، ناسازلارا دوش بولوپ،
 ماركە ده اوتور-توروشن گۇرۇنگ.
 اوزال انقارئندا دوروشن گۇرۇنگ.
 مردانلق غئلئجىن چالار بولسانگيز،
 سنئاسنن، ساغرئسنن، گرئشين گۇرۇنگ.
 گۇوسۇن آچنپ گزر غئشئنگ يلينه،
 ادبين، اركانئن، اوتورشن گۇرۇنگ.
 يتيشر، هر يرده "حايدا-حاى" بولسا.
 چار طاراپدان منعمان گليشين گۇرۇنگ.
 بىر نيچانى قئلدىنگ بىر پولونگ زارى،
 نوبات بيلن اۇتۇپ بارئشن گۇرۇنگ.
 سيز هم غاچننگ، زئهار اول گلن جايدان،
 ناماردئنگ بولداشدان گۇرۇشين گۇرۇنگ.
 اۋيۇنه گلندە، زاهرين ساچنپ،
 ناماردئنگ ميدانا بارئشن گۇرۇنگ.
 آرزان آلئپ، غئممات ساتار غاللائى،
 حارام پيدا سنئنا برئشين گۇرۇنگ.
 حارامدان غايتارماز، حالال اييديرمز،
 لاغنئ شيطانئنگ تلاشن گۇرۇنگ.
 كۇنگلى غئش بولمايان، داينم ياز بولار،
 يامانئنگ گۇندە بىر اوروشن گۇرۇنگ.
 غادئرسز ياد بيلن غارئنداش بولوپ،
 حوجانئنگ، سيدينگ يۇرئشين گۇرۇنگ.

^{۵۲} حاتم طائى: عرب، اول ديبىسنگ ساخى هم جومارد ادام بولويدئر.

۱۹ - نامئس بيلن عار گەركدیر

"منم" دىين قوچ يىگىدە بىر منناسىپ يار گەركدیر.
بدوو ات، ياولى^{۵۳} يىگىدە آماز دۇلفقار گەركدیر.

يىگىت اۋلر يورت اۋستۇندە، جانئن برر عار اۋستۇندە،
قوچ يىگىتلر ایل اۋستۇندە، نامئس بيلن عار گەركدیر.

باش گۆن كۆنگۆل حوش اتماگە، ساچاق يازىپ، نان دۇكماگە،
آبراى آلنىپ، آد اتماگە، قولدا بندى-باز^{۵۴} گەركدیر.

مككا باران بولار حاجى، آيرالئق اۋلۇمدن آجى.
قوچ يىگىدە دىن قلئجى، عاشئغا دىدار گەركدیر.

آرتدئر پەلك آهى-زارئن، آلار الدن انغئيارئن.
ماغتمغولى، سۆور يارئنگ سىياھ زۇلپى تار گەركدیر.

^{۵۳} ياولى يىگىت: دوشمانى بار بولان يىگىت. دوشماننى يئنگمك اوچىن كسگىر غئلئجى كرك.

^{۵۴} ماقصات الى آچىق بولماق، جومارتلىق. (دست ودل باز)

۲۰- انگلاماز

بدأصنلا بگليک يتسه بير گۆنده،
يارلئغى^{۵۵} يۈريگن نورباتسنز^{۵۶} بگلر.
بلد باشلار دوغرى يولئ چن بيله^{۵۷}،
نامارد اوتئر، گه نگش ايلار زن^{۵۸} بيله،
مرددن ديله گ اتسن، ايدار: "خوب بولار!"
موخاننت گه نگشى چۆلدە كۆپ بولار،
حاق يولونا هر كيم حابر-ائحسان قتلار،
نامارد دوشمان گۆرسه، غوصصادان اۆلر،
ماغنىمغولئ، بگ يانئندا تيل باشلار،
مرددن بولان، يئغئ^{۵۹} گۆرسه يول باشلار،
آلار آوون، سالار غوشون، انگلاماز.
پوقارانننگ گۆزدە باشنن انگلاماز.
عاقئل آدام سۆز باشلاماز "من" بيله،
قوچ ييگيتلر زن گه نگشئن انگلاماز.
بير بخشش دن يتميش بلا دب بولار.
دوشمان گۆرسه توتار ايشئن انگلاماز.
قتيامات گۆن بير يرينه اۇن گلر.
قوچ ييگيتلر دۆردۆن، باشئن انگلاماز.
غئلئجئ-غابر اتئ بولان ايل باشلار،
نامارد اوغئل دنگئن-دوشون انگلاماز.

^{۵۵} يارلئق: فرمان، حۆكۆم.

^{۵۶} نوربات: امان، فرصت. نورباتسنز: امان ديلانئ، امان، رحم اتمه يان.

^{۵۷} حتى يوله بلد اداملارهم دوغرى يولا چن- چاق اديپ گيريار ديبمك معنى سينده، سره ساپ بولماق.

^{۵۸} زن بويرده نامارت دان ماقصات.

^{۵۹} يئغئن: اۆيشۆپ گليان ياغئ، دوشمان.

۲۱- ايشى گەركدیر

مرد اولدور كى، بولسا كۆنگلى رحيملى،
 گينگ پردە غارغا دى بولسون وهيملى،
 گۈورسى گينگ گەرك، اۋزى پأحيملى،
 يريندە حۇنارى، ايشى گەركدیر.
 غاپلانگ كيمين آرلاپ گيرسه ميدانا،
 دور اندا غايا دك دوروپ مردانا،
 تىلكى كيمين بازى برسە هر يانا،
 آلار يردن آت سالتىشئ گەركدیر.
 چىنقار بير گۆن، چۆكۆپ غالماز غارنىندا،
 اونئ باشارماغا كيشى گەركدیر.
 آت گەرك غاچارغا، قاوسا يترگە،
 ميداندا سانغۇسنز كۆپ ايش بيتيرگە،
 ياونئ^{۶۰} غورقودارغا، تيريك^{۶۱} توتارغا،
 ييگيرىمى-اوتوزئ ياشئ گەركدیر.
 موخانننلر گچر جاندان، اوغولدان،
 أر ييگيدىنگ مرد يولداشئ گەركدیر.
 ماغتمغولئ، قوچ ييگيتلر چاپنلئپ،
 آت سالاندا، دونگوز كيمين توبولئپ،
 گۆك داماردان غئرمئز غانلار سپيلىپ،
 آئئ كيمين آسلىئشئ گەركدیر.

^{۶۰} ياو: دوشمان، ياغئ.

^{۶۱} تيريك: دىرى. ياغنى دىرى اله سالماق

۲۲- باش اۋستۈنە

نامارد كىمدىر، بىلر بولسانگ، نە دىيسنگ، دىير: "باش اۋستۈنە!"
 آزمايشن قنلار بولسانگ، هيچ تاپنلماز ايش اۋستۈندە.

مورتون تاۋلاپ، هر يان تارتار، حايياتى پەلكدن آرتار،
 گۈك دك گۈرلۈپ، داماق يئرتار، تاييار بولان آش اۋستۈندە.

آش اۋستۈندە ايت دك آزلار، يرسيز يره خر دك حازلار،
 هر تىلكى بير شير دك گۈرلۈر، مردار اۋلن^{۶۲} لاش اۋستۈندە.

چۈل يردە گۈوره غالدنرما، اول-دا حوشدور، سئر بىلدىرمە،
 لاپ ادىپ، داھان دولدورما، جنگ، نان دگىل، ديش اۋستۈندە.

دىيسلر: "آتلان-حا، آتلان!" سولوق چەيناپ گۈيه آرسلان.
 ياو گۈنى غاير انا غاتلان، لاغنات غويما ريش اۋستۈندە.

انصايئ الدن بئر اقماز، عاقئل، آداملىققدان چئقماز.
 بو سۈزۈم حايوانا يوقماز، آدام ساقلار گوش اۋستۈندە.

ماغىنمغولۇ، سۈۈش بولار، بىگىدينگ سئرئ پاش بولار،
 يا باشن بىير، يا باش آلاز، قوچ بىگىت يولداش اۋستۈندە.

^{۶۲} مردار بولان وارىانتى گلشيكلى رآك.

۲۳- آتى گەرك

آد غاز انان قوچ ييگيدىنگ اووال بدو آتى گەرك؛
گەلنە غارشى چنقماغا، ياغشى محبوبى گەرك.

مرد گەرك جېا چكماگە، آت گەرك درە سۇكماگە،
سوپرا يايىپ، نان دۇكماگە، كۇنگلۆنىنگ حۆممتى گەرك.

ال گۇترگيل حام حئالدىن، سانگا ائسسئ يوقدور مالدىن،
روزگار گچسە حالالدىن، عارنفلار صۇحبتى گەرك.

يۇرىسنگ غوللوق قئلماغا، پىغامبر يولون بىلماگە،
دروۇشلىر كۇنگلۆن آلماغا اليندە دۇولتى گەرك.

ماغتنمغولۇ، بىر گدايدىر، بارچانى ساقلان حودايدىر،
اگر مسگين، اگر بايدىر، — گەلنە حئزمتى گەرك.

اۋوۋىت- نصيحات حاصىيتلى قوشغولار

۲۴ - قىلماق ياراشماز

حۇش تەمىزلى بگ اۇغلونىنگ ناشتاسىن^{۶۳} سىغىر ياتاغىندا قىلماق ياراشماز.
 قۇشون سىرانجامىن، ايل سىرىشده سىن پادەبان^{۶۴} اۇغلونا، بىرمك ياراشماز.
 اكر حابار آلسانگ گە پىنگ تە پىندىن، دىنگلە سىنگ دىە بىيىن جانىم اۋيۇندىن،
 عارىقلار يانىندا دۇنيا كە پىندىن^{۶۵}، آوارالنىق ايلاپ بولماق ياراشماز.
 ياغشىندان، يامان ايش چىقسا بۇلار گىنگ، عقلى، گۇركى الله غايىرمامىش دەنگ،
 تۇوشان دريا بۇلماز، شۇر سووا خرچىنگ، خىساننىنگ^{۶۶} كۇلۇنە دالماق ياراشماز.
 ھر سۇزۇم بىر دۇردىر قادرىن بىلنە، دۇغا اتمك دلالتدىر اۋلىنە،
 اوچاردا، غاچاردا — غارغا بىلە غولانا، يدى يۇز ياشامان اۋلىك ياراشماز.
 ھر كىمىنگ نە موقدار بۇلسا انخلاصى، اۋل موقدار آچىقدىر حاقنىنگ درگاسى،
 بىر ىردە جم بۇلسا جەهان درياسى، كۇم-كۇمونگ^{۶۷} رىگىنە دۇلماق ياراشماز.
 ھر كىمە ال بىرمز دۇررى-غىلطانى، آش بارقا، دۇست غازان، آت بار — يۇل تانى،
 رومونگ تاغىننا حبىش سۇلطانى، كآبە متجىدىنە غالىنىق ياراشماز.
 ماغنىمغولى، كۇيدى باغرىم اۋت بۇلۇپ، دۇنيا گلن گىدە جكدىر مات بۇلۇپ،
 اۋزۇن بىلمەى، اۋىناپ گۇلۇپ، شاد بۇلۇپ، ياسحانا ىرىندە گۇلىك ياراشماز.

^{۶۳} ناشتا: ناھار، اىمىت.

^{۶۴} پادەبان: دۇيە چوپان.

^{۶۵} كەيىن: اۋزىكچە دە شوندىن، شول زاتدان دىيىن معناسىندا.

^{۶۶} خىمسە: اورمىيە درياچە سى نىنگ قاندى آدى. اول قاتى شور بولانسونگ اوندا آدام چۇمە يار. دالماق = چۇمەك، يۇزمك.

^{۶۷} قارا قومىنگ.... دىيىن نوسغا ھم بار.

۲۵- ياد بۇلار

محمد امتى مالىسنز بۇماسن،
 غاچار آقانىگ، انىنگ، بۇلماز حاطئرانگ،
 مالىسنز بۇلسا، دۇغان-غارداش ياد بۇلار.
 قوو انار دوشماننىگ، دۇستونگ مات بۇلار.

غارئىپ اياق يالانىگ، كندىر غوشاقدئر،
 غارئىپلار آت مۇنۆپ، دپسە – اشكدىر،
 بىر دىلەگ اتسنىگ، مۇھۇمىنگ بىتمز،
 مارهكدە آيدان سۇزۇنگ جاي توتماز،

بىر ماركأ بارسا، اۇرنئ اشاقدئر،
 دۋولتلىلر اشك مۇنسە، آت بۇلار.
 دۇستونگ انخالص بىلن مروت اتمز،
 دىنگلەمزلر، آيدان، سۇزۇنگ باد بۇلار.

كيشىنى كمسىدن – اۇزى ناكسدىر،
 غىبىت كشىنگ غازانانئ اوت بۇلار.
 گۇرەش بىر آبر ايدئر، اوروش بىر دستدىر،
 بىر مۇمىنه غنبات اتمك عبئدىر،

اۋلۆم بار اباردئر شاه و گداغا،
 صابئرئ قول دورا-بارا شاد بۇلار.
 ماغتئمغولئ، شۆكر ايله گىل حوداغا،
 بى صابئر قول تىز يۇلوغار بلاغا،

۲۶ - بيلمزمينگ

قالام آلنپ، نامە نى گۈندردىگىم بيلمزمينگ؟
 افسون اوروپ، ھدھدىنى ايندردىگىم بيلمزمينگ؟
 عارش اۋستۈنە غالدئرنپ، مۇندۇردىگىم بيلمزمينگ؟
 دۇرت گيجە، اۋچ گۈن آغلاپ، دىندىردىگىم بيلمزمينگ؟
 اشەك مۇنۇپ، عيسى دك پلدىردىگىم بيلمزمينگ؟

مجنون كىيى صأحرادا آغلاي-آغلاي گزدىگىم،
 گۈزۈم ياشن مرجن دى دۇزۈم-دۇزۈم دۇزدۇگىم،
 ورقە كىمىن گۈلشادان^{۶۸}، اۋلۇپ اوميدىنى اۋزدۇگىم
 جوشغون برىپ عئشق اودئ، غايناپ-غايناپ غئزدئغئم،
 شىلى كىيى يىر داغئ ياندئردئغئم بيلمزمينگ؟

ھدھد كىمىن فرنگدن، چئن-ماچئن دىيىپ باردئغئم،
 باغ ايچىندە بلقىس ينگ ساجئن آچئپ گۈردۇگىم،
 سۈلیمانئنگ تاغئئندان سۈزلۇپ، حابار بردىگىم،
 گوش غونسون دىيىپ باشئمغا، بىلبىل ھنگىن غوردوغئم،
 چارشنبە گۈن، چاش واغئى غوندوردئغئم بيلمزمينگ؟

سرخس ينگ آرقاسئندا مجنون غوردئ جادئئ،^{۶۹}
 بسم الله دىيىپ باشلادئ، چاغئردئ اوستادئئ،
 حاقدان غايرئ يىر كىمسە اشىتمە دى دادئئ،
 قئرق عاشئق ناغرا چكىپ، شوغلا اوردئ اودونئ،
 گۈز ياشئمدان سوو آلنپ، سۇندۇردىگىم بيلمزمينگ؟

^{۶۸} ورقە- گلشاه، افسانوى عاشيق- ماغشوق.

^{۶۹} لقمان مجنون سرخسى، ۱۰-نجى عاصتر عارف لاردان، ابوسعيد ابى الخير بىلن دۇۋىردش. مازارى حأضىركى سرخس شأھرى نىنگ ۱ كىلومترا غايراسئندا يرلشيار.

شېروان حاننىڭ سۇوداسى نە عاجايىپ سۇودادىر!
غىلدىن بىر يان آغدئرسا، قنىامات گۆن رئسوادئر،
يۇز بىگىرىمى صاپ غورلوپ، هر صاپدا بىر غووغادئر،
عاشقلىغىنىڭ جوشغونى آقماز دولماز دريادئر،
بىر جورعه دن قئرق عاشق غاندىردئغىم بىلمزمىنگ؟

يتىلمە مېش شونقارئم، غامئش غانات-آق تۆرپك،
دۇنيا مى كۆيدۇردى، بىر ياننىم اتدى اورپاق^{۷۰}،
جان و جىگر كۆيۇيان، تارتار غان، دويماز تورپاق،
هر تىكىدن يۇز غونچا، هر قئرق گۆلدىن بىر يارپاق،
داغى-داشى الە بىپ، اۇندۆردىگىم بىلمزمىنگ؟

ماغتنمغولۇ، سۆزلە بىر، دوقوز پلك زۇهره سى،
يدى يىلدئز غارداشى، آيئنگ، گۆنۆنگ پاراسى،
نورئ-دېدام ياغئسئ، آق گۆزۆمىنگ غاراسى،
آبئ-زمزم چشمه سى، صاپا، مروه آراسى؛
سۆلىمان دك عېدىمى سئندئردئغىم بىلمزمىنگ؟

^{۷۰} اورپاق: اونئچاق، ماقصت كۆل-آورام

۲۷ - يىغلاپ گچر حالئمغا

گىنىگ گۇورامى غام باسنىدىنر اۋزۇندىن،
 باغئىر ياشىن كۇنگۇل دۇكر گۇزۇندىن،
 غارنلئغا دۇندار يىگىت چاغلارنى،
 قورشون دك ارىدىر كاف دك داغلارنى،
 عالم ايچرە بىر آه اورسام، بىر ضاربا،
 غاپلانگ گۇيچدىن غالار، دۇنر غورت گۇربا
 پوشماندا من ادن-اتمىش كارىمدىن،
 يولداش بولان ياتا بىلمز زارئمىدان،
 حاق عشىئقدئر بىزنى غويان كۇزلره،
 بىلىيل تىلسىز غالار، بارسام يازلارا،
 آنكلاميان عشق دىردى نىنگ كانىندىن،
 عشقا دۇشمن اوئمىت اۋزر جاننىندان،
 پاھم ايله يان ماغتمغولۇ سۇزۇنى،
 شاد گلنلر توتا بىلمز اۋزۇنى،
 باش هم گلسمە، يىغلاپ گچر حالئمغا؛
 غاش هم گلسمە، يىغلاپ گچر حالئمغا.
 كدا ايلار تاج ايه سى بگلىرى،
 داش هم گلسمە، يىغلاپ گچر حالئمغا.
 ادا بولوپ، انسان گلر بىر غوربا^{۷۱}،
 غوش هم گلسمە، يىغلاپ گچر حالئمغا.
 بى پرو ايام بولان-بولوش بارئمىدان،
 داش هم گلسمە، يىغلاپ گچر حالئمغا.
 بو كۇزلردىر قئسمات بولان بىزلره،
 غنىش هم گلسمە، يىغلاپ گچر حالئمغا.
 بىر سۇز گچمز، هرئە اتسنگ ياننىندان،
 لاش هم گلسمە، يىغلاپ گچر حالئمغا.
 دىردە دۇشۇپ، ياشا دولدئىر گۇزۇنى،
 حوش هم گلسمە، يىغلاپ گچر حالئمغا.

^{۷۱} غورب: گۇچ، قدرت.

۲۸-ايگلرلر

ساغ-سلامت، سرمست بۇلوپ گزن جان
يا سۇووقدان، يا ائسسئدان قورئر غان،
ررزق وكيلى گلر رزقئنگ يۇق اديپ،
دهمينگ پريشدىسى دهمينگ تۇكه ديپ،
اگسيكليرىنگ^{۷۲} ساچ يايارلار، باش دۇكۇپ،
غارداش-دۇغان قاتلارلار اش دۇكۇپ،
حابار دۇشر: «پئلان كيمسه اۇتدى» ديپ،
«بو دۇنيادان اۇ دۇنياگه گيتدى» ديپ،
كيم باردئر كى، پهلك باغرئن ازمه ميش،
ماغتئمغولۇ، داغ-دريالار دۇز مه ميش،
دۇرت بلانئنگ ييريسيندن ايگلرلر،
تن اۇستۇنده طبيب لرى اگلرلر.
گۇور اۇنگى قورادئپ، يۇلونگ بك اديپ،
ايلينگ-گۇنۇنگ اۇزگه يوردا چاغلارلار.
يارى دۇسونگ يئغلاشارلار ياش دۇكۇپ،
قۇنسا، گۇچمز - قارار يوردا باغلارلار.
«چئراغى سۇندى» ديپ، «گۇنى باتدى» ديپ،
«آللا رحمت اتسين!» ديپ دارغارلار.
گۇوره سين غئمامئش، كۇنگلۇن بۇزمامئش،
بو دسسوردئر، آيرالئغا آغلارلار.

^{۷۲} اگسيك لر: كم، ناقص. بو يرده ماقصات عيال وقيز قارئنداشارلار.

۲۹- دۇكۆپ بارادىر

غام دومانى باسنىپ غارنىپ كۆنگلۆمنى،
 كىمدىر رحم ايله يىپ سوران حالئىنى
 گرچه اوت ياقسالار عاشنىق ياغئندان،
 هيجران مى غويدى صابىر داغئندان،
 اول دۋورى-دۋورانم چارخ بولاشدىردى،
 عشقى مى ياندىردى، حددن آشدىردى،
 پاراحات ياتىردىم، نفسىمى بسلاپ،
 حاقدان حاجت دىلاپ، مىرادن ايسلاپ،
 ماغتئمغولۇ، مجالئم يوق، سۆزلأين،
 اى يارانلار، يىغلاماين نىلأين؟
 گۈز ياشن ساقلاماى، دۇكۆپ بارادىر؛
 بوزوق كۆنگلۆم اركىن يىقنىپ بارادىر...
 اولۇم آسان ارر دوست پىراغئندان،
 پىراق بوغوم-بوغوم سۇكۆپ بارادىر...
 غام مى غور اتدى، اوت توتاشدىردى،
 يۆره گىم ايجىمدن چىقنىپ بارادىر...
 توردى كۆنگلۆم، يار جمالئن حۇوسلاپ،
 گۈزۈم اول يوللارا باقنىپ بارادىر...
 دوستلارغا دردىمنى بيان ايلأين.
 عشقى مى ياندىرنىپ، ياقنىپ بارادىر...

۳۰- غالىپ من

جاھنللىغىنىڭ جۇشى چىقىدى باشئىمدان،
 بىر غاما اولاشدىم، گىتىدىم ھوشومدان،
 باشئىم يۈز ھۈوسدە، كۈنگلۈم جوشغوندا،
 نجد^{۷۳} داغىنا گەزم مجنون عىشقىندا
 بىگىتلىك پاصلىنى غىشا يتىردىم،
 بىيىك پىكرە غالىدىم، عاقلنىم يتىردىم.
 بو دۇنيانى گۈچۈپ بارغان گۈچ بىلدىم،
 اۋنگۈن اويون گۈردۈم، سونگون ھىچ بىلدىم،
 ماغنىمغولى، پاش ايلە گىل سۆزۈنگى،
 بو واغتا دن ياش بىلدىنىڭ اۋزۈنگى،
 من اول جوشدان خالى بولوپ غالىپ من.
 بو درد بىلن دولى بولوپ غالىپ من.
 گىردابا دۇشۈپ من دالى-داشغىندا،
 يانار اوتلى لىلى بولوپ غالىپ من.
 كالمىلىك كشتى سىن دريا باتىردىم،
 تىرىك^{۷۴} ارکن، اۋلى بولوپ غالىپ من.
 ايشىنى بد انگدىم، اۋزۈن پوچ بىلدىم،
 خالى اچىپىندە دالى بولوپ غالىپ من.
 پەلەك موشتى خاك اتمەين گۈزۈنگى^{۷۵}،
 ايمدى گۈر-باق: اولى بولوپ غالىپ من.

^{۷۳} نجد: عارابىستاندا چۈل ھم داغ- دپە ير.

^{۷۴} تىرىك: دىرى. دىرى اكن، دىرى يالىدىنىڭ...

^{۷۵} اۋلۈپ گۈزۈنگ قومان دولمازدان اوزال، ايتجاغىنىڭ ايدىپ گىت معنى سىندە.

۳۱- داشلار بيله

كۈنگۈل آيدار حالقدان غالىپ، گزسم داغلار، داشلار بيله؛
 يازنغىمى^{۷۶} يادا سالنپ، يۈزۈم يووسام ياشلار بيله.
 كىمى گۈرسم بىر پيشه ده، منىنگ كۈنگلۈم انديشه ده،
 گاھى سر، ايچره كۈشه ده، اوتورسام آغاچلار بيله.
 غاررى دۇنيا آل ايچىندە، آدامزاد حئىال ايچىندە،
 جهان غالماغال ايچىندە، هر كىم يۈز تالاشلار بيله.
 الله عشقئدا سر مستلر، دووش گلمز زبردستلر،
 كۈنگۈل پرواز ادر، دوستلار، دورماز يۈز عالاجلار بيله.
 كۆپ كۆيلر بيله اوتوردئم، بيلمە ديم، نه ايش بيتيرديم،
 گۈمرا بولوپ، يول بيتيرديم، اوتوردئم بى وچ^{۷۷} لر بيله.
 بيكار غويما عۆمۇر تاغئ، اوياندرساق اويموش^{۷۸} باغئ؛
 دوغا قئلىپ سآحر واغئ، نالئش قئلسام غوشلار بيله.
 ماغتمغولۇ، توفيق آلسام، بىر آر تاپسام، غوللوق قئلسام،
 يۆرك آيدار: يولداش بولسام دم چكن دروۋشلر بيله.

^{۷۶} يازنق: مانگلايا يازنلان، اقبال.

^{۷۷} بى وچ: درك سىز، ايشه ياراماز، اعتبارسىز.

^{۷۸} اويموش: اووقا باتان، اووقلان

۳۲- يار بيزيم سارى

قۇزومى غىرسانىپ^{۷۹} قىرق يول گىچىر من،
 غادام يرنه غانات باغلاپ اوچار من،
 قىرق يىل قول قووشورنىپ، قوللوقدا دورسام،
 يىر شونچاقلى بولسا، گۆرسم، جان برسم،
 نه لايىقلى يۇزۇم باردىر توتارغا،
 اومنت بار غوينوندا بيله ياتارغا،
 يىر كيمسه يولوقدى دستى شىر اپلى،
 اگى آق ردالى، ياشىل نىقاپلى
 يولداش بولوپ بيله يۇردۇم يىر ميدان،
 يىر ايوان اۋستۇندە چىرلاپ دۇرت يىردن،
 «پىراغى!» دىيىپ چاغىردنلار، التدىلر،
 استخوانىم آلتىمش پارا اتدىلر،
 ماغتئمغولۇ باش گۆن عشرت سۇرماگە،
 قارارنىم يوق اوتورماغا، تورماغا
 اگر كى ميل اتسه يار بيزيم سارى^{۸۰}؛
 دىيسه دىلبر: "عاشىق، يۇر بيزيم سارى."
 آلتى گۆنچە گۆرمن، آلتىمش يىل يۇرسم،
 جمالنى عرض اتسه يىر بيزيم سارى.
 نه آيرى غاپنىم بار اوندان گىدىرگە،
 درگاهىندان آچسا در بيزيم سارى...
 يەلدىن جاي نمازلى، سوودان مآحر اپلى،
 اوغراشدى يىر عاجاپ ار بيزيم سارى.
 ميدان ايچرە دولوپ اوتورمىش مردان،
 دىيدىلر: «غولونگى بىر بيزيم سارى!»
 «قاندا دىنگ؟» دىيىپ، غولاغىندان توتدولار،
 دىيدىلر: «مرد بولسانگ، يۇر بيزيم سارى!»
 جاي ايمسدىر^{۸۱} اگلنماگە، دورماغا،
 آغزنىم آچنىپ دورموش يىر بيزيم سارى.

^{۷۹} غولزوم درياسنى قورى يىر سانىپ... معنى سىندە.

^{۸۰} بيزيم سارى: بيزه طاراپ.

^{۸۱} ايمس = (اۋزىكچە) دال معنى ده (جاي ايمس = جاي دال)

۳۳- آتى- ياراغى بولماسا

هر كيم سه لوى^{۸۲} من دىير، انغتئبار اولماز،
 يۆركلىرى آت باشى دك باترلار،
 سۆنبۆل ساچى، غئلچا بىلى بولماسا؛
 حاتئنچا يوق، آت-ياراغى بولماسا.
 نألر گۆر جكدىر بو شوم كۆنگۆللىر.
 باغ ايچره سايراشان شيدا بىلبىللىر،
 سۆزله سنگ، هر يانا اۋوسر بو دىللىر،
 ياشئلباش سونالار، غازلار غارقئللار،
 يل اورپاقدان آشسا، شوولار شه ماللار،
 حالئ-حاراپ دۆشهر كۆلى بولماسا.
 عاشئق يارا يتمز دادئ- پرياتسئز،
 غوروغئ، كاكيلى، يالى بولماسا.
 آحئرز امان بولسا، شىخدان پأل غاچار،
 ميدانداقئ سووسوز آرنغا^{۸۴} اوغشار-
 باشئنگ غوشما غادئر بىلمز بدزادا،
 هووادا ياغمازاق منگزار بولودا،-
 ماغتمغولئ، بىلدىنگ، شونداغ زماندئر،
 ار بىگىدىنگ ايچى دولئ آرماندئر،-
 غوشسانگ، غوشغول، آشئنگ بىر آصئلزادا،
 هر كىمىنگ حۆممتى، حايرئ بولماسا.
 شىندى حاير بولسا، سونگرا زياندئر،
 غارا گۆز، اينچه بىل يارئ بولماسا.

^{۸۲} سه لوى: selwi سىروى آغاچ، اوزين بوى دان ماقصات.

^{۸۳} سىياق: گلشيك، اوادانئلق.

^{۸۴} آرنق: آرنا، آقارسوو.

۳۴- مال ياغشى

آدم بولوپ، آدم غادرئن بيلمه يان،
 سۆزليگنده سۆز مانئسن بيلمه يان،
 خودائتم ساقلاسن شردن، قاهران،
 هر یرده یر بازارسنز شأهردن،
 هر کیمینگ اوزونه مؤصؤر^{۸۵} یر جایی،
 جان ساغلئنگ بولماز هیچ دنگی-تایی،
 یربی ویا یارا گؤلؤپ باقاندان،
 یاد ایللرده مسافرئق چه کندن،
 ماغتنمغولۇ، سۆزله گیل هر باپدان،
 ماره کهده سونگقئ گلمز بد کپ دن-
 اوندان که یر اوتلاپ یورن مال ياغشى.
 اوندان یونه گپلاپ بيلمز لال ياغشى.
 مینتلی آش آجی بۇلار زأهردن،
 اوندان کی یر قوراپ یاتان چؤل ياغشى.
 یادئندان چنقمایار بایرامی-تویی،
 آغشام یاتئپ، ارتیر شوکروئن قئل ياغشى.
 شیرین جانی عشق اودونا یاقاندان،
 اورسا، سؤکسه، حورلاسادا ایل ياغشى.
 بو دؤنیا توتدورماز، چؤیرؤکیدیر دؤیپدن.
 اوندان کی یر شوولاپ اوسن یل ياغشى.

^{۸۵} ماقصات مصریوردی، بول نعمتلی.

۳۵- مالا سراتمز

اوزالدىن مال ياغشى، مالدىن باش ياغشى،
دوغمادىق اوغولدىن دوغان ياد ياغشى^{۸۶}،
آندا آياق بولسا، اۋزگە سىن بولماز،
سۋوش گۈنى قوچ يىگىتدە مۆين^{۸۷} بولماز،
آلمان اۋنگۈنى سردارى باشلار،
كىمسە لىر بوقولتۇپ، كىمسە آت اوشلار،
أر-دوستدان غاچارلار، آدام آچ غالسا،
يامان حاتىن ياغشى يىگىدە دوش بولسا،
كۈنە دۇنيا موخانتىنگ اۋيى دىر،
آلتىن، كۆمۈش گۈزلىرى نىنگ مائى^{۸۸} دىر،
دۇنيا گۈركى نازىنلار، نە جانلار،
ياردان غالان، آرى اۋلن جوو انلار
ماغنىمغولۇ، غارىپ گۈونۇن باى ادىپ،
هر كىم اۋز يارتى دوغان آى ادىپ،
باش دۋولتىن تاپان مالا سراتمز؛
نادان اوغول آتاسىنا سراتمز.
أردە غايرات بولسا، ايشى قىن بولماز،
غارشى باقار، پىكام-يايا سراتمز.
قوچ يىگىتلەر نازىرا اورار، غىلنچلار،
آبىراى تاپماسا، پايا سراتمز.
يار-ياردان آيرىلار، آرا داش غالسا،
باشىنى ترك ادر، دابا سراتمز.
سۋىتخور بولان كسىنگ دووزاخ جايندىر،
قوچ يىگىتلەر بوزوق جايا سراتمز.
نادانا يولوقدى تۈرپە جنانلار.
قوچ يىگىدى گۈزلەر، بايا سراتمز.
قاناعات اۋلكسىن بندى-جاى ادىپ،
آينىن گۈزلەر، اۋزگە آيا سراتمز.

^{۸۶} "دوغمادىق اوغولدىن دوشمان آرىاغشى" دوغان آرىاغشى، دوغان داش ياغشى دىين وارىانت لارهم بار.

^{۸۷} مۆين: شك، ايكى گۈوينلى لىك.

^{۸۸} ماى: ياغ. بويردە ايسلىكى، آرزويى.

۳۶- دوز هم بولماسا

توغسان دۆرلى تاغام بولسا غاشئنگدا،
 نأبيلر سن نه ايش باردئر باشئنگدا،
 آياق بار يۇرماگه، ال بار آماغا،
 غولاق باردئر اشيتگه نين بيلمآگه،
 يوق يردن جان بريپ يتيردى نانى،
 آدننگ بنده بولسا، ايانكى تانى،
 قئسماتن حاق بيلن رزقن انزلماز،
 كۆنگۆل جوشا گلمز، ديل هم سۆزلمز،
 ينل-ينلدىن فضيحت^{۹۰} آرتار ايپاما،
 دۇنيا سۆزى منگزار دوزسوز تاغاما،
 يوم گۆزۇنگى، غئسلنپ گزگين ديشينگى،
 تۆوكگل ات، تانگرا تابشئر ايشينگى،
 ماغئئمغولۇ، حئيال دۇشدى اۆزۆمه،
 اشيدنلر عايپ اتمسين سۆزۆمه،
 نه لذت، ايچينده دوز هم بولماسا؛
 مۇشگيل ايشدير، باشدا گۆز هم بولماسا...
 قانى^{۸۹} بنده، ساغلىق شۆكرۆن قئلماغا؟،
 كيم دۆزه در، ديلده سۆز هم بولماسا؟
 گۆوۆن بوستانندا بيتگر ايمانى،
 گليپ سانگا يۆزبه-يۆز هم بولماسا.
 سۆز بيلنلر بيلن سۆزۆن گيزلمز،
 هر يۆركده غئشقدان كۆز هم بولماسا.
 حاقئنگ اۆزى گتيرمسه انجاما،
 سۆز ايچينده گلين-غئر هم بولماسا.
 يازا يتسنگ اونوتماغئن غئشئنگئ،
 صابئر بيلن بيتر، تيز هم بولماسا.
 كۆپ توماشا گليپ گچر گۆزۆمه،
 ايللر كيمين سۆزۆم اوز^{۹۱} هم بولماسا.

^{۸۹} قانى: حانى، نيرده؟

^{۹۰} فضيحت: رسواچئلئق.

^{۹۱} اوز: گۆزل، آوادان، ياغئئ. uwz

۳۷- غوملى چئقنپدئر

حاق تاغالا، بو نيچيك احوالدر،
 نه يسر بيهدا شوم كچ انقبالدئر،
 دورى ديبپ ايچديگيم غوملى چئقنپدئر؛
 حالال ديبپ ايديگيم جيملى^{۹۲} چئقنپدئر.
 كيمسه سئرتم بيلمز، اۋزۆن اۋلدۆرسه،
 ايله شادلىق، شادئانلىق گۆلدۆرسه،
 پاخئر بنده لرگه تانگري بيلديرسه،
 مانگا همرا بولان غاملى چئقنپدئر.
 آموخته من اۋرتماگه، بيشماگه،
 اوبا اوجوندان بارسام اۋى سورا شماغا،
 كيشى يوق سۆزلىشپ، درد آيدن شماغا،
 يا لالدئر، يا آغزى موملى چئقنپدئر.
 مندن شيكات ادر اليم گره نيم،
 پير ديبپ پاشماغنا^{۹۳} اليم اور انتم،
 غالبدان شال چنقار سئرتم بره نيم،
 دپرئنده، دۋودن دملى چئقنپدئر.
 طماع اديپ، اومنت اليم گره نيم،
 اتگنه ال اورسام آ..م.لى چئقنپدئر.
 ماغتمغولۇ، حاسابى يوق گۆره نيم،
 اوباسنا ارمىش ديبپ بار انتم

^{۹۲} جيملى: عايئپلى، كمچيلىكلى، حارام.

^{۹۳} پاشماق: دابان، آياق آستى.

۳۸- بارى بولماسا

زامانا بەيلە دىر، گۈزە ايلمىز،
 يۈز تۆمىلىك سۆزۈن شايا آلمازلار،
 تن بىر دار قاپاسدىر، جان بىر واغشىدىر،
 اوتلى، سوۋى تاموغ^{۹۴} آندان ياغشىدىر،
 بگزالار غالدئ چوپان تآخرىنە^{۹۵}،
 بى باد بولوپ دۆنر لوط ئنگ شآخرىنە،
 دۆنيآده آنگلاردان آنگلاماز كآندىر،
 اول يىگىتلر آدام دىللى حايواندىر،
 يىگىدە يوقسوللىق يامان بلادىر،
 يامان غىللىق، دوستى دوشمان قىلادىر،
 حاق هر كىمە بىر ياغشى يار برمآندىر، —
 يۈز ياشاسا، باش گۆن دۆوران سۆرمآندىر،
 ماغتمغولۇ، حاقا تابىشتر اۋزۇنگى،
 ترخوسىم^{۹۷} بار، گل ترك ايله سۆزۇنگى، —
 هر بىگىدىنگ قولدا بارى بولماسا.
 هر كىشى نىنگ ائغىتبارى بولماسا!
 دىلە گلن سۆزلر كۆنگۆل ناغشىدىر،
 هر يووردىنگ بىر بازارى بولماسا.
 تن حاجان دۆز گتىر يىلان زآهرىنە،
 هر اۆلكآنىنگ حاكىم ارى بولماسا.
 بىلمىز بلادىر، بىلنر جاندىر،
 سۆز آنگماسا هم ائقرارى بولماسا.
 سۆزۇنى دىنگ-دوشدان غايرا سالادىر،
 غورنپ غالىسن، ايل دركارى^{۹۶} بولماسا.
 سۆزى آح دىر، اىچى دولى آرماندىر،
 هر كىمىنىنگ مئناسىپ يارى بولماسا.
 هر ناماردا سارار اتماغىل يۈزۇنگى،
 ناگە گەرەك^{۹۸}، حىرندارى بولماسا.

^{۹۴} تاموغ: جهنم، دوزاخ. (غارشلىغى: اوچماخ= بهشت)

^{۹۵} تآخرىنە: بوسۆزە دوغرى دۆشتۇندىرىش برىلىپ بىلىنمآن گلنىيار. چن ادىلشىنە گۇرأ — بگزالده لارنىنگ چوپان درجه سىنە، حددىنە پسلىدىگىنى آنگلادىان يالى.

^{۹۶} دركار: پەيدا، نفع.

^{۹۷} ترخوس: درخواست، خواهش

^{۹۸} ناگە گەرەك: نامأ گەرەك، (ناگە ياتىپ سن: نادىپ ياتىرسىنگ؟)

۳۹- دۇولتى- مالى بۇلماسا

قوچ يىگىدىنگ ادئ چنقماز، دۇولتى مالى بولماسا،
اندیشه لى ايش بيتيرمز، ميداندا دالى بولماسا.

بولماسا يىگىدىنگ زۇريادى، اۆلنده توتولماز ادئ،
توتاشماز سئنانئنگ اودئ، باشدا حئيالى بولماسا.

آلماز قوشلار آوا چنقماز، حؤنارسيز اۆز عايبن ياپماز
مأره كده اورون تاپماز، عاقلى، كمالى بولماسا.

قونماق تآزه يوردا ياغشى، حالى-دۇشهك تۇرده ياغشى
اول يىگيتلر گۆرده ياغشى، باشئ غوغالى بولماسا.

ماغتنمغولى بولسا باشلى، اويالماز غئلئچلى، آشلى،
دوزى زور، دوشمانى گۆيچلى، دوستى وبالى بولماسا.

۴- شال تاپسا

ايه سینه ائحلاص ادن چئن مردان،
 دۇنيا مالى، ايشى اۋچين سرگردان،
 يان يۇلداشئ يۇلداشئنا سۇيه نر^{۹۹}،
 غار اچچنلار كروه ن گۇرسه قوو انار،
 گچيرلر هر يرده سۇزۇم تاقئغا،
 اشك مۇنجوغئى برمز عقىقا،
 جان حۇوپوندان بۇلار عقتلى حايран،
 شير سئياگوش گۇرسه، پيل هم كرگدان،
 مرددن ديله گ ادن ناموت اۋورۇلمز،
 پرو انا اۋت گۇرسه، جان بيير، آيرنلماز،
 اى، تربيت ايستان كيشى تن اۋچين،
 آق پولى ساققلارلار غارا گون اۋچين،
 ماغىتىمغولى، يۇز مۇنگ كۆيلر، كۈچلر،
 حاق-ناحاقدان مال غازانئىپ نيجلر،
 ابريشم هۇوه سين اتمز، شال تاپسا.
 كۇنگۇل گۇيمنچ ادر، آرتئق مال تاپسا.
 حۇوپلى يرده ياتان تيز-تيز اۇيانار،
 گچيت تاپمايانلار سۇودا سآل تاپسا.
 غاررئ ارمان چكر ييگيت چاقئغا،
 بيچاره چۇپانلار ياقوت-لاغل تاپسا.
 يئلان كشمير^{۱۰۰} گۇرسه، اۋلرې گۇمان،
 آغاچا قورت دۇشسه، غاوون خال تاپسا.
 ناماردا دۇشن ايش، هرگيز غايرنلماز،
 سيماپ - غئزئل تاپسا، مگس - بال تاپسا.
 عشرت ديلان اۇغول-غئز-و زن اۋچين،
 حۇش گزىرلر غئزئل، ياشئل، آل تاپسا.
 آيدادنرلار: «دۇوران ييزدن گچلر»،
 صارب ادره جايئن تاپماز، مال تاپسا.

^{۹۹} سۇينهەر: قووانار. دايانار، آرقا برر.

^{۱۰۰} كشمير: اوزين آياقلى، توغلاق كله لى بيرمۇجهك- تۇمراق.

۴۱- دۋيشۋنە دگمىز

يوقسولنىقدا نىچە لرىنگ دۋورانى،
 نىچە لىر حاسرتدا تاپىپ خۇشك نانى،
 سۇران بولسا، سئنام ايچرە سۈزلىر بار،
 نىباتسىز، گىياھ سىز نىچە يازلار بار، -
 عاقىللار بار، باشا باغلاپ كچە لىر،
 آقماقلىقدا اۋزۇن بزآپ نىچە لىر،
 آنكلامازا آيات سۈزلىرىن دىيىسنگ،
 دۋىزملىكىدن بىر نصىحات اتىسنگ،
 اننىجاتسا اوغول-غىز، انه-آتاسىن،
 دۋوران گلسە، بىلىمىز نه ايش توتاسىن،
 نىچە لىر مال تاپماز، تنگدىست بولار،
 نىچە لىر بار، بىگىتلىكىدە نىست بولار،
 ماغنىمغولۇ، گرچە ايشىم نمازدىر،
 آدام بار، مۇنگ تۈمىن ابيدىرسنگ آزدىر،
 ياتنىپ ياغىش گۈرن دۋيشۋنە دگمىز؛
 بىر لذتلى تاغام دىشىنە دگمىز.
 مۇنگ تۈمىن دىگىدىر، نىچە يۈزلىر بار.
 حوشلوق بىلىن گچن غىشنىنا دگمىز.
 ايچىگىن-ايچىگىن سورسانگ، ماغنى ساچالار،
 كلە سىنە ساران پىشىنە دگمىز.
 پىغامىر حدىئىن اۋنگۈندە غوىسانگ،
 بو سۈزلىر غولاغىنىنگ داشنىنا دگمىز.
 توبا قىلماي تانگىرنم گچمىز خطاسىن،
 هر كىمىنىگ بىر ايشى باشنىنا دگمىز.
 نىچە لىر بار، دۋنىيالىگىنىدن مست بولار،
 نىچە لىر بار، سۈرن ياشنىنا دگمىز.
 كۈنگلۈم پرىشاندىر، سەبىم درازدىر،
 آدام باردىر، اىين اشنىنا دگمىز.

۴۲ - سىر گيدر

كۆپ ناماردا مال بربپ سينگ، سن دۇنيا،
 حانى عقلنىگ، اۇدا دۆشۆپ يان، دۇنيا،
 آز عۇمرۇنگى سۆرسنگ الوان عاشرتدا،
 آقماقلار بو یرده غالار غافلاتدا،
 نه دۇغرى گلنه مآحرىنگ ايندردىنگ،
 هيچ پارخى يۇق سنده مردىنگ، ناماردىنگ،
 پهيدا دىلآپ گلن دۇنيا شآحرىندن،
 دۇنيا ماردىر، اول يتلاننگ زآهرىندن،
 دۇنيا زىدىر، كۆپ اۇيناشلى، آرى يىر،
 اۇلدىن سۇنگ، شاه و گدا بارى يىر،
 آدام اۇغلى يالانچى نىنگ يالانن،
 غام چكمه، اى دۇنيا، هر كيم آلانن -
 ماغىتىمغولى، گۆبچلى بيله دالاشمانگ^{۱۰۱}،
 ياغشى-يامان سۆزۆم كۆيدۆر، غالىشمانگ،
 گۆزى گۆكده، غايغىسى يۇق، سىر گيدر.
 نه مردلر بار، يۇقسوللىقتا حۇر گيدر.
 سۇنگ شىرىن جان غالار اوزنن حاسر اتدا،
 عاقتل بۇلان اوز غامنى ايىر گيدر.
 نه گلمانه سۇوغات-سالام گۇندردىنگ،
 آرسلان اۇتر، تىلكى گچر، شىر گيدر.
 جانن بربپ، قورنپ غالىدى قاهرىندان،
 تۆى دۆكۆلر، غانات غىزلار، پر گيدر.
 بىر اۇپۇشده اتىنگ، غاننىگ سۇروبيىر،
 موندا هر كيم بۇلدوجاغىن قۇير گيدر.
 چىن سانئىدىر اگری باقنپ گۆله نىن،
 قارض مالىدىر، يه نه غايدىنپ بىير گيدر.
 حايىر قۇيوپ، شر ايشلره اولاشمانگ،
 نچۆن، هر كيم بىلدىجىگىن دىير گيدر.

^{۱۰۱} دالاشماق: گۆرشمك، سۆوشمك.

۴۳- دۇن ئى گۇرنىر

دوغرى باقمازلار جول ئى يا، گۇزە غىزىل دون ئى گۇرنىر؛
سۇزە باھم اتمز آقماقلار، اۋز يانئندان دىل ئى گۇرنىر.

باشا دگمانكا قورتلار، قاصت اتمانگ، گەركدىر يورتلار،
ياغندا تانالار مردلر، ايل ايچىندە مال ئى گۇرنىر.

پىكر ات، باشا ايش دۇشندە، انسسى^{۱۰۲} يوقدور، سونگ پوشماندا،
آت ميداندا، آر دوشماندا، تويدا تىرمە-شال ئى گۇرنىر.

جانئ ساغىنگ سۇزلار دىلى، جوماردىنگ دك دورماز الى.
هر كىشى نىنگ اۋز عاقىلى، اۋزۇنە كمال ئى گۇرنىر.

غادىندان سىت دىر ياغىشلىق، ياغىشئ زاتدىر ياغىشئ غىللىق،
مرد يىگىدە آز ياغىشلىق، آز هم سۇيگۇلى گۇرنىر.

گل، عقىل دولاندىر ايندى، يۇرك پىوندى، جان بندى،
هر كىشى نىنگ اۋز پىزىندى، اۋزۇنە جمال ئى گۇرنىر.

ماغىنمغولى، سۇز بىنيادىن، آغزىندا ياقى نىنگ-يادىنگ؛
حۇنار يوق سۇز بىلن آدىنگ، حالق ايچىندە بللى گۇرنىر.

^{۱۰۲} انسسى، انسسىغ: پىندا، نفع

۴۴- دون تاپنىلماسا

دوق تالاشار سبزه خالات گه يماگه^{۱۰۳}،
 آچ دنرجاشار غورى نان ايىماگه،
 حاصل اومئدى بار اكين اكه نه،
 يالانگ^{۱۰۴} آياق دۈزمز، باسماز تيكه نه، —
 عاقلستازلر ايش آخترنن غاراماز،
 آغر مجلسلر چوپان ياراماز،
 بيگيتلىكده هر كيم عاشرتده يايلاز،
 ديشسىزلر نان تاپسا چاره سين ايلار،
 ماغنىمغولى، سۈيمز جدلى-جنگى،
 دۈنياده نه ايش بار، بولماسا سونگى،
 كليم گۈزل زاتدئر، دون تاپنىلماسا.
 مۈشگيلدير، بيشيرگه اون تاپنىلماسا.
 بو ايشلر مالميدير ماحنت چه كنه،
 نه يله سين گه يرگه گۈن^{۱۰۵} تاپنىلماسا.
 چولاپ^{۱۰۶} چيگيديندن غارپنز دۈرمز،
 نه يلسين، اوتئزغا چم تاپنىلماسا.
 باشئنا نه گلر، گلمز بو كۈيلر.
 مۈشگيلدير سوپرادا نان تاپنىلماسا.
 آخترت عزم اتدى كۈپ دوستى-دنگى.
 موشاقغاتدئر تن ده جان تاپنىلماسا.

^{۱۰۳} «دۇق توقوشار سېگسە خالات گە يماگە» دېيىن نوسغا ھم بار.

^{۱۰۴} يالانگ: يالانگاچ

^{۱۰۵} گۈن gōn: غايىش، بويرده چارنق.

^{۱۰۶} چولاپ – ميوه آدى.

۴۵- مالئنا دگمىز

بايلار باردنر، غارنىپلارا رحم ايلار،
 گۈزل باردنر دۈنيە مالئن اييدىرسىنگ،
 دۈنيادە باخلئنگ يۈزۈنى گۈرمە،
 قول دىيىپ، يىگىدىنگ اصلئى سورما،
 دۈنيا مالئن برسنگ، ايه سى ساتماز،
 بدو بار، پول برسنگ، باھاسى يىتمىز،
 دۈولتى ارگەرك، سۈوشدە سرحوش،
 ياغشى اوغول، ياغشى آيال، غنز سۇرداش،
 ماغنىمغولى، بو دۈنيانىنگ عشرتى،
 بىر نيچە لىر مىندام قنلار طاقاى،
 باردنر بايلار، دۈنيە مالئنا دگمىز؛
 باردنر گۈزل، ايىن نانئنا دگمىز.
 آشننگ، نانئنگ، سووونگ آلئشئپ برمه
 حوجاسى بار، بلكى، قولونا دگمىز.
 شاه ايسئسە، آنئنگ دىلگى بيتىمىز،
 بدو باردنر، سالان جولونا دگمىز.
 ياد بىلن يارئشسانگ، بولار سن غارداش،
 بو دۈولت هر كىمىنگ اليه دگمىز.
 ايىمك، ايچمك، مۈنمك، قوچماق، صۇحيتى.
 نيچلرئنگ سجدە آلئئنا دگمىز.

۴۶- قول بولغول

دۋولتلى نىنگ غاپئسئندا قول بولغول؛ آصئل بگىنگ ساياسئندا كۆل بولغول.	بىر بى دۋولت ايله بگ بولئنچانگ، بداصئل بگ قوللوغئندا يۈرىنچانگ،
كلهچ ^{۱۰۷} هم «اۈز اوغلانئم گۈزل» دىير، قويون كىبى چار طاراپا ايل بولغول.	يامانئ غوى، ياغشلارا گۈز ايلدىر، غارغئش قوردونگ زۇريادئئى آزالدىر،
سۈزۈنى دىنگلگىل، جوغابئن آيغئل، آقاردا سوو، يا اۈسردە يل بولغول.	سۆلیمان سن - مورا بىر غولاق غويغول، حاكيم بولسانگ حالقئ گۈن كىبى چويغول،
آقماقلىقندىر اۈزۈنگ ياغئئى توسلاسانگ ^{۱۰۸} ، ياغشلارئنگ پوتاسئندا ^{۱۰۹} پول بولغول.	يامان ايشدىر اۈز نىسئنگى بسلسنگ، هر بازاردا رواج بولماق ايسلسنگ،
اير، گىچ يتر هر بندانئنگ نصىبى، ياغئئى، يامان بارچالارغا دىل بولغول.	ماغتئمغولئى باردئر دىمىنگ حسىبى، كىشى بولسانگ، غويغول غورئى تاصىبى،

^{۱۰۷} كلهچ - پشه، چىبىن، بويرده پس آدم ادامدان ماقصات.

^{۱۰۸} توسلاماق: بويرده سانماق، خيال اتمك.

^{۱۰۹} پوتا: كىسه، حالتا، جۆبى

۴۷- گۈرۈم گۈرۈلمەگن يردە

عزت، حورمات، سئىن اتمەگىن، گۈرۈم گۈرۈلمەگن يردە؛
عاقىل بولساڭگ، سۈز آيتماغىن، نوبات برىلمەگن يردە.

عقلى ياغىشلار اونوتماز، غورى آغاچا ياپراق بيتمز،
عقىل ئى ار مسگن توتماز. خلقى سۈيۈلمەگن يردە.

گۈملۈپ غالان آرنىق^{۱۱۰} آقماز، هر ناشندان كىرم چىقماز،
ايت گۈزلەمز، پيشىك باقماز، ساچاق يازىلماغان يردە.

حج ايلسىنگ جارا دۈنر، گۈل آچىلسا زارا دۈنر،
حزىمات اتمك خوارا دۈنر، قادرىنگ بىلىنمەگن يردە.

نامارد غۇش اۋستۈندە حارلار، ايمىت، اش اۋستۈندە گۈرلار،
سۈۈش قوروپ، غىلىچ پارلار، دوشمان گۈرۈلمەگن يردە.

اۋى ايچىندە خىرا^{۱۱۱} دۈنر، موخانىت بىر نره دۈنر،
تىلكى، شاغال شىره دۈنر، سۈۈش قورولماغان يردە.

پاراسات قىل باقنىپ عقلە، قوچ يىگىدىنگ سۈزۈن حاقلا،
ماغتئمغولۇ، دىلىنگ ساقلا، حابار سورالماغان يردە.

^{۱۱۰} آرىق: آرنىق آقپان سوو، آرنا. (گورگن آرنىغى)

^{۱۱۱} خىرا: غاضابا مونمك.

۴۸- ار يانئندا بلليدير

ياغشئلئغى - پيس بيلمز، - ار يانئندا بلليدير.

گۈرر گۈزۈنگ غنماتى كۈر يانئندا بلليدير.

دالى كۈنگۈل دايانجى، يوقدور دۇنيا ائنانجى،

ساغ غولاغئنگ غوو انجى كر يانئندا بلليدير.

اگر پير سن، اگر ياش، قئلما سئرئنگ حالقا پاش،

سئر ساقلايان ماحك داش زر يانئندا بلليدير.

بو دۇنيا ئينگ مئرادى، - ات، محبوبدير، زۇريادى.

آرو انانئنگ^{۱۱۲} قوو اتى نر يانئندا بلليدير.

بولسا غامدان حالاصئم، يازا دۇنسه غئش پاصلئم،

ماغتمغولۇ، ائحلاصئم يار يانئندا بلليدير.

^{۱۱۲} آروانا: اينهن، اورقاچى دۇبه.

۴۹- داش دۇكر

پنھان سئىنگ ساقلا بىلمز، داش دۇكر غايغى بىلن داھانئنگدان دىش دۇكر.	آقماق بىلن سئرداش بولسانگ بىر ساغات، دوستلىق آچسانگ بىرى وپا يار بىلن
كەلپزاً ^{۱۱۳} يووتدورماز آژدار ماسلىغى قاھرى گلەسە دپانگ اۋزرە داش دۇكر.	بدآصنل گۈترمز باش گۈن مسلىگى بىلگىل اوزاق گىتمز آبي دوستلىغى
جوماردى ايل تانىير، عادئلى ديوان جومارت اوغلى سوپرا يايىپ، آش دۇكر.	بدوى تانماز خرباقان خربان آئى ميدان تانىير، حۆممتى مېحمان
ايل اۋستۈندە نامئس گتيرى غايرات مرد اوغلونئنگ دپە سىندن مۇش ^{۱۱۴} دۇكر.	يىگىدىنگ ماقصادئ: محبوب، ياراغ، آت اوبادا جنگ تاپسا سانسزى دۋولت
مجلسىدە كۆپ بولار اونونگ سئرداشئ ايل اۋستۈندە نامئس بىلە باش دۇكر.	ماغنىمغولئ آيدار يىگىتلر باشئ، جنگ واغتنندا يىگىتلرئنگ باشداشئ

^{۱۱۳} كەلپزە: حازۇنق (باشلاقدان اولوراغ)

^{۱۱۴} مۇش: مۇشت (بومروق) سۆزونىنگ غنىسغالدنلان گۆرنوشى.

۵۰- سۆزى گچر جانئنگدان

دنگسىز بيله دنگ ايله سنگ اۋزۇنگى،
 انراق بۇلما قادرئنگ بيلن غارادشدان،
 غاهرا مۆنۆپ، غالدئرماغئن شيطانئ،
 كه سسه عقلئنگ ياغئى بيلن يامانئ،
 صابرئنگ بۇلسا، سبحان يتر دادئنگا،
 ألما يامان سۆزى هرگيز يادئنگا،
 بارچا بۇلان ايشلر حاقئنگ ايشيدير،
 يير يامان سۆز جانا يئلان ديشيدير،
 ماغتمغولۇ، يالانچئندر بو جهان،
 جايئن تاپسا، غارئنجا دى پس دوشمان،
 درد بۇلويان، سۆزى گچر جانئنگدان.
 هر ايش توتسانگ، اۇل غوو انار يانئنگدان.
 نفسه اويوپ، اونوتماغئن راحمانئ،
 هر يير سۆزه اۇيوپ^{۱۱۵}- داشما غانئنگدان.
 جنگى-جدل لايئق دألدير آدئنگا،
 تيكن بۇلۇپ دۇرتۇپ گچر دۇنونگدان.
 اۇنگا تن يرمهين - آقماق كيشيدير،
 سۇقسا، زأهرى آسان چئقماز تنينگدن.
 مس ده عقتل بۇلماز، كافرده - ايمان،
 آرسلان بۇلۇپ، ال گۇترمز شانئنگدان.

^{۱۱۵} اويماق: انئانماق.

۵۱- بۇلار سن

بلند داغلار، بلندليگينگه بۆيسانما،
 ترينگ دريا، حايباتئنگا قوو انما،
 داغلارئنگ آرسلائي، بايرئنگ، پلنگى،
 مجمع البحرينگ^{۱۱۷}، نيل ينگ نهنكى،
 قئياماتدان بير سۆز دييديم باياقدا،
 ظالئملار حور بۇلار، غالار آياقدا،
 ياغشئ بدو مۇنن، خوب محبوب قوچان،
 حاقنقات ناماردئر، ايمانسئز گچن،
 گرچه نصيحاتئر ايلره سۆزؤنگ،
 عالئملارا اويسانگ، آچئلار گۆزؤنگ،
 لوقمان دك هر ايشينگ چاره سين بيلسنگ،
 ايسگندر دك يرينگ يۆزؤنى آلسانگ،
 ماغتمغولۇ، غاراپ سۆزله داشئنگئ
 كاميل تاپسانگ، قۇيولوندا باشئنگئ،
 گۆوه چده^{۱۱۶} سوو بۇلان زر دك بۇلار سن.
 واغتئنگ گلسه، قورئپ، ير دك بۇلار سن.
 موش بيله دنگ بۇلار پيل، پشه جنگى،
 قولاغئنا اورلان خر دك بۇلار سن.
 غاراوا^{۱۱۸} باردئر يرسيز اورلان تاياقدا،
 آغلاما سن غارئپ، شير دك بۇلار سن.
 بيله التييميدير بقايا گۆچن،
 ايمان بيله بارسانگ، نر دك بۇلار سن.
 ايل آلمازدان اووال توتاور اۆزؤنگ،
 جاحئلارا اويسانگ، كۆر دك بۇلار سن.
 رۆستم دك دؤولرى پرمانا سالسانگ،
 يره يگسان بۇلوپ، ير دك بۇلار سن.
 جايئن بيلسنگ صارپ ات بۇلسا آشننگئ،
 أر انزنندا گزسنگ، أر دك بۇلار سن.

^{۱۱۶} گۆوه چده: göweç: زرگارلرينگ دميراره ديان چوقورجىق گۆرنؤشلى آبزالي.

^{۱۱۷} جيحون درياسئ نئنگ... ديين نوسغا هم بار.

^{۱۱۸} غاراوا: حمايتچى

۵۲- سازننا دگمىز^{۱۱۹}

بزم نىنگ لذتىن بيلمە يان ادام
 بد سئياقلى^{۱۲۰}، بدخوى بولان پيس ادام
 بى معنى نئنگ سوزى جانئنگدان اۋتر،
 يامانئنگ زيانى ايلينه يتر،
 ادام باردئر، اونى شالار چاغتردار،
 ادام باردئر، كۆرپه^{۱۲۱} يانئن اغتردار،
 موخانئىنىگ بولماز نامئسى، عارى،
 آقا-بگلر، موخانئىنىگ اون مۆنگى
 ماغتئمغولۇ، دۇوران سونگودئر عدم،
 مانى سۆز انگلاماز، بى عقتل ادام
 هۇنارلى يىگىدىنگ سازننا دگمىز؛
 پرىزادئنگ ادن نازىنه دگمىز.
 غنىبات ادىپ، اۋزى گۆناگه باتار،
 نادانئنگ پىداسى اۋزۇنه دگمىز.
 ادام بار، ظولم ادىپ، غارنپ اغتردار،
 ادام باردئر، شال- بىيز يانئننا دگمىز.
 بىر سۇوش گۆنۆنده ايله مز جنكى،
 مرد احدى نىنگ آلى يۆزۆنه دگمىز.
 لحد ادلى اۋيگه غويار سن غادام.
 دانالارئنگ آيدان سۆزۆنه دگمىز.

^{۱۱۹} بوقوشغى نئنگ شاهتر «معروفى» نكقى دىبان نوسغا هم بار.

^{۱۲۰} سئياق: غلئق، حاصىيت.

^{۱۲۱} كۆرپه: يومشاق كۆرپنجه

۵۳- داشدا بلليدير

ياغشى نئنگ قادرئن ايل بيلمز، ياغشئلار داشدا بلليدير،
مؤولام ناظار سالسا كيمه، بولاجاق باشدا بلليدير.

اۋيده ياتئپ اتمه گؤنأ، ال- آياغئنگ بولار گؤوآ
ايله پنهان، حاقا آگا، آصئل آدام ايشده بلليدير.

بودؤنيآده مالدر گؤركؤنگ، هر بير يره يتر اركينگ
اۋيؤنده لاف اورار هر كيم، باتير سؤوشده بلليدير.

حينأنى ياقسانگ رنگ بولار، قئزئلى سؤكسنگ سنگ بولار
همه بدولر دنگ بولار، بدو چاپئشدا بلليدير.

حوجا، سيد سلالئتى^{۱۲۲}، پاخيرلارا دلالتلى
حوش تبسم ملاقاتلى، هر كيم دنگ-دووشدا بلليدير.

ماغتئمغولۇ شووق ينگ گؤنى، ياغشى نئنگ هيچ بولمازمؤينى^{۱۲۳}،
يننه حاص گؤزه لينگ سيني، گؤز بيلن قاشدا بلليدير.

^{۱۲۲} سلاله: ايزى اولادلى، نسلى كسيلمه يان.

^{۱۲۳} مؤين: اوتانچ، حيا، عيب.

۵۴- صارپ ايله يير آشنئى

انسان اۋچين صارپ ايله يير آشنئى؛ سؤوش گۆنى قوربان ادر باشئى.	حاق ناظارئن سالان يير سرحوش ييگيت نامئسلى، غاير اتلى، عارلى قوچ ييگيت
يير نيجه لر گزر غورئ سآن بيلن، سيناشماغان، بيلمز، كيشى كيشينى.	يير نيجه لر گزر زرباپ ^{۱۲۴} دون بيلن، آدامزادئ تانئپ بولماز سين بيلن،
ياغشئ محبوب ناكس اره حايئپدئر، هر يان گزر، بيلمز ادر ايشينى.	ييگيدىنگ آبر ايئ ياغشئ محبوبدئر، ييگيده غاللاجئق ^{۱۲۵} كۆلى عايئپدئر،
تازه دفتر بيلن يازار سرخطئن ^{۱۲۶} . هر كيمه دوش بولسا، آلاز هوشونئ.	ماغتمغولئ، آيدار يارئنگ صئپاتئن، دووزاخ نئشاناسئ يير يامان حاتئن

^{۱۲۴} زرباپ: زربافت

^{۱۲۵} غاللاج: آج، حورلئق.

^{۱۲۶} سرخط: تيئر، عنوان.

۵۵- يىقمايان اردن

ھىچ كۈنگۈل شادلىغى چىقماز بىر كۈنگۈل يىقمايان اردن؛
ياغىشلىق طماسن اتمانگ، يامانلىق چىقمايان اردن.

ھەر كىم ايله بگلىك ادر، بىر سۇو بىلن يولا گىدر،
كدخداللىق ائراق گىدر، – يامان سۇو چىكمەين اردن.

ياغىشنى ار ايل عايىبنن آچماز، گۈرە-بىلە حارام اىچمز،
يارادان يازنغىن گچمز، گۇز ياشنن دۇكمەين اردن.

اگلىمز، اىيام اۋورۇلر، و اقت گچر، يىل، آى چۈورۇلر،
آغىر دۇولتلىر آيرنلار بىر آغزا باقمايان اردن.

اۋز-اۋزۇندىن عاقلى يىتمز، عاقىللار سۇزۇنى توتماز،
غارىپلىق يوق بولوپ گىتمز، اون ايش ترك اتمەين اردن.

يىگىتلر ياسا^{۱۲۷} گۇنى – قوردا غويماز شىر آوونى،
پىغامبر بىزار ياو گۇنى، يولداشا باقمايان اردن.

ماغىنمغولى، يانغىل، اۋچگۈل، يالال اوتور، يا دۇر ساچغىل!
بىر غوبروقسىز ايتدىر، غاچغىل، – نصىحات يوقمايان اردن.

^{۱۲۷} ياسا: اتلانئش، چاپئشنىق، قشون توپارى، عمل، ايش، حرىكت. يوو گۇنى: سۇروش گۇنى

۵۶- ھىجران قايسى بىلمەدیم

پەلك مانگا غام باداسن برەلى
 حاق ايشينه تن برميشەم گۆرەلى^{۱۲۸}،
 وئصال قايسى، ھىجران قايسى، بىلمەدیم؛
 آرزو قايسى، آرمان قايسى، بىلمەدیم.
 بىر ايلەسە، چكەورگىل جزاسن،
 كىرىش قايسى، كمان قايسى، بىلمەدیم.
 عارنڧ بولسانگ، غولاق غويغول سۆزۈمە،
 دۇنيا دۇيى يوق گۆرۈنر گۆزۈمە،
 بىر صور اتام بو گۆن باقمانگ اۋزۈمە،
 دۋوۋر قايسى، دۋوران قايسى، بىلمەدیم.
 آز عۇمرۇمى كۆپ سۇوداغا ساتتپ من،
 نە اومماندئر، نە تالاپدئر، ياتتپ من،
 اۋزۇم بىلمەي، اول درياغا اتتپ من،
 زمين قايسى، زامان قايسى، بىلمەدیم.
 ھر كىم گىرسە اول تالابا^{۱۲۹}، اوممانا،
 غادام غويدوم اول صاھر ايا-ميدانا،
 باشن آلئپ چنقا بىلمز بىر يانا،
 جان قايسندئر، جانان قايسى، بىلمەدیم.
 بو دۇنيانى آسمانداق رنگ بىلدىم،
 ايمدى آنتنگ بارئن-يوغون دنگ بىلدىم،
 ائسسئ-ائسسئ آستلئسدئم، سونگ بىلدىم،
 سود قايسندئر، زيان قايسى، بىلمەدیم.
 ماغتمغولى، يولونگ اۋنگى-آردئ بار،
 يۇرگىمدە پنهان عشقننگ دردى بار،
 چەكر يۆكۈنگ، ھر كىشى نىنگ مردى بار،
 درد قايسندئر، درمان قايسى، بىلمەدیم.

^{۱۲۸} حاق ايشينه قوللوق ادە نيم بارى...

^{۱۲۹} تالاب: بىريرە اويشن سوو

۵۷- اۋىلنگىن

يىگىت حالئنگ غاررئلئغا، سالاين دىيسنگ، اۋىلنگىن؛
 كدخدالئق^{۱۳۰} انديشه سين، قئلاين دىيسنگ، اۋىلنگىن.
 كدخدالئق گۈزل يولدور، غايغى غاررئدار، غام اۋلدير،
 يىگىتلىك بىر غئزل گۈلدۈر، — سولاين دىيسنگ اۋىلنگىن.
 اۋى-ايل گەرك، يورغان-دۈشەك، پرزنت بنددير، آيال — دوشاق،
 يۈكە ورزىش بىر بۇز اشەك بولاين دىيسنگ، اۋىلنگىن.
 گەزر سن اويناپ، دالاشئپ، غالار سن، درده دولاشئپ،
 غايغندان غاما اولاشئپ، غالاين دىيسنگ، اۋىلنگىن.
 جوشغون ادر سن اۋزۈنگدن، آيرئلار سن حوش يازئنگدان-،
 تۈكنمز دردينغ ائزئندان، باراين دىيسنگ، اۋىلنگىن.
 آچئپ يىگىتلىك دومانئ، گتير سن غايغى زامانئ،
 دۇنياينىغ ياغشى-يامانئ، بيلەين دىيسنگ، اۋىلنگىن.
 ماغىنمغولۇ، گزىپ هر تاي، اتمدينغ جهاندان پرواي،
 پئغامبر سۈننه تين برجاي قئلاين دىيسنگ، اۋىلنگىن.

^{۱۳۰} كدخدالئق: اورتا عاصئلاردا تۆركمن دورموشئندا اۋىلە نى اداما جمعيئتدە اورون برىليار، يردن-سودان پاى برىليار، شئىلە اورنى شاھتر كدخدالئق (اوبا آرچىيى) دىيپ حاصىتلىندىرىيىدەر.

۵۸- قىل و قال بولار

ھەر كېشى نېنگ اېكى بولسا آيالى،
 ھەر يېرى نېنگ باردىر يۈز مۆنگ حىيالى،
 بېرىن سۇيۇپ، بېرىن ايلەسە ناچار،
 عاقلى حايىران بولوپ، بارىندان گچىر،
 گاھى بېلىل كېمىن سايرار دىللىرى،
 گاھى ير بومروقلار، گاھى كۆللىرى،
 غاچار ايلاپ گلمز بولسا يانئنا،
 بېلە ار غوشولماز آدام سائنا، —
 ماغىنمغولى، كېمسە بېلمز باطنئى،
 ايام گۈركزمەسېن يامان حاتئى،
 گېجە-گۈندىز ايشى قئىل و قال بولار؛
 اووقات سۇرۇپ گۈرەجېگى حال بولار.
 ايلە رىسوا بولوپ، اۈز عايىنن آچار،
 دنگ توتماسا يارنن، بى كمال بولار.
 توماشادان حايىران ادر ايللىرى،
 ارىن گۈرە بېلسە، دېلسىز لال بولار.
 سۇز ايتماسا ھەر يېرى نېنگ شانئنا،
 اېكى حاتن، بېر ار — اۈچ آيال بولار.
 اۈيلەنسنگىز، قاراپ آلئنگ ذاتئى،
 آدام اۈزۈن بېلمز، حام حىيال بولار.

۵۹- جوش بولماسن

اي يارانلار، موسولمانلار، دالى كۈنگۈل جوش بولماسن؛
يەنە بىر ياغىنى يىگىدە، يامان حاتن دوش بولماسن.

هر كىمە بولسا حاقدان رحنت، گىدر غايغى، غالماز ماحنت،
ارسگىن^{۱۳۱} بولسا دورماز دۋولت، — هىچ اۆلكە بى باش بولماسن.

تأصىپ ادىپ آت بسلأنه، يولداش بولسون حاير ايسلأنه،
حارام ايىپ، شر ايشلأنه، اوزاق عۆمۆر ياش بولماسن.

هر كىمىن اۆز سىناسنندا، عقئل گۆرنر بەينىسىندە،
ايكى دوستونگ آراسنندا، يامان-ياووز ايش بولماسن.

هر كىشىنىنگ اۆز زۆريادى — جان حوشى، كۈنگۈل قوو اتى؛
آرتسن جوماردتنگ دۋولتى، موحانئندە آش بولماسن.

بىر عشق دۇشسە آدم سرىنە، اووقى گلزمىش گۆزۈنە،
ايكى سۆوگۈلى بىر-بىرنە، ياقىن بولسون، داش بولماسن.

سۆزۆم سۆزلىسە هر چاقلار، عقلى بولانلار، گرچكلر،
بىر ايش دۆشندە قوچاقلار، ايش گۆرمە دىك ياش بولماسن.

اىل ايچىندە اۆزۆن اۋور، داغ-دومائى باشدان آغار،
يىگىدە نوقصائى دگر، ناماردلار يولداش بولماسن.

سۆزلە حى، عاشغئىم، سۆزلە، گل، قىاماتلئغئىنگ گۆزلە،
ماغتنمغولۇ، سئرننگ گىزلە، هر ناماردا ياش بولماسن.

^{۱۳۱} ارسگىن — حددن آشا، آزان. حددىنى آشان.

۶۰- انقاراستز اردن

گۈردۆك سايى^{۱۳۲}، كۈنگۈل ساوار، صابىرسىز، قارارستز اردن؛
انسسى برن كۈپەك يگدىر، اوياتستز، انقاراستز اردن.

ايلاندنقچا دۋوران-دۋوير، انقبالتنگ يۋوۆرسە، اۋوير،
دورا-بارا دوستى ساوير، غارنپ غالان بارستز اردن.

ايتە زر دۆك، ميننت چكىمىز، انگلامازا سۈزۈم ياقماز،
كۈنگلۈنگ ايستان ايشلر چنقماز، نان ياغيسى، كارسىز اردن.

هر گۈز سآحردە بيداردنر، — ايه سيندن اۆلۈش^{۱۳۳} باردنر،
حاق، پىغامبر، حالىق بيزاردنر، دۋيى انغىتبارستز اردن.

ماغنىمغولى، ماغنى ساچار، هر كيم سۈز لذتىن ايچر،
بارا-بارا كۈنگۈل گچر، تاصيبي يوق، عارستز اردن.

^{۱۳۲} سايى: سان. ناچه گزك ديين معنى ده.

^{۱۳۳} اۆلۈش: پاي، سەم.

۶۱- ديش گيتمك

طاغامننگ لذتين آلئر، داهانگئندان ديش گيتمك؛
 آنكئرسئزى آزدئرار، گۈتين دۈولت باش گيتمك.

شيطان يولون بك ايلار، غارا يۈزۈن آق ايلار،
 يۈز مۇنگ بلا يوق ايلار، سآحر توروپ ياش دۈكمك.

پلته سيز ياغ چئراغا، انئشق سالماز غئراغا،
 ايلين سالار آياغا، آياق غائئپ، باش گيتمك.

نيچه پسه زار بولوپ، ياتانندان بيمار بولوپ،
 حوشدور ياغشا يار بولوپ، بير يامانندان داش گيتمك.

اولاشماغانلار غاما، شۈكر اتمزلىر بو دمه،
 آبر ايدئر آداما، ياغئى گليپ حوش گيتمك.

يامان ديل دوست ييتئر، حوش ديل رحمت گتير،
 آره سانغى^{۱۳۴} يه تيرر، قئرقدان آغئپ، ياش گيتمك.

پئراغى، دۈنيا دۈيشدۈر، دۈيش گۈرسه ننگ، دۈيى هيچدير.
 جهاندا يامان ايشدير، غورئ گليپ، بوش گيتمك.

^{۱۳۴} سانغى: خيال، فكر، اوى، چاشغئن ياغداى.

۶۲- يىلدىم توت

شودۇنيانى گۇرمەي، غالسانگ بىر كۆنچدە،
 چىن-ماچىندا، رومدا، ھىنددە، حبش دە
 آچ ھم بولسانگ، بارما ايلە دىلگە،
 چۆلدە غالسانگ، ھىچ تاپمايان كۆلەگە،
 آش گۇرنگدە، اۋزۇنگ آتما دىللە نىپ،
 زرلر دۇكۆپ، چىن قوللارنى قوللانپ،
 ماتأچليگىنگ حاقدان اۋزگە بىلمسە،
 ھىندى كىمىن اگىن اۋرتىنگ بولماسا،
 سىوا، يەلە حۆكەى گچىن سۆلىمان،
 تىشە غالىپ، جايىنگ بولسا چۆلۆستان
 يولداش بولسانگ دىلە دۆشمز مور بىلە
 بىگىم آلتى گۇد^{۱۳۸}، يۆز مۇنگ ار بىلە
 ماغتمغولۇ، چكىسنگ چىپا-جىبىر، بىلە
 غىلچا جانا غىزىل تى قابىر بىلە،
 بادى-پاي^{۱۳۵} دك ير يۆزۆنە يىلدىم توت^{۱۳۶}؛
 بولان-بولوش ھۇنارلىرى بىلدىم توت.
 دىي: كۆشكدە من، باشىم بارمىش پەلەگە،
 ارم باغى ايچرە غامسىز قالدىم توت.
 گرچە آچ ھم بولسانگ، حالقا بللە نىپ،
 تىز ھم اۋلسىنگ، نوح ياشىنا گلدىم توت.
 اول روزگار بسدىر، آچدان اۋلمسە،
 پاتىشالىق پوشش چىگنە^{۱۳۷} سالدىم توت.
 باق: اولاردان نە نام غالىدى، نە نىشان!
 دريا ايچرە من ايسگىندر بولدوم توت.
 ير تاپماينى، بىلە ياتسانگ مار بىلە،
 قارون حازىناسىن الە آلدىم تۆت.
 خوداغا خوش گلر، شۆكۆر-صابىر، بىلە،
 غىزىل دىلىنگ سۆزلار كىن، اۋلدۆم توت.

^{۱۳۵} باد پاي: يل يالى، تىز قادم باشماق.

^{۱۳۶} يىلدىم توت: آلان يالى، بولان يالى، قاوشان يالى... گومان ات.

^{۱۳۷} چىگىن: تىرسك بىلن گردن يىنگ آراسى، اگىن، بدن.

^{۱۳۸} گۇد: پهلوان

۶۳- جۇش گلەسە

دۇنيادە نىچە ايش باردئر، ياماندئر،
 عاشنقلارا شول گۆن آخىرزا ماندئر،
 دوستونگى اگلمە، نفع دن غالماسئن،
 آچدا آغئنگ، بگە برگىنگ بولماسئن،
 زمىن سنى حالى-حالى يوتارمى،
 هيچ بير ماسغارالنىق موندىان اۋترمى،
 اون غات اۋيۇنگ بولسا دمير غالادان،
 حاقئقى ار يۇز دۇندرمز بلادان،
 عارئف من دىيىپ، لاف اورارلار يالاندان،
 ايل گۆزلۇگىن^{۱۴۱} يۇز يىل طاغات قىلاندان،
 بايلار باغلاپ ساخاواتنىڭ غاپئسئن،
 گۆرۇنگ بو اييامنىڭ پىرىن، صوبوسئن
 ماغتئمغولۇ، سۇيىلە عاقلنىڭ يتىنچا،
 تاموغدادئر، تا دۇنيادىن اۋتىنچا،
 يىرى اۋلدور، يرسىز قاھرا جۇش گلەسە؛
 ياردان ائراق^{۱۳۹} دۆشۈپ، آرا داش گلەسە.
 دوشماننىڭ ساقلاما، سئرنىڭ بىلمەسەين،
 ايش مۇشگىلدىر، آنگلامازا دوش گلەسە.
 عاقل بولان موندا بى غام ياتارمى؟
 گىدىن غورئ گيتسە، گلن بوش گلەسە^{۱۴۰}!
 آجال تاپار امر بولسا الله دان،
 حاق رىضاسى بىلن باشا داش گلەسە.
 بەللىسىنى آيدار سورسانگ بىلەندن،
 ياغشئدئر بير سآحر گۆزدن ياش گلەسە.
 كۆپەلدر تاموغ ننىڭ مۇيۇن، آپئسئن^{۱۴۲}،
 دانناماين^{۱۴۳} تئقار اوتئر، آش گلەسە.
 تەدأرىگىنگ غازان، بىكار ياتنىچا،
 يامان حاتئن ياغشئ ارە دوش گلەسە.

^{۱۳۹} انراق: داش، اوزاق.

^{۱۴۰} علم سىز ياشاپ، بىلىم سىز اۋلمك.

^{۱۴۱} ايل گۆزلەگىن — ايل يۇزۇنە، يالاندان

^{۱۴۲} آپئ — افى، اژدارحا (تاموغ= جەنم)

^{۱۴۳} دانناماق: سايفارماق. داننامان= پارچئنى سايفارمان (حلال مى يا- دا حارام) نامە برسە لرايبارلر

۶۴- كۆيمان ييگىدە

اولالاندا، ايش حوش گلمز، ياشلىقدا كۆيمان ييگىدە؛
 دۈولت گللسە سۈزۈن بىلمز، دوغالى^{۱۴۴} دويمان ييگىدە.
 ياغشى كيشىگا بىر سۈز بسدیر، يامانا اۋوۆت عبثدیر،
 يۈريشىنى يالنگىش باسدنر، يانگى^{۱۴۵} دون گيمان ييگىدە.
 جۈپبە جۈوشن، زره-سوووت^{۱۴۶}، كسگير غئلچ، عاراپ ات،
 سۈوش گۆنى گيدر اويات^{۱۴۷}، غاير اتى بولمان ييگىدە.
 چوپان ادام چوقا^{۱۴۸} بولماز، آلا غارغا اوقا گلمز،
 كۈپ يئغئلسا، ترحوس ألاماز، أنگرئسى بولمان ييگىدە.
 غوللوق يە تيرگين جانئنگدان، آياما پارچا نانئنگدان،
 غانلى بولسا، اۋت غانئنگدان، بىر غارئپ منحمان ييگىدە.
 مال جانا يولداش بولماندئر، گۆيا بو دۇنيا گلماندیر
 دۇنيادە هيچ كيم غالماندئر، بىر زۇريات غويمان ييگىدە.
 ألتئن، كۆمۇش ميس گۆرۈنر، ساتئلان غئرناق تۆيس گۆرۈنر،
 پريزات حاتئن پيس گۆرۈنر، بىر خولقى سۇيمان ييگىدە.
 مال دۇنر چيبان-چيرماگه، دورار ات-غانئنگ سورماغا،
 مالنئندان زكات برماگه، گۆزلى غئيمان ييگىدە.
 ماغتمغولۇ، يولدان چئقماز، ياغشى سۈز يامانا ياقماز،
 مۇنگ سۈز آيتسانگ، بىرى يوقماز، تانگرئسى غويمان ييگىدە.

^{۱۴۴} دوغالى دوغمان يا-دا دويمان: دوغمان گچن ديين معنى ده.

^{۱۴۵} يانگى/ينگى: تازە، يانگجا، شول قولايذا.

^{۱۴۶} سوووت: دمير دون، جۈپبە

^{۱۴۷} اويت: نامئس، غايرات. اويات أصلئندا اوتانچ معنى سنئندا.

^{۱۴۸} چوقا: يکه مزک

۶۵- پاش ادر سنى

ايچ سترىنگى آيتما هر بير ناماردا^{۱۴۹}،
 اوغرى-كذاب بيلن اوباداش بولما،
 سام-سام^{۱۵۰} ادام بيلن اوتورما، تورما،
 غادئردان دوستونگدان يوزۇنگ اۋورمه،
 بير قوچ ييگيت نازنينه يار بولسا،
 آرالئقدا بير شوم راقئپ بار بولسا،
 صوبولار يانگىلنپ، آيتماز ئنائى،
 آيتماور غئييات سوز، اتمه زئنائى،
 ماغىتىمغولى، ايله يايديم نصيحات،
 حوداي برسە سعادتى بير پرزنت،
 سترىنگ ايله يايئپ، پاش ادر سنى.
 مالئنگدان آيئرئپ، آچ ادر سنى.
 زينهار، نامارد بيلن همصوحت غورما،
 بارسانگ ديه سينه تاچ ادر سنى.
 جمالنئى بير گورماگه زار بولسا،
 ياغئى دوستونگ بيلن اۋچ^{۱۵۱} ادر سنى.
 سآحر تورسانگ گچچك بارچا گۇنائى،
 دووزا حئنگ اودونا دوش ادر سنى.
 زئهار، يامان بيلن بولماغل اۆلپت^{۱۵۲}،
 غاررئغان چاغئنگدا ياش ادر سنى.

^{۱۴۹} ايچكى سترىنگى آيتما... ديين واريانت هم بار.

^{۱۵۰} سام-سام: سامسئق، سامئرداپ يورن.

^{۱۵۱} اۋچ: كينه، دوشمانچئلئق.

^{۱۵۲} اۆلپت: الفت، يولداش، دنگ-دوش.

۶۶- داشى سئىندىئار

ايقبالئىنگ اويانسا، دۋولت يار بولسا،
 تاآه يىنىگ ترس گلسه، باغئىنگ شۇر بولسا،
 آجالئىنگدان قورقوپ، گىرسىنگ اومانا،
 عۇمرۇنگ آخىر بولوپ، دولسا پىمانا، —
 بار، سۇزۇنە غولاق غوبغول بىلەنىنگ،
 عۇمرى-سالى آرتار آلقئش آلانىنگ،
 عاقلىئىنگ سۇزۇندىن كۇنگۇل سۇيۇنەر^{۱۵۵}،
 موخانئى گىنىگ ىردە عاقلى ساينار^{۱۵۶}،
 ماغنىمغولۇ، چۇلدە گزن ناشئى،
 دار مجلسىدە دولى برسنگ آشئى،
 داغا آزى اورسانگ^{۱۵۳}، داشى سئىندىئار^{۱۵۴}؛
 فالوده نئىنگ پرى دىشى سئىندىئار.
 قورقودان نە پەيدا گىدە جك جانا،
 خشخاشئىنگ سامانى باشى سئىندىئار.
 آخىرى هىچ ىره ىتمز يالانىنگ،
 غارغئش غالىئىدئىرماس، باشى سئىندىئار.
 آقماغئىنگ ايشىندىن ذهين كآينەر.
 دار ىردە عاقلى-هوشى سئىندىئار.
 بىلىك سورما^{۱۵۷}، كۇپ سۇردى دىيىپ ياشئى،
 آشئى ايبە بىلمز، كآشى^{۱۵۸} سئىندىئار.

^{۱۵۳} آزى اورماق: برک دىشلمک. آزى دىش.

^{۱۵۴} سئىندىئارماق: آوراتماق، دۇومک.

^{۱۵۵} سۇيىنمک: حوش بولماق، شاد بولماق.

^{۱۵۶} عقىل سائىنماق: اۋزونى عاقلىلى سايماق.

^{۱۵۷} بىلىك سورماق: ماغلومات، بىلىگى سورماق. (بىلىك= بىلىم، ماغلومات). — سۇرمک= عۇمۇر سۇرمک، ياشاماق

۶۷- دومان گىتمزميش

ايللر حى، مجنون داغى نئنگ، سريندن دومان گىتمزميش؛
مؤنگكۆره بيلين بره نينگ، كۆنگلۆندىن گۆمان گىتمزميش.

قوينا غارداش بولماز قورتدان، ديلهگ اتمه هر نامارددان،
تا اؤلينچا قوچ ييگيتدن، مئزراق^{۱۵۹}، تير، كمان يتمزميش.

غاپئل آدام اوغلى بيلمز، اؤلۆمىنى يادا سالماز،
مال-مۆلكۆنگ پهيدا قئلماز، يانئندان ايمان گىتمزميش.

عاشئقلار تركى جان اتسين، گۆزده ياشئن روان اتسين،
قوچ ييگيتلر احسان اتسين، احسانئ رايگان گىتمزميش.

ماغتئمغولئ، غالدئنگ درده، ايشينگ دۆشمه سين ناماردا،
قئيامات گۆنى جوماردا، دووزاخدان زيان يتمزميش.

^{۱۵۹} مئزراق: عثمانلى تۆركچه سينده نابزا.

۶۸- لاله گتيرميش

آسماندىن نور ياغسا بولار منور،
 حودا بويروغىندىن آيرىلان جنان
 زمين ياشىل گەيىپ، لاله گتيرميش؛
 اويناىشنىدىن ۱۶۰ حارام كۈلە ۱۶۱ گتيرميش.
 اوزال آقان يردىن آقارمىش آرنىق،
 مرددىن آشنا توتىسانگ، آبر ايننگا شارىك،
 اوزۇن اۋون يىگدىنگ تاناپ چۆيرۈك،
 نامارد آشناسىنا حيله گتيرميش.
 ادامزاد اهليندىن اتمەگىل گلە
 بايتال يافاغاسىن ۱۶۲ چكرميش چۈلە
 دوستونگا دوغرى دور، دوشمانا حيله،
 اشەك كۆرە سىنى كۈلە گتيرميش.
 هر كيم اوز آدئنا مؤحور غازدىنرار،
 ايكي نينگ سئىلاغى يېرنى آزدنرار،
 يازنلان تاقدىنرئ كيمسە بوزدورار؟
 تاياق يېر دالينى يولا گتيرميش.
 ماغتنمغولۇ، اگر دويورسانگ يېر آجى،
 يېر ياغشلىق اتسە آدام بى وچى،—
 مألېمدىر، تاپار سن بو يردە حاجى،
 هر مجلسىدە بۆز بۇل ديلە گتيرميش.

۱۶۰ اويناىش: نكاح سىز جنسى غاتناشقدا بولان عبال.

۱۶۱ كۈلە: دوغما، پىزنت.

۱۶۲ يافاغا: تاپچاناق.

۶۹- بى وبالاردان

گۈزلۇپ كۈنگۈل برمە بى وبالارغا،
 باق: كىم وپا گۈرمۈش بىوبالاردان؟
 غويما اۋزۈنگ يرسىز بو چبالارغا،
 كىم بېرە تاپئېدئر بو چبالاردان؟
 عىشقنىڭ اووازاسن دىنگلە داشئندان،
 جان جېرىندن غورقسانگ، بارما باشئندان،
 سرىشدانگ كم بولسا عىشقنىڭ ايشىندن،
 بار، حابار آل، گۈرن مۆبتالاردان.
 سۆزۈم نصىحاتدئر، بىر غولاق سالئنگ،
 بىندە سى من سۆزە خىرندار غولونگ،
 قىرق اويناشلى حاتئن ياغشئدئر، بىلىنگ،—
 شرانگىز، كۆپ دىلى ۱۶۳ كىدخالاردان.
 ياتما، ماغنىمغول، عاشرەتىنگ سۆيۈپ،
 مونچا ياتاجاق سن كەپەنىنگ گەيىپ،
 حاجاتئن تىز بىتئر — حوجائى غويوپ،
 دىلەگ ادر كىمسە غول-گىدالاردان ۱۶۴.

۱۶۳ كۆپ دىلى: ايكى يوزلى، حىلە گار

۱۶۴ هېچ كىم قول (برده) وگىدالاردان بىرزات دىلە مز. اولارنىڭ اۋزلىرى يارداما ماتاچ معنى سىندە.

۷- قادرىن ئابىلىسىن

حارازبان^{۱۶۵} اينه دۇشسە الغىر- باز،
 بىر چوپان قولونا دگسە بىر آلماز،
 كأمىل بولماز اول شر ابدن داتماغان
 دالى-مجنون عشق اثرى اتمگەن
 دىنچلىغىنىڭ قادرىنى بىلمز آرماغان^{۱۶۶}.
 چۆلدە آچلىق موشاققاتىن گۆرمەگەن
 اۆتەندىن سونىڭ، ادام آنىلار دۈولەتىن،
 چىكمان كىشى بىمارلىغىنىڭ زاحمتىن،
 رىسماننى بىر كادىپ، لايىر سالمايان،
 كىشىسى كۆلگەدە بىندىل آلمايان،
 غارى، بىگىت بىر انقاردا دورماسا،
 اۋردىك، غوبا غازلار چۆلى گۆرمسە،
 آيراللىق اودونا يانئىپ-بىشمە يىن،
 واطاندىن آيرىلىپ، يالنىڭىز دۇشمە يىن
 ماغىتىمغولى دىير، ياروھمدىگە،
 ذاتىندا سۆز پاهمىن بىلمز آدامغا
 غاناتدان آيئار، قادرىن ئابىلىسىن،
 چاقماقداشى ادر، قادرىن ئابىلىسىن.
 پأحىم ايله مز سۆز مانئىسنا يىتمەگەن.
 پىرىزاد لىلى نىنىڭ قادرىن ئابىلىسىن.
 بىگىك اده بىلمز بىرىم بىرمگەن،
 اۋىدە انسىنىڭ نانىنىڭ قادرىن ئابىلىسىن.
 بىلمز دۈولت بىلىن گچىن نوباتىن،
 بو گۆزل ساغلىغىنىڭ قادرىن ئابىلىسىن.
 گردابا اوغراشار حاضىر بولمايان،
 غورى غارا يىرىنىڭ قادرىن ئابىلىسىن.
 اولاغ غادرىن بىلمز، كىشى آرماسا،
 سرچمىلى كۆل قادرىن ئابىلىسىن.
 ظالئىملار ايندىن اۆلكە آشمايان،
 اۆلكە سىندە ايل قادرىن ئابىلىسىن.
 گلىنىڭ شۆكرادىلىنىڭ، دوستلار، بو دىمگە،
 مۆنگ مانى، سۆز دىيىنىڭ، قادرىن ئابىلىسىن.

^{۱۶۵} حارازبان: دىگرىمىچى

^{۱۶۶} آرماق: ياداماق

۷۱- آت يانئندا بلليدير

اشەك اۋزۇن اگسيك سايماز بدودن،
 بدو ديبگچ، همه بدو دنگ بولماز،
 اوغلانلقدا بيلمز ايدىنگ، بگ ايدىنگ،
 عارثف بولسانگ، اصلئن سورما ييگيدىنگ،
 بو جهانان دويماز گۈزۈنگ، سير اولماز،
 ييگيت ديبگچ، همه ييگيت ير اولماز،
 دۋولت قونسا قوچ ييگيدىنگ باشئندا،
 ييگيت اۋزۇن مالم ادر آشنئندا،
 ماغتنمغولۇ، غارثپلارئنگ گۈز ياشئ
 پاقئرا جبر ادن ظالمئنگ ايشئ

قيمت اتسنگ، آت يانئندا بلليدير؛
 چئن بدولر ميدانئندا بلليدير.
 يامانغا هيچ يوقماز سۈزۈنگ-اۋويدىنگ،
 ادبينده، ارکانئندا بلليدير.
 هر تيلكىدن يولبارس اولماز، شير اولماز،
 قوچ ييگيتلر منيحيانئندا بلليدير.
 حماياتئ ايلي گرەك داشئندا،
 غئلئجئندا، زيانئندا بلليدير.
 داغلارئ ياندئرار، اريدر داشئ...
 روزئ-ماغشار ديوانئندا بلليدير.

۷۲- اَطچا بولماز

مونگ ماغتاسانگ^{۱۶۷}، اَطچا بولماز
بيلينگ، اصلزاداچا بولماز

النتين. كوموشه قوو انمانگ
بير دوغان ذورياتچا بولماز.

هر معنى دان بيلسنگ اۋزۇنگ
اۋسۇپ گيدن بادچا بولماز.

صاىتر، قارار بولماز سنده،
اوغول - قيزينگ يادچا بولماز.

كىمسه گۇلر، كيمسه آغلار،
ساويلار، جنت چه بولماز.

خرينگ ايشى خردير دوستلار
بد اصئلا عمل يتسه

فانى دنياگه اينانمانگ
گيولره^{۱۶۸} كونگول برمانگ

كوپ يوللارنى گۇرسه گۇزۇنگ
بير نادانا آيدان سۇزۇنگ

باشينگ ياسسيغا يه تنده
گۇيجۇنگ - قو اتننگ گيدنده

ماغتمغولى، عاجاپ چاغلار
دۇرلى ميوه برن باغلار

^{۱۶۷} ماغتاماق: اۋووينمك. قومبارماق.

^{۱۶۸} گييه وي: داماد

۷۳- ايل بيلانى

بولوت اوينار سيل بيلانى؛	بلند داغلارنىڭ باشنىدا
هر ايش گلسه ايل بيلانى.	قوچ ييگيده تويدور-بايرام،
آلتىن، كۆمۆش زنگ بولوپدئر،	ديل بيلنلر گۆنگ بولوپدئر،
اوغراشاندا پيل بيلانى.	پشه حاجان دنگ بولوپدئر،
اۋنگۆن باشلار ياغشى گاۋلر	اوتلاغا غاچار بوز اولار،
كۆنه يىرتنق جول بيلانى.	تانالار اول حاص بدولر
تيلكى سارقندئندان ^{۱۶۹} شيرلر	حارام ايشدن قاچار پيرلر،
قايماق اييسنگ غئل بيلانى.	قوسدورمانى قومماز دييرلر
يامان اۋز پآليندن تاپار،	حاق بنده مى حاقا چاپار،
ايش، قئلئجى، ديل بيلانى.	ماغتئمغولۇ، عايبن ياپار

^{۱۶۹} سارقنت: آغزئندان غالان ايميت.

۷۴- ايلي گۈزلەر

ايليندن آيرا دۆشن، آه اورار، ايلي گۈزلەر؛

يولوندان آيرا دۆشن، جهه ادر، يولئ گۈزلەر.

گۈكده پهلك گرداندر، حالق يرده سرگرداندر،

نه بازيگار جهاندر، — گۈز آچان مالى گۈزلەر.

كيملرده آلتنن تآچدير، كيملر ساينل-ماتآچدير،

كيملر دۆيپدن غاللاجدر، كيم يۈبهك حالى گۈزلەر.

كيم نان تاپماز اييماگه، كيم ير تاپماز غويماغا،

كيم دون تاپماز گه يماگه، كيم تيرمه-شالى گۈزلەر.

بو جهان بير پوشته دئر، كيم زنده، كيم كشته دير.

هر بنده بير ايشده دير، هر كيم بير حالى گۈزلەر.

هنگام اوزئن، عۆمۆر آز، چهار پاصلا باشدر ياز،

گۈكده غانات يايان غاز، گۈزلرى كۈلى گۈزلەر...

ماغتئمغولۇ، هوش ايلآپ، گزگين، ديدآنگ ياش ايلآپ،

دالى كۈنگۈل جوش ايلآپ، يۈزمۈنگ خيالى گۈزلەر.

۷۵- دۇن گەرک

نە بلا سن، ادامزاد، چىپلاق دۇغدوئىگ، دۇن گەرک؛
 اق سۆيت امدىنگ، اولالدىئىگ، هم آغلار سن، نان گەرک.

آتانىگ خىشود بولماغا، انەنگ ماحرىن سالماغا،
 يدىنگدە دىن بىلماگە، اوقترىسن، قران گەرک.

سارالدار سن دىلبىندىنگ، يوغنالار بىلىنگ-بىندىنگ،
 اون باشدە آرزوومندىنگ—قئز گەرک، جووان گەرک.

جووان گەرک قوچماغا، عايشى-عشرت آچماغا،
 اوندان سونگ ايىپ-ايچماگە، بىر تۈكنىمىز نان گەرک.

كۈنگلۈن انىجىندىنپ حالقنىگ، خىشود اتىسنگ اۋز خولقونىگ،
 روم، فرىنگ بولسا مۆلكۈنىگ، «حنىز آزدئر»، كان گەرک.

ياتىسنگ دۆشه كدە بىمار، انىسى اتىمىز تىمار،
 زر دۈكسىنگ حاروار-حاروار، گۈزه ايلمىز، جان گەرک.

دوغا بىلن ار دۇرار، ياغمىر بىلن ىر گۇگار،
 ار اولدور – آلقنىش آلا، ىرلىرگە باران گەرک.

آجال گلر، اويدا يوق، گۆرمىك ىنلدا-آيدا يوق،
 هىچ بىر زاتدان پەيدا يوق، بىر نورى ايمان گەرک.

فراغى يول گىتماگە، سۆز اصلئنا ىتماگە،
 بىر ماغىنى پاحم اتماگە، عاقئلى ياران گەرک.

۷۶- دون بولسا

تن ياپماغا كۆينەك ايستار يالانگاچ،
 كۆينەكلى ديبير: واخ، اۋستۆندن دۇن بۇلسا.
 باش ساغلىق ديبير، حاقدان ديلار غارنى آچ،
 باشين تاپسا، آرزو ادر- اۇن بۇلسا.

اۋل ييگيت كى، چكە-چكە حاسراتى،
 ساپارلىق يۇكلارگه بۇلسا دۋولتى،
 يانى بىرله تاپسا ياراغى-آتى،
 يئنه ديبير موغنت، تۆكنمز نان بۇلسا.

كۆپ نان تاپنىپ، اگر بۇلسا كۆنگلى شاد،
 غنيز-گۆزلدن محبوب ايستار كۆپ اۋولاد،
 بو دۋولتى پيدا اتسه ادامزاد،
 كۆنگلى ايستار، بيبك شآحره حان بۇلسا.

هم حان بۇلسا، هم دۆنياسى تاي بۇلسا،
 هم اۋلسه، هم اسبابى شاي بۇلسا،
 هم برمسه، هم چۆيريمز باي بۇلسا،
 ياغشى آدى هم دۆنياده كان بۇلسا.

ماغتمغولى، گۆرۆپ دوشمان طعنه سن،
 مرد اۋلدور، شاد توتسا غامدان سيناسن،
 ير يۆزى دۋلدورماز گۆزۇنگ حاناسن،
 قارون كيمين غازنانگ نيچه كۆپ بۇلسا.

۷۷- داغ سايار

داغلار يىرىنگ مىخىندىر، دپە اۋزۇن داغ سايار؛
چكىك آيدار: «بىلبىل من»، چىرلاق اۋزۇن زاغ سايار.

گۆيجۆندىن-قوو اتىندان، دۇنياىنىنگ نوباتىندان،
هر كىشى عىزى اتىندان، بدآصىل اۋزۇن بگ سايار.

نادانام، زات بىلمەنم، بىر كىمىنە قول منم،
سرکه آيدار: «بال منم»، نىبىت اۋزۇن ياغ سايار.

حابار آلسانگ بىرودن، اۋزۇن كم سايماز دۇودن.
اۋزىاننىندا بدودن، اشەك اۋزۇن يگ سايار.

ماغتئمغولۇ، بىر قولدور، قوللوغىنا قاينلىدىر،
آقماق اۋزۇن عاقتل دىير، تەنتىك اۋزۇن ساغ سايار.

۷۸- آتا منگزار

اوبا داشئنداقى دپه، ايه رلنن آتا منگزار؛

ياراماز ارلر، زر بيلن، يازئلان بد حاطه منگزار.

بو دۇنيا بىر دۇپسۇز دريا، غارق ادر، بولما بى پروا،

ماغرور اولما، پانى دۇنيا، گزكىلى نوباتا منگزار.

غارداشسئزا قووات يوقدور، اوغولسئزا دۇولت يوقدور،

آيالسئزا عاشرت يوقدور، حوش گۇنۇنگ حاسر ااتا منگزار.

ياماندان ياغشى سبت بولماز، اصلئ ياغشئلار بد بولماز،

دۇنيا ليكدن دۇولت بولماز، اوغول چئن دۇولته منگزار.

ياتان يرى - يئلان قويئ، آسنلانى - ايتىنگ بويئ،

پيس آرىنگ ياغشى حاتئئ، دۇورى-بى غئمماتا منگزار.

بورچ بيلن دووز تازە يارا، آوى غاتار روزوگارە،

يامان حاتئ ياغشى آره،-تۇكنمز تۇهمتە منگزار.

ماغتئمغولۇ، نامئرادام، ايللر حوشدور، من ناشادام،

سۇز مانئسنن انگماز آدام، بىر غوروقسئز ايتە منگزار.

۷۹- ايچن يالى دئر

يامان ياغشا دوش بولسا، اوولئق ايچن يالى دئر؛
ايرئلا بيلسه، اووسئ، ايچينگدن اوچن يالى دئر.

آدام ايرئلسا هوشوندان، قورقار ياتاندا دۇيشۇندن،
ايماما باقسانگ، ايشيندن، شو كۇنگلۇم گچن يالى دئر.

بدآصئل انقبالى يۇرمهك، اؤيسۇز الينه مال برمهك،
آقماغا سئرئنگئ برمهك، اؤز عايئنگ آچان يالى دئر.

اوتر عۇمرۇنگ، دۇنيا سەيلىنگ، حاق يولونا باغلا بيليىنگ،
آغزى آلا بولان ايليىنگ، دۇولتى غاچان يالى دئر.

آنكلاماسانگ، گۇرده گيزلن، عاقتلدىر ايش سونگون گۇزلان،
گيپن تاپئپ، ياغشئ سۇزلان، ميئلى دۇر سەچن يالى دئر.

أردن گيتسه انغئبارلار، ساوار اوندان دوستئ-يارلار،
هۇنأرلى، انقبالىلئ ارلر، مال وپول قوچان يالى دئر.

ماغتنمغولئ، علتلى گۇز، حارابا دۇنر دگسه دۇز،
مأرهكده بير جايستز سۇز، چرمهنيپ س..چ..ان يالى دئر.

۸۰- نأبىلسىن

اۋز قادرئى اۋزى بىلمز آدامدان،-
 نه طماع بار چاقئر ايچن گدمدن،^{۱۷۰}
 يامانا ياغشى سۈز يوقماز، تاشلانار،
 ايت يالئن توپراغا دۈكسه ننگ، حوشلانار،
 آنگلا سۈزۈم، نر ضاربئى نر تانار،
 اى يارانلار، أربىگىدى أرتانار،
 ماغتنمغولۇ آيدار: سۈزلىرم حاقدر،
 بىر گۈزلى دىيمسه: غارادئر، آقدئر،
 آنگلانازلار عام و خاصى نأبىلسىن؟
 بوزاخور ياغشئى، ياسى نأبىلسىن؟
 آنگلار أرينگ اويلانماسى گۈيچله نر،
 توپراغى، تاباغى، طاسى نأبىلسىن؟
 خر باقان خر تانار، زرگر، زر تانار،
 ناماردلار ياغشئى، پيسى نأبىلسىن.
 اماكى حاق سۈزه تن برن يوقدور،
 كۈز پاحئر كۈمۈشى، مىسى نأبىلسىن؟

^{۱۷۰} چاقئر: شراب. گدم: نادان. بوزه: سرخوش ادبىي اىچكى.

۸۱- چاتىپ بولمايار

بىيك داغىنگ باشىندا قى اۋچ آغاچ،
 دۋيه يالى داغدا ياتان داشلارنى
 دۋيه بىر بولماسا، چاتىپ بولمايار،
 قۇل بىلن گۋتەرىپ، آتىپ بولمايار.
 كلته دىنگدن بولماز به بىيك مینارا،
 باشىن كسىپ، غاننن دۋكۋپ كئارا،
 ایل ایچینده سنىنگ اولالسا آدنىگ،
 غولونگدا بولماسا بىر گەرک زادنىگ،
 پاحىرلار مال ایستار، بايلار زر دىير،
 دۋنياگه دویماق يوق، يەنە بر دىير،
 ماغىنمغولۇ، سۋزۋنگ دىنگلان بولماسا،
 بىگىت كۋنگۋل سۋيه نىنى آلماسا،
 يکه جه اشه کلى: آتىم- نر دىير،
 كۋنگۋل ماقصادئنا يه تىپ بولمايار.
 نصیحاتا غولاق سالان بولماسا،
 دئىچ آلنىپ، پاراحات ياتىپ بولمايار.

۸۲- ياد ياغشى

حوش گۈنگۈندە حوشلاشئبان گزماگه،
 غام گۈنۈنگدە، غالمغالئنگ اۋستۈندە
 بارئشماغا، گليشماگه ياد ياغشى.
 دوغان ياغشى، غارداش ياغشى، زات ياغشى.
 حالال ايشله، آختردن وهمينگ بار،
 عاشق آيدار، آزدا-كۈپدە پأهمينگ بار،
 پاخترى ائنجئتما، كۈنگۈل رحمينگ بار،
 عاقتل بولسانگ، سۈزه غولاق توت ياغشى.
 بۈرك دايانجئندر اوغول-زۈريادى،
 ييگيدينگ دۈنيأده اۋچدۈر مترادى:
 شيرين محبوب ارر سۈنۈنگ قوو اتى.
 محبوب گهرک، باراغ گهرک، آت ياغشى.
 موللارلار آخرت سۈزۈن سۈيلأرلر:
 كيم بيلر كى آخرتدا نيأرلر، —
 «مۈنگكۈر اولما، گلجك ايشدير، ايلأرلر»
 اييپ، ايچيپ، مۈنۈپ، قوچوپ اۋت-ياغشى.
 نفع آلمايان كيشى سۈزدن، اۋوۋتدن،
 دنگ-دوش بيلمز، ماغنى انگماز ييگيتدن
 آيرالغى يوقدور غورى سۈۋۋتدن،
 آغئلئندا انسىى برن ايت ياغشى.
 بي وپادئر، نامجرمى گۈزله مه.
 سۈزلأر بولسانگ، سۈز اصلئنا يهت ياغشى.
 ماغتنمغولۇ، دوستدان سئرئنگ گيزله مه،
 اۋمسۈم اوتور، حالق ايچينده سۈزله مه،

۸۳- گەلن-دە باردئر

گۆندە يۆز مۆنگ گۆچ هم بولسا اول دۆنيا،
 يۆز مۆنگ آقماق بولوپ گيتسه ر ايننا،
 يۆز مۆنگ درويش سينه داغلاپ اوتوران،
 نيچه يرده گۆرسهنگ، يئغلاپ اوتوران،
 سه يران اتسنگ بو دۆنياينىنگ تورت بورچونا،
 نيجه لر تآميرلاپ يول گيدرلر چئن،
 اوغورستز ايياملار، آنكلاماز ارلر،
 قانئ اول سۆليمان، رۆستملر، شيرلر
 ماغتمغولۇ، كۆنگله غايغى گتيرمه،
 «سۆزۆم آنكلان يوق» ديبپ، اۆمسۆم اوتورما،
 اول موقدار بو دۆنيا گەلن-دە باردئر.
 يۆز مۆنگ اوزۆن يولا سالان-دا باردئر.
 رياضتدا بيلين باغلاپ اوتوران،
 يۆز مۆنگ يرده بى غام گۆلن-دە باردئر.
 غارنشئيدئر حالال، حارام، ارواح، جئن...
 نيچه يۆز مۆنگ گۆمرا بولان-دا باردئر.
 كاشكى سوران بولسا، ساجايدئم دۆرلر..
 ديبمأن، بوسوپ^{۱۷۱}، سئئپ غالان-دا باردئر.
 بو ير ايش و اقتندئر، اوزۆنگ ييتيرمه،
 جهان گينگدير، چندان بيلن-دە باردئر.

^{۱۷۱} بۇسماق: ۱- دنئماق ۲- بوسا-بوسلئق، يوردى ترك ادبپ گيتمك. مهاجرت.

۸۴- انقبال بولمادى

كۆپ يىگىتلر گلىپ گچدى جهاندان،
 گرديشى كچ قاحبا پهلهك اليندن،
 گۆنده كهپن بيجر بو آجال-خياط،
 پله-پله آشاق دۆشر ادامزاد،
 بىر دگيشحانادئر دۆنياينىنگ يۆزى،
 آجال يتىپ، ادام يومولسا گۆزى،
 همايون غورغانن^{۱۷۲} سالدئران هارون،
 قئرق شأحرى غئزئلدان دولدوران قارون—
 ماغتئمغولۇ حايран، هر يانا باقار،
 ياغشئ اوغولدان رأحمت آرنئى آقار،
 نيه تينه گۇرأ انقبال بولمادى.
 ارتيرى شاد بولان اۋيلان گۆلمدى.
 نه بلادئر، هيچ غوتارماز بو صياد.
 بو گۆن گۆرنلرينىنگ ارتأ غالمادى.
 نصيحاتئم دينگله، اشيت بو سۆزى.
 گۇيا بو دۆنياگه گلدى، گلمدى...
 دۆنياى تۇرت بۇلن قانى فريدون؟
 گۆزى غومدان دولدى، پولدان دولمادى.
 بو نه قودرات ايشدير: سوادان اوت چنقار،
 لاغئات كرده اوغول بولدى، بولمادى.

^{۱۷۲} غۇرغان: قالا.

۸۵- كۈنگۈل حوشوندا دئر

كۈنگۈل يير بدن شاهى دئر، هر سۈز كۈنگۈل حوشوندا دئر،
يدى انقلمننىڭ تاغتنندا، هر ييرى يير يسينده دير.

داغلارنىڭ چىقىپ-اينمەسى، چوخلارنىڭ گۈچۈپ-غونمەسى،
دۇنيانىڭ آغىپ-دۇنمەسى، پەلەگىنىڭ گرديشىندە دير.

كىمدير بو دۇنيادە غالان؟ مانگا چىندئر، سيزە يالان،—
يير آقدئر، يير غارا يىلان^{۱۳۳}، هر كيمسانىڭ باشىندا دئر.

دگرە سى زۇمررت داشلى، نر باباتلى، كرك غارداشلى،
آلتىن تاغتىلى، آلماز تآچلى، دۇو بگلى داشىندا دئر.

ايلانار گچر ايپاملار، غوجالار غورلان ايوانلار،
گۈنديز گۇرن اشنا جانلار؟ گيجە ياتسا دۇيشۇندە دير...

اۋچ اسسە سى دالى دريا، يير اسسە يردە مۇنگ غووغا،
كيم بيلر، بو كۇنە دۇنيا، يارب، نيچە ياشىندا دئر؟..

ماغتمغولۇ ديير، حار ايدئر، آجال اوقدور، پەلەك يايديئر،
دۇنيا يير كۇنە سار ايدئر، آدامزادنىڭ غاشىندا دئر.

^{۱۳۳} آق، غارا يىلان: ماقصات گيجە-گۈنديز، واقنىڭ گچيشى.

۸۶- پىنغان اگلنمز

بىلبىل ھۆجۈم ادن ھووالى باغلار،
ياغىشلى، ياغمىرلى، اۆمۈرلى داغلار،
بىلبىل سندن گىدر، پىنغان اگلنمز،
سىل لىر سندن گىدر، دومان اگلنمز.
آدام يارادىلمىش بلندى-پىلى،
يىگىتلىك – گۈيا بىر ياز گۈنۈنگ باصلى،
عقىل ئى، پىكىرلى، انگلى، پاىحاسلى^{۱۷۴}،
بىھار سندن گىدر، زامان اگلنمز.
گەلنە غارشى چىق، بولسا مجالنىگ،
دۈنيا دۈوراننىدا آچىق توت الينگ،
ياغىش توتاور غىل نىھە تىنگ-پالينگ.
دۈۈۈر سندن گىدر، دۈوران اگلنمز.
بو دۈنيا غووغادىر، بىر غالماغالدىر،
يىگىتلىر، بو دۈنيا شونگا مىثالدىر،
كىمى برحاً-بردىر، كىم آلىحا-آلىدىر.
بىر اوزىلدىر، اۋچ گۈن ايبىپ-اچىنسونگ،
اۋزىنگىنىگ چىكىرلى، تۇرت گۈن گچىنسونگ،
اورناشنىپ، گىنگىرلىپ، بىلىنىگ آچانسونگ،
باش گۈندىن يوقارلى مىنحمان اگلنمز.
غارا غومدان دولار بو غارا گۈزلىر،
چىمن سندن گىدر، سەيران اگلنمز.
ادىنگا بويسانما، چىملى دۈزلىر!
كىم غالار دۈشمەين آجال دىستىنە؟
اغزىدان دىل گىدر، زىبان اگلنمز.
ماغتمغولۇ ايدار عارنىف دوستونا،
پەلەك بىر گۈن سالار يىرىنگ آستىنا،

^{۱۷۴} پاىحاس: قىم، دۈشۈنچە.

۸۷- گۈزە مئىخماندئىر

غارا داشدان غارا غىلىئى سايلان گۈز،
 گلن آش دىيىپ گلمز، تورشوتماغىل يۈز.
 چۈنگىنگەلر^{۱۷۰} گۈزە جىنگ، گۈزە مئىخماندئىر.
 نانه مأتاچ دألدىر، سۈزە مئىخماندئىر.
 آغئردئىر ھىنگاملار، اوز اقدئىر يوللار،
 بهاردا آچىلان رىنگبە-رىنگ گۈللر،
 سوراھسا يىگىتلر، سۈزلىشسە دىللر،
 بىر پاصىل آچىلار، يازا مئىخماندئىر.
 نە ھووالى داغلار، بلند آغاچلار،
 آغاچدان آيرىلار، گۈيزە مئىخماندئىر.
 يىگىدىنگ بولماسا ياراغى، آتى،
 غوجالدىقچا، گىدر سۈنگىنگۈنگ قوو اتى،
 شونى بللى بىلىنگ، يوقدور غاير اتى!
 يىگىتلىگىنگ زورئى دئزا مئىخماندئىر.
 جپاسئ كۈپ بولار، جبرى ظولومدئىر،
 عزيز جانلار تندە بىزە مئىخماندئىر.
 شىيطان آرا دۈشەر، غويماز اركىنگە.
 غوجالار سن، گۈر كۈنگ يۈزە مئىخماندئىر.
 ماغتنمغولۇ آيدار، ايللر، اۈزۈمدە،
 ھر نىچە ياشاسانگ ىرىنگ يۈزۈندە،
 اۈلۈم يادئىمدادئىر، غورقى گۈزۈمدە،
 ادام اوغلى باش گۈن دوزا مئىخماندئىر.

^{۱۷۰} چۈنگىنگلەك: كۈتمەك. كم سو بولماق. گۈزە چ: بىنايى

۸۸- ساغلىق اۋونىگ سۇلطاننىدەر

درد دىر بو جاننىگ ذلى، ساغلىق اۋونىگ سۇلطاننىدەر،
تن مۆلكۆنىنگ سر دۋولتى دننماز اۋتر، مئحماننىدەر.

نەبىس اىلەبىپ سرکشلىگى، تن تاغى نىنگ مىداننىدەر،
رۇزى-ازل روكونگ، ياقىن، شۇل عهد و شۇل پىماننىدەر.

بو بازارا گلن كىشى ائحلاصىن ارى اىلەسىن،
قابل بۇلان ائحلاصىل قوللار، مردانلارنىگ مرداننىدەر.

دىيسە بۇلارصد آفرىن، روكون بىسلاپ، نەفسىن باسان،
حاقىقات اۋونىگ بازارى، حاق مجلىسى مىداننىدەر.

واى حالتنا نفسىن سۈيەن، جان لشگرىن اجىزه قۇيان،
رۇزى-جزا يۇلداش اۋنگا، بد ايشلرىنگ پوشماننىدەر.

ار تاپمادىم - قوللوق ادم، يۇل تاپمادىم - حاجا گىدم،
بو اىكى ايش، بو تن آرا، بو جاننىمىنگ آرماننىدەر.

ماغىتمغولۇ بىر غم زده، تاكى بو درد اىلە گىدر،
باش گۆن بو پانى دۇنياده، بىر عاشىغىنىگ دۇوراننىدەر.

۸۹- حاسسا بولماسدان بورون^{۱۷۶}

ساغليغىنىڭ قادرنى بىلگىل، حاسسا بولماسدان بورون،
 حاسسالنىق شۆكرىنى قىلغىل، تاكە اولمىدىن بورون.
 دۆز يىرىنىڭ قادرنى بىلگىل، دريا دولماسدان بورون،
 گامى دە ھۆشيار اوتورغىل، گردابە گلەمىدىن بورون،
 ياشلىغىنىڭ قادرنى بىلگىل، تا اولاماسدان بورون.

اولادىنىڭ گۈنگۈنگە دەپەر يالغان جەھاننىڭ سۇيگۈسى
 گۈزلىرىنىڭ گۈزۈل گۈرۈپ، سنى گناھە قويغوسى
 دىللىرىنىڭ غىيىت كسىپ لاف، يالان سوزلر آيغوسى
 حاطرنىڭ يۆزمۈنگ پىرىشان، كىدخالىق قايغوسى
 نە عاجاپ خوشحال ايدىنىڭ، اۋزۇڭنى بىلمىدىن بورون.

يارادان يادىنىڭدادىر، باشنىڭ يۇيىز حالدا اكن
 اۋتسە يۆزىنىل، يادا دۆشمىز، بللى خوش حالدا اكن
 غۇمۇرۇڭنى بېھودە توتما، فرصتىنىڭ الدە اكن
 دگسە بىر باد حازان سولدىرسنى گۈلدە اكن
 گۈلنى يادىنىڭدان چىقارما، تاكە سولماسدان بورون.

عقل وھوشونگا يتىشىدىنىڭ، ايلەدىنىڭ سەيرانى سن
 ايسىتەدىنىڭ جمع ايلەسنىڭ، بو كۆللى ايرانى سن^{۱۷۷}
 ايمەدىنىڭ بىردم فراغت تانگىرى بىرگن نانى سن
 ھى، خېرىنىڭ بارمى دىر، بو جەھاننىڭ مېھمانى سن
 آزىغىنىڭ تاييارى قىل، كرون چكىلمىدىن بورون.

قالمامىش بو كۆنە دۇنيا رۇستىم ايلە زالىنىڭا
 غرە بولما ايكي گۈنلۈك ايبگو - ايچگو، مالىنىڭا
 حاقنىقات عارفنى گۈر، اطلسنى بردى شالىنىڭا
 بوساخر، ماغتمغولى، يىغلا بو گۈن اۋز حالنىڭا
 تانگلا^{۱۷۸} اول محشر گۈنى درلۇپ اوياماسدان^{۱۷۹} بورون.

^{۱۷۶} بورون: بىر زاتدان اوزال، بو يردە حاسسا بولمازدان اۋنگ/اوزال.

^{۱۷۷} بو يردە شاھنەرىر ظالەم پادشاھ/ بلىكى ندىرشاننىڭ اروغونا يۆزلىنىپ يالى. غرە: مغرور

^{۱۷۸} تانگلا: ارتىر، دانگ بىلەن دىين يالى، گلچك گۈن.

^{۱۷۹} اويالماس: اويالماق، اوتانماق، شرمىسار بولماق.

۹۰- غارا رنگ بۇلار

حۇزونگ داش غابنغن، گۈللك^{۱۸۰} سوونن،
 ايجينگ شردن ساقلا، ديلينگ غنبتادان،
 هر كيشى كيم، يامانلنغا قاصت ايلار،
 ياغشى غنلنق دوشمانننگى دۇست ايلار،
 ييگيدينگ بۇلماسا، سۇزدە كه سرى،
 هر كيمد بۇلماسا ايمان اثرى،
 ادام اۇغلى آوارادتر، عاصندتر،
 بيليب بۇلماز حاقتنگ دۇستى حايستدتر،
 ماغتنمغولۇ، سۇزۆم غيسغا، شرحى كۆپ،
 يرينگ يردن، آرينگ آردن پارخى كۆپ،
 غآرنپ ساچا چالسانگ، غارا رنگ بۇلار.
 ساقلاماسانگ كۆنگۆل گۆزگينگ زنگ بۇلار.
 ايكي دۇنيا اۆز ايشين كست^{۱۸۱} ايلار،
 غنلنغننگ بد بۇلسا، ايشينگ جنگ بۇلار.
 اۇليانچا ايماننان آيريلماز سرى،
 يۆره گى اريمز سياه سنگ بۇلار.
 بىر سۇز ديسنگ ياغشى آرينگ، بسيدير،
 آلقتشى كۆپ آلسانگ، ايشينگ اۇنگ بۇلار.
 بيلمزه هيچ، بيلنلره نرخی كۆپ،
 مۇشگيل اولدور – سۇزله شنده دنگ بۇلار.

^{۱۸۰} آزرگۆن گۆلى ديين نوسغا هم بار.

^{۱۸۱} كست ايله مك: اشاق دوشورمك، پستمك.

۹۱- دۇنيا ھى

سوو يۈزۈندە گزن نىجە گامىنى،
 آدم اوغلى بارماز بولسا انزىنگدان،
 كىمسە بىلمز حاجان تۆكە نر دمىنگ،
 دۇوران گرديشىندە غاپئل آدمىنگ
 قاپئر بولار بىر گۇن باسان غادامىنگ،
 اۋستۇندىن سالار سن يولۇ، دۇنيا ھى!
 ياغشى ايلۇپ، يامان ايلۇپ اۋتر سن،
 اووال آلداپ بىير سن بالى، دۇنيا ھى!
 گىجە-گۇندىز غان ايچر سن، غانماز سن،
 يىقلىغىن، يومرولغىن، لولۇ^{۱۸۲} دۇنيا ھى!
 تآپ گتىرمز اونگا داغ، دنگىز، دۇز ھم،
 غوو غارنپ غالار سن خالى، دۇنيا ھى!
 محمد حاق رسول جاننى يوتدونغ،
 شومىدى اتگە نىنگ حالى، دۇنيا ھى!
 ياش، غاررئ انزىندا، سرگردان ھمە،
 غاسنغى غام بىلن دولۇ، دۇنيا ھى!
 بو گۇن گۇردۇگىمىز ارتا غويماز سن،
 عقلنى آلدئران دالى، دۇنيا ھى!

آرامىنگ يوق، قارارنىنگ يوق، دننماز سن،
 آخئر نە بلانگ بار، سۇنگون سانماز سن،
 آيلانار غئش گچر، ياز، توموس گۇيز ھم،
 آخئرئ گچرمىز اۋستۇنگدن بىز ھم،
 كۇپلرى يوق اتدىنگ، كانىنى توتدونغ،
 نمرود، قارون، سۇلېماننى نأدىنگ؟
 ھمە آداملارئ سالنپ سن غاما،
 بىر مادە اشەك سن، گلىپ سن دمە،
 ماغتمغولۇ، دۇنيا سئرئن دويماز سن،
 نىجە واغئدان بارى ايىپ دويماز سن،

^{۱۸۲} سال: آغاچلارئ بىر-بىرىنە چاتنپ سوودان گچمك اۋچىن ياسالان زات.

^{۱۸۳} لولۇ: جە لپ عيال، روسى

۹۲- برمه پهلهگه

پهلهك بازى برميش جۆمله جهانا،
 كۆنگۆل غوشى اوچوپ گيتسه هر يانا،
 بى دؤولت اننانجانگ، كاسىپ كايىنجانگ،
 باى حالقى يانگرا بولار، غاررى- اووونجانگ،
 اوردا باشى بولماق اره قين بولار،
 دول گۆزۆنه غاررى نازنين بولار،
 چيپينه آيلانان چارخى پهلهكدير،
 يتميش ايكي ملت بۆلك- بۆلكدير،
 يول اۆستۆنده اۆلسم، يولا آتسالار،
 «ماغتئمغولۇ» ديبىپ، آدئم توتسالار،
 منىنگ انغنىيارئم برمه پهلهگه،
 ماحتاچ اتمه غانات، غوروق- يهليگه.
 يدى يه سر بولسا، يىرى گۆوونجانگ،
 چالنىپ بولماز چال آغارسا چهلهگه^{۱۸۴}.
 پارچا گه يسه، غنز- اوغلانا سئين بولار،
 يه نه گۆزۆن آيلار كۆره، چولاغا.
 دۆنيا گلن آدام اوغلى هلاكدير،
 بو بۆلكدن غوشمان اۆزگه بۆلگه.
 راضى من، اۆستۆمدن باسنىپ اۆتسه لر،
 گۆرن گۆز جور تاتار^{۱۸۵}، اشدن غولاغا.

^{۱۸۴} چهلك: بۆشكه

^{۱۸۵} جورت آتماق: دوداق چۆرىپ، بيرينه گۆوين يتميزچىلىك اتمك، مسخره اتمك.

۹۳- چالدى گيتدى

بو دۇنيا بازيگردير، بازيسن چالدى گيتدى؛
گؤمرا اديپ نيچانى، يولداش اديپ آلدى گيتدى.
عقل، بيكرات هر حاجان، يوز غونان بار، يوز گؤچن،
تاغنى آسماندان اوچان، سؤليمان اۇلدى گيتدى.
يا مورووتلى شاهنم، اومئدئم، قنبلگاھيم،
مونچا ينغناپ ابراهنم، نيچانى آلدى گيتدى.
جيگرين داغلاي-داغلاي، زۇننارنن باغلاي-باغلاي،
نيجه لر آغلاي-آغلاي، نيجه لر گؤلدى گيتدى.
نيجه لر گؤله دۇنمؤش، گؤل ياننپ كؤله دۇنمؤش،
نيجه لر غوما دۇنمؤش، نيجه لر سولدى گيتدى.
آقماقلىق بيلن اۋزۇم، بيلمديم سؤزلان سؤزۇم،
ماغتئمغولۇ، ديپر، گؤزۇم، غان ياسا دولدى گيتدى.

۹۴- يۇلداشنىڭ غالار

غاپىل آدم، گىدر بۇلسانگ، كرەملى يۇلداشنىڭ غالار .
 جىلاد گلىپ، جان آلاندا، آغلاشۇپ، قارداشنىڭ غالار.
 تىندە مئىحمان عزيز جاننىڭ، غازانغىل نورى-ايماننىڭ،
 سوپرا يايىپ، دۇڭگۈل ناننىڭ، بو دۇنيادە آشنىڭ غالار.
 جىلاد حانجارىن سالاندا، عزراينىل جاننىڭ آلاندا،
 ايكى سۇراغچى گلندە، باشدا عقىل-هوشونگ غالار.
 بو دۇنيانى توتما غازغىن، يۇلداش چىقىپ، بۇلما آزغىن،
 بى وپادىر، اومىت اۆزگۈن، قوم قوو انار، لاشىنىڭ غالار.
 نامأحرم گۈرەن گۈزلىرىنىڭ، شۇل غىببات ادن سۆزلىرىنىڭ،
 انگرەشر اۇغول-غىزلارنىڭ، گۈرە گىرىپ، گۈوشۈنگ غالار.
 بارسانگ ايماننىڭى آلنىپ، اۇل باش گز بىزە دۇلاننىپ،
 قارا تۇپراغا بولاننىپ، زمين ايچرە باشنىڭ غالار.
 آجال گلدى، نۇبات يەتدى، كىمسە بو دۇنيانى توتدى،
 ماغتمغولۇ عۇمرۇنگ اۆتدى داد ادىپ سىرداشنىڭ قالار.

۹۵- ايلينگى

گل، كۈنگۈل، من سانگا اۋوۋت برهين:
 غنماتن غاچرما، يرينده سۈزله،
 دوغا ايله، ير سۈز ديبسنگ آشاغن،
 يازدئرماغئل، ماكأم ايله غوشاغننگ،
 چاغئرئلماز جايدا گۈرۈنمه، بارما،
 پيكيير-ذكرينگ دۈنيا مالئنا برمه،
 سۈزۈنه بر جواب، هر كس سوراسا،
 ير مسگين تلمورئپ^{۱۸۶}، يئغلاپ غاراسا،
 قورقما ناماردارلارنگ كۈپ ديبپ سانئندان،
 اوغرون تاپسانگ اۋتمأورگيل يانئندان،
 عقئلئ باش كۈپدۈر، عقئل كسن آزدئر،
 مرد كۈنگلۈنده داينم بهاردئر-يازدئر،
 ماغنىمغولئ، عقئل باشئمدان اوچدئ،
 ير-قاضئلار پارا ايستأپ، غول آچدئ،
 انراق قئلما گۈرر گۈزۈنگ-ايلينگى:
 اوز اتماغئل هر ناكسه ديلينگى.
 حورماتلاغلل گۈزل ايلينگ اوشاغن،
 يرى باردئر، آچاپ ساقلا بيلينگى.
 باشارسانگ، صوپئ نئنگ يۈزۈنى گۈرمه،
 قارونا اوغشاتما توتان پألينئ.
 اۈزۈنگ انراق ايله، نامارد يۈرسه،
 بها غورما، موغت برگينينگ مالئنگئ.
 غارا گۈرسه، بارئ گچر جانئندان،
 باخئللاردان انراق ايله يولونگئ.
 داتما شراب، اوزاق ايچسنگ اول آ: زدئر،
 مجنون اوممان ايچره سالما سا: لئنگئ.
 انقبالئم يانئيدئر، دۈولتيم گۈچدى،
 حارام ايله، اما برمه پولونگئ.

^{۱۸۶} تلموروپ: بويون بوروپ يالبارئش حركى.

۹۶- سىل غالماز

آلتىمش باشلى، آلا غارلى داغلاردان،
 شيدا بىلبىل مسگن توتان باغلاردان،
 هر كيم ايچسە اۇل شر ايدان، اۇل جامدان،
 گلن گچر بو يالانچى جہاندان،
 جانا دگسە غارنلغىنگ زأهرى،
 الدن گيتسە ييگىتليگىنگ بهارى،
 بىر ناماردىنگ كۆپ ميننتلى آشنندان،
 ايلسىز غالان بلند داغلار باشندان،
 ماغنىمغولى، بو جہاندا كيم غالار،
 گۇرر گۇزۇنگ، گۇركلى گۇور اۇنگ قوم بۇلار،
 دومان گۇچر، ياغمىر گچر، سىل غالماز.
 حازان اورار، ياپراق غاچار، گۇل غالماز.
 يۇرەك جۇشار، هر سۇز گلر زباندان،
 حۇجا، سيد، بگ، پاتىشا، قول غالماز.
 بۇزوق بۇلار كۇنگۇل-گۇورە شأخرى،
 قوووات غاچار، دنز اگىلر، بىل غالماز.
 ال اواز اتما، اۇيلانور داشندان،
 آغاچ بىتر، جادە بىتر، يۇل غالماز.
 اۇل مكانا گيدن. گلمز، گۆم بۇلار،
 داهان گيدر، دندان دۇشر، دىل غالماز.

۹۷- دلالت ياغشى

آصلا ادامزادا آجى سۆز اورما،
 باخىلا اوغراما، يۆزۈنى گۆرمە،
 يتىي گۆرەنگدە گۆلر يۆز برگيل،
 غانئى گۆرنگدە ياغشى سۆز برگيل،
 الله نئنگ ايشينه قيلمائىل بدل،
 ناما گەرک ايندى بير قورى عمل،
 غارئىلق بى آجال ادام اولدۆرمز،
 ايت هم اررئقلئغنى قوردا بيلديرمز،
 ماغتمغولى شۆكۆر ييزه ديل بردى،
 گۆروغلى، ربحانا نيچوك يالباردى،
 پاخترا، مسگينه دلالت ياغشى،
 مۇهيبى بيترماگه كفايت ياغشى،
 قولدان گلسه آنكا طاغام دوز برگيل
 انتانى^{۱۸۷} قولدارا حمايت ياغشى،
 باشارتماز ايشينگه ياراماز جدل
 بگه برىم، شاهاغه عدالت ياغشى،
 اولدۆرمسه هم ديرىليكدە گۆلدۆرمز
 البته دوشمانا سياست ياغشى،
 شجرلر يتوشىپ ثمر گۆل بردى
 اماندئر ديينه ديانت ياغشى،

^{۱۸۷} انتە مەك: سرگردان بدل: تەلقب، ايكي ليك ماغتمغولى، قادنئى گۆروغلى دىسانئندان حابارئى اكن.

۹۸- مائىل بولسا ادامزات

ياتسا- تورسا خنىالئندان چنقارماز غارئىلئغئنگ غامى كۆنگلۆن چۆكرمز	حايىئ ايشه مائىل بولسا ادامزات، عيال ايستاپ، سائىل ^{۱۸۸} بولسا ادامزات.
گۆنادن قورقمانئنگ يۆزى سياه دئر، بودۆنيا مۆلكۆنده سلطاندئر، شاه دئر،	مونونگ مالميم گۆنى روز جزادئر، قئسماتئنا قايئل بولسا ادامزات.
انقبالى نئنگ اوگران ايشى اونگ گۆرنر جاهئلئقدا گچن ايشلر گئنگ گۆرنر	دۆنيا يۆزى اله گيرسه تنگ گۆرنر، قئرقدن آشئپ، آيئل بولسا ادامزات.
هر كيشى كيم سۆز مانغا دۆشماندئر، قئيامت گۆنى بار طالابى پوشماندئر،	بيردردليدراونگا درمان دووشماندئر، حاق ايشينه كاهل بولسا ادامزات.
عقتل ات جهانئنگ رايئن، رۆوشين ^{۱۸۹} ماغنىمغولى، ياغئى گۆردى ايشين	انغتئياراتمگين دۆنيا دوروشئن قئرقئندان سونگ جاهئل بولسا ادامزات.

^{۱۸۸} سائىل: سرگيزان.

^{۱۸۹} رآى وروش

۹۹-ار يانئندا بلليدير

ياغشئلغى پيس بيلمز- ار يانئندا بلليدير
 گۇرر گۇزۇنگ غنماتى، كۇر يانئندا بلليدير.
 دالى كۇنگۇل دايانجى، يۇقدور دۇنيا ائنانجى،
 ساغ غولاغئنگ غوو انجى، كر يانئندا بلليدير.
 اگر پير سن، اگر ياش، قئلما سئرئنگ حالقا پاش،
 سئر ساقلاغان ماحك داش، زر يانئندا بلليدير.
 بو دۇنيا ئىنگ مئرادى- ات، ضعيفدئر، زۇريادى،
 ارو اناننگ قووواتى، نر يانئندا بلليدير.
 بۇلسا غامدان حالاصئم، يازا دۇئسه غئش پاصلئم،
 ماغتنمغولۇ، ائحلاسم، يار يانئندا بلليدير.

۱۰۰- انقراستز اۋردن

صاىبئىستىر، قاراىستز اۋردن.	گۈردۈك سائى ^{۱۹۰} كۈنگول ساوار،
اوياتستز ^{۱۹۱} ، انقراستز اۋردن.	انسىسى بىر كۈپەك يىگدىر،
انقبالىنىگ يۈز كۈپە اۋوير.	ايلاندتقچا دۋوران دۋوۋر،
غارنپ غالان بارستز اۋردن.	دورا-بارا دوستى ساويپر
انگلامازا سۈزۈم يوقماز،	ايت زرينگ ميننه تىن چكىز
نان ياغئىسئ كارستز اۋردن.	كۈنگۈنگ ايسلان ايشلر چئقماز
ايه سيندن اۋلۇش ^{۱۹۲} باردىر،	هرگۈز سآحر بىداردىر،
سۈزى انغىتبارستز اۋردن.	حاق، پىغامبر، حالق بىزارى دىر
هركىم سۈز لىنتىن ايچىر،	ماغىتىمغولى مانئ ساچار،
تأصىبى يوق، عارىستز اۋردن.	بارا-بارا كۈنگۈل گچىر

^{۱۹۰} گۈردۈك سائى: ناچه گۈرسنگ، گۈردۈگىنچە.

^{۱۹۱} اويات: اوتانچ، حيا

^{۱۹۲} اۋلۇش: پاي، سىم.

۱۰۱-جانئنا دگمىز

مونغ يامان سوز آيتسانگ، جانئنا دگمىز اگر اۋلدورسنگ، ناحاق غانينا دگمىز.	اى يارانلار، يېرى غايرات يېگيدىنگ زىنهار، دوشمانگ نامردلارنىڭ قولونا
سۆز سۆزلەيىپ، سۆز اصلينا يتمە سنگ اول اوقونگ، نشانانگ يانئنا دگمىز.	سۆز بىلمە سنگ، بىلە نىنگى آتما سانگ ياى چە كنگدە، دوغرى قاراپ آتما سانگ
بىلمە يان آداما قورى آواز دىنر گۈزل باردىر، ايىن نانئنا دگمىز.	ماغتنمغولى، سۆزۈنگ بىلە نە سۆز دىر گۈزل بار، مونغ تۆمن ايىدىرسنگ آزدىر

۱۰۲ - بىر-بىرىنە بزه نىپ

موسولمانلار، مالى-دۇنيا مایاسى،
 يىگىتلەر ناز، غاژكرشمه ایه سى،
 آجال غۇيموش اوق-گۇزۇنى كېرىشه،
 نه دوروپ سن آغا-دۇنه يۇرىشه،
 دۇنيا داشنىنگ دميردوزاق تۇرلايىپ،
 سن پاراخات اوقوسىندا حۇرلايىپ،
 اوتانمادىنگ حاقدان، آغاردىپ رىشىنگ،
 فنادا گۇرور باقالىق ايشىنگ،
 هر بىر آدم گۇرر حاسابى - دمى،
 ماغتمغولۇ، غالماز اگسىگى-كەى،
 گۇرۇنمكدىر بىر-بىرىنە بىزنىپ.
 پالىوانلار ميدان گۇزلۇردۇزه نىپ.
 بىلىپ بۇلماز، ناواغت جانا ارىشه،
 عۇمرۇنگ اوغورلاىپ گىتمز اوز انىپ.
 آجال شىرى انگىتاپ ياتىر گۇزلە يىپ،
 قضا قىلىچ چكىپ دورموش گزنىپ.
 غىباتدان دىل دۇنمز، حارامدان - دىشىنگ،
 غافل غالىپ ياتما هر دم اينگره نىپ.
 تاقدىر آجالنىنگ تاپىلمازامى،
 هر كىم بارا بىلسه ايمان غاز انىپ.

۱۰۳- يۈر بىلانى

گل كۈنگلۈم يارا گىدە يلى، همراه بولسانگ، يۈر بىلانى،
ياربولوندا قدم قويساق، پاي اورنوندا سربىلانى.

آسمانىنگ گۈركى انوردىر^{۱۹۳}، دۇنيا گۈركى سىم وزددىر
جسد - توپراق، جان جوهردىر، آلىپ بولماززر بىلانى.

شونقارىنگ^{۱۹۴} پرى يتىلەر، كۆپ داشى ائراق آتئار
بيگىدىنگ آدى توتولار، قارىنداش، حوسسار بىلانى.

قوو انماغىل سئر اتئنا، مۇنرسن قاھار اتئنا
دوش بولسانگ يامان حاتئنا، عۇمرۇنگ اۋتر شر بىلانى.

باخئىل بايدا برىم بولماز، مردىنگ سۇزۇن باور قىلماز
آرو انانئنگ^{۱۹۵} يۆكى قالماز، يولا گىرسنگ نربىلانى.

غانماتدئر قارداش يۇزى، دوادىر قادامى-تۇزى،
بىرابلە ينگ ناكس سۇزى، بر ابردىر نار بىلانى.

پىسىنگ قارشئسىندا دورما، باخئىلئنگ يۇزۇنى گۈرمە
كربىلن خلوت سۇز اورما، يولا گىرمە كۈر بىلانى.

يامان بىلن يولداش بولما، دوشمان بىلە سئرداش بولما
تاغامدا تاباقداش بولما، اۋفلىس، حارامخور بىلانى.

يامان هيچ نصيحت توتماز، ياغشى سۇزە قولاق گۈيتمز،
هيچ بىرسۇزۇنگ اۋرأ گىتمز، ناكس سخن شۇر بىلانى.

ايلىنگدن گىتسنگ آواره، شوندا بولارسن بىچاره
قونگشى بولسانگ حارامحوره، سۆتەم ايلارزور بىلانى.

^{۱۹۳} انور: نورلى، نورانى.

^{۱۹۴} شونقار: اۋ قوشئ، بورگوت، آلفىر.

^{۱۹۵} آروانا: يوكچى دويه.

آلغىل پندىم، آقماق كىشى، اؤزۇنگه قىلما كآيشى
گؤترمه سه دؤولت قوشى، اوچوپ بولمازىر بىلانى
ياغشى غا اؤزۇنگ يارايله، مجلسىنده بازارايله
رفت-آمد قىل، ميدارايله، سؤوش اتمه شىر بىلانى.
ماغتئمغولئ، ياقىن، يادلار، غمگىنلار وكونگول شادلار
دۇنيا گلن بارچا زاتلار، يگسان بولارىر بىلانى .

۱۰۴ - صۇحبىت ياغشىندىر

آدم بۇلسانگ، قولاق غۇيغول اۋۋۇدە^{۱۹۶}،
 آتارمان-چاپارمان آلغىر يىگىدە،
 همراه بۇلۇپ اوتۇرماغل پىس بىلە،
 گۇۋەر داشىن يۈزۈك اتسنگ ميس بىلە،
 زىنھار، قاصد اتمەگىل ايىدىگىنگ نانا،
 هيچ آزار برمەگىل بىر موسولمانا،
 كاشكى آدم بو دۇنياگە گلەسە،
 الدن گلن ياغشى ايشىنگ بۇلماسا،
 ماغنىمغولنى، نىچىك گچسە رۇزگار،
 يۇق دۈولتدن يگدىر، بۇلسا بىر حۇنار،
 عالئمىلار ياننىدا صۇحبىت ياغشىندىر.
 بىرى گلەسە آمان-نوربات ياغشىندىر^{۱۹۷}.
 پۇحا دگسنگ، بەينىنگ دۇلار ايس بىلە،
 غنماتنى اگسىلمز، حۇرمات ياغشىندىر.
 كۇنگلۇنگ حايىرا باغلا، صىندقتىنگ – ايماننا،
 اۇغرى اردن، بىر دۇغرى ايت ياغشىندىر.
 گلندىن سۇنگ عۇمۇر سۇرسە – اۆلسە،
 كۇنگۇل ايچرە ياغشى نىيت ياغشىندىر.
 حاقا شۇكر ات، بارما ناماردا زىنھار،
 مۇنگ حۇناردىن دزە دۈولت ياغشىندىر.

^{۱۹۶} اۋۋۇيت: پند، نصيحت.

^{۱۹۷} باترىيىگىت، واقتىندا باغشىلاماغى باشارمالي معنى سىندە.

۱۰۵- يۇلداش بولان

ياغشى سۇزى جانا يارار، ياغشى بىلن يولداش بولان،
غاچنپ غوتولماغا اوونار^{۱۹۸}، بىريامان غونگشا دوش بولان.

دۇنياۇنىنگ سونگى اۆتمكدير، مئرات موندا ايش بىتمكدير،
ايشى غوصصا بووتماقدئر، يامان بىلن غارداش بولان.

بىريامان سۇز يۆرك بولار، ياغشىنى عالم آرزولار،
ياتدان چنقماز، گۆرمەك دىلار، بىرودن^{۱۹۹} كۆنگلى خوش بولان.

هركىمدە كى ھۇنارىوقدور، دوشمانننا حەدر^{۲۰۰} يوقدور،
ياغشىلىق اتسە بىريوقدور، شو ايبامدە بوواش بولان.

ماغتمغولۇ اۋوۆت آيدار، انگلان غولاغىندا گۆيدەر^{۲۰۱}
اۋزۇنى يۇنگ ساقغال ادر^{۲۰۲}، بوزوق ايله باش بولان.

^{۱۹۸} اووناماق: چالنىشماق، تلاش اتمك.

^{۱۹۹} بىرودن: بىرىندن، بىرىسىندن.

^{۲۰۰} حەدر: حذر- قورقى

^{۲۰۱} گۆيدەمك: ساقلاماق، تربىه لك، چوپانلىق اتمك.

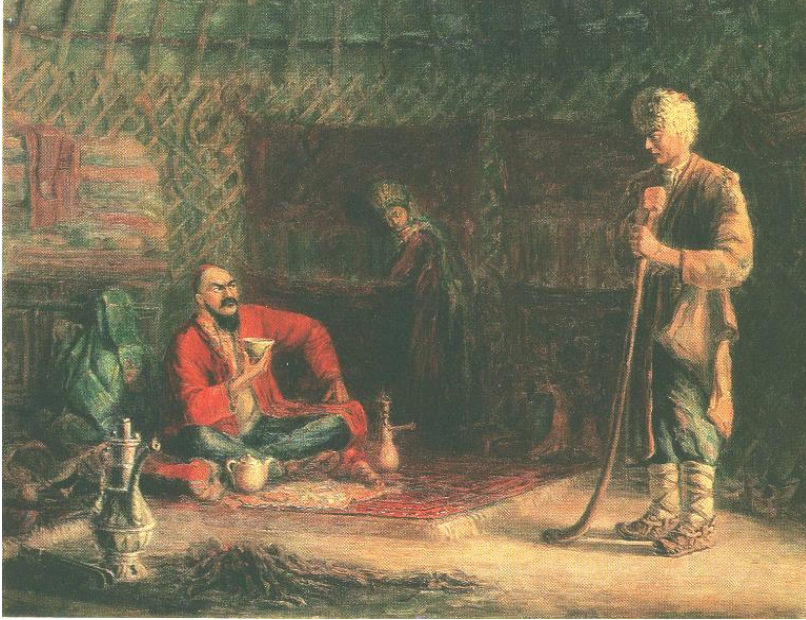
^{۲۰۲} يۇنگ ساقغال بولماق: مسخره بولماق.

۱۰۶- آينىنگ ياغشئسن

يىگىرىسى دۇرت ساغات، اۇن ايكى آيدا،
 فنا دۇور اننىدا، يىرىنگ يۈزۈندە،
 يا، يارادان قادىر، قودراتنىنگ كاندىر،
 پىكىر يىتمز، يارب، نىچىك پىھاندىر،
 غارغا قوش ياراشماز بىيىك باغلاردا،
 يىرىنگ ارقاسنىدا، گىنج لى داغلاردا،
 الينىگ يىتسە، عارضىنىنگ آيتسانىگ سىبحانا،
 يۈركدە درد بۇلۇپ دگر هم جانا،
 عىشق مى ياندردى، جانىم كىسلىدىر،
 بو غادىمدان بۇلۇپ گلن مىل دىر،
 مونس بۇلار دىلبن بىلسنىگ واغشى نىنگ،
 عقلنىنگ بۇلسا، آبر ايلى كىشى نىنگ،
 ماغتمغولۇ، بو دىر آخىر زامانا،
 قارداشلارنى يوسوپ دىبن جانانا،
 رمضان دىرلر آينىنگ ياغشئسن.
 شام شريف دىرلر جايىنگ ياغشئسن.
 اۇل قودرات ايشلرە عقل حابر اندىر،
 ظولمات اىچرە قۇيدونىگ سووونىگ ياغشئسن.
 گۇل اۋستۈندە بىلبىل سايرار چاغلاردا،
 اژدارحا ابه لار زاوونىگ^{۲۰۳} ياغشئسن.
 عقل حابران بۇلار بئىلە دىوانا،
 شاغال يارنىپ گىتسە اوونىگ ياغشئسن.
 درد باشدان آشادىر، ايشىم اۋسالدىر،
 كىرپى يارنىپ گىدر غاوون ياغشئسن.
 حاقىن نأحق اىلمەگىن قۇنگشى نىنگ،
 ياماننى اۋرتۇبان، يايىنگ ياغشئسن.
 ياغشئنى آغلادىپ، قوبار يامانا،
 رۇوا گۇرمدىلر جايىنگ ياغشئسن.

^{۲۰۳} زاو: داغدان جوشوب چىقىان سوو.

سوسىيال- تانقئدى قوشغولار

Baý bilen batrak. Aýhan Hajyýewiň eseri

۱۰۷- غاچا باشلادى

يامانلار ياغشئدان غاچا باشلادى؛ پسند اتمان، تۇره ^{۲۰۴} گچە باشلادى.	ايندى بيلديم زاماناننگ آزانن، غايتا بد اصيلنلار، آصيلزادادان
تانگرى هيچ بيريندن بولمادى راضى، پارا اۋچين الين آچا باشلادى.	ريا بولدى كۈيۈنگ اوقان نمازى، پنغامبر اورنوندا اوتوران قاضى
بير پول اۋچين مؤفتى برر رووايات، ظالئملا بى توبا اۋته باشلادى.	شالاردا غالمادى حۈكمى-عادالات، بيل: بو ايشلر – نشانه قئيامات،
كىم تۇره سين تاپنپ، رنگكين غئزاردنپ، غامچئسنئندان غانلار ساچا باشلادى.	پاخترلار حورلاننپ، يۈزۈن ساراردنپ، ظالئملا ماضلوما سئرتئن غاباردنپ،
منافقلار يارادانئ بيلمىدى، دۈنيا اۋچين ديندن گچە باشلادى.	عالئملا سۈزۈنه عمل بولمادى، صوپولار بيريندن تاليم ائلمادى،
سوراماز، ظالئملا تاغامئن ايير، هر ايشيكده حالقا غورا باشلادى.	بير پارا صوپولار «صوپئ من» ديير، «بيزى ياغشئ كيشى ديبسينلر» ديير،
دولاندى اياغا بيز گۈرن باشلار، آخترت قاصتننا گۈچە باشلادى.	غارنغا آيلاندى بيز گۈرن باشلار، بى ماحال يۈك باغلاپ ايمدى قارداشلار
دردى نينگ درمانئن سوراغلاپ گەزىپ، پانئدان باقتيا گچە باشلادى.	عاقئل بولان غامدا يۈرهگين ازىپ، زاماناننگ فساد بولانئن يازنپ،
غايتا شوغول ^{۲۰۵} حارامئغا سۈز يەتدى، موحاپبت چئراغئ اۋچە باشلادى.	آصيلسئز بگلرينگ نوباتئ يەتدى، دۈنياده كيم غالئپ مئزادا يەتدى؟

^{۲۰۴} تۇر: اۋيۈنگ دۈيى، حورماتلى بىرى. تۇره گچمك: دۈيىه گەچمك. (تۇره: آق ساققال، بگ)

^{۲۰۵} شوغول، شوغولچئلئق: جاسوسلئق. بويرده گزك، نوبات جاسولارا و حرامخورلارا يتدى ديبمك معنى سينده.

قاضى بولان بىر جوغاپدا دورمادى،
 شريغات اوغروندا دوغرى يۇرمىدى،
 ماغتمغولى آيدار، بارحا يول تانى،
 سندن اوزال اۋتن جانانلار قانى؟
 گيجە مآحت تارتىپ، كىتاپ گۇرمىدى،
 نبىس اۋچىن ايمانسىز اۋتە باشلادى.
 باش گۇن سئىنماغا اىبرىدى سنى،
 هر كىم نوباتىندا اۋتە باشلادى.

۱۰۸ - دۆكە باشلادى

گۇمۆلدى دريالار، يىقىلدى داغلار،
 اوررامسندان بولان حارامحور بىگر
 جماغاتسىز آزان بىر غورى سىسدىر،
 قاضىلارنىڭ كارى چاي بىلە ناسدىر،
 ايشانلارنى هر غاپىدا تاپنلار،
 «اۋولىا من» دىيىپ، جۇگى صوپىنلار
 چىقار بىبابانا غزى-گلىنى،
 كەمچىنلىك^{۲۰۸} ايله يىپ يىغان پولونى،
 دۇنيادە سۆيتحورنىڭ پول يىغما دىدى،
 توبا دىنىڭ، گۇزۇم بىر يامان گۇردى،
 ماغتمغولى، باشا باغلاپ سىللە لىر،
 حالالدىن، حارامدان يىغناپ غاللار،
 يتىم لىر گۇز ياشىن دۆكە باشلادى؛
 يوردى بىر ياننىدىن يىققا باشلادى.
 نىجە موللانگ اوقان غىلىغى عبىدىر،
 بىر بوزوق نىشانى توتا باشلادى.
 موللالارنا يوق منجابات^{۲۰۶} ياپنلار،
 غىغىرىپ، آسمانا بۆكە باشلادى.
 آق يۇزۇنە ياپار غارا تەلىنى^{۲۰۷}،
 دۇزدىپ اۋزۇنە داقا باشلادى.
 بايلارنىڭ ماللارنى بى ذكات اردى،
 دوست دوستون كۇنگلۇنى يىققا باشلادى.
 آچ بۇرى دى يورتوب نىجە موللالار،
 هرئە تاپسا، دىنماي دىققا باشلادى.

^{۲۰۶} منجابات: تۇھمت.

^{۲۰۷} تەل: عثمانلى وادىرايىجان توركچە سىندە ساچىنىڭ تارى.

^{۲۰۸} كەمچىنلىك: جەلىچىلىك، تەنىنى ساتقان عىيال.

۱۰۹- اۋورۇلمىزى، گلمىزى؟

پەلەك، سەننىڭ بو دۋولتلى گىرداننىڭ، لاشىن يره سالدنىڭ نىجه مرداننىڭ،	يىزىنگ سارى اۋورۇلمىزى، گلمىزى؟ زمىن ائىنساپ ايله مىزى، دۇلمىزى؟
دۇنيا، سىنىڭ بو گىزكى گىردىشىنىڭ، گەجى، قورت دۇستلوغىنا مىنگىزار ادىشىنىڭ،	غىزىل غاندىن غىرمىز بۇلويىدىر دىشىنىڭ، غاملى شاد اۇلمىزى، آغلان گۆلمىزى؟
اۋر اقسىز اۋرار سىن، تىغىسىز كىسر سىن، ال-آياقسىز بىر بى خابار باسار سىن،	يومروقسىز يۈزر سىن، يۈپسۈز آسار سىن، يىنقان باسار ياتار، غايدىنپ غالمىزى؟
پەلەك اۋىناپ، اوتار اوروشسانىڭ، سۈيسىنىڭ، اۋلۇم ظولمىن آدام بۇينونا قۇيسانىڭ،	گۈور اۋنگى گۈتەرىپ، غاناننىڭ يايسانىڭ، قۇرقوسىندىن سارالمىزى، سۇلمىزى؟
ماغتئمغولۇ، هر سآحردىن، صابادان، بۇ پارازلار بۇدان آلسا مىرادىن،	خالى غالمى بو نالىشىدىن، دۇغادان، حاجاتىنى حاقدان دىلان آلمىزى؟

۱۱۰- گزە مك بيلن

يتميش ياشلى غارداش، گيرمگيل يايا^{۲۰۹}،
 قوو انما كه سكدن قورلان بنايا،
 آدامز اتدان چنقار آداملىق انسى،
 مؤمينه آزار بيير، آدامنگ پيسى،
 اوزاق يۇلا بى دۇولتى باش اتمه،
 آقماغا ايچ بريپ، سترنگك پاش اتمه،
 دۇست توتما كۇپ ياشلى آدام كۇسه سين،
 ييرى وبار، بۇش اتسه عقلنگك كاسه سين،
 اووال، ماغتنمغولۇ، اۋزۇنگك دۇزتگيل،
 آز اييگيل، آز ياتغئل، سۇزۇنگك آز اتگيل،
 اۇقونگك دالى^{۲۱۰} دشمز، گزە مك^{۲۱۱} بيلن.
 كه سك بنا توتماز، دۇزه مك بيلن.
 غالب آدامنگك باسنم بيلينر ميسى^{۲۱۲}،
 دۇنۇپ، داوا توتار دوز-امك بيلن.
 آللاننگك امريندن كۇنگلۇنگك داش اتمه،
 غالبيرده^{۲۱۳} سوو دورماز گۇزه مك بيلن.
 بارئن يۇق دييپ، بۇش گۇركزر كيسه سين،
 نه پيدا داشئندان بزە مك بيلن.
 حالق دۇنيه ديير، سن قنيامات گۇز تگيل،
 نه بار مانئسنز سۇز اوزاماق بيلن.

^{۲۰۹} «گرمه گيل يايى» بولماغى- دا اُحتيمال.

^{۲۱۰} دال: شاخه، آغاچ.

^{۲۱۱} گزە مك: نشانا آلماق.

^{۲۱۲} ايكى يۇزلى، متقلب آدامنگك ميسى (نقابى) تيز مالميم بولار.

^{۲۱۳} غالبيير: ايرى گۇزلى اله ك.

۱۱۱- گۇچر سن

ماغروور اۇلما بو غۇندوغىنگ يوردونگا،
ساقى آجال دۇوۋور-دۇوۋور سونولار^{۲۱۴}،

بور اباطدا^{۲۱۵} يىر دىنگلان يۇق، اۇقان يۇق،
غامخاناندر، بللى مازىل-مکان يۇق،

آيراللىق، يۆره كده دردى-داغىنگىدر،
عمرونگ شوغلا اورسا، يۆرهك ياغىنگىدر،

لاى بۇلار سن، سۇيۇنمە گىل^{۲۱۶} گۇلابا،
سۇنگىگۇنگ سۇرما دۇنر، تەنىنگ ئر ابا،

دۇنيا دورار، هيچ تۇكنمز بو غاللا،
آجال اۇتدور، تن مىلتىقدنر^{۲۱۷}، جان – گۇللە،

ياغىشئ ساغات، عچاپ و اقتدئر، حۇش ايبام،
جان يىر قوشدور، دۇنيا – دانە، پلك – دام،

ماغىتىمغولى سۇزلار، سۇزۇن سۇنگلاماز،
آقماق سۇزدن حزل ايلمەز، آنگلاماز.

بى بقادئر، اگلنمز سن، گۇچر سن،
سن هم بارئپ، بىر دۇوۋورده ايچر سن.

باشلى بازار، بىر قورولمىش دۇكان يۇق،
بو مكانا گلمايش بۇلسانگ، گچر سن.

تۇبا قىل تانگىرغا، يىگىت چاغىنگىدر،
ياغ تۇكەنر، پلتانگ يانار، اۋچر سن.

لحاف قوما دۇنر، خانانگ خار ابا،
دۇيماز-دۇلماز ير قۇينونى قوچار سن.

عۇمۇر بقا برسە، قىرقىدر بىر يىللە،
رئزق دارى گە آتاش دۇشسە، گۇچر^{۲۱۸} سن.

عۇمۇر آزدئر، عقىل كۇتاه، ايشىنگ خام،
حاجان موندان قوتولار سن، غاچار سن.

بى درد كىشى دردى سۇزۇن دىنگلمز،
عارئف بۇلسانگ، سۇز مانئسن سچر سن

^{۲۱۴} سونماق: آل-حۇدور اتمك، بفرما اتمك.

^{۲۱۵} رباط: كاروانسرا.

^{۲۱۶} سۇيۇنمك: غووانماق.

^{۲۱۷} مىلتىق: كلاسيك تۇركچە دە تاپانچا (هفت تىر)

^{۲۱۸} گۇچمك: بو يردە پارتلاماق، منفجر بولماق.

۱۱۲- شالار غالمازلار

غم چكمه، غارنپ ادام، بگلر-شالار غالمازلار.

عظيم-عظيم شاهرلر، اق اۇتاغلار غالمازلار.

غالسا سۇزدەن غىزىل دىل، جان جۇوهردير، تن بير گۇل،

هزار موقاملى بىلبىل، به بيك باغلار غالمازلار.

شونئ كه سىپىدير عقلئم، يئقنلار يدى انقلئم،

ير بۇلار بۇكلۆم-بۇكلۆم، ارير، داغلار غالمازلار.

حاقدان يتيشسه پرمان، نه چاره بار، نه درمان،

آسمان، گۇن و آى لرزان هم يئلدنزلار غالمازلار.

نه ير غالار، نه يورتلار، نه تۇرك غالار، نه كۆرتلر،

نه قوش غالار، نه قورتلار، پرندهلر غالمازلار.

نه گرد^{۲۱۹} غالار، نه گردان، نه مرد غالار، نه مردان،

پىل، پشه و كرگه دن، درندهلر غالمازلار.

ماغتئمغولۇ، ياش سۆره ن، آغر هنگام لار قوران،

له ممبر-له ممبر مۇوچ اوران، شۇل دريالار غالمازلار.

^{۲۱۹} گُرد: سۇوشجنگ، باتر، پالىوان. گردان: پالىوانلار توپارى، حاضير فارسچادا بير توپار سربازا، گردان دىيارلر.

۱۱۳- درد اينگنگيلدار

اي، يارانلار، موسولمانلار، يۈرەگيمده درد اينگنگيلدار،
 بىر باي اۋغولوننگ الينده، سادرانچ^{۲۲۰} اۋيناپ، نرد اينگنگيلدار.
 گليپ-گيتمه موندان نامارد، عقلنگ چاشار، بۇلارسنگ مات،
 بلند داغدا ياقارلار اۋت^{۲۲۱}، قورئ يانپ، اۋل اينگنگيلدار.
 قتر گۈردۈم تۈركمەن گۈچۈندە، مۈشك و عنبر بار ساچنندا،
 يايلادا، يىلقى ايچينده، بۇز قولان، تايلا اينگنگيلدار.
 ماغتمغولۇ، سۇزۈم حاقدر، حاق سۇزه تن برن يۇقدور،
 قوچ بىگيتده اۋغول يۇقدور — اۋجاق ييتپ، يورت اينگنگيلدار.

^{۲۲۰} سادرانچ: شطرنج، نرد و مات: شطرنج ده گۈچۈم آدلارى.

^{۲۲۱} قادمدا دوشمانننگ هۆجۈمىنى ايله حابار برمك اۋچين داغنگ/ بلندليكلرننگ باشنندا اوت ياقيانمىشلار.

۱۱۴- آى-گۈنۈنگىز باتماغا

(صوفىنلار)

آلتمىش ياشان صوفى، يىتمىش يىلقىنلار،
چۈل يىلردە تازى گۈرمۇن، تىلكىلەر
از غالىپدۇر آى-گۈنۈنگىز باتماغا،
خىيال ادر ياتان شىرى آتماغا.
غارغا دىير، يوقدور من دك شاهبازا،
گۈنە غارغىش ادن سارى كىپزە،
مۈنگ غارغا يىغنانسا دگمىز بىر بازا،
دم چەكەدىر آزدارحائى يووتماغا.
آغساق كىيك مۈنگ غارساغا يىدىرمىز،
اۋلى يىلان مۈنگ كىپزى يوتدورماز،
شىر بچە سى توغسان تىلكا آتدۇرمىز،
عقىل گەرك بو ايشلرە يىتماگە.
يىتمىش ياشاپ، ياد اتمىزلىر تۇبانى،
مۈنگكۈرلر جم بولوپ، يىقۇدى كآبانى،
حورمات بىلن اوينادارلار قاحبانى،
يىزىد گىتىدى آغاچلارنى ساتماغا.
گۈرۈنگ بو ايبامى، پىك گىردىشى-
حاق يولوندا دوغرى گىزىن دروۋشى
پاخىزا زولم اتمك بولدى وردىشى^{۲۲۲}،
غويمادىنلار اۋز حالئنا ياتماغا.
يامان ايشدىر بوغاز بولماق آر-آردن،
چۆر بولوپ من باشىم آلنىپ گىتماگە.
ماغنىمغولى، بىلدىم: باغنىم بى وچدىر،
نئىتىم كآبە دىر، خىيالنىم حج دىر،
غاننىم گۈيچلۈدىر، انقبالىم كچدىر،
انقرانىم بار حج طوافنى اتماگە.

^{۲۲۲} وردىش: اصليندا ورزش، بو يىردە اندىك، عادت.

۱۱۵ - حاطئن نأبىلسىن !

تۆركى اونگارماز نىجه موللار، عاراپ دىلبن، ديوان، حاطئن نأبىلسىن.
 الپىدن شرمندە، قورى سللە لىر، ھىرسۆزۆنگ ياغدايئن، يادئن نأبىلسىن.
 اكسەنگ بارگتىرماز اول قورى سۆۋيت، ابلە و نادان دئر آلماز ھىچ اۋۋوت،
 دوغمانئق بى غايرات، تاصىپسىز يىگىت، ياغشى محبوب قادرئن — آتن ۲۳۳ نأبىلسىن.
 بارار اوتئھر كىم سالسا دۆشەكلر، باغدا دورماز عزت گۆرسە اشەكلر،
 اوبادا اۆلپۆلدأپ گزن پىشىكلر، قونگشى، غولام، ياقئن- يادى نأبىلسىن.
 ماغتمغولى يىگىت دوغسا لاغنائى، مۆھۆمىنگ ۲۳۴ بىتىرمز، قوبار مینتى
 حاربىنگ، حارب ادر، بۇزار لىتى، آستئن، اۋستئن، تشدىد، مدین ۲۳۵ نأبىلسىن.

۲۳۳ آتن: بویرده آد-آبرای معنی سینده.

۲۳۴ مۆھیم: بویرده حایئش، ایسلگ.

۲۳۵ عرب الفباسینداكى فتحه، كسره، تشدىد، مد(ن)

۱۱۶- ياقانچا بولماز

ھەر آقماغا ساچما دردى، سۈزۈنگى،
 غوصصا بيلە دانە-دانە گۈزۈنگىدن،
 قانع بولوپ، عزتدە توت اۋزۈنگى
 ھرناماردا حيف ايلمە سۈزۈنگى
 ماغرور اولوپ گزمە عۇمرۈنگ گۈلۈنە
 يۈز ياشايپ دۇشسنگ آجال الينە
 سلیماندان آرتئق بولسا شوكت ينگ
 گۈوسینگ اۋزرە اورسا گۈزى راياتئنگ
 كۈنگلى قارا بيلە بولمانگلار الفت
 ھرنیچە كۈمرە^{۲۲۶} ایلە سنگ عزت
 ماغتئمغولۇ ھرگیز تاپمادى آمان
 يامان ديل يانئندا زأھرى كۈپ ينلان
 حاسرات اودى جسمینگ ياقانچا بولماز.
 اشكى ندامتینگ آقانچا بولماز.
 طماع قئلئپ سارالتماغئ يۈزۈنگى.
 سۈزۈنگ نینگ بناسئ يئقانچا بولماز.
 سارالارسن بير گۈن حازان يلينە.
 ساغئنگدان سولونگا باقئنچا بولماز.
 لرز انا گترسە گۈگ نى حايباتئنگ
 آجالئنگ جلادى قاقئنچا بولماز.
 يوقار اوندان دۈرلى-دۈرلى كئافت،
 آلئینگا قاراسى يوقئنچا بولماز.
 يامان دلینگ زأھرى، تيغ دان يامان
 چاقسادا بير چيبين چاقانچا بولماز.

^{۲۲۶} كۈمرە: كۈمۈر، ذغال. بويردە پيس آدم، اورنى پس آدم.

۱۱۷- كچىدىر يارانلار

نمازخون درويشلىرى، دۋولتلى بايلار،
 مېنىنت لى اوقالان نمازيول آلماز،
 سئىقتىلسا بورونلار، سارالسا يۈزلىرى،
 گۈگرسە دئىناقلا، آغارسا گۈزلىرى
 آصلىنىنگ آوويچ قومدىرى، دم يىرنىس دىرى،
 جىسد يىر مئزىلىدىرى، تن يىر قىس دىرى،
 غافل بولمانگ دۇنيا گىلن اۋترلىرى،
 چكىلر كرۇن لىرى، يۇرير حاتارلار،
 آجال ياقانگ توتار، يىر گۆن باغئىردار
 مئزىللىر انىر اقدىرى، يۈكلر آغئىردىرى،
 قوتولارسىن حاق يولونا جان بىرسىنگ،
 سايە بولارى بىر مأتأجە نان بىرسىنگ،
 ماغتئمغولى بويون قويغول بوا مرە،
 يۈز يىللىق تەدأرىك، باش گۈنلىك عۆمرە

پەلەگىنگ گىردىش كچىدىرى، يارانلار.
 دۋولتە دايمانانگ، پوچدىرى، يارانلار.
 قورىسا دۇداقلار، بولماسا سۈزلىرى،
 ايمانانان اۋزگە سى ھىچىدىرى، يارانلار.
 اۋزۇنگى يىر گۈزلىرى، ايشىنىنگ عبئىدىرى،
 جان يىر گۈزى باغلى قوشدورى، يارانلار.
 موندانا حوشو اقت بولمانگ، باردىرى بىرلىرى،
 يىرائىزى اۋزۇلر گۈچىدىرى، يارانلار.
 گىدىن غايدىنپ گىلمىز، بويىر اوغوردىرى،
 ارته رآك تىرپەنىنگ، گىچىدىرى، يارانلار.
 حۆل لە بولار، سىلىكىپ-سىلىكىپ دۇن بىرسىنگ،
 بىر آجى دويورماق حج دىرى، يارانلار.
 دۇنيا مشغول بولوپ، قالماعىل گۆمرە
 عقىل ايلانگ نىچىك ايشىدىرى، يارانلار.

۱۱۸- جم بولوپ

چالينديقچا جهان چيرچيغى ^{۲۲۷} آرتار	حاجان كۈنگۈل قارارتاپار جم بولوپ
آخرت ايشينگ گۈر، موندان باش قوتار	دۇنيانى كيم توتدى؟. اۋتەر، گۈم بولوپ.
ديرناق بيله داغلارديله ن بى جان	سوا، يەلە حۇكۈم ايلهكن سليمان
قانى اول اسكندر، رستم. پهلوان	سن دۇنيانى توتاجاق سن، كيم بولوپ؟
بى نورباتسىز دۇر انيندان، داد گۈنۈنگ	اگلهنجى يوق، بۇكدهنجى يوق، باد گۈنۈنگ
اوغلانليقدا، ييگيتليك ده. شاد گۈنۈنگ	قارريليقتا قايدىپ باسار، غم بولوپ.
مأليم ايشدير قايداجاق ديرگلن لر	بارار يرينگ ايشين گۈردى بيلن لر
قايغى سيز ياتانلار، غافل بولان لار	واحسرتا بوش گيتدى لر، كيم بولوپ.
تاپا بيلسنگ حاقىقاتينگ مردىنى	گۈزۈنگه توتيا ^{۲۲۸} قىلغىن گردىنى
غولزوم ^{۲۲۹} دى گناهى نينگ، ترينگ دردېنى	چين تۇبا قوريدار، اونگا ام بولوپ.
اووال اۋزۈنگ اخلاصينگى دۈزله گيل	هرگوشه ده نياز اوقين گيزله گيل
بيلديگينگچه، ميدام ياغشى سوزله گيل	ياغشى سوز تاپماسانگ، اوتور سه م ^{۲۳۰} بولوپ.
ماغتنمغولۇ الله آدين ذكر ايله	يامانا صبر ايله، ياغشا شۆكر ايله
گورستانى گۈر-ده، اوتور، فكر ايله	من-من ديه ين اړلر ياتير، قوم بولوپ.

^{۲۲۷} چارچىق: غنىق- چنىق، مشغوليات.

^{۲۲۸} سۆرمه داش.

^{۲۲۹} قۇلۇم از شهرها و بندرهای قدیم مصر. نام قدیم دریای سرخ در متون عربی و فارسی.

^{۲۳۰} سه م: عربچا صم يعنى ساكت، گپله مان دورماق.

۱۱۹- رفتارى دئر

يىگىت كۈنگلۈنە سئغىنان اتئنگ، گۈركى رفتارى دئر.
 ايله-اولوسا خوش گلن اش، قىلئچ، ارگفتارى دئر.

اۋنگۈنگە قارا، اردننگ گۈزلە، خوش سۈزۈنگ دىي، قاهرئنگ گىزلە،
 سۈزلأبىلسنگ ياغشى سۈزلە، حالق يامانئنگ يىزارئ دئر.

دۈنيا دورار، عۈمۈر قالماز، آجال گلەسە چاره بولماز،
 نه ايش بارتن ادام بىلمز، بارچا ايش حاقئنگ كارى دير.

اۋتەر دوران، برمز سالئم، هرکيم جام برسە يير چالئم،
 موندا نوبات سۈرسە ظالئم، ارته حاق، غارئپ يارئ دئر.

اۋز ارکيم بيلن سۈز دىيمن، گلچک رزقه غام اييمن،
 جهاندا بار ايشدن يامان، يير مۈمىنىنگ آزارئ دئر.

انگلاماز اوغرا گلەسە^{۲۳۱}، سئزلاشارغا يار بولماسا،
 ايل-گۈندە قالدئر قالماسا، سۈز هم نه درده دارى دير.

ماغتئمغولۇ سن دميدم، آخرت سارى اور قادام
 ياغشى-يامان بارچا ادام، آجالئنگ گرفتارى دئر.

^{۲۳۱} انگلامايان، عقيل سيز آدم دوغرى يولا گيرمسە معنى سينده. سۈز هم هيچ درده درمان بولماز دىييمك.

۱۲۰- آغلار من

اى يارانلار، عۇمرۇمدىن، گچدى دىيىپ آغلار من.
گىتىدى عاقلنىم اورنوندىن، چاشدى دىيىپ آغلار من.

گىدىن دۇنمز يولوندىن، دۆشمز يامان پأليندىن،
ديانت حالىق اليندىن، اوچدى دىيىپ آغلار من.

حأضير يىزىنگ زاماندا، يامان سۇزلىر زياندا،
ظولوم ايشلىر جهاندا، جوشدى دىيىپ آغلار من.

بو ايامدا بدكارلىر، يۇز تىل بىلن آلدارلار،
حانئ نىچه دىلدارلار؟- گچدى دىيىپ آغلار من...

نىچه سادا دنگ-دوشلار، شيطان بىليگىن باشلار،
يۇز اۋوۋرىپ غارداشلار، غاچدى دىيىپ آغلار من.

گۇرۇنگ پەلەگىنگ اوينون: اۆزەر عالمىنگ بوينون،
نىچه جانلار ير غوينون، قوچدى دىيىپ آغلار من...

ماغتنمغولۇ، دىير مرده، دۇنيا بىندىر، تن پرده،
بو باشىم سانسز درده، دۆشدى دىيىپ آغلار من.

۱۲۱- زور بولار

ياغشلىققدا ايله اۋزۇن تانندان	آلقشش آلنپ، درجه سى زور بولار
يامان بولوپ، ياغشلىقنى اونودان	اۋز عزتین گيتدير، ايتدن حور بولار.
ملول بولار مرادنا يتمه ين	مۇينلى بولار حاق امرينى توتمايان.
اۋز رزقنا هيچ قناعت اتمه ين	گۈزۈن ديكر، كيشى آشنا زار بولار.
هركيم يامانلاسا دنگى-دوشنى	اۋزى مۇشگيل ادراسان ايشينى.
كيم دارغاتسا عقتل بيلن هوشنى	ادرايشين بيلمز، شرمسار بولار.
ذهنى كچ بولار بادى يانگنلان	بى ايغنتيار بولار قولى دانگنلان.
گۈر شده يئقنلان، گۈر شده يهنگيلن	ايچى دولى نامئس بيله عار بولار.
غايرائى كم بولار قاهرى آزننگ	ديگينى پس بولار ماتمدا سازننگ
اۋيۈنه بارسانگتير بىر بى نياز ننگ ^{۲۳۲}	گۈره سى غئسنلار، كۈنگلى دار بولار.
كيم بلانى ساتنن آلسا باشننا	رشك اديپ، رقيبيلار كچر داشننا
توقوش ^{۲۳۳} اتسه كيم باشارماز ايشينه	سۋوداسنندان گله بيلسه، اربولار.
سونگين توبه اتمز يانگيليب-يازان	اۋت ياقسانگ غايناماز بىر قورئ قازان
فهم ادينگ هر يرده بىر پالى آزان	ياووز مسلطه سزاوار بولار.
خز انا دۈنۈپدير عۈمرۈم ترگۈلى	ناظارنن پس توتار ايلدن برگيلى
بى اقبال، يازنقى، يامان گۈرگۈلى	اوچراش ^{۲۳۴} گلسه، بىريامانا يار بولار.
ماغتمغولۇ سۈزله هر نه بيله نينگ	اۋزۇنگه كمليك بيل آيمان اۋله نينگ
تاراشلاپ شاغلاتغنن كۈنگله گله نينگ	سندن سونگقن لارا ياديگار بولار.

^{۲۳۲} بى نياز: بويرده باى ادامدان ماقصات.

^{۲۳۳} توقوش: دوقونسا، اوغراشسا، دوفولماق.

^{۲۳۴} اوچراش: اوچراسا، دووش گلسه.

۱۲۲- گۈرۈم گۈرۈلمە گن یرده

عزت، حورمات، سنین اتمه گین، گۈرۈم گۈرۈلمە گن یرده،
عاقئل بولسانگ سۈز آیتماغئن، نوبت بریلمه گن یرده.

عقلی یاغشئلار اونوتماز، قوری آغا جا یاپراق بیتمز،
عاقئللی ارمسگن توتماز، هولقی سۈیۈلمه گن یرده.

باتئل ۲۳۰ قالان آرنق آقماز، هر ناشئدان کهرم چئقماز
ایت گۈزله مز، پیشیک باقماز، سوپرا یازئلماغان یرده.

حج ایله سنگ جارا دۈنهر، گۈل آچئلسا خارا دۈنهر
حئذمات اتمک خوارا دۈنهر، قادرننگ بیلینمه گن یرده.

نامارد قۇش اۋستۈنده حارلار، اورتا آش اۋستۈنده گۈرلار
سۈۈش قوروپ قئلنج پارلار، دوشمان گۈرۈلمه گن یرده.

اۋی ایچینده خیرا دۈنهر، موخانئس بیرنره دۈنهر
تیلکی، شاغال شیره دۈنهر، سۈۈش قورولماغان یرده.

فراست قئل باقئپ عقله، قوچ بیگیدینگ سۈزۈن حاقلا،
ماغتنمغولۇ دیلینگ ساقلا، حابار سورالماغان یرده.

^{۲۳۰} باتئل: باطل. اولانیئشئدان قالان، کهنه لن. آرنق: آقار سوو، آرنا.

۱۲۳- مردان غالمادى

دوستلار منگى بولوپ، دامان غالمادى ^{۲۳۶} ؛	بىر سۇزۇم بار، دىيىسم شاها، سولطانا،
دسترخان كسىلىپ، مئحمان غالمادى.	دۇلتلى بايلارنىڭ دوز حرمىندە،
سۆيتحور دۇنيا بىلن اۋزۇن گۇز اتدى،	غايىتا غىباتكش لىر اۋزۇن دۆزتىدى،
تانگرنى بىر بىلن مردان غالمادى.	تانگريدان بىحابار قشون اوز اتدى،
دۇنيا بىلن باقى دىيىپ، يىغنادى چوچ زر،	نېردە شوغول ^{۲۳۷} بولسا، بولدى معتبر،
تانگريدان غورقونچلى مئحمان غالمادى.	ايدىپ، اۋتۇپ گىتىدى اول خىرالېشر ^{۲۳۸} ،
عاشىقلار فسق ايله عۇمرۇن اۋتوردى،	باخىل بولان باي آدنى گۇتردى،
دردلى لىر دردىنە درمان غالمادى.	اهلى دل دۇنيادىن اۋزۇن غوتاردى،
عالمىلار عىلمىندان غالدى، كۇر بولدى،	حالانىق بارچاسى جىسدخور بولدى،
شاھ آلدىندا عادىل دىوان غالمادى.	سپاهى بارئسى پاراحور بولدى،
شرىغات ايشىنە ايله دى جىدل،	مۆفتى اۋز سۇزۇنە قىلمادى عمل،
تانگرنى بىر بىلن انسان غالمادى.	حالىق اىچىنە دۇشدى حرص آدى كىسل،
بىردىن گۇگرمىدى بركت-گىياھ،	غۇزلار، جوو انلاردا غالمادى حايا،
بورتدا كراماتلى ايشان غالمادى.	درويشلر طاغاتن ايله دى ربا،
بورونقى ^{۲۳۹} ھمنشېن دوستلارنىڭ قانى؟	ماغتمغولۇ ايدار، بارحا يول تانى،
موندان گلن يارى-ياران غالمادى.	آبراى بىلە تابشراور بو جانى،

^{۲۳۶} منگى بولوپ، دامان قامادى: منگى بولوپ درمان غالمادى دوغرى يعنى آداملارمعتاد بولوپ، گوچ- قووات غالمادى معنى سىندە.

(دكتور يوسىف آزمون نىڭ اچىنقىلاماسى)

^{۲۳۷} شوغول: جاسوسلىق

^{۲۳۸} خىرالېشر: ياغشى آدام، محمد پىغامبرنىڭ لىقى.

^{۲۳۹} بورونقى: اوزالق، اۋنگى.

سؤيگى هم ليرىكى غوشغولارئ

۱۲۴- گزسم هر يانا

يارسزلىنقدان يامان ايش يوق، گۆز سالىپ گزسم هر يانا؛
يا يارادان، بير همراه بر، كۆپ موشاقغات دگدى جانا...

بير يار برگيل اتلى، غانلى، ديل بيلن، عقلئى كمالئى،
كۆنگلى گينگ، گۆسى ميدانئى، يۆزى هم بولسون گۆرکانا!

غادرئى بيله ندىن داش اتمه، نأغادرئى يولداش اتمه،
ديل بيلمز بلا دوش اتمه، سادادان بولسون تۆرکانا.

كهرمى گۆيچلۆدير، گۆرگۆل، دوغا قىلىپ الينگ گهرگيل،
هرنه برسنگ، تيزرآك برگيل، انغئتبار يوقدور بو جانا...

بويئ اوزنن، پس بولماسن، حددن آشا مس بولماسن،
عقنلسئز ناكس بولماسن، سادادان بولسون تۆرکانا.

ياغشى آيال اله گلمز، نادان ياغشئنگ غادرئى بيلمز،
آيالىسئزا مئدار بولماز، دؤنسنگ حۆكئى-سؤليمانا.

ماغتنمغولۇ، يانسام-بيشسم، انئانمازلار، اودا دؤشسم،
هؤوسيم بار، بير يار قوجسام، ديبسم سؤزلىم ارکانا...

۱۲۵ - دۆكۆپ بارادىر

غام دومانى باسنىپ غارنىپ كۈنگلۆمى،
 كىمدىر رحم ايله ين، سۇراپ حالئى،
 گرچه اۇت ياقسالار عاشنىق ياغنىندان،
 هيجران مى قۇودى صابىر داغنىندان،
 اۇوال دۇورانئى چارخ بولاشدىردى،
 عشق مى ياندىردى، حددن آشدىردى،
 پاراحات ياتىردىم نفسىمى بسلاپ،
 حاقدان حاجت دىلاپ، مىرادىن ايسلاپ،
 ماغتنمغولۇ، مجالىم بار، سۇيلايىن،
 اى، يارانلار، يىغلاماينى نىلايىن،
 گۈز ياشنى ساقلاماى، دۆكۆپ بارادىر.
 بۇزوق كۈنگلۆم گۈرەن يىقىپ بارادىر.
 اۇلۇم آسان بۇلار دۇست فراغنىندان،
 فراغ بۇغون-بۇغون سۆكۆپ بارادىر.
 غام جاننىم غور اتدى، اۇت اوتاشدىردى،
 يۆره گىم ايجىمدىن چىقىپ بارادىر.
 توردى كۈنگلۆم يار جىمالنى ھۇوسلاپ،
 گۈزۈم اۇل يۇللارا باقىپ بارادىر.
 دۇستلارا دردىمى عيان اىلايىن،
 عشق مى ياندىرىپ، ياقىپ بارادىر.

۱۲۶- گۆكدىن اينىمىز، يارانلار

كۈنگۈل پرواز ايلاپ، غالىدى يىرىدىن،
 بىر خىيالا دۇشمۇش، چىقماز سىرىدىن،
 نۇش ادبىدىر محبت يىنگ قىندىندان،
 توردى مەكەندىدان، چىقىدى بىدىدىن،
 عىشق ايشىنى عقىل ادن، هوش ادن،
 يار ايلىدىن آرى بادا^{۲۴۱} نۇش ادن،
 بىر حاط باردىر اۇل فاطمانىنگ ساجىندا،
 بىر اۇت باردىر عاشىقلارنىنگ ايجىنىدە،
 ماغىتىمغولى، عىشق اۋزۇدىن باد ايلار،
 يالىنىسىز ياندىرار، يەلسىز اۇت ايلار،
 هۇوالانىش، گۆكدىن اينىمىز، يارانلار،
 بو خىيالىدان غايدىپ دۇنمىز، يارانلار.
 قولاق توتماز زاھدىلرىنگ پىدىدىن،
 دۇلانپ، اۇرنوندا غۇنماز، يارانلار.
 آيتلامى^{۲۴۰} عىشقا دۇشۇپ، جۇش ادن،
 آغزىن غۇيسا ايجىر، غانماز، يارانلار.
 اۇقودارلار ماغىشار حالقۇن سەچىندە،
 بو اۇتلار دك، بللى، يانماز، يارانلار.
 عىشق ايشىدىر، آشنالارنى ياد ايلار،
 بىر زىباننا چكىسە، سۇنمىز، يارانلار.

^{۲۴۰} آيتلاما: شراب، مى ايجىپ سونگرا هوشە گلەك، آيتلاما.

^{۲۴۱} آرى بادا: آراسسا شراب (آرى=آراسسا، تىمىز)

۱۲۷- شاسى قالاندار

عاشقلار اھلى نىنگ حانى، سۇلتانى،	تجلى تاغنى نىنگ شاسى قالاندار.
گزەرم يۇللارنى يىتېرىپ اۇنى،	بىلمەنم، حابار بر، حابىسى، قالاندار.
من بو يۇلدا شونچا زىللە بۇلوشام،	ماندە غالئپ، اجىزلىگىم بىلمىشىم،
شېلىنى، مجنونى آلئپ گلمىشىم،	پالىوان پورىارى، ويسى، قالاندار.
حابار آلدنم باغى-بۇسسار، گۆلۇندىن،	رنكىگى سۇلوش بادى-حازان يەلىندىن،
گردانى كچ قاحبا چارخنىگ اليندىن،	مەنوشە ^{۲۴۲} توتارمئش ياسى، قالاندار.
حۇشلوغنىم يۇق اۇيناماغا، گۆلماگە،	راقئىپ غۇبماز دۇغرولىنبا گەلماگە،
بىر خلوتدە يار حابارنىن آلماغا،	سندە بار آشنالئق ايسى، قالاندار.
گۆندىزىنىگ پىكىردىر، اۇيدور آغشامنىگ،	بو رسمە گچىردىم، واغتنن ايبامنىگ،
يارب، كەرم اتسنگ بىزە بىر جامنىگ،	غنماتىن آيت، نە مھاسى، قالاندار؟
سۇيسەنگ اۇل يارادان قاندر سىحانى،	من غارئى شاد ايلەگىن پئھانى،
گۆتەردى عالەمى، توتدى جھانى	عاشغنىگ نالاسى، سەسى، قالاندار.
ماغتنمغولى آيدار، استخوان سەنىنگ،	تن سۆنگىك، دامار سەنىنگ، غان سەنىنگ،
غنمات اۇچىن عقئل سەنىنگ، جان سەنىنگ،	دۇداغنىما توتغول تاسى ^{۲۴۳} ، قالاندار.

^{۲۴۲} گل بنفشه، تور كمنجه منوشه. عاشىقلارنىگ بىرى - بىرىنى اونوتمازلىق سمبلى.

^{۲۴۳} طاس: جام شراب

۱۲۸- ايلدن اويالماق

عاشنىق ازل من، سۇنام، من سانگا، نه ادپ-اركان بار، ايلدن اويالماق^{۲۴۴}،
 التفات اتمه ديتگ هرگيز سن مانگا، ايله مز بو ايشى بير غارا غالپاق.
 اگر كى هيچ ايسم، سانا گلر من، خشك استخوان ايسه م، غانا گلر من،
 مردۀ صد ساله ايسه م، جانا گلر من، بۇلسايدى بزم ايچره بير يادا سالماق.
 آهئم شراريندن اۋرته نيپ اوتلار، باردنلار درگاهه ايله ييپ دادلار،
 اريدى، آب اولدى جۇمله جمادلار^{۲۴۵}، اۋنگدن-سۇنگا بارمى هيچ به يله بۇلماق.
 بندا نكم، گر ديسنگ: «نان بيرلن آلسا»، مئدام مأتأجينگ من، كان بيرلن آلسا.
 اگر دۇوقى ونصالننگ جان بيرلن آلسا، ياراشار ماغتنمغولى غا، جان بريپ آلماق.

^{۲۴۴} اويالماق: اوتانماق^{۲۴۵} جماد: جان سيز

۱۲۹ - غاشئى ياي

بىر دىلبره دوش بولدوم، غامزاسئ اوق، غاشئى ياي؛
 گۆن حايىر اندنر گۆركۆندن، خجالاتدا دولغان آي.

جانئنگ برسنگ، جايئزدنر بنيله صنئيات ماحبويبا؛
 هيچ گۆرمديم آنتنگ دى باشئ دوغرى، گۆوسى تاي.

غولغولا دۆشدى بيزه، هم دۆشدى جنكى-جنگه،
 چنگ شووقوندان اول نيگار، نه نالاغا دۆشدى ناي.

نه عشرتدير عاشئغا، جننت ايچره جمالي،
 آيرالئق نئنگ آتاسئ تاموغ ايچره ويل^{۲۴۶}، واي.

اول ديدۀ ديلداردان بولما يئنه بي بهره،
 غالماغاي سن منينگ دى - عقلئ آزو گۆركه^{۲۴۷} ياي.

ايستسه عالئملارنئ، شيطان ادر اول ديلبر
 حالانا حالي دك، اوغلانئنا بردى ياي.

ماغتنمغولئ، منداما دوغا قنلار درگاها،
 سايل من، ماحروم اتمه درگاهئنگدان، يا حوداي!

^{۲۴۶} ويل، جهنم ده چونگنگور قويئ، ايچنده آژدار، مۇى بار ديبأرلر. «ويل» دو معنا دارد؛ يكي - براساس برخى روايات - اسم چاهى در قعر جهنم برآى گروهى از گناهكاران است. معنای ديگر آن تأسف و اندوه بر حال بد فرد يا گروهى است. معادل فارسى آن، واژه «واى» است؛ «ويل له» يعنى واى براو.
^{۲۴۷} گۆرك: يوز كشى، چهره.

۱۳۰- بو دردى

كشت ايله يپ، گزديم عشقئنگ داغئندان^{۲۴۸}،
 عشق داغن آسسالار گۈگۈنگ بوينوندان،
 عشق اثر اتمهسه، يانماز چئراغلار،
 اگيلر حايياتئ، قوو اتئ داغلار،
 كيمدير عشقئنگ يۈكۈن چكن مردانا؟
 زمين جۈنبش ايلآپ، اولدئ لرز انا،
 بهشت غاچنپ چئقمئش عارشئنگ اۋيۈنه،
 غاچدئ دريا، آلدئ آدام بويونا،
 ماغتنمغولئ، چكسنگ دردى-دۋۋۈئندن،
 بو اۋلمك، آيرئلماق غالتئيدئر اۋنگدن،
 نه بلادئر، كيمسه چكر بو دردى؟
 گۈك تيتره بيپ، چكه بيلمز بو دردى.
 عشقا دۋشسه، غوشلار انگرآر، قورت آغلار،
 داشلار ارآپ، چكه بيلمز بو دردى.
 پهلك گۈردى — غورقوپ دۋشدى گردانا،
 چۈلر-دۋزلر چكه بيلمز بو دردى.
 تامۋغ غورقوپ اينميش يرينگ ته يينه؛
 دۋرت يۈز يئللاپ چكه بيلمز بو دردى.
 عاصئ بولوپ، شيكات اتمه بو گۈئندن.
 پدر يوزه ميراث غويموش بو دردى...

^{۲۴۸} داغ بويده درد و داغلاماق آغئسئ. ۲-نجى سطر دآكى داغ=كوه

۱۳۲ - نامة سن؟

قىرومى سن، بىلبىلى سن، نامة سن؟
 باغ ايچىندە گۈل-گۈلى سن، نامة سن؟
 يا ساقىمىنگ، يا شىراپىمىنگ، يا جاممىنگ،
 يا آى مى سن، يا گۈن مى سن، نامة سن؟
 آيدا بىلمىن، يا چىرخ مى سن، چىنبرمىنگ،
 يا گىرداپمىنگ، يا بورغونمىنگ^{۲۴۹}، نامة سن؟
 يا عارش مى سن، يا كۆرس^{۲۵۰} مى سن، يرمى سن،
 يا چىراغمىن، يا رۋوشنىمىنگ، نامة سن؟
 ال گۈترگىل بو وپاستىز كارىنگىن،
 مى مست مى سن، يا شىدداموسىن، نامة سن؟
 آصلا سنى گۈرمىشىم، دىلدارنىم!
 غامغىن كۈنگلۈم حىيالىنىنگدا آلدارام،
 غاراچىمىنگ، يا سىدىمىنگ، حوجامىنگ،
 يا يل مى سن، يا گۈندىزمىنگ، گىجە مىنگ،
 يا مۈشك مى سن، يا قوقونار عنبرمىنگ،
 يا دريامىنگ، يا مۈۈچ مى سن، لىنبرمىنگ،
 آلتىن مى سن، كۆمۈش مى سن، زرمى سن،
 يا ياقوتمىنگ، يا مرجىمىنگ، دۇرمى سن،
 ماغتئمغولۇ، گىچ نامىسدان، عارنىنگىدان،
 جىهان دولۇ، سن غاپىل سنى يارنىنگىدان،

^{۲۴۹} بوراغان buragan گويچلى آپى-توپان، غاى.

^{۲۵۰} عرش دراصل بە معنای چیزى است كه سقف داشته باشد، نشيمن گاه سلطان را هم عرش مى نامند، اين به اعتبار بلندی آن است. كرسى؛ يعنى تخت، علم، دانش، ملك، قدرت بارى تعالى وتدبير او.

۱۳۳- صاحب جمالنى گۇردۇنگى؟

- ياغنى سالار گيدر ظلمات تۇنۇندە^{۲۵۱}،
 مينىنگ صاحب جمالنى گۇردۇنگى؟
- بھار اييامنىدا، ھيات گۇنۇندە،
 مينىنگ صاحب جمالنى گۇردۇنگى؟
- عنقا صفت «حوو» دىيىپ، آسمان اوچان غوش،
 مينىنگ صاحب جمالنى گۇردۇنگى؟
- نوو اين جندە لى، اگنى خرقە پوش،
 مينىنگ صاحب جمالنى گۇردۇنگى؟
- غان ادبيدیر پلك، باغرئم فر اقادا،
 المندام گزر من «يار» دىيىپ سوراغدا،
 مينىنگ صاحب جمالنى گۇردۇنگى؟
- كأبه طار اپئندا، شامدا، عر اقادا،
 زوماھيل اورنۇندا، عارشىنگ ايچىندە،
 مينىنگ صاحب جمالنى گۇردۇنگى؟
- رومدا، غنپجاقدا، چين-ماچئندا،
 اقليم دگرە سىندە، پەلك بورجوندا،
 مينىنگ صاحب جمالنى گۇردۇنگى؟
- حضرت على اتگچ عالمە دعوى،
 قاپ^{۲۵۳} دان قابا دۇشدى رسولىنگ چاوى^{۲۵۴}،
 مينىنگ صاحب جمالنى گۇردۇنگى؟
- يا اقليم ايه سى، احمىت ياساوى!
 مينىنگ صاحب جمالنى گۇردۇنگى؟
- مسگن توتمىش قاراداغنىنگ بۇورۇندە،
 على نىنگ مۆلكىندە، عيسى اورنۇندا،
 مينىنگ صاحب جمالنى گۇردۇنگى؟
- يرىنگ آرقاسئندا، گۇگۇنگ غارنىندا،
 مينىنگ صاحب جمالنى گۇردۇنگى؟
- ماغتنمغولۇ، چكر يارنىنگ غامنى،
 گەزىپ تاپا بىلمز روى-زىمىنى.
- يا آدى جبر اينل، حاقنىنگ امىنى!
 مينىنگ صاحب جمالنى گۇردۇنگى؟

^{۲۵۱} تۇن: غارانگقلىق، گىجە يارى.

^{۲۵۲} تىرىك: «دىرى» سۇزۇنىنگ قادمىق گۇرنۇشى.

^{۲۵۳} قاپ (كأپ) داغى. ميفىكى داغنىنگ آدى. اينگ اوزاق ىردىمىك.

^{۲۵۴} چاو: اوزا، شۇھرات.

۱۳۴ - باغرئىم دىلەنىم

دردلى دىلېر، دىللەشەر سن، گل بارى!
 سور ايتىر من، منىم سن دى بىر يارى،
 اگر گەنگش سالسام يادا-بىلىشە،
 سآحر يازئغئىم چون تورسام نالئشا،
 بىلن ياندا منگزار غئمىمات دۆرە سن،
 قآدئر قئىسمات اتسە، مانگا بارا سن،
 هر دىلېر كىم كۈنگلۆم اۋيۆن يارئدئر،
 غارغئىشئىم داشلارنى موم دى ارىدئر،
 گۈزل گۈركۈنگ گۈكدە گۈندىن آينىماز^{۲۵۶}،
 ماغتئمغولۇ، باش برمەسە باينىماز،
 دوللوقدئر^{۲۵۵} منىنگ-دە باغرئىم دىلەنىم.
 سنى سوراماقدى يوقدور يالانئىم.
 دىيرلر: شىرىن عىسل ياغا گەلىشە،
 اووال بىر يار بولار يادا سالانئىم.
 تانىمازا دوشوپ، دگمە يره سن،
 سنىنگ كىمىن ياردئر منىنگ اۋلەنىم.
 ياتان باغئىم اول يارادان يۇرۇدئر.
 پۇر-پوداق يارادئر آلئىش قئلانئىم.
 گۈل دىسسەملى ائىسغان دويونماز.
 مآحرىمى ايندرىپ ناظار سالانئىم.

^{۲۵۵} دوللوق: دول، يان يولداشى يۇغالان ادام.

^{۲۵۶} گۈزل لىگىنگى گۈندىن ساىغارئىپ بولماز.

۱۳۵ - ايسلارئين

اووال باشدا، قادىر آلا، سندن بىر مدد ايسلارئين.
 بادام غاباق، آما يانگاق، بىر زىبا صنم ايسلارئين.
 تانگىرئ بىر مسه نأدىلى؟ باش آلتىپ، نىرأ گىدىلى؟
 اوتورئپ-تورئى ادىلى، غاشلارئ غلام ايسلارئين.
 اۋزۈنه حورمات گتىرن، ارى نىنگ حىزماتئن بىتىرن،
 غاشئى چىتمأن اوتوران، مانگلایئ گۈلن ايسلارئين.
 بىگرىمى ياش اۋتدى مندن، حزىل اتمه دىم، دۈنىأ، سندن.
 دىلى سۈيىچى، لى خندان، بىر غوينا^{۲۵۷} سالان ايسلارئين...
 فراغئ، گلدىم جهاننا، بىر يار برگىل عاقلى-دانا،
 دوشدوم اۋم^{۲۵۸} بىلمز نادانا، بىر غادرئم بىلن ايسلارئين.

^{۲۵۷} غوون: غوجاق^{۲۵۸} اۋم: اشاره، بو يرده سۈز معنى سىنده.

۱۳۶ - گۈزۈم دۇشدى

شۆكۈر، الحمدللا، جانانا گۈزۈم دۇشدى.
 ميخانادا مى ايچىدىم، مستانا گۈزۈم دۇشدى.
 اى زۇلى، ساچى عنبر! محراب گە، يۈزۈنگ منبر،
 اى لاغلى-لى گۈهر، اوممانا گۈزۈم دۇشدى.
 اى گۈزلى احرامى، گل گۈريلى يارنى،
 اى كۈنگلۈمىنگ آرامى! ايماننا گۈزۈم دۇشدى.
 اى جادى-جرن گۈزلى، اى شەدى-شكر سۈزلى،
 اى شمسى-قمر يۈزلى، تابانا گۈزۈم دۇشدى.
 آرزودا گزر ايللر، حنماتغا گلر قوللار،
 تازە آچنلغان گۈللر، بوستانا گۈزۈم دۇشدى.
 هر ساچلارنى بىر سۈنبۈل، گۈياكى من هم بىلبىل.
 اى جنتت آرا بىر گۈل، رضوانا گۈزۈم دۇشدى.
 بو دردىمە سن درمان، كۈيۈنگدە بولام نالان.
 ماغتئمغولۇ دىير، اى جان، جانانا گۈزۈم دۇشدى.

۱۳۷ - ساتاشدئىم

سأحر واغنى سەيران ادىپ گزرکن،	عجاب منزىل، عجاب جايا ساتاشدئىم.
اوغروم بىلمەى، يولدان-يولا آزارکن ^{۲۵۹} ،	خوپ مکانا، خوپ سار ايا ساتاشدئىم.
اوستاسئز ايشلەنن، کىرشسيز غاتنلان،	غنماتسئز ساتنلان، السيز توتوليان،
قول دگمەى چکيلن، اوقسوز آتلان،	چىللە سيز غورولان يايا ساتاشدئىم.
نىجە دوستلار بىلن سەيراندا کن،	حاتاردان آزاشدئىم، کرونده کن،
جاندان اومنت اۋزۈپ، حایر اندا کن،	يئلدئزدان يول ياساپ، آيا ساتاشدئىم.
کۈنگلۈم گيتدى، دوستلار ايچن شر اپدا،	اولار يۈز صفادا، من مۈنگ حاسر اتدا.
آيرئلئپ نأزليدن، غالدئىم غورباتدا،	چشمە دن سوو ايستأپ، چايا ساتاشدئىم.
نە تندە قووات بار، نە ايچدە جان بار،	بو ايشدە نە سود بار، بىلمن زيان بار،
نە حاساپ، نە حسيپ، نە بللى سان بار،	کيشى بىلمز، نە سؤودايا ساتاشدئىم...
باشا باغلاپ ديو انالئق کمندىن،	سگره دىپ يتيشدئىم عشقئنگ سمندىن ^{۲۶۰} ،
آل شر ابا ال اوز اتدئىم، امەندىم ^{۲۶۱} ،	دوروسئن ايچميشلر، لايا ساتاشدئىم.
ماغنىمغولۇ دىپرلر منىنگ آدئىما،	بىر آح اورسام، عالم يانار اودوما.
اي يارانلار، کيم يتيشر دادئىما؟	باشئىم چئقماز کۈپ غووغايا ساتاشدئىم.

^{۲۵۹} آزارکن: آزاشئىپ يۈرکأم

^{۲۶۰} سمندى: يورۈک ات. التئىن رنگلى اووادان ات — سگره تمک: آتى چاپدئىرماق.

^{۲۶۱} امنمک emenmek: اد غالماق، طماکين بولماق، امنئلماق، تامشانماق.

۱۳۸ - عاشىق بولموشام

اي يارانلار، بىر يۈزى گۈل، آيا عاشىق بولموشام،
بارچالار ماقصادى، گۈل رعنايا عاشىق بولموشام،
بىلبىلىم باغ ايچره، بىر غوغايا عاشىق بولموشام،
اۋزى غايىپ، زۆلپىلىرى يىلدايا^{۲۶۲} عاشىق بولموشام.
منزىلىم باغ ايچره دىر، صأحر ايا عاشىق بولموشام.

چۈن پەلك سالدئ بىزى اول گۈن فنا توپراغىنا،
دۆشدى سە يريم^{۲۶۳} داينما مگه، مدينه داغىنا،
بىلبىل اولدوم سە يراتدىم، گىردىم ارم نىنگ باغىنا،
پاي بند اولدوم او گۈن غام ايلي نىنگ توسساغىنا،
يۈز بلا-مأحتلى بىر سؤودايا عاشىق بولموشام.

كۈنگلۈم ايچره يار غامئدر، منزىلىم صأحراده، حى،
پوششىم غام-غوصصادئر، من دۇنمۇشم فرهادا، حى،
سالدئ عشقنىنگ، دىلبرا، جان و جىگىرىم اودا، حى،
وادارنغا، گچدى عۇمرۇم، ضايا، بردىم باده، حى،
أحى كۆپ، فغانى كۆپ، بىر كۆبه عاشىق بولموشام.

بىلىنم، نه بحر و بىر^{۲۶۴} دىر، نه معظم داغئدر،
ألدئ عاقلنم، گيتدى كۈنگلۈم تن مندام نأچاغئدر،
نسبت اتمك بولماس آنى، قمرئ، بىلبىل زاغى دئر،
أى غاراض هر زۆلپۇنه يتمىش مۇنگ ار توسساغئدر،
قدئ-قامتى بلند، زىبايا عاشىق بولموشام.

^{۲۶۲} يىلدا: غنىشنىنگ اينگ اوزىن، اينگ قارانگقئ گىجه سى. بويرده اوزىن قاراساچ دان ماقصات.

^{۲۶۳} سە يرم: سە ير، مسير، ماقصات. مسيرم دانما به مكه افتاد.

^{۲۶۴} بىر: قورى ير، (بحر- يىنگ قارشىلغى)

دوست، هوو ايى وصلئنگى من مونچا چندن ايسترم،
 دامى-زۇلپۆنگ قاتدننا اۋزۇمنى زئندان ايسترم،
 ديممه غامدان، بير زامان كۆنگلۆمنى خندان ايسترم،
 بير غارئپ عاشق منم، يار، سنى سندن ايسترم،
 گيجە وگۆنديز، بيلينگ حوو-حايا عاشق بولموشام.

ايستمز يارئم مى، اول يارا زارئم يوق مينينگ،
 غالمئشام حايان اولوپ، غايئرئ مندارئم يوق مينينگ،
 آلدئ جانئم عشقئنگ اودئ، انغئنيارئم يوق مينينگ،
 گلسه، عاقلئم داغئدار، گيتسه، قارارئم يوق مينينگ،
 غامزاسئ اوق، غاشلائرئ اول يايا^{۲۶۰} عاشق بولموشام.

ايدادئر ماغتئمغولۇ، من آندا كآنه اوغرادئم،
 سه يل اديپ باردئم په لكده، لامكانا اوغرادئم،
 چون مى رئسوا قئللئيدئر، عشقى كآنه اوغرادئم،
 يئميش ايكي شآحر ايله مۆنگ بير دۆكانا اوغرادئم،
 شونچا سرگزدان سپيل و ضايا عاشق بولموشام...

^{۲۶۰} غاشئ ياي: كمان غاشئ.

۱۳۹ - بولودا غاردى مى

عئشق يۈره گىمدە غايناپ، ياندئردى دىردى مى،
تۆتۈنىم بادا برىپ، بولودا غاردى مى.
پەلك بىلگىم توولاپ، چارخىنا ساردى مى.
خئندار گۈزى بىلە كىم گلىپ گۈردى مى؟
هيجران ياغمئى ياغئىپ، غام سىلە بردى مى.

غام سىلى يىرلن گىدىپ، عئشق اۆلكە سىنە بارئىپ،
خئىالىم پىكرە دۇنۆپ، عاقلئى يىل آپارئىپ^{۲۶۶}،
اول حىرت ميدانئدا من غارئىپ غالدئىم آ:رئىپ^{۲۶۷}،
عئشق حانجارئىن چكىپ، هيجران يۈرگىم يارئىپ،
عالمە داستان ادىپ، آفتابا سردى مى.

نە جىسد ايچرە جان بار، نە قووات غالدئى تىندە،
هم سرگىشتە، هم حايران بو ايشە غالدئىم بىندە.
نە حاستايام، نە خۇرم، نە مُردە يم، نە زىندە،
غام هجۇم ايلاپ، گۆكدن زمين سارئى اينىندە.
پەلك اليمدن توتوپ، حووالا بردى مى.

بىر احوالا دوش بولدوم، غام هجۇم اتدى، اۆلدۆردى،
بو ايشىنىڭ سىرىشده سىن عئشق اوقادئىپ بىلدىردى،
بو حالا رحى گلىپ، اليم توتوپ غالدئىردى،
جمال بىر جلوه بردى، ايچىم شوق آ دولدوردى،
سۆزلە ين نىلائين، يارانلار، ياردى مى.

^{۲۶۶} آپارماق: آذربايجان توركچه سىندە، آلتىپ گىتمك.

^{۲۶۷} آ:رماق: ياداماق.

ماغتمغولۇ، بگليگيم يار جمائى غول اتدى،
وئصال اومئىنن بريپ، مۆنگ تىلى بىلبىل اتدى،
ايرالئق اودا سالدئ، فراق توردي، يل اتدى،
عئشق چكدى زبانا سئ، ياقئپ، اورتأپ، كۆل اتدى،
هيجران الهگين الأپ، يله ساوردئ منى.

۱۴۰- آيا دۇندى

يۆزى ماهى-تابانتم، گۆن يالى آيا دۇندى؛
 چارخ اولدى نردبانتم، گۆك^{۲۶۸} پايا-پايا دۇندى.
 بىر گۆن عاشىق شوق اولدى، غام-غوصصاسى چوخ اولدى،
 هر كىرپىگىنگ اوق اولدى، غاشلارنىنگ يايا دۇندى.
 عاشىغى سالدنىنگ اودا، غويدونگ گيتدىنگ اويادا^{۲۶۹}،
 گۆنورتا بردىنگ وادا، واغت گچدى، سايا دۇندى.
 جان غالمادى بدن ده، ياناردنم آح ادنده،
 گۆزۆم گلىپ-گيدنده^{۲۷۰}، هر گۆنۆم آيا دۇندى.
 مۆنگ سۆودام بار، بىر باشتم، غويدوم ايليم، غارداشم،
 آغلاماقدان گۆز ياشتم، جوشغونلى چايا دۇندى.
 يارنىنگ كۆنگلى چاغ اولدى، عاشىقلار توسساغ اولدى،
 دالدا يريم داغ اولدى^{۲۷۱}، دۆز يريم غايا دۇندى.
 دال بوداقلار اگيلدى، گۆچدى بىلبىل، داغلىدى.
 آقار سولولار سوغولدى^{۲۷۲}، چۆل يرلر چايا دۇندى.
 درمان بولماز آلاجا، زات برمزىلر ماحتاجا.
 بايلار دۇندى غاللاج، فقيرلار بايا دۇندى.
 ماغتنمغولۇ، گزندە، رومى-قيصر دۆزۆندە،
 گۆزل يارنىنگ انزىندا عۆمرومىز ضايا دۇندى.

^{۲۶۸} گۆك: آسمان

^{۲۶۹} اويادا (اويات): اوتانچ، خجالت.

^{۲۷۰} هر گلىپ-گيده نى گۆزلآپ، ياردان حابار آلماق اۆچىن.

^{۲۷۱} دالده يريم داغ اولدى: دال (حمایتى)، قوتولچاق يريم داغ بولدى دىيمك.

^{۲۷۲} سوغولماق: قورىماق، سووى چكىلمك. غاللاج: يوقسول، غارنپ

۱۴۱ - غنزمالى بولدوم

غنشق درياسى دولدى، دأشدى، غاينادى،
 كۈنگۈل تاغنى مۇچ اۋستۈنە اوينادى،
 تاتردىم، دۋىش گۈرۈپ، تىسگىنىپ توردم.
 شوخون شريان بىلدىم، بو يولا گېردىم،
 يارنىگ يەلى اۋسدى، اۋزى گېزلىدى،
 هيجران قوو اتلانى، غام تازە لىدى،
 يولدا يولوقىندى چىشى-جادنى،
 كۈنگۈل گۈزگۈسىنە^{۲۳} يارنىگ ادنى،
 بو پىكىردىن، بو حئىالدىن داش بولوپ،
 اول بازاردا غنشق-تالانگچا دوش بولوپ،
 غانا-غانا ايچدىم دوستونگ زاهرىنى،
 گۈوره دە غورولان كۈنگۈل شأخرىنى،
 ماغتئمغولۇ، اول منزىل، ديارا،
 يارانلار، بو درده بارمىدئر چاره؟

تازە خروچ ايلآپ، غنزمالى بولدوم؛
 اوندا غوواص بولوپ يۈزملى بولدوم.
 غنشق بىر مۇشگىل ايشدىر، اوقادىم گۈردۈم،
 ايمدى چاره بوقدور، دۋزملى بولدوم.
 اومت الين گردى، شونچا گۈزلىدى،
 اول غازاندا غايناپ غنزمالى بولدوم.
 اۋلچردىم، ال چويدوم غنشقنىگ اودونى،
 صور اتكشلىك اديپ چنزمالى بولدوم.
 نفس هوا مكېرىندىن بوش بولوپ،
 بللى جاندىن اومت اۋزملى بولدوم.
 زاهرىن شئپا سانسام، سالماز مآخرىنى،
 غنشق نۇكر بولوپ بوزمالي بولدوم.
 گېرن غايدىپ چنقا بىلمز كنارا،
 جۋورنىپ، اۋرتنىپ گزىملى بولدوم.

^{۲۳} گۈزگى: آينا.

۱۴۲- درد اولدى

كۈنگۈل بريدىم بىر بيوپا محبوبا، چىنقىدى الدن، داغى جانا درد اولدى؛
 عاشىق دىير: باقمانم ايمدى اول خوبا، يول اۋستۈندىن دۆشىدى، گۈزۈم دۇرت اولدى^{۲۷۴}.
 منلىك بيله اتدىم ايشىمنى ضايا، ائقبالنىم اشەگىن باتىردىم لايا،
 يا بىر مردە دوش ات، يا-دا خودايا، بىندە ايشى باش توتمايدى، آرد اولدى^{۲۷۵}.
 توغونىم^{۲۷۶} تور بولوپ، غاچدى صىياتدان، گۈوره غامدان دولدى، يۈرك هم اوتدان،
 غورقارنىم: يار بىزى چىقارار ياتدان، آيرى يردە مسگن توتدى، يورت اولدى...
 سۇنام ال برمه دى، سالدنىم بازنى، لاجىن قاودى، غارغا آلدى غازنى،
 شونچا پاقىرلىغا اوردوم اۋزۇمى، تىلكى لىنىپ، گزىم، آدنىم قورت اولدى.
 ماغتنمغولى، يۈرهگىمدە درد دۇرار، كىم گۈرۈپدىر، قوى^{۲۷۷} اىچىندىن قورت دۇرار؟
 اى يارانلار، مرد بىگىتىدىن مرد دۇرار، حاجان توردى، نامارد اوغلى مرد اولدى؟

^{۲۷۴} گۈزۈم دۇرت اولدى: بىرىنە كۆپ قاراشماق، يولونى كان گۈزلەمك.

^{۲۷۵} آرد اولدى: ايشىنگ اونگمادىغى، انزىنا گىتمى.

^{۲۷۶} توغون: آوغوشى، آلغىر.

^{۲۷۷} قوى: قوبون

۱۴۳- بولدوم ايمدى

عئشق آتاشئنا دۆشدۆم، پرو انا بولدوم ايمدى،
 شوخونگ كۆزۆنه كۆيدۆم، بريانا بولدوم ايمدى.
 جيسميم كىبابا دۇندى، گريانا بولدوم ايمدى،
 گنج ايسته يىنلر گلسين، وير انا بولدوم ايمدى،
 آيرئلدىم اغيارلاردان، بيگانا بولدوم ايمدى.

چئقاردئم باشدان ايمدى دۇنيا ھۇوسين مطلق،
 نه فرشه آياق باسدننگ، دولان يير اۋزۆنگه باق،
 كۆل بولوپ، يلگه ساوريل، اول گۆدازده جانئنگ ياق،
 لازيم اولدئ اوقئماق، انالحق و، من الحق،
 مى يچيب ميخانادان، مستانا بولدوم ايمدى.

دۇنيا مندن حزيل اتمز، من هم بهره آماز من،
 اودوم اۋتگۆر، درديم كۆپ، حوش واغت بولوپ گۆلر من،
 آغر باحا عالمى آلتى پولغا آماز من،
 دوست قايسى، دوشمان قايسى، پارخئن اده بيلمز من،
 هيچ كيمسه آنگماز حالئم، عيانا بولدوم ايمدى...

يير موقاما دوش بولدوم، پيكر آندا پيكره باتدئ،
 جان آندا جانندان بولدى، ھوشوندان كيديب ياتدئ،
 جسد يولدا يوق بولدى، كۆنگۆل اۋزۇن اونوتدئ،
 عئشق قشون يئغئپ گليب، عاقتل مۆلكۆن داغئتدئ،
 تالانا بريپ عاقتئم، ديو انا بولدوم ايمدى.

ماغنىمغولۇ، هر زامان، نه يله ين اولمى گريان؟
 پيكر پالچئغنا باتدئم، چئقا بيلمز من يير يان،
 گۆوره حاراپ، تن ئراپ، كۆنگۆمىنگ شأحرى ويران،
 جان جسد، تيل-عقتلدىن آيرئلئپ غالدئ غريان،
 ايش گلدى، باشا دۆشدى، مردانا بولدوم ايمدى.

۱۴۴- مىنگزۇر حۇكۈملى

كۈنگۈللەر كۈشگۈندە حىيالىنىڭ حانى
 عاشىق چىكسە نالانى، ياسا سالار لالانى،
 غامزىنىڭ غار اچىندىر، سالسا تالانىڭ،
 گۈزىللىرىنىڭ واصىپىن اتسە لىر قاندا،
 تا جان باردىر بو تىندە، عرضىمىنىڭ يار سىندە،
 لىلى سانگا كىزىك، زۇلىخا سانگا بىندە،
 غىشقىنىڭ آتاشىنى ساچىنىپ سىن دۈزە،
 غونىسا، دىلىر، بو كۈز، زىبان گىدىر ھەر سۆزە،
 آلمان زىخدا^{۲۷۹}، بو كۆمۈش يۈزە—
 ھىماي اوتورئىشلى، لاچىن توروشلى،
 تازە ھىلال غاشلى، مرواريد دىشلى،
 تىزرو^{۲۸۱} شىوھ لى، كاكىلىك ناغىشلى،
 باغلانئىبان چىقىسان شىتدە^{۲۸۲} گۈلزار،
 عاشىق آيدار: اى دىلدار! گۈزىكى گۈنە تاى دىدار!
 ماغنىمغولى، سىن دىك گۈرمىدىم دىلدار،
 اۋولاد حۇنكارا^{۲۷۸} مىنگزۇر حۇكۈملى.
 ىردە پىشە، پادىشانى، حوداىتىمنىڭ حالانى،
 كىرپىگىنىڭ اوق، غاشىنىڭ بايدىر چىكىملى.
 عالم اغزى تامام جىم بولار سىندە.
 آدىنىڭ روما دۈشدى، آوازىنىڭ ھىندە.
 باغدا گۈل چىرە سىن، بولغار باقىملى.
 جان پولاتدان بولسا، دۈزمىز بو كۈزە،
 گۈركۈن گۈنشى دوغىسا، نە سان باردىر يىلدىزا؟
 زۇلپۇن سىياھ، صور اتكاردىر دۈكۈملى.
 كىبوتر توپوقلى، مارال يۈزىشلى،
 طاووس غوش زىناتلى، داوود تاوئىشلى^{۲۸۰}.
 توغون غوش تىمارلى، تارلان باقىشلى.
 حوسىنىڭ حىيالاتى عالمى آلدار.
 تاپار چى يىنگ ئوغابىن، ھەر كىم بىر غارنىپ غولدار،
 بو جانا يارارلى، كۈنگىلە باقىملى.

^{۲۷۸} حونكار: عثمانلى سلطانلارنىڭ لىقى.

^{۲۷۹} زىخدا: لىپ، گۈنە، چانە

^{۲۸۰} تاوئىش: بادلى سىس. آيدىشلىرىغا گۈزۇ داود پىنغامىرنىڭ سىسى گۈبىچلى/بادلى اكن.

^{۲۸۱} تىزرو: قىرقال. تىزرو عىشە لى بولسا گىرەك.

^{۲۸۲} شىتدە: قوشاق

۱۴۵- يانارام، دوغروسى

اى پرى، عاشنغام سانگا، يانارام، دوغروسى؛
گۆرمگىنجه گۆل يۆزۆنگ، بى قرارام دوغروسى.

شأهرىنگىزد بىر پرى، آدئنگ اشىتدىم من سىنىگ،
بىلبىلى-بىچاره يم، چوح آخى-زارام، دوغروسى.

من بىر بىزىرگن منم، عشقئنگ ماتاسئن ساتارام؛
شأهرىنگىزگه گلمىشم، بس سؤوداگارم، دوغروسى.

گىده بىلمن سأهرىنگىزدن – حئز-حارامدان^{۲۸۳} غورقارام؛
بىدى پىرىنگ لفظىدن، بىر يادنگارم، دوغروسى.

اى پرى، زۆلپۆنگ فرى، والا سىنىگ دى خوبلاى؛
آيدادئر ماغتمغولۇ، بس پىشه كارم، دوغروسى.

^{۲۸۳} حئز-حارام: غالتامان، يول كسن.

۱۴۶- گۈزل سن

گۈن جانجائى گۈكدن يره ايننده،
 اوستا جىبار ايشى، سنجاپ جۆببه سى،
 ساچ باغنىگ اوجوننىگ سيمدير ايشمه سى،
 آغزنىگ آي-حيات، زمزم چشمه سى،
 غزنىل دىيسم - غزنىل، آل دىيسم - آل سن،
 عشق بيلن آچىلغان يير تازە گۈل سن،
 هر كيم گۆيچلى بولسا اونگا يير دىيرلر،
 قاووننىگ غووسونى شاغال ايير دىيرلر،
 اووازنىگ چن-ماچن، داغلار آشاسى،
 هندىستاننىگ رنگكلى غزنىل چۆيشه سى،
 ماغتمغولى، حاقدان سئرن گيزلسه،
 اووالدا، آخردا ايام گۈزلسه،
 گۈنه غارشى دوغان آيى گۈزل سن؛
 اصفهاندا غورلان يايى گۈزل سن!
 اۋستۈنگدن يول دۆشسه، قنندىر آشماسى،
 عين الباقى سوونونگ لايى گۈزل سن!
 هندىستاندا - شكر، بولغاردا - بال سن.
 يوسوپ-زۆليحاننىگ تايى گۈزل سن!
 دردى قولونگ درماننى بيير دىيرلر،
 ائقبالى بندانىنگ پايى گۈزل سن!
 سنى گۈره نلرنيگ عقلى چاشاسى،
 صراحى چيلىم نينگ نايى گۈزل سن!
 اوشادنىگ^{۲۸۴} ديشيني يالان سۈزلسه،
 غارنىپ بيچار انينگ پايى گۈزل سن...

^{۲۸۴} اوشاتماق: اوراتماق، دۇومك.

۱۴۷- بارمى، يارانلار؟

عئشق يولون ھۇوس ايلآپ، گلن بارمى، يارانلار؟
درديى بيان اتسم، آلان بارمى، يارانلار؟

بولوشام مستى-شيدا، ھزار پيشه، صد سۇودا،
عالمده من دى رئسوا، بولان بارمى، يارانلار؟

ايچيم درد، داشئم بريان، ادر من ناله گريان،
منينگ دى مستى-حاييران، غالان بارمى، يارانلار؟

يالان دۇنيانى يايىناپ، گزگيل گۆلۆپ ھم اويىناپ،
عئشق غازانئندا غايىناپ، اۆلن بارمى، يارانلار؟

عئشق دوش بولسا بير مرده، ئوز بولار، دۇنر گرده،
منينگ دى اۇزۇن درده، سالان بارمى، يارانلار؟

باردىي حالئم اۆلۆمگه، تآپ اتمه ين ظلومغا،
ينغلامايان حالئمغا، گۆلن بارمى، يارانلار؟

ماغتنمغولۇ، جان چكسه، رحم اتمزلىر، ياش دۇكسه،
عئشقئنگ يولوندا يۇغسا، تالان^{۲۸۵} بارمى، يارانلار؟

^{۲۸۵} تالان: تالانگ، چپاول، غارت

۱۴۸- ايچمە ين جامنم

دۆزمەنم، دويمانام، دورمانام، اى يار،
 جامى مى سوندوغىن^{۲۸۶} گۆرمەسین اغيار،
 بولوشام غوواص دك، يۆزميشەم كۆلى،
 شوقونگ شرابىندان بولوشام دالى،
 تا نفس تىندە دیر، تىندە جان باردىر،
 چكديگيم فغاندىر، ورزىشىم زاردىر،
 گۆزلىرىنگ جىلاتدىر، دىللىرىنگ عىبار،
 منصور^{۲۸۷} بلاستنا بولسام گرفتار،
 ماغتنمغولۇ، خوشخواب ايچرە ياتىردىم.
 اۋزۇمى اونوتدىم، هوشوم يىتىردىم،
 بو ساقى دۋورۇندىن ايچمە ين جامنم.
 گلەنم عاقلئما، گۆرمە ين كامىم.
 تاپمئشام همراى، توتموشام يولى،
 بىلمن نيچىك گچر چاشتيم هم شامئم...
 دىل سانگا ماينلدىر، چشم انتظاردىر،
 كآته بو درد ايله گچر ايامنم...
 غامز انگ بيمار ادر، يۆزلىرىنگ تيمار،
 گىدرم سن سارى، سۆيرىپ حامئم.
 امرينگه اوغرادىم، ايمان گتىردىم،
 فراغى دىيپ چاغئرسن اول منىنگ نامنم.

^{۲۸۶} سونماق: آل حۇدور اتمك. اغيار: بىگانه

^{۲۸۷} حسين منصور حلاج (انالىق)، شىخ لرىنگ فتواسى بىلن ۹۲۲-نجى يىلدا اۆلۆمه حۇكۇم ادىلىپ، درىسى سۆيولدى. گۇناسى انالىق يعنى هر كىمىنگ اۋزى حق و حاقىقات بىانى دىر دىيمە گى.

۱۴۹ - ماحراپ قايسى بيلمەدیم

متجیت قايسى، ماحراپ قايسى، بيلمەدیم	آبدال ^{۲۸۸} مانگا ابد جامئن سونائى،
آباد قايسى، حراپ قايسى، بيلمەدیم.	اول گودازدا جاننم اريب يانائى،
توپراق بولدوم، آتش بولدوم، سوز بولدوم،	بیر تابشه ^{۲۸۹} تاب اتمەدیم، تۇز بولدوم
كەنار قايسى، كباب قايسى، بيلمەدیم.	داشدان بيشدیم، ايچدن كۇيدۆم كۆز بولدوم
سەيران اتدیم بیر ميدانستز ميدانا،	گۆذر اتدیم بیر مكانسيز مكانا
بيت قايسى دئر، هم باب قايسى، بيلمەدیم.	حایران قالدئم بیر جهانستز جهانان،
عقتل ايشين دوغرى ساندئم، ترس بيلدیم،	نفسه اويدوم، اۆزۆم بيلمەى خرس بولدوم
قران قايسى، كتاب قايسى بيلمەدیم.	هر اشپادان يارصفتائن درس آلدئم،
شيخلار توردى، بيگيتلردى رقص اتدى،	ماغنىمغولۇ اول مكاندا مكث اتدى،
آب قايسى دئر، شراب قايسى، بيلمەدیم.	هر اشپادا يارجمائى عكس اتدى

^{۲۸۸} آبدال: خدايننگ خاص بنده لرى، اوليالار آراسنندا يۇيته اورونلارى بار. عارقلا و صوفيلار.

^{۲۸۹} تابش: چۇغ، تابش آفتاب

۱۵۰- ھوشى ياندئرار

و اقت بولار كى، بىر يل دۇشر سريمه،
 يۈره گيم جوش برسە، عقلئم جم بولسا،
 سآحر واغتى درويش نالئشا گلەسە،
 تانگرئ سۈين بندە بد دوغا قئلسا،
 آقماق اۋزۈن عاقتل بيلن دنگ ايلار،
 ذهينين كايبدر، عقلئن تنگ ايلار،
 ماغىنمغولى، حاقدان پيالا چكسە،
 عاشقلار باغرئندان بىر نالا چكسە،
 خيال ھجۈم ايلاپ، جوشى ياندئرار؛
 پيكير باسار، غايغى ھوشى ياندئرار.
 بيليندن يۈپ آلئپ، بوينونا سالسا،
 پەلەگى تيتره در، عارشى ياندئرار.
 بىر ايش توتار، سونگراسئندان جنگ ايلار،
 دييديگينگ ايلەمز، باشى ياندئرار.
 پيالا جوش برسە، خيالا چكسە،
 داغلارئ الە ندير^{۲۹۰}، داشى ياندئرار.

^{۲۹۰} الە نديرمك: اوون يالى الە مك، تۇز يالى اتمك.

۱۵۱- ايكي هلالان.

ناموت اكن ناظارنم، گۈردى ايكي هلالان^{۲۹۱}.
 جاننم راحتنن آلدئ، اۇندان حُسنى-جمالان.
 بار اۇندان آگا بۇلدئ، اۇزۇنى ائراق سالدئ،
 اشك گۈزدن رۇوان اۇلدئ، گۇيا دگميش موغئلان^{۲۹۲}.
 متصل^{۲۹۳} اشكيم آقنپ، قۇيماز گۈرهه باقنپ،
 نفسيم حۇيۇنه چهكيپ، ائخلاصنمدان يالانان.
 رونده و آينده^{۲۹۴}، زبان سەنى گوينده،
 مئدام اۇلوپ جوينده، ديل سەنينگ چون نالانان.
 عشق حانجاننن ايلأپ تيز، اۇلوپ سن ينه خونريز،
 تايمان اۇنونگ-له هرگيز، شمع يى از وصالان.
 پيكر ايله فاني بۇلدئ، غرېتده حايران غالدئ،
 عشقننگ قۇشونى سالدئ، عقلئم مۇلكۇنه تالان.
 ماغتنمغولۇ، شب و روز، جان گۇدازو يۆرهك سوز،
 بو سبأپدن برف-و بوز، باغرا باسار سوو آلان.

^{۲۹۱} هلالان: بويرده قاش لاردان ماقصات.

^{۲۹۲} موغئلان (مغيلان): خارمغيلان، تيكن.

^{۲۹۳} متصل: ايزلى ايزينا

^{۲۹۴} رونده و آينده: گيدن-كلن

۱۵۲- آيرلدىنم

بىلبىلىم، آھى-زار چكىپ، تازە گۈلزاردان آيرلدىنم؛
گۈزدن غانلى ياشنم دۈكۈپ، اول سۈۋەر ياردان آيرلدىنم...

يارا ياراسار سۈرمەچە،^{۲۹۵} صىنپاتىن سۈيلرم انچا.
لى شكر، آغزى غونچا، اول زۇلپى تاردان آيرلدىنم.

شېرىن جاندا يوقدور طاقات، جېرى آنتىگ جانغا راحت،
غاشلارنى فتنە آفت، چىشى-خونجوردان آيرلدىنم.

آيرلدىنم غونچا گۈلۈمدن، سىيا ساچلى سۈنبۈلىمدن،
حوش اووازنى بىلبىلىمدن، شېرىن گفتاردان آيرلدىنم.

دالى كۈنگلۈم آرزومانى، كۈللى گۈزلىرىنگ حانى،
سكىز جىنتىنگ بوستانى، باقچالى باردان آيرلدىنم.

ايللىرى بار دىنگلى-دىنگلى، سوويق سوولنى، تر اولنگلى،
اىلى گۈكلنگ، آدى منگلى^{۲۹۶}، نازلى دىلداردان آيرلدىنم.

ماغتنمغولنى، عاشق مىستان، باغلادىم شانئنا دىستان،
مىزىلگاھى باغى-بوستان، آلمالى ناردان آيرلدىنم.

^{۲۹۵} ولى ماد آحون ارزانى ننگ پىكرىچە: «يارا ياراشار بۈرەنچە» بولماي. بۈرەنچە بىلن انچا قافىيە داش بوليار- دىين فكىرى آيتدى.

^{۲۹۶} جىرگلاننىگ گىركىز اوباستىندان مرحوم قارا ايشان محمدى نىنگ (اتا ايشاننىگ اوغلى) مانگا ماغتنمغولنى حاقدا رووياتلارنى گۈررۈنگ بىرىدە «منگلى» نىنگ حاقىنى آدى ننگ «يانگى بگ» بولاندىغىنى ۱۹۸۵-نجى يىلدا آيدىپ بىرىدى.

۱۵۳- يا جبار

جان جوشغونا گلدى، ياندئم، يارلدئم،
 سانغئسنز سۈيۈشدىم، اۋيسۈز آيرلدئم،
 سۈزلەشردىم، سئزلاشاردئم يار بيلە،
 ايندى لاکين آيتردنلار زور بيلە،
 كۈنگۈل حوشدور يادا سائىپ گزمأندە،
 مى غامدا غويدى، اۋزى آرماندا،
 ايخلاص بيلن سۈيۈشم من اول يارى،
 اول اوندا آح چكر، من موندأ - زارى...
 باردى پنهان-پنهان شيرين سۈزۈمىز،
 بير-بيرە باقماقدان دويماز گۈزۈمىز،
 سۈزۈم سانگا يتمز، عارضئم اتماگە،
 ديلبر دردى غويماز مى ياتماغا.
 ماغنىمغول، دۇنيا كۈنە جھاندئر،
 جۇرميم چوچ بولسا، كرەمينگ كاندير،
 باغئشلاسانگ نيلار يارئم، يا جبار.^{۲۹۷}
 باغئشلاسانگ نيلار يارئم، يا جبار.
 باغئشلاسانگ نيلار يارئم، يا جبار.
 يادئما سالماندا، عشقئم غئزماندا،
 باغئشلاسانگ نيلار يارئم، يا جبار.
 جۈورنىدى جگرىم، گيتدى قارارى،
 باغئشلاسانگ نيلار يارئم، يا جبار.
 بولان ايشە حايран بولدوق اۋزۈمىز،
 باغئشلاسانگ نيلار يارئم، يا جبار.
 ايشيمىنگ رواجى يوقدور بيتماگە،
 باغئشلاسانگ نيلار يارئم، يا جبار.
 سۈيۈشمكلىك بو دستورى زاماندئر.
 باغئشلاسانگ نيلار يارئم، يا جبار.

^{۲۹۷} بوقوشغنگن «يا الله» دىن آدى هم بار.

۱۵۴ - نووروزدان سنى

بولماي يىزگا نصيبانگ، ايسته ديم گۈيزدن سنى،
 ديدىنگ: اۋتسۈن غىش، تاپار من تازە نووروزدان سنى.
 سايلادىم-سجدىم، سونام، يىر بۇلە جىك غىيزدان سنى،
 نىچۈن بىلىنگ نى قوچمادىم من تاپنىپ اوزدان سنى،
 ايسته رم حاقدان، غوووشدىرغاي مانگا تىزدن سنى.

سۈودۇگىم، سن گۈندە يىر كز^{۲۹۸} يادنىنگا سالساڭ منى،
 گۈندە يۈز قاتلا^{۲۹۹} دىلار من يارادان حاقدان سنى.
 باشقى گۈندە اودا سالدىنگ من پاراھات بندانى،
 حاق گۈترسىن ارادان شايد رقىب شرمندانى،
 قىل بىل^{۳۰۰}، يىزدن يانگا انجنتىسالار سۈزدن سنى.

حاق قاشنىدا سۈزۈم اۋتمز، من كىيى آوارا يوق،
 ايل وگۈن رحم ايلەمزلر، من كىيى بىچارە يوق،
 يۈرە گىم صد پارادىر، بلى تىمىدە يارا يوق،
 سن غارنىپ سن، من پاھىر من، سىندە، مندە چارە يوق.
 سۈودۇگىم، تاقدىرى حاقدىر آيتىرغان يىزدن سنى.

باغنىنگا گىرسىم سآھر، بىلىپ بولوپ، سالسام اويون،
 غاڧلاتا غالىسا رقىب، يىر دم سالنىشساق قول، بويون،
 حاقدان اۈزگە چارە يوقدور، نە قىلاي من، نە يىلە يىن،
 اينچە بىل، شىرىن زىان، كپدر توپوق، سن غاز بويون،
 ساڧلاسن تانگىرى پناھىندا، يامان گۈزدن سنى.

^{۲۹۸} يىر كز: بىرگىزك

^{۲۹۹} يوز قاتلا: يوز گىزك

^{۳۰۰} قىل بىل: باغنىشلا.

حايرنىڭى دوشمان گۇرۇپ، دوستونىڭ چكر جبرى-جپانگ،
 شئىله دىلدارلىق بولارمى گۇرمه ين زوقى-صاپانگ.
 سالىسالار مىزانا، كم بولغاي بالقان داغى پأحنىڭ^{۳۰۱}.
 آيدادئر ماغتمغولۇ، عهدىنىڭ يالان، يوقدور وپانگ،
 بى وپالار خوب ساوتمئشلار، سونأم، يىزدن سى.

^{۳۰۱} پأحنىڭ: ترازو داشى. ياغنى سنىنىڭ باهانگا بالقان داغى ننىڭ آغرامى دا ازگىردىيمك.

اۋزى هم دۇنيا قارايشى حاقداق قوشغولار

۱۵۵- عالمه بلگىلىدیر

دۇستلار-۱، دۇستوم منىنگ جانندان شىرىن سۇيگۈلىدیر،
جان گىيى پىنھان جہاندا عالمه بلگىلىدیر.

باش بیلە بارسام اۇنگا، خندان اۇلورسا گۆذرى،
توتسام اۇل یرده واطان، اۇل یر کی اۇنونگ يۇلودئر.

دیردى یار: «من عاشغىم اوز الیم-له قتل ادم»،
اۇندان اوووال غام مى پايمال ادیب المالىندئر.

اۇزگه عاشقلارنىنگ اۇلسا پای بند زولفى تارنىنگا،
من غارنىنگ بند اۇنگا هم آياغى، هم الیدیر.

غایرئ-له بزم ایله ییپ، ایله سه حۇش كۇنگلۇنى یار
مجلس ایچره یاد ادیب دى: «اۇل غارنىپ غانغىلىندئر.»

یاز گلر و اقت -دا گچر، غافلانا، باتمىش گۆزلىرىم،
آچايتن دیيسمدا آچىلماز، نه آغئر اویقولئندئر.

بیلیمین سۇر انلارا آیدىنگ بو غارنىپ آدئمئر،
اصلئ گرکز، یوردئ اترک، آدئ ماغتمغولئندئر.

۱۵۶ - «تورغول» دىيدىلەر

بىر گىجە ياتىردىم تۇنۇنگ يارىندا،
 «حابارمىز بار سانگا پورصات جايىندا،
 ناظارىم يە تىشىگە چ شۇل دۇرت مەردانا،
 شۇل و اقتدا بار ايدى ايكي ديوانا:
 شۇل ايكي ديوانا توتدى قۇلومدان،
 بىر ائشارات بۇلدى شۇل و اقت يانئمدان:
 اۋتورئېدىق، گەلدى ايكي پىرزادا،
 «حۆ، حاق!» دىيىپ چىقىدى آلتى پىيادا،
 بىر دۇرت آلتى گەلدى، بارى سبزه باز،
 «مجلسى حالقاسنى غورمانگ بەيلە آز،
 داشدان چىقىدى آلتىمىش آلتى، گۇردۇلەر،
 ساغلىق-سالاماتلىق يىر-يىر سۇردولار،
 بىر آتنىگ آردىنا يىزى بردىلر،
 تمام اۋتوردنلار، مجلسى غوردولار،
 «عليدىر» دىيدىلەر، توتدى دستىمدەن،
 مەن بىلمەدىم، بىر زات غويدى اۋستۆمدەن،
 حاياردان سۇرادىم بارچا آد-ما-آد:
 اۋل - اسليم حۇجادىر، اۋل - بابا زۇريات،
 «اۋل - بهاءالدين دىر، اۋل هم بىر آردىر،
 اۋل سۇيەنشىپ دوران دۇرت چارىاردىر،
 بىر دۇرت آلتى گەلدى: «تورغول» دىيدىلەر.
 شۇل يەردە ازلەر بار، گۇرگۇل» دىيدىلەر.
 كۇنگلۇم جۇشا گەلدى، باشىم گەردانا،
 «دورما، اۇغلان، اۇندا بارغىل!» دىيدىلەر.
 آلتىبان گىتىدىلەر دوران يەرىمدەن،
 «سايرامدا بۇلويان دورغول!» دىيدىلەر.
 گۇزۇندەن ياش آقار، دىلى دۇغادا،
 «آدام ايندى گەلەر، گۇرگۇل!» دىيدىلەر.
 حاصلارى ياشىل، آتى تەبلە باز،
 آدام كۇيدۇر، اولوغ غورغول!» دىيدىلەر.
 «موحاممەت!» دىيىپ، بارى قارشى باردنلار،
 «دورمانگ، اولوغ جاي يۇرگۇل!» دىيدىلەر.
 سايرامدا - شۇل جاي بارىپ دوردولار،
 «اۇغلان - مانگا - آرا گىرگىل!» دىيدىلەر.
 بۇريا دۇشەگىمى آلتىمىدان،
 «يولوغان دۇوراندىر، سۇرگۇل!» دىيدىلەر.
 «حضرتى پىغامبر - اۋلدور، بۇلما ياد،
 اۋل - ويس القرە دىر، بىلگىل!» دىيدىلەر.
 بىرى زەنگىگى بابادىر، اۋل-دا نامداردىر،
 ماقصادىنگ نە بۇلسا اىغىل!» دىيدىلەر.

شۇل و اقتدا دوران ايكي شيخ وشاب،
 يۈز ييگىرىمى دۇرت مۆنگ انبيا، اصحاب،
 رسول الله آيتدى: «يا، شاهمردان،
 ابوبكر صديق، يا، عمر، عثمان،
 اسليم، بابا سلمان بويوردى مردە،
 گيتىدى عقل-هوشوم، ياتدئم شۇل یردە،
 يەل بۇلدوم، يۇگۆردىم يەرىنگ دامارنا،
 جېروت عالەمىندە جەليل سئرننا -
 ناگە^{۳۰۳} حئیال اتسەم، الە گە تیردىم،
 بو حال ایله من پاراحات ياتتردئم،
 رسول الله آيتدى: «اصحابلار، یۇرۇنگ،
 بويوردى دۇرت اتلا: «التيپ تابشئرننگ،
 توروب ماغىنمغولى گۆزۆن آچئپدئر،
 اسرەك^{۳۰۵} نەر دەك آق كۆپۆكلەر ساچئپدئر،
 «بو اۇغلانا پاتا برىنگ» - دىيدى - صاپ -
 بارئسى شۇلاردئر، بىلگىل!» دىيدىلەر.
 يا، اسليم حۇجا، يا، بابا سلمان،
 بو قولونگ ماقصادئن بەرگىل!» دىيدىلەر.
 پىلالنى توتوپ، سالدئلار دۇدە^{۳۰۲}،
 «عرشده-فرشده نە بار، گۆرگۆل!» دىيدىلەر.
 ناظارئم تۇقوندى عرشئنگ كمرنە،
 گەلىپ، اۇزۇنگ غاراپ گۆرگۆل!» دىيدىلەر.
 قايدا باقسام، اۇنگا ناظار يتىردىم،
 يۆزۆمە تۆيكۆرىپ: «تورغول! دىيدىلەر.
 اۇغلانى اوزادئنگ^{۳۰۴}، بىر پاتا بەرىنگ،
 گە تیرەن جايننگدا غۇيغول!» دىيدىلەر.
 سرىنە نە كۆیلەر گەلىپ گەچىپدئر،
 «اۇغلان، الله يارئنگ، بارغئل!» دىيدىلەر.

^{۳۰۲} دۇرد: شراب كۆيزە سى نىنگ دۆيبۆندە غالىان تۇپ، اول اۇرآن يىتى سرحوش ادیجى بوليار.

^{۳۰۳} ناگه/ناگه: نامأ دىيمك.

^{۳۰۴} اوزاتماق: يولا سالماق، اوغراتماق.

^{۳۰۵} اسرەمك: مست بولماق، جوشا گلەمك. (اسرەك نر = مست بولان ارکك دۆبه)

۱۵۷- بىر نان گتېردى

بىر گىجە ياتېردىم، شاھ نقشبندى	كەرەمى جوش ايلاپ، بىر نان گتېردى.
ساغ الينده بادا-گلگون شرابى	سۇل الينده تازه بىر نان گتېردى. ^{۳۰۶}
اوياندىم اوقودان، قالدېم دۇيشۆمدن	حايران قالدېم ديو انانينگ ايشيندن
باداسين ئوش ايلاپ، گيتىدىم هوشومدان	غم دېدهدن اشك گريان گتېردى.
جان خروشا گلدى قايناپ- جوشمادان	يورەگىم مۇوچ اوردى دولوپ- داشمادان
بىر اشارات بولدى آنكا دۆشمەدان	فېم اتمەدىم، جانا آرمان گتېردى.
آنكلامادېم، عشقا بولدوم خريدار	بېلمەدىم، ايستەدىم دلېردن ديدار
عشق دردینه دوشدوم، قالدېم گرفتار	كىمسە بودرد اۆچين درمان گتېردى.
ماغتنمغولۇ، توردوم طواف اتماگە	دىل فرمان برمەدى جواب اتماگە
عشق أهلى نينگ حالين خراب اتماگە	عقلىم أليپ، مستى حيران گتېردى.

^{۳۰۶} فلسفە نان و شراب: درانجيل متى فصل ۲۶ آيات ۲۸ تا ۲۶ چنين آمده است: چون هنوز مشغول خوردن بودند، عيسى نان را برگرفت و پس از شکرگزارى، پاره کرد و به شاگردان داد و فرمود: «بگيريد، بخوريد؛ اين است بدن من.» سپس جام را برگرفت و پس از شکرگزارى آن را به شاگردان داد و گفت: «همه شما از اين بنوشيد. اين است خون من براى عهد [جديد] كه به خاطر بسيارى به جهت آمرزش گناهان ريخته مى شود.»

۱۵۸- اوتوپ دوروپدئر

بىر چۆپرۆك حۇز بىلەن جەھان جۇوهرىنە،
 چۆپرۆك سامان التمىش ماتا بازارئنا،
 نە دۇشەكدير، اۇنگا باسان يارنماز،
 نە انەدەر^{۳۰۷}، اۇلمەز، يىتمەز، قاررئماز،
 نە چئراغدئر^{۳۰۸}، گۇزسىزلىرە يارندئر،
 نە ساقندئر، پىالاسئن يۇرەدەر،
 دۇستلار، بىر مئثالدىر دىلىمە گلن،
 جەئانئ يۇزۇن توتوموش بىر قودرات يئلان،
 باشئ بارئپ چئقمئش عارشئنگ اۇستۇنە،
 جانلى، جانسئز، هر نە گلسە دستىنە،
 نە مخلوقدئر، نە ارکكدير، نە دىشى،
 رنگنگى قارا، آلا اۇن ايكى باشئ،
 ماغتمغولى، مغرور بۇلما بو سۇزە
 يەنە بىر قودرات بار، يدى كلپەزە^{۳۱۳}

اۇل نە قماربازدئر، اوتوپ دوروپدئر.
 گۇوهرە بارابار ساتئپ دوروپدئر.
 نە كشتى دىر، دربا باتمئش، يۇرئمەز،
 اۇز بالاسئن اۇزى يووتوپ دوروپدئر.
 نە گۇزگۇدئر، هم آينادان آرئدئر^{۳۰۹}،
 بىر الى بۇغازئندان توتوپ دوروپدئر.
 ذهين غۇيسا، بىلر عقتلى بۇلان.
 غويروغئ باشئندان اۇرتۇپ دوروپدئر.^{۳۱۰}
 ياغئ اينمىشدىر يرىنگ آستئنا،
 دانناماى، آغزئنا آتئپ دوروپدئر.^{۳۱۱}
 بىر گۇزى دئم-آقدئر، بىر گۇزى چاشئ،
 بىرئ-گۇگى يىردن توتوپ دوروپدئر.^{۳۱۲}
 هىچ بە يله جانور ايلمەمىش گۇزە،
 شۇل بە يىك يئلانئ يوودوپ دوروپدئر.

^{۳۰۷} بوسوراغئنگ جوغابئ توپراق بولسا گرک.

^{۳۰۸} نە چئراغ: علم بولمائ.

^{۳۰۹} آرى: آراسسا. گۇزى=آينا

^{۳۱۰} آيلانئپ دوران يئلى، يئلانا مئثال ادبىدئر.

^{۳۱۱} حرص و طماع

^{۳۱۲} دىشى: اورقاچئ. بىر گۇزى آق، بىرى قارا: بوريدە گىجە- گۇندىز گۇز اۇنگۇنە توتوليان بولمائ. اون ايكى باشئ: يئل.

^{۳۱۳} يدى كلپەزە: هفتە. هفتە لىر، يئلى ايىپ دورا-بارا قوتارىبار، يئل تمام بولبار.

۱۵۹- كۈنگۈل جۇشوندا ئىر

كۈنگۈل بىر بدن شاھى دىر، ھر سۆز كۈنگۈل جۇشوندا ئىر.
 ىدى انقلىمنىنگ تاغتنىندا ھر بىرى بىر ايشىنىدە دىر.

داغلارنىنگ چىقنىپ-اينمەسى، چۇخلارنىنگ گۇچۇپ-غۇنمەسى،
 دۇنيا ئىنىنگ اغنىپ-دۇنمەسى، پلەگىنىنگ گىردىشىنىدە دىر.

كىمدىر بو دۇنيا دە قالان، مانگا چىنىدىر، سىزە يالان،
 بىر اقدىر، بىر قارا يىلان - سۇلىماننىنگ غاشنىدا ئىر.

دىگرەسى زۇمىرد داشلى، نر ماياى، قىرق قارداشلى،
 آلتىن تاغلى، آلمانز تاجلى، دۇو بىگلىرى داشنىدا ئىر.

ايلانار، گىچر ايباملار، قۇجالار قورلان ايو انلار،
 گۇندىز يارا آشنا جانلار، گىچە ياتسا، دۇيشۇندە دىر.

اۋچ اسسەسى دالى دريا، بىر اسسە ىردە، مۇنگ غۇوغا،
 كىم بىلر بو كۇنە دۇنيا، يارب، نىچە ياشنىدا ئىر؟!

ماغتمغولۇ دىير، حارايدىر، آجال اۇقدور، پلەك يایدىر،
 دۇنيا بىر قاحبا ھەلەيدىر، آدامزادنىنگ داشنىدا ئىر.

۱۶۰ - جۇشى ياندنرار

و اقت اۇلار كى، بىر يەل دۆشەر سرىمە،
 يۇرەگىم جۇش برسە، عقلنم جم بۇلار،
 سآحر و اقتى درويش نالئشا گلە،
 تانگرى سۇيەن بندە بد دۇغا قئلسا،
 آقماق اۋزۇن عاقنل بىلن دنگ ايلار،
 ذهينىنگ كآيبدر، عقلنگ تنگ ايلار،
 حاق سۇيۇپدير على دىين وليسين،
 يتميش ايكى ملت گۇمەر اۋلۇسين،
 ماغنىمغولى، حاقدان پئىالا چكسە،
 عاشنقلار باغرندىن بىر نالا چكسە،
 خنىيال هجۇم ايلاپ، جۇشى ياندنرار.
 پىكىر باسار، غايغى، هوشى ياندنرار.
 بىلىندىن يۇپ آلئپ، بۇينونا سالسا،
 پلەگى تىترەر، عارشى ياندنرار.
 بىر ايش توتار، سۇنگراسئندان آنگ ايلار^{۳۱۴}،
 دىيدىگىنگ ايلەمز، ناشى ياندنرار.
 قادم سەتدير عزت اتمەك اولوسئن،
 سگ پاراز ملتى لاشى ياندنرار.
 پئىالا جۇش برىپ، خنىالا چكسە،
 داغى الەندىرەر، داشى ياندنرار.

^{۳۱۴} آنگ ايه لك: اۋيلانماق، فكر اتمك.

۱۶۱- صد جان، اى، دۇست

گۈزۈمە هرگيز سن سيز گۈرۈنمەز جهان، اى، دۇست.
نه جهان، بلكى، تنده بۇلسا اگر صد جان، اى، دۇست.

دۇستلارغا بو ايشلر بى وبالئق ارمەسى^{۳۱۵}؟
جانا جبرىنگ آرتدئردئنگ آچدئقچا زبان، اى، دۇست.

اۇل كى رۇسارئنگ گۈرۈپ، كۈنگۈل غۇيدى سەن يارا،
جان برمەى غوتولماق يۇق، هيچ اۇنگا امكان، اى، دۇست.

وصلينگە اومنت ادن اۆزمۈش الين جانئدان،
چشم ينگ - جلالدى-جهان، قاشئنگدئر كمان، اى، دۇست.

دستورئ-زامان بودور، مظلوما مروت برلر،
شررگه شۇوقونگ آرتار، اتديكچه آمان، اى، دۇست.

اومئيتلى عاشئقلارا وصل اومئيدنن قطع اتدينگ،
عاشئقلارا جبر اۇندان بۇلغايى بو يان، اى، دۇست.

ماغتمغولۇ، بئر مخلوق، من عاشئغام، سەن - ماغشوق،
گر ديبسەنگ: «ايسته گيم يۇق»، بارايئن قايان^{۳۱۶}، اى، دۇست.

^{۳۱۵} ارمك: اتمك، قيلماق. بيرايش اتمك.

^{۳۱۶} قايان: نبرأ، نبرأك.

۱۶۲- بو دۇنيا

ماغرىدان ماشرئغا دۇنياۋىنىڭ يۇزى
 ماعرىدان ماشرئغا دۇنياۋىنىڭ يۇزى
 آبادى، خارابى، درياسى، دۇزى
 بو جهان يۇزۇندە ايشلر پەيدادير
 قىرق آلتى مۇنگ آغاچ سوودور، دريا دير
 بىرالى مۇنگ آغاچ يوللار آندا بار
 داغلار، داشلار، آچ آرسلانلار آندا بار
 اون ايكي مۇنگ آغاچ جايى هندوستان
 دۇرت مۇنگ سقلاب، سنجاب، دۇرت مۇنگ زنگستان
 دۇرت مونگ فرسخ يمن، بىر مۇنگ-دە بولغار
 مۇنگ آغاچ يول داغ دير، ديو مردمخوار
 مۇنگ آغاچ ير، كلیم گوش، يك دست پا
 يدى مۇنگ آغاچ ير جزيره، دريا
 ايكي مۇنگ اۆچ يۇز آغاچ اهل اسلامدير
 خراسان، فارس، فيروزكوه، تمام دير
 ماغتنمغولۇ، آدينگ دۇندى فراغا
 حساب اتديم دۇنيا باشدان آياغا
 دييمانگ ييزه مألیم دألدير، بو دۇنيا،
 يۇز قىرق آلتى مۇنگ آغاچ يولدور، بو دۇنيا.
 تفرج دير، توماشادير، غوغادير
 يتميش ايكي تۇيسلى ديل دير بو دۇنيا.
 ديو- پرى مه سگنى، غوللار آندا بار
 اول یرده آدمدان چۇلدۇر، بو دۇنيا.
 آلتى مۇنگ آغاچ يول ارض رومستان
 گۇيه گچيپ بارغان سيل دير، بو دۇنيا.
 زمين يونان هم بولاريك هزار
 آندا ييغيب بارغان سال دير، بو دۇنيا.
 باش مۇنگ آغاچ ياجوج، مۇنگ آغاچ صحرا
 مۇنگ آغاچ ير ياتان مال دير، بو دۇنيا.
 عراق، آذربايجان، مصر دير، شام دير
 يوق بولينچا قالماغال دير، بو دۇنيا.
 فارغ بولوپ چك اۇزۇنگى غراغا
 اۆچ يۇز آلتيمش يئللىق يولدور، بو دۇنيا.

۱۶۳ - حابار بىلەرىنى، يار سندن؟

بىلبىل لرى يسىر ادن گۆل-حاندان،	يارب، حابار بىلەرىنى، يار سندن.
يدى اقليم مانگا گۆرۈنر زىندان،	يارب، حابار بىلەرىنى، يار سندن؟
اسفنديار گۆزى رۆستەم زالنىدا،	شام، نجفده، مکه، دمشق ايلينده،
ارض قارص دا، كىرلاننگ چۆلۈندە،	يارب، حابار بىلەرىنى، يار سندن؟
شراپ ايچىپ، سرحۇش بۇلوپ، سگرەسم،	غانم جانن غنىم-غنىم دۇغراسام،
گۆرۈغلى دك داغدان-داغا اوغراسام،	يارب، حابار بىلەرىنى، يار، سندن؟
بىر گۆل قۇقار گۆزل يارنىنگ باغنىدا،	بىلبىل هجۆم ايلار سۇل و ساغنىدا،
بىت الله نىنگ صفا، مروه داغنىدا،	يارب، حابار بىلەرىنى، يار، سندن؟
شىخ صنعان دەى اوزنن غايغا اولانسام،	شېلى كىمىن تۇز-تۇپراغا بولانسام،
كأبا بارىپ، يدى كەرە دۇلانسام،	يارب، حابار بىلەرىنى، يار، سندن؟
يوسوپ كىيى زىندان ايچرە آغلاسام،	جىرجىس كىيى جان يۇلوندا چاغلاسام،
يونس كىيى حاقا غوللوق باغلاسام،	يارب، حابار بىلەرىنى، يار، سندن؟
دۇغا قىلىپ، اليم گۆگە غالدىرسام،	گۆل، فرحار دك قىزىل منگىزىم ^{۳۱۷} سۇلدورسام،
قوپوز آلئپ، بەبىك ناغرا چالدىرسام،	يارب، حابار بىلەرىنى، يار، سندن؟
عيسى كىيى خلوت توتسام سماندا،	ادرىس كىيى غوللوق اتسەم زىادا،
حنذر، الياس كىيى گىرسم ظولماتا،	يارب، حابار بىلەرىنى، يار، سندن؟
ماغىتىمغولى، عاشىقلارنىنگ مستينده،	نرگىس گۆزى حايان ادەر دستينده،
يدى ىردە، دۇقوز پەلەك اۆستۈندە،	يارب، حابار بىلەرىنى، يار، سندن.

^{۳۱۷} منگىز: رخسار، چەرە.

۱۶۴- جەھان سندن بىخابار

سن-سن آرايشئ-جان، هم جان سندن بىخابار،
 سن جھانا دۇلئ سن، جھان سندن بىخابار.
 انديشه درياسئندا سئرئم سفينه سيني
 يۆز طاراپا يۆزدۇرديم، سهيران سندن بىخابار.
 گر ديسه لهر كؤفر اولار: «اشياء سندن خالئدئر.»
 منزىل سندن مستغرق، مكان سه ندهن بىخابار.
 زمين، آسمان، غرب-و شرق پرتوينگده گردانئئر،
 زامانئيا سن گردان، زامان سندن بىخابار.
 ايستار سنى دنگيزلهر يايقانئشئپ شووقونگدان،
 سن اولار ايچره مألیم، اوممان سندن بىخابار.
 زمين ديلار آسماندا، آسمان ديلار زمينده،
 يير-ييرينه گؤماندا، گؤمان سندن بىخابار.
 ماغتئمغولئ، گؤر ايندى، اشيالار نه ايشدهدير،
 يوق ايميش بو اشيدا حه مان سندن بىخابار.

۱۶۵- گچدى دىيىپ آغلارن

اى، يارانلار، عۇمرۇمدىن، گچدى دىيىپ آغلارن.
گىتىدى عقلئم اۇرنوندىن، چاشدى دىيىپ آغلارن.

گىدىن دۇنمەز يۇلوندان، دۆشمەز يامان پالىندىن،
دىانت حالق اليندىن، اوچدى دىيىپ آغلارن.

حأضير يىزىنگ زاماندا، يامان سۆزلر زياندا،
ظولوم ايشلر جهاندا، جۇشدى دىيىپ آغلارن.

بو ايامدا بدكارلر، يۆز ديل بيله آلدارلار،
حانئ نيچه ديلدارلار، گچدى دىيىپ آغلارن.

نيچه سادا دنگ-دوشلار، شيطان بىليگىن^{۳۱۸} باشلار،
يۆز اوۋۇرىپ قارداشلار، غاچدى دىيىپ آغلارن.

گۇرۇنگ پله گىنگ اۇنون، اۆزەر عالمئنگ بۇنون،
نيچه جانلار ير قۇنون، قوچدى دىيىپ آغلارن.

ماغتمغولۇ دىير مرده، دۇنيا بىندىر، تن پرده،
يىر باشنم سانسز درده، دۆشدى دىيىپ آغلارن.

^{۳۱۸} بىليک: بىليم، يول.

۱۶۶- باد صابانى گۇرسىم

دەيستاننىڭ بايرىنىدا باد صابانى گۇرسىم،
 نەلىنى عارشا تۇچدىر، آدىنىغا بەلگە پاشدىر،
 گلن گىچىر چاشت ادىپ، اگلنمىز گىزىش ادىپ،
 خىندىر كىمىن چۆللىردە، الپاس كىمىن سوولاردا
 يوقاردا ھىندىستاننى، آرقادا^{۳۱۹} تۇركۇستاننى،
 جان دالى، جەھان شىدا، موندانە بولماز پەيدا
 ماغتئمغولى ھوش بولسا، آقسا دىدام ياش بولسا
 ھەئە الدىن، مىرگىلال، زىنگى بابانى گۇرسىم.
 ايكى جەھان مانتاچدىر، عاراپ زىبىنى گۇرسىم.
 كۇنگۇل آيدار كىشى ادىپ، عالم جەھانى گۇرسىم.
 غوث كىمىن داغلاردا، ياغىشنى- ياماننى گۇرسىم.
 اۋولپالار عوممانى، اول رومىستاننى گۇرسىم.
 يدى داغ، يدى دريا، دالى دۇنيانى گۇرسىم.
 ايماننىم يولداش بولسا، بارسام كابانى گۇرسىم.

^{۳۱۹} آرقاچدا... دىيىن وارپانت ھەم بار.

۱۶۷- باغلار، حى

قئسمات اۇلسا، گىدىم اوزاق يۇللارا،
 حايىران-مجنون بۇلۇپ، چىنقام چۇللره
 اۇيون بيلن اۇغلانلىغىنگ دىمىدىن،
 كۇنگلۇم لرزان بۇلدى دۇنيا غامىندان،
 غايدا-غايدا اۇغلانلىغىنگ رايىندان،
 باتدى باشىم، چىققا بيلمن لايىندان،
 جاحىللىققا چار طاراپا آتئشان،
 اجىز غالىنىپ، غاررلىغىغا يتىشىن،
 مانئ انگلان ماغتمغولۇ سۇزۇندىن،
 همه زاتلار تغيىر تاپار اۇزۇندىن،
 نصيب قۇبىماز، گىدىر يۇلوم باغلار، حى.
 بارئىپ، مسگن توتام سىزى، داغلار، حى.
 اۇتدۇم، گلدىم كامىللىگىنگ چىمىدىن،
 توتدى سىنام چاپراز-چاپراز ۳۲۰ داغلار، حى.
 يتىپ گلدىم كامىللىگىنگ پايىندان،
 يادا دۇشر اۇنگى گىزن چاغلار، حى.
 بيلمىزلىكدە همه ايشه غاتئشان،
 اۇز-اۇزۇندىن درد ادبىان آغلار، حى.
 بىكره دۇشر، ياشلار آقار گۇزۇندىن،
 يارب، يىنقىلمازمى بىيك داغلار، حى.

۳۲۰ چاپراز: چىپ وراست.

۱۶۸- جان چنقار

گر توتسا حالئىمدان حابار، قورئ آغاچدان غان چنقار،
انسان شرارئىمدان اثر، تاپسا تنيمىدن جان چنقار.

قارون قئلىپ مائىن ادا، صد جان ادر بۇلسا پيدا،
گون شمعيىدن بۇلوپ جدا، نورون قۇيوپ، پنهان چنقار.

بىر گۇشه ده بۇلسام مقىم، كۇنگله كتيرسم قادري-سىم،
هر گوشه وير انادان، صد گنجى-بى پايان چنقار.

كۇنگلۇمه گلن ناغئشلار، گر گۇزه پيدا بۇلسادى،
دۇشسه گۇزى نادانلارئىنگ، كامىل بۇلوپ، مردان چنقار.

هيچ انگلاماى زيرو زير، گر تاپسا جرميمىدن اثر،
«اليپ دن»، «بى دن» بى حابار، هر دمده بىر قورحان چنقار.

جبر اتدى جمشىد جانئنا، كيم اردى ماغدان كآئينه،
يۇز يئل اۇقپ پايانئنا، نه زال و نه لوقمان چنقار.

من هم فراغى اۇل قادار، عقلئى قئلىئم دريه-در،
بىر بى حۇنار تاپسا حابار، پر باغلايئپ، آسمان چنقار.

ماغتنمغولى آزايله سۇز، بارچا غالارداغ و دنگيز،
توپراغا دولسا اشبوگۇز، حاقدان يئنه پرمان چنقار.

۱۶۹ - بىر گۇرۇپ گىتسە داشنمدان

ھەمدەم اۇلۇپ، اىچگىن-اىچگىن سۇرمايىن،
 كأمىل بۇلۇپ، جان غولاغىن برمه يان،
 انگلاز بىلمن، آخترام نه طرزى من،
 ياراداندان يتمىش ىدى راضى من،
 اى حقارت بىلن باقان يىزلره،
 حالال لوقما ياغتنلىق بىير گۇزلره،
 آريا نائى بسدىر، تاپسانگ داماغا،
 كۇنگۇل برىپ دورا فرق سماغا،
 ماغتنمغولۇ چكىپ دوشمان نهارىن،
 اۋتۇرىپ من بىگىتلىگىنگ بهارىن،
 نأبىلسىن بىر گۇرۇپ گىتسە داشنمدان.
 أنگابىلمز هيج بىر ايشى داشنمدان.
 كۇپ واغتلاردان قۇشولمادىم هرزى من،
 ياغشى-يامان، هرنه گلسه باشنمدان.
 مۇجاز بىلىپ، مۇنگكۆر بۇلما سۇزلره،
 توتولدىغىنگ بىلگىل، نان و اشنمدان.
 عۇمۇر بقاسئزدر، دۇشمه طاماغا،
 ال اورسامدا روواچ تاپمان ايشىمدن.
 بىشأم يوووتماقدىر يامان غاھارىن،
 قوتىلماق يۇق غاررئلىغىنگ غىشنىندان.

۱۷۰- يىغلاپ گچر حالئما

گىنگ گۈورانى غام باسئېدئر اۋزۈندىن،
 باغئر ياشئن كۈنگۈل دۈكر گۈزۈندىن،
 غاررئئغا دۈندار يىگىت چاغلارئ،
 قورشون دى ارىدر كاف دك داغلارئ،
 عالم ايچره بير آه اورسام بير ضاربا،
 قاپلانگ گۈيچدن غالار، دۈنهر قورت گۈربا،
 پوشماندا من ادن-اتمىش كارىمدن،
 يۇلداش بۇلان ياتا بىلمز زارئمدان،
 حاق عشقئندئر يىزى غۇبان كۈزلره،
 بىلبىل دىلسىز غالار، بارسام يازلارا،
 آنگلامايان عشق دردى نىنگ كائىندىن،
 عشقا دۈشن اومت اۋزر جانئندان،
 پاهم ايلهين ماغتمغولۇ سۈزۈنى،
 شاد گۈلنلر توتا بىلمز اۋزۈنى،
 باش هم گلسه، يىغلاپ گچر حالئما.
 قاش هم گلسه، يىغلاپ گچر حالئما.
 گدا ايلار تاج ايهسى بگ لرى،
 داش هم گلسه، يىغلاپ گچر حالئما.
 ادا بۇلوپ انسان، گلر بير قوربا،
 قوش هم گلسه، يىغلاپ گچر حالئما.
 بى پرو ايام بۇلان-بۇلوش بارئمدان^{۳۱۱}،
 ياش هم گلسه، يىغلاپ گچر حالئما.
 بو كۈزلردىر قئسمات بۇلان يىزلره،
 غئش هم گلسه، يىغلاپ گچر حالئما.
 بو سۈز گچمز ياقئئئندان-يائئئندان،
 لاش هم گلسه، يىغلاپ گچر حالئما.
 درده دۈشۈپ، ياشا دۇلدئر گۈزۈنى،
 حۇش هم گلسه، يىغلاپ گچر حالئما.

۱۷۱- نألر گۇرۇنر

سە يىل ادېلىنگ بو جھانا، جھاندا نألر گۇرۇنر، —
اسكندر، جمشيد سالدئران بېيك بينالار گۇرۇنر.

بېشە لرى شېر-پلنگلى، گۈلگۇزار نووچا بېلنگلى،
گۇن دۆشمە دېك تر اۋلنگلى، چشمە لى چاپلار گۇرۇنر.

يارادان بار اتدى يوقدان، داغلار، دۇنيا سۆرر چوخدان،
سورسانگ حابار برر نوح دان، غاررئغان اولار گۇرۇنر.

چاغلان، يالان دۇنيا، چاغلان! نە گۇلن غالار، نە آغلان...
غار ياغمۇرلاپ بورجى باغلان، كمرلى داغلار گۇرۇنر.^{۳۲۲}

سرېندن دومانئ گېتمز، ابېام اۋتۇپ، يرە باتماز،
غاررئپ غالمز، اۋلئز، يېتمز، غورغانلى^{۳۲۳} داغلار گۇرۇنر.

نە واطان غالار، نە چئن، صنم لر سە يل ادېپ اۋتن،
طوطئ، بېلبېل مسگن توتان، هووالئ باغلار گۇرۇنر.

ماغتنمغولئ، كيم بار اۋلئز؟ آجال دوپماز، زمېن دولماز،
آسمان اينمز، ير چۇورۇلئز، گۇن يۇرير، آيلار گۇرۇنر...

^{۳۲۲} گنېدقابوس (گدم آبادلى) ياشايچىسى ۷۰ ياشلى حاللى قوجانئنگ ۱۹۸۳- نچى يىلدا مانگا شو بنددن سونگرا شو اشاقداقې بندينگ ايرواقتلار آيدېلياندىغئى گۇرۇننگ بردى:

«غازايلئنگ دألئ دۇزى: آلانگ- بوسوق يرېنگ گۇزى،

ساللانشارگېن- غئزئ، گۇندە لاپ ايليم گۇرۇنر.

^{۳۲۳} غۇرغان: قالا، داشئ غابالان ير.

۱۷۲- يايلاقلارنى بار

ساپار ادېپ بارساق نوشاه^{۳۲۴} مۆلكۆنه،
 سەيران اتسك غونچاسئنا، گۆلۆنه،
 ىرى سازدئر، حاسسا بولان ساغالار،
 سرچمن آغاجى بيله دنگه لر،
 ميدانى دولودئر شكر غامئشدان،
 اۆستى ياپئلغندئر كۆمۆش كرېچدن،
 باش غوشماندئر، آررئق، آغساق پاى بيله،
 شىروان غالاسئدئر، آنى كيم بيله،
 ماغتمغولى، سازدئر، صؤحبئدير ايشينگ،
 بايلارئنگ، پاخرئنگ ائلى درويشينگ،
 كۆنگۆل ايسلانى دك يايلاقلارنى بار؛
 باقجاسئندا بېلبېل اويناقلارنى بار.
 آررئق، مۆفليس، غارئپ بولان اونگالار،
 عجاب غوش سالمالى اولاقلارنى بار.
 ديلهگ اتمز هرگيز غارداش-غارداشدان،
 هر كيمئنيگ اۆزى اۆچين سوولاقلارنى بار.
 آدئرئپ دوقنبل سارئ پاى بيله،
 هر بورجوندا آلتئن بايداقلارنى بار.
 آجالدان غايرئ بولماز تشويشينگ،
 يوردئ بولار يالى فرسخ لارئ بار.

^{۳۲۴} نوشاه (نوشاد): اوغنىستاندا، بلخ ولايتى نېنگ يانئندا بېرقادىمى شأھر. اونونگ خنگ بت و سرخ بت دېين ابكى سانئ اولى بت خاناسى بولوپدئر. آشورپورئنگ سۆزلۆگېندە اونونگ خوراسانداقئ قوچان، خېوشان، كوشان بولماغئ ائھتىمال دېيىلار.

۱۷۳ - جەھان پيدا

كلسە نوروز عالمگە، رنگ قنلار جەھان پيدا،
 بيجانلار جانا گيرىپ، درە لىر دەھان پيدا،
 ايدارلار حايواناغا، ھىم سود بيلە زيان پيدا،
 و ابستە دەھان غوشلار، قنلارلار زيان پيدا.

چۇل طاراپن برك اديپ، در آچار سووا خرچنگ،
 سبزه ايچرە سىندوچ يۇز تيلدە قنلار ھىنگ،
 ھىر اشياننگ اۋزۇنە اۋز اووازي بولار گىنگ،
 زمين سبزه زار اولوپ، تىنىدىن آيرنلار زىنگ،
 جىبنىدە لىر مست اولوپ، گۇيا ايچمىش عرق،
 زمين خىزىپوش اولوپ، گۇل بىتيرمىش رنگبە-زىنگ،
 خروجه گلىپ عالم، قنلارلار پىنغان پيدا.

سرود و صدا بىرلە، جەھان يۇزى آباتدئر،
 حاق عشقئىندا زىندە لىر، بىلىنگ باقى حياتدئر.
 ياز يتىنچا يىروگۇگ. گۇندىن-گۇنە زياتدئر.
 مغرورئى سرود بولما، پايانى سرود بى باددئر،
 ھىر تىندە عشق بولماسا، روزئى ازل مماتدئر،
 بىر حىشرو قىيامتدئر، بىر يوم عرصاتدئر،
 دەر ايچرە بولار ھىر دم، جەھان ايچرە جان پيدا.

زىربا^{۳۲۵} ذوقئىنگ اولما، بقا يوقدور دۇولتدە،
 يىر سانگا يىروگىچ، نە يازئلسا قئىسماتدا،
 ئوغاپ ياغئى عملدە، يا حوت ياغئى نىيتدە،
 عۇمۇرۇنگى بادا بىرمە سىن بو دارالمحتدە،
 جانئىنگا جفا ايلاپ، مونچا گزمە حاسراتدا،
 عالم بارچا حىزوماتدا، آدام ياتئىپ غافلاتدا،
 حاصئىلئىنگ آتش بولغاي، ايلە سىنگ يامان پيدا.

ماغنىمغولۇ، يىغلار من، بو باغئى سىياھىمدان،
 اومئىدئىم حاصئىل اولماز بو عۇمرى تباھئىمدان،
 اليم سونگوپ دىلار من حاجاتئىم الاھئىمدان،
 غورقار من جان آقتى، قول-اياق گواھىمدان،
 جان كۇيدى جسد ايچرە بو آتش اھئىمدان،
 مىندە بىر اومئىت اولدور، اول كرمىلى شاھئىمدان،
 ايلە گى عاراصاتدا، گۇل كىيى ايمان پيدا.

^{۳۲۵} زىربا: زر، آلطين ايشمە لى دون، زىربافت.

۱۷۴ - تاسا غارشى

اغز اچدىم، گۈز يومدوم، قۇل سوندوم تاسا غارشى.
تاس اۋستۇندە ياتىدىنر، قالاندار ياسا غارشى.

ساق توردى، سس اتدى، كيم گيچ غالىدى، كيم يتدى،
قالاندار تاسن توتدى، دۇشدۇم ھۇۋاسە غارشى.

من بى كمال اۇل يردە، عئشق ايچرە دۇشدۇم دردە،
گۇل يۇزدە گۇلگۇن پردە، توتدى پالاسا غارشى.

حابار توتان جەاندان، آيرنلار حان وماندان،
عاشقلار گچر جانان، توتولسا كاسە غارشى.

بو دۇنيا بىر سارايدىنر، گلن گچىپ بارايدىنر،
ماغتنمغولۇ حاراي دىير، حئدىنر، الياسا غارشى.

۱۷۵-بهم ادر

كىميائى تۇپراغا سچىسنگ، تۇپراقدان زر بهم ادر^{۳۲۶}.
 هر نارسائى^{۳۲۷} يره سه پسنگ، سه پديگينگ ير بهم ادر.
 ياغشئ- يامان بۇلماز مألیم، هر كيم اۆز بيلننه عالئم،
 جهاننا اۇت چاقدئ ظالئم، يئل-يئلدان شر بهم ادر.
 ياغشئ ييگيت يۇل ييتيرمز، جهد، قئسماتدان كۆپ گتيرمز،
 مۆنگ غايغى يير ايش بيتيرمز، تۆوكگل – نر بهم ادر.
 بريمينگ بۇلسا هر قاندا، گۆرن سانگا بۇلار بنده،
 بدقئلق ادام يانئندا، ياغشئلق ار بهم ادر.
 ماغتمغولۇ سۇيلار سۆزده، غايرات – اۆتده، حايا – گۆزده،
 يئل-يئلدان بو يوردومئزدا، ظولم ارتئپ، زۇر بهم ادر.

^{۳۲۶} بهم ادر: عمله گتيرر، دۆره دير^{۳۲۷} نارسه: زات، شئى.

۱۷۶ - برمە پەلەگە

پەلەك بازى برمىش جۆملە-جەانا،
 كۈنگۈل قوشى اوچوپ گيتسە هر يانا،
 بيدۈولت ائنانجانگ، كاسىپ كايىنجنگ،
 باى حالقى يانگرا بۇلار، غاررى اۋوۋنجنگ،
 اۇردا باشى بۇلماق ارە قئىن بۇلار،
 دول گۈزۈنە غاررى نازىن بۇلار،
 چىپىنە ايلانان چارخى-پەلەكدىر،
 يتمىش ايكى ملت بۇلەك-بۇلەكدىر،
 يۇل اۋستۈندە اۋلسم، يۇلا اتسالار،
 «ماغتنمغولۇ» دىيىپ ادتم توتسالار،
 مېنىگ ائعتىيارنم برمە پەلەگە.
 مأتاچ اتمە غانات، غويروق، يەلەگە.
 ىدى يسر بۇلسا، ىبرى گۈۋۈنجنگ،
 چالئپ بۇلماز چال آغارسا چەلەگە.
 پارچا گە يسە، غىز-اۋغلانا سئىن بۇلار،
 ىننە گۈزۈن ايلار كۆرە، چۇلاغا.
 ادام اۋغلى – گلن بارى هلاكدىر،
 بو بۇلەكدن قۇشما اۋزگە بۇلەگە.
 راضى من اۋستۈمدن باسئپ اۋتسەلر،
 گۈرن گۈز جورى اتار اشدن غولاغا.

۱۷۷- چاغدىر بو چاغلار

سأحر واغنى غافل بۇلانىگ، يارانلار،
 رحمتە دوش گلدى بو و اقت ارنلر،
 عاصى بۇلما، گۇناھىنگدن دىناور^{۳۲۸}،
 ياغنى واغدىر، تۇبا قىلىپ، دۇنە ور،
 حاق سنى ساقلاسنى هجران يلىندان،
 محبت جاملارى دۇستونگ اليندن،
 يۇز يىل گزىنگ يالانچىنى سۇرۇبان،
 يۇقلوق ميداننىدا مجلس قورويان،
 ماغنىمغولۇ، گيتدىنگ دۇنيا كۇيۇنە،
 ايمدى آياق باسدنىگ اۇتوز اۇيۇنە،
 درگاھلار آچىلار، چاغدىر بو چاغلار.
 حاق نورى ساچىلار، چاغدىر بو چاغلار.
 اۋزۇنگ تانى، منلىگىنگدن اينە ور،
 يازىقلار گچىلر، چاغدىر بو چاغلار.
 آزاشماغنى يۇلچىلارنىگ يۇلوندان،
 حاضىر بۇل، اچىلر، چاغدىر بو چاغلار.
 تن تۇپراغا دۇنر بىر گۇن اربان،
 منلىكدن گچىلر، چاغدىر بو چاغلار.
 جاحىللىقتا كۇنگۇل قۇيدونگ اۇيونا،
 گۇز ياشى ساچىلار، چاغدىر بو چاغلار.

^{۳۲۸} دىناور: دىنىماق، خلاص بولماق

۱۷۸ - نە يىلايىن

كۈنگلۈم ايسىتار، گزىسم دۇنيا-عالمى،
 اوڭنير من، گۈرر من بارچا كلامى،
 كۈپلر اوندا غوۋاىس بولوپ يۈزىلر،
 گۈل بادادا گۈلگۈن شراپ ازىلر،
 اۋى داشىندان شراپ انىسن نوش قىلدىم،
 مى مست بولدىم، درسىز غاپا دوش گلدىم
 يىتىدى يولوم، داغ قايسىدىر، دۈز قايسى،
 پاحم ايله مز، يول قايسىدىر، انىز قايسى،
 ماغتمغولۇ، بو دۇنياينىنگ نامىسن،
 پىكىر درىاسىنا عقىل گامىسىن
 غاناتىم يوق، اوچا بىلىم، نە يىلايىن!
 مانئىسىنى ساچا بىلىم، نىلايىن!
 مانگا ظاهىر، حالقدان پىهان گزىلر،
 ال اوزادىپ، اىچە بىلىم، نە يىلايىن!
 گىتىدى عاقلنىم، اۋزۇم بىلمەى، جوش قىلدىم،
 روغىسات بولماى، آچا بىلىم، نە يىلايىن!
 انگماز كۈنگلۈم، ماغنى قايسى، سۈز قايسى؛
 اومنىت اۋزۇپ، غاچا بىلىم، نە يىلايىن!
 يىغىنپ-دۈيرۈپ، يله بردىم حامىسن^{۳۲۹}!
 باتىرمىشام، چىنقا بىلىم، نە يىلايىن!

^{۳۲۹} حامىسن: همه سىن، بارىسن.

۱۷۹ - بدو شالنىق بىلە

دنگ بۇلار دىيىپ سايمانل، ايشىنگ بد افعالنىق بىلە،
 هيچ حاجان دنگ بۇلماغاي اشەك، بدو شالنىق بىلە.
 غارداش اۇلما حئىز-حارامى، فتنە-رئسوالنىق بىلە،
 باشنىگى غۇوغايا سالما، مالى-دۇنيايلىك بىلە،
 تور، سآحر ياد ايله له حاقى، يىغلا تهاالنىق بىلە.

باردى «طورونگ» داغئنا، حاق يىرلە بۇلدى اۇل «كليم»^{۳۲۰}،
 اۇتدى انلار، غالدى دۇنيا، گجدى ايام ال قديم،
 ياتسا ير بۇلدى دۆشەك، اۇرتۇنجهسى پارچا كليم،
 باقدى قۇينون «شعیب» ننگ یدی يئل، موسى كليم،
 چۇلدە گزدى دايئما راز آيدئشئپ، خالق بىلە.

اي آتى يۇورۇك يىگيت، اۇزى قۇچاق، گۇلگۇن قبا،
 موندا جبر ادن كيشى، اۇل گۇندە بۇلغاي روسيا،
 هر كيشى زۇر ايله يىپ، آلسا بو گۇن، برگەى صابا،
 اۇل ولى لىر سرورى «سۇلطان ويس» دك اۇوليا،
 دۆشەگى، اۇرتۇنجهسى بۇلدى غارا حالنىق^{۳۳۱} بىلە.

ياقوپ اۇغلى اۇل يوسوبئنگ كاكىلييندن توتدولار،
 اوردولار، آغلاتدنلار «قورت ايىدى» دىيىپ ساتدنلار،
 نيچه يئل ايوب پيغمبر تنى قورت ايىپ ياتدنلار،
 ال-اياغئن باغلايئپ، يونسى دريا آتدنلار،
 نيچه و اقت طاقت چكىپ، «حوو!» دىيىدى يىر بالنىق بىلە.

سن نيچىك، ماغنىمغولۇ، يامانلنغئنگ اونوتما دئنگ،
 گاھى-گاھى ظالئم اۇلدونگ، گۇرگە نينگدن غايتمادئنگ،

^{۳۲۰} كليم: موسى پيغمبرينگ لقى. حداى بىلن گپله شنى اوچين بولاقامه ايه.

^{۳۳۱} حالنىق: دۇبا آرقاسئنا آتئليان كچه-پالان.

گاھى-گاھى صوۋپئ بۇلدونگ، هيچ حارامدان داتمادئنگ،
بيلمە ديم، سن حايئى بۇلدونگ، بللى يير ايش توتمادئنگ،
نه سپاه گرليک بيله بۇلدونگ، نه مۇلالئق بيله.

۱۸۰- گچدى زامانا

اي، آقالار، آغلارمن، گلدى گچدى زامانا،
ياغشى غادرئ بيلينمەدى، دۇندى دۇۋور يامانا.
يامان آلدى جھانى، دۇنمزدىلى ايماننا،
كۆپ پاخىرلار آغلاشئپ، گلر آندان آماننا،
ايستاربار آزو اقتدان درهم بولا زامانا.

نه صفالى گۇنميشديك، دنگ-دوش بيله باش قوشمان
باشينگ آل گيتقاووللدينگ، نه دوست بيلدينگ، نه دوشمان
اي يارانلار، سود اتمز ايمدى اتسنگ سونگرا مۇنگ پوشمان
دۇنيا سينه دولاشمان، اوغولا - قنيزا بولاشمان
نه حۇضيرلى گۇنميشديك بولوپ گيتسنگ ديوانا.

دۇشمەگين بو حام خئيالا، دۇنيا گلن اۋملزىر،
گلن گچردۇنيا دن، ييرى آمان قالمازلار،
جانلار چكيب چاغترسانگ، دوغرى يولا گلمزىر،
هرنه بولسا يوودارلار، حالال، حارام بيلمزىر،
دييرلىر: حاقدير محمد، اويويدئرميز قر آنا.

دۇوران نيچيك دۇران سن، غارىپ آغلار، ايل دينماز،
ظولى آرتار ظالمينگ، هيچ كۇنگلؤنه رحم اينمز،
جهانى ياقدى گيتدى، ياماننگ اودى سۇنمز،
بير محمد حاطنيرئنا يرياريلماز، گۆك اينمز،
چارخ قوو انار بو ايشه، بولماز آخر زمانا.

غافل قالديم، يارانلار، اۋز-اۋزۇمدن رسته م يوق،
حاقدان غيرى هيچ يردە پناھيم يوق، پوشتيم يوق
فكر باحرينه گيرديم، يلکە نيم يوق، كشتيم يوق،

ماغتئمغولئ، من موندان چيقار يانلىق دشتيم^{۳۳۲} يوق،
اليم برس، توتان يوق، دؤشدؤم دؤپسيز عوممانا.

^{۳۳۲} دشت: بويرده كنار، ساحل.

۱۸۱- نامئس بيله، عار بيله

دئراغى دميردن تالانگچى دۇنيا،
 جبرى-جفاسى كۇپ، يالانچى دۇنيا،
 ايشينگ يۇقدور نامئس بيله، عار بيله.
 قۇيماز سن گزماگه يارئ-يار بيله.

محبت اۋوجۇندىن يار بىر گەل دىيسه،
 بىر گۇن دوردونگ، بىر گىجە هم قال دىيسه،
 مطلب نغى ايستاپ، مندىن آل دىيسه،
 قادام قۇيسام آياق يرنه، سر بيله.

اۋسۇكچە اۋوج آرتدئر دۇنياينىگ يەلى،
 بىر گۇندە اسره دىپ، مست ادر پيلى،
 قاصت اتسه، قورودار دريائى نىلى،
 بىر گۇندە نيست ايلار پشه، پر بيله.

زمينىنگ اۋستۇندە داغلار چۇكار سن،
 هر نارسانى بىر وسيله ياقار سن،
 تۇماشكار بۇلوپ، كه سۇ چىقار سن،
 جۇلگانى گۇن بيله، داغى غار بيله.

دالمىنئپ، داد اتسه، غولاق توتماز سن،
 جان مطاعين آلسانگ، غابدئپ ساتماز سن،
 ياش دۇكەنه رحم اتمز سن،
 ينه دۇنۇپ آماق اۇلماز زر بيله.

لىلى اۋچين نه جبر اتدينگ مجنوننا،
 گۇندە قىرق آت بزأپ بردينگ قارونا،
 انصاپ ايله بو ناحاق خونا،
 عيسى مئدار بردينگ يكه خر بيله.

ماغتنمغولۇ آيدار، ايشينگ تالانگدئر،
 انغتنبارئنگ يۇقدور، سۇزۇنگ يالاندئر،
 بو نۇبات چۇخلاردان گچىپ گلندير،
 دۇست قۇيمادئنگ، يگسان اتدينگ ير بيله.

۱۸۲ - كۆز بىلە

كىمىسام باردئر، يارا عارضىتم يتىرسين،
 كلىپ، الى بىلە اۇدوم اۇچۇرسين،
 گلن گچدى، گلەجەگە يورت غۇيدى،
 يار سئنامدا داغ اۆستۈندە درد غۇيدى،
 ماغشوغىتم تاپدئرماز، تاپسام، ال برمز،
 يۆرەك هم انىجالماز، كۈنگۈل هم دورماز،
 بىر درده دوشوپ من، هيچ كىمسە بىلمز،
 گلر - تورماز، دومان باشدان سۇولماز،
 مۇنگ عشق ايله مالى-دۇنيا يىنغار^{۳۳} سەن،
 دۇنيا - دريا، تن بىر سالدئر، آغار سن،
 بو دۇنيا مالئندان كىم التدى بىر زات،
 بۇلاجاغنىنگ بودور سەنىنگ، ادامزات،
 ماغىتىمغولى، نە منزىلدىر، دورار سن،
 قىسمات اۇلسا، غارئش يره گىرر سن،
 عشق اۇدونا كۇيدۆم گىتىدىم كۆز بىلە.
 يۇغسا سۇنمز باران بىلە، بوز بىلە.
 اشئالئغى نامارد آچدى، مرد قۇيدى.
 درد اۆستۈنە بورچ غۇيويپئر دوز بىلە.
 انقبالىتم اۇيانماز، باغىتم هم تورماز.
 دۇست جئالئن گۇرمە گىنچا كۆز بىلە.
 عيسى آنگماز، لوقمان چارهسىن قئلماز،
 هر زامان بىر درد اگسەر^{۳۳} من سۆز بىلە.
 بىر شايئ اۆچين يۆز كۇنگۆلە دگر سەن.
 حاجانا دنگ- تاي گىدر سن دۆز بىلە.
 اۇووالى غام-غايغى، آخئرئ برىات،
 يۇق بۇلار سن تۇپراق بىلە، تۇز بىلە.
 يورت كىمىنگىدر، آغرئ ايشلر قورار سن،
 نصىپ اتسە، آلتئ قارئ بىز بىلە.

^{۳۳} اگسر: اگسەمك، كملتمك، آزالتماق.

^{۳۴} يىنغماق: يىنغناماق، توپلاماق.

اله گييالار (مرثيه لر)

۱۸۳ - آتامىنگ

آلتمىش ياشدا نووروز گۆنى، لو يىلى^{۳۳۵}
 بو دۇنيانىنگ ايشى به يله ميش، بلى،
 اغر دۇولتله كۇنگۇل غويمادى،
 اسكى شالدىن آرتىق پوشش گه يمدى،
 دىيردى: دۇنيا دورماز، عۇمره باقى يوق،
 مۇنگگۇر بيلمز، مخلص لرنىنگ شكى يوق،
 گۇرمه سم، سۇيله من اوى بيله چندن^{۳۳۶}،
 يارنىسى مه له كدن، يارنىسى جىندان
 نقبا دىيرلر، اۆچ يۇز ارن اوغراشدى،
 نجبا بارسام، هفت تن لره غارلشدى،
 عالم ايچره ادام غالماز، آد گزر،
 جانى جنتت ايچره، گۆكده شاد گزر،
 ماغتمغولۇ، گىزله سۇرنىنگ بار ايچده،
 ماغشار گۆنى، البت، گيرر بهشته،
 توردى آجال، يولون توتدى، آتامىنگ،
 عۇمرۇنىنگ طاناپن كسدى، آتامىنگ.
 بو جهاننىنگ عشرتىنى سۇيمه دى،
 آخرت اۋىي بولدى قاصدى آتامىنگ.
 گۇندىز روزه، گىجه بولسا اوقى يوق،
 پىغامبر دوستودنر، دوستى آتامىنگ.
 ماقصادننا يتر يىغلان^{۳۳۷} چىندان،
 مۇجوۋرسىز بولماز اۋستى آتامىنگ.
 چېلتن ده آتاما ناظارنم دۇشدى،
 بولار دورار چىن پىوستى آتامىنگ.
 بو سۇنلاردان جهان حالقى ياد گزر.
 ىرده حوشو اقت ياتار پوستى آتامىنگ.
 كامىل تاپسانگ، قىل غوللوغىن هر ايشده،
 هر كىم چىندان بولسا دوستى آتامىنگ.

^{۳۳۵} لو يىلى: بالىق يىلى.

^{۳۳۶} اوى وچن: حدس، گمان.

^{۳۳۷} يىغلاماق: آغلاماق، گۇز ياش اتمك.

۱۸۴ - بولار گلمدى

گۇچى-غۇنى بىلە گىتىدى عبدالله،	همە گىدن گلمدى، بولار گلمدى.
مأمت صفا گىتىدى كۆمك برماگە،	اوزادانلار ^{۳۳۸} گلمدى، بولار گلمدى.
انه سيندن آيرى ياتماز اوغلانلار ^{۳۳۹} ،	يارب، گۆرن بارمى بولاردان، ايللر؟
آيلانبار آيلار، دولانپ يئلار،	آيلار، يئلار گلمدى، بولار گلمدى.
حاسسادان ساغالدئ زاهر دادانلار،	حاقئن آئىپ گلمدى غويون گۆيدانلار ^{۳۴۰} ،
آلتى آيلىق يولا - كآبا گيدنلر	حاجى بولوپ گلمدى، بولار گلمدى.
ائر اقدان، ياقئندان بارنپ گلنلر،	بارمئندر بولاردان گۆرۆپ-بيلنلر؟
هينديستانا بزرگنلىك قنلانلار،	مالئن ساتنپ گلمدى، بولار گلمدى.
دارئدى ^{۳۴۱} بىر دولى، يولوقدى باران،	بىرىن يوردئ بيلن ايله دى ويران ^{۳۴۲} ،
بىرىسى نىنگ يارئ انزنندا حيران،	گۆزلرى يولدادئر، بولار گلمدى.
يئقنلاننگ باغرى يردن غالمزمى؟	هېچ باران گلمزمى، آغلان—گۆلمزمى؟
اؤتئدن-گچئدن سور سانگ، بيلمزمى؟	بيلينمزلر گلمدى، بولار گلمدى.
ماغتمغولۇ، دردى غويماز ياتماغا،	اوغرون بيلمز سوراپ-سوراپ گىتماگە،
يردن جوغاپ چئقماز حابار توتماغا،	گۆرن-بيلن بارمى، بولار گلمدى.

^{۳۳۸} اوزادانلار: يولا سالانلار.

^{۳۳۹} عمومان اولى دوغان، ابنى لرېنه «انه سيندن آيرى ياتمزدئ اوغلانلار» دىيمىگى منطق لى. دىيمىك ماغتمغولۇ، عبدالله و محمدصفادان اولى.

^{۳۴۰} گۆيدە مك (قويون): چوپان.

^{۳۴۱} دارئماق: ضربە اورماق. يولوقماق: دووش گلەك، بولماق.

^{۳۴۲} شاهئير دوغانلارئىئندان بىرى نىنگ مجرد بئيله كىسى نىنگ بولسا اۋىلى دىگىنى انگلادبار.

۱۸۵- اوغلوم- آزادىم

آزادى:

— فاش ايله سئرنىڭى، ساقلاما پىنھان،
گۆندە يۈز كۆي گلر، گچر بو باشا،
امما كى سۆزۈمدىن چىقماغىل، اوغلوم!
اغترىما، سۆزۈمى يىقماغىل، اوغلوم.

ماغنىمغولى:

— اوتاناردىم، سئرنىم فاش ايلمەزدىم،
يۈز كۆي گلر، گچر هر گۆن بو باشا،
فاش ادرىن، حابار آلسانگ، آزادىم!
كۈنگۈل ايسىتار، ساپار قىلساق، آزادىم.

آزادى:

— جفا اورما، اۈزۈنگ چاغىر مۇولانى،
بىسىدىر بىزه اول تانگىرى نىنگى برەنى،
آرزوولاما حانى، بىگى، سولطانى.
آلدىرما كۈنگۈلۈنگى، گىتمىگىل، اوغلوم.

ماغنىمغولى:

— گىدەنمىز يوق آلتى بىلە، باش بىلە،
مگر، شوندا غامگىن كۈنگۈلۈم خوش بولا،
سەيران اتىك نىچە دىگى-دوش بىلە،
كۈنگۈل غالقار، قارار اتمىز، آزادىم.

آزادى:

— بىلگىلىين اۈزۈنگ نىرأ اتار سىن؟
دىيگىل آخىر: كىمىنگ بىلە گىدىر سىن؟
نىچىك ايشدىر، مونى بىلە توتار سىن؟
دىم تارتىپ، هر يانا باقماغىل، اوغلوم.

ماغنىمغولى:

— جنلاودارى بولام يازىرحان پىرىنگ،
بو گۆن نىچە گۆندۈر، الحمد اوقىرنىن،
كۈنگۈل غوشى پرواز اورار پاخىرنىنگ...
شاد ايله كۈنگۈلۈمى، غوىبر، آزادىم.

آزادى:

— ورتىشىنگ يوق، ياش سىن، گىدىبىلمىر سىن،
هر ايشە باش غوشوپ، ادىبىلمىر سىن،
شىگىر^{۳۴۳} بار، شوو حون بار، چىدا بىلمىر سىن،
گىتمىكلىك ياغداينى اتمىگىل، اوغلوم.

^{۳۴۳} شىگىر: غالتامان، يول كىسن.

ماغتمغولۇ:

— كىشى سۆزلەمەن، سئرى پاش اولماز،
شوقر ايبرمه سينگ، كۆنگلۆم حوش اولماز،
ياغشندان، ياماندان آنغلان ياش اولماز،
راينمىز غايتارما، غويبر، آزادىم.

آزادى:

— يىزنى به يله نىچىك ترك اده سينگ بار؟
گل گىتمگىل، اوغلوم، چوخ ترخوسىم^{۳۴۴} بار،
بو يول بهودادىر، سن گىده سينگ بار،
غايغى-حاراجاتا باتماغىل، اوغلوم.

ماغتمغولۇ:

— قابىنما گىرىپىدىر گىتمك حۇوسى،
كۆنگلۆم نى رد اتمه، قىلما ترخوسى،
تىنگه دىر، درهم دىر حالقىنگ طماسى،
بىر ساپار ايشىدىر، غويبر، آزادىم.

آزادى:

— قران اوقىپ گزگىن ياغشى كلام دىر،
قار اقچىدىر، يوللار خنىز-حارام دىر
بى رحم اوغاندىر، دىنى اسلام دىر
اۋلرمىنگ، بىترمىنگ، گىمه گىل اوغلوم.

ماغتمغولۇ:

— گۆره يىن، سىنايىن بوگون انقبالىم
قىصد ادىپ جاننما، يتسه آجالنم
ياغشى گۆن و ساغات گلىپى سالىم
بو ىرده هم بولسا، تاپار آزادىم.

آزادى:

— آزادى دىر، بيله صفا سۆرهلى،
"امىن" دىي، تور، اوغلوم، پاتا برهلى،
ايسه م ايبرهلى، سىناپ گۆرهلى،
بىر، تانگىرى يار اولسون سانگا، گىت، اوغلوم!

ماغتمغولۇ:

— ماغتمغولۇ آيدار، غالىنشام چوخدان
هر ىرده ساغلىغىنى اىسته اول حاقدان،
كۆنگۆل تلواس اورار، گزر اثر اقدان،
دوغا قىلنپ، حاقا يالبار، آزادىم!

^{۳۴۴} ترخوس: درخواست، خواهش

۱۸۶- گۆزىلە يىن بۇلارمى؟

- بىر كاكىلىك آلدئىرسا زۆرىبە بالاسىن،
 سايراي-سايرى گۆزىلە يىن بۇلارمى؟
- بىر بىلبىل يىتىرسە غىزىل لالە سىن،
 حاسراتىندان سۆزىلە يىن بۇلارمى؟
- كۆررە سى يىنىدىن گىتسە اشە گىنىگ،
 تلمورنىپ دۇرت يانا، باقار اوشاغىن،
- اق مايا آلدئىرسا الدىن كۆشە گىن،
 باغرىن بۇزوپ، بۇزلاماين بۇلارمى؟
- بالا سىسەين دىنگلار، آسىپ غولاغىن،
 دۆكە-دۆكە گۆز ياشى نىنگ بولاغىن،
- بىر جىن آلدئىرسا الدىن اۇولاغىن،
 مألە ي-مألە ي ائزلامايە يىن بۇلارمى؟
- آغساغىنىگ يىنىدىن آلسانىگ آغاجىن،
 يامانان دردە دۆشر، تاپماز عالاجىن،
- بىر گۆبچىلى دوشمانا دوشسا مكه جىن^{۳۴۵}،
 جۇجوغىنى گىزىلە يىن بۇلارمى؟
- ايرالغا ادام اۇغلى نەيلە سىن؟
 كىم غالار گۆرمە يىن آجال حىلە سىن،
- ماغتمغولى حايوان بىلسە بالاسىن،
 انسان باغرىن دووزلامايان بۇلارمى؟

^{۳۴۵} مكه جىن: دونگنگوز چاغاسى، جوجوق هم شول معنى ده.

۱۸۷ - دولت عالی نینگ ۳۴۶

سۈنئىيە سۆتۈندىر ، كفرگە سددىر
 عالمده داستاندىر ، ايللرده خط دىر
 سوزلرى پند بولوپ قالدى دىللرده
 ايراق اۆلكه لرده ، ياقين ايللرده
 چوخ جهان سهيراتدى عۆمرى بولينچا
 يالانچيدا يايلاپ ، تاكه اۆلينچا
 خوار گچمز هر كيمى ، ميدام ايسته سه
 بۆرگۆت دى آلاردى ، لاچين بسله سه
 آغير اوروغلى دىر ، هم بييك ايللى
 ميداندا ، قليچلى ، ديو اندا دىلى
 ديله گ اتسه ، دونگ داشلارى اريدىر
 گۆنشدن گوهر دىر ، آى دان دورى دىر
 سانسيز ايله سر كرده دىر ، سولطاندىر
 منزلى مسجد دىر ، فرشى ديو اندىر
 تمناسى يردن آسمانا دنگ دىر
 گامىگه لايىر دىر ، دريا نهنگ دىر
 ناچارلار ننگ انگرش لر ساغ و سولدا
 بدو باغدا قالدى ، يولداشى يولدا
 مختومقلى ، گچدى دنيا ده دنگ سىز
 پيغمبر پى سىز دىر ، سليمان سونگ سىز ۳۴۷

چالسا تيغى-تيزى دولت عالی نینگ .
 صحبت ايچره سوزى دولت عالی نینگ .
 فقيرلار پناهى يامان گۆنلرده ،
 دوست ، دوشمانى راضى ، دولت عالی نینگ
 يارادان يوق اديپ ، يره سالي نچا ،
 ساويلمادى يازى ، دولت عالی نینگ
 تقدىردان داش چيقماز ، گنگش تاسلاسا
 شير آلاردى يازى دولت عالی نینگ .
 كوپ يئغىلسا مشهور ، عالمه بللى
 يۆزه تآيدىر اوزى ، دولت عالی نینگ .
 غضب اتسه ، حۆكى داغلار يورىدىر
 په لكده يئلدى تىزى دولت عالی نینگ .
 جنگ يرينده جلاد ، بلكى ، آرسلاندىر
 گيجه سى ، گۆندىزى دولت عالی نینگ .
 بيشه ده بىر ، داغدا پلنگ دىر
 هر يان بارسا اوزى دولت عالی نینگ .
 هيچ يبرى بولمادى دردينگه دالدا
 دييلمز حابارى ، دولت عالی نینگ .
 تۆره ليكده تاي سىز ، اړليكده په ننگ سىز
 شونگا منگزار ايزى دولت عالی نینگ .

۳۴۶ گۆكلنگ تۈركمىنلى نىنگ گۆرنۆكللى يولباشچىلارنى ننگ يىرى . اول ماغتنمغولۇ ننگ دۆورينده ياشاپ گچىپيدىر . اونونگ آدى ،

آخمت شاه دۆورانى ننگ تۈركمىنلره ياران حاطنندا-دا غابات گليۇر .

۳۴۷ پيغمبر يالى اولاد سىز ، سليمان يالى بايلنغى غوتارنق سىز معنا سىندا .

۱۸۸- چوودورحان اۆچين

آخمت پاتنشادان حابار آماغا،
 ساغ بارنپ، سالامات غايدنپ گلماگه،
 ائمتيدى^{۳۴۸} ايللر، چوودورحان اۆچين،
 اونگمادى انقباللار، چوودورحان اۆچين.

ياپلار دونگوپ غالدى، ياغئشلار سئزمان،
 زمين ضايا بولدى، پهلهك لىر لىزان،
 بولوت بۆكلىك سالدى، بو درده دۇزمان،
 گۈزده ياشى سيللر، چوودورحان اۆچين.

ائىزنگدا قالاندئر ايل انتظارنگ،
 «آناناظار» بولدى چىرگه زارنگ،
 اومىت بيله گزدى «آناحال» يارنگ،
 گۈزله-گۈزله يوللار، چوودورحان اۆچين.

بارسا، پايى بلى سولطاندا، حاندا،
 قصادئر، قئسماتدئر يزد و كرماندا،
 ايللر بيلمه ي غالدى، آرمانى جاندا،
 مگر تارتدى غانلار، چوودورحان اۆچين.

قۇرعه لار گنگ بولدى، پال لار شوم بولدى،
 چشمه لىر خشك بولدى، داشلار قوم بولدى،
 باران لار بند بولدى، يوللار گم بولدى،
 گۈيه بولدى تيللر چوودورحان اۆچين.

سۈيله، ماغتنمغولۇ، عالم بيلسينلر،
 «حاق رحمت اتسين» دىيپ، دوغا قئلسئنلار،
 جايى جنتددير، گۈوا بولسونلار،
 تمام اولوس-ايللر، چوودورحان اۆچين.

بيتىدى

^{۳۴۸} ائمتىلماق: بير طاراپا چوزماق، اوغراماق.

قوشماچالار

- ۱ - ماغىنمغول نىنگ عۇمرى، دۇرەدىجىلىگى، بىبلىوگرافىياسى
- ۲ - ماغىنمغول قىلىچ مۆلى يىف
- ۳ - سۆزلۆك و دۆشۆندىرىش

ماغتمغولۇ

عۇمرى، دۆرەدىجىلىگى، بىبلىوگرافىيىسى

«ماغتمغولۇ كۈنگە غايغى گىرەمە،
بو بىر ايش واغتمندىر، اۋزۇنگى يىتيرمە،
سۆزۈم دىنگلۇن يۇق دىيىپ، اۋم-سۆم اۋتورما،
جەھان گىنگىدىر، جەندان بىلەندە باردىر.»

گىرىش

« ماغتمغولۇ نىنگ غۇشغولارنى نىنگ ماضىمۇنى دۆرلى-دۆرلى بۇلۇپ، ياقىن گۇندۇغار پۇەزىيىسى نىنگ عاداتى قانۇننىدان داشارنى چىقار! ايلكىنچى ىردە قاهرئمانلىق تەماسى، سۇنگرا ھم دىداكتىكى-اخلاق تەما دورىار...تۆركمىن تىرەلەرىنى بىرلەشدىرمىكلىگە بۇلان ياداوسىز چاغىرىش شاھرىنگ دۆرەدىجىلىگىندە اساسى اۇرنا اىەدىر.»

ى. برتلىس

ماغتمغولۇ — بو بۇتىن تۆركمىن اۋچىن، دامارلارنىدا تۆركمىن غانى جۇشيان، چەپەر سۆزۈنگ اھلى موشتاقلارنى اۋچىن، اىنگ ماھرىبان، اىنگ غوو انچلى، بويسانچلى اءد. بەللى روس گۇندۇغارشناسى و.بارتۇلدىنگ جايدار بەللەيشى يالى، «بۇتىن اۇرتا اسيا حالقلارنى نىنگ اراسىندا دىنگە تۆركمىنلردە مى شاھىر بۇلۇپدىر، اۋل-دا ماغتمغولۇ دىر.»

ماغتمغولۇ شناس روس عالئمىلارنى:

سامايلوۋىچ (سۇلدا) — و.و.بارتۇلدى (ساغدا)

Алекса́ндр Никола́евич Самойло́вич, 1880–1938)

Васи́лий Влади́мирович Барто́льд (18690-1930)

ماغتمغولۇ، بەيىك عاقتلدار، فىلۇسۇف، گۇندۇغارنىنگ پۇھىم-پاھاسىنى اۋنگە سۆرەن، انسانىيەتى باشىنا تاچ اءەن، اۋز ملتىنى جانى-تى بىلن سۇيەن واطانچى شاھىر، تۆركمىن دىلىنى اۋسۇرۇمكەدە و اۋنى رەفۇرملاشدىرماقدا اگىرت اولى ايش بىتىرن شاخصىيىتىدىر. شاھىرئىمۇ مۇمىت ولى كىمىنۇنىنگ سۆزلىرى بىلن آىنتىساق: «ادىبات مەيدانى نىنگ اۇراغىنى اۇرۇپ گىدن شاھىردىر.»

بلى تۆرك شاهىرى ناظم حكمت شاهىرىمىزا شهيله باها بهرىپىدى:

«ماغتمغولۇ مه نىنگ هم شاهىرىم، اۋونىگ دىلى مه نىنگ هم دىلىم... من ماغتمغولۇدان كۆپ زاتلار اۋوره نىارىن، اول مه نىنگ ده اوسسادىم. يۇنه اۋونىگ بىر اۋوره دن اوللاقان زادننى حاص نىغئاسنىم كلىار: اول-دا اۋز حالقنىگ آراتلىغى اۋچىن گۆره شمك.»

تۆركمن حالقى نىنگ ادبىيات تارىخىندا انجه مه كلاسسىك شاهىرى ساناپ بۇلار. اۇلاردان عالئم برتلىس يىنگ آيدىشى يالى، سۆز اوسسادى، ده نى-تايى بۇلما دىق ماغتمغولۇ بىرىنچى اۋرۇندا دورىار. ماغتمغولۇ، تۆركمىنىگ ادبىيات حازىناسى نىنگ غنىمات باها داشلارنى نىنگ بىرى بۇلۇپ، اول بىزىنىگ زامانامىزدا تازە يۇزۇگىنىگ غاشنىدا گۆزۇنىگى غامىشدىرىجى شۇهله سى بىلن لۇوردا يار. «ماغتمغولۇ، جمشىدىنىگ جامىندىر.»

ماغتمغولۇ، ۱۸-نچى عاصىردا ياشاپ، اۋزۇنىنگ دۇردانه دۇره دىجىلىگى، بار اوقىيى بىلن تۆركمن ادبىياتىنى، تۆركمن دىلىنى اۋسدۇرەن شاهىرى. ادبىياتچى عالئم پر افسسور ماتى كۇسأىف آىنتمىشلاين تۆركمن حالقى نىنگ وپالى اۇغلى ماغتمغولۇ اۋران كىچى گۇۋۇنلى، ساىحالى، ادپلى، سالىحاتلى، سئىپى آدم بۇلۇپدىر. اول هىچ واغئدا اولومىسلىق اتماندىر، من-منلىك ساتماندىر، شۇهرا ته قۇوالاشماندىر، سه رپاي اۋچىن كۇشك شاهىرى بۇلماندىر، اول ادامكارچىلىگىنىگ اىنگ غۇۋى صىنپاتلارنى اۋزۇنده بىرله شدىرىپىدىر. شاهىرى اولومىسلىق ادىانلىرى، تىكپىبىرلىرى، بداصىل شۇهرا-پارازلارنى، اچگۇز حىرىنى دۇنىالىرى، المئداما رحىمسىز تانقىت ادپى، اۇلارنى «يوردى يىقان، اۋرامىسئدان بۇلان حارامحۇرلار» دىيىپ يازغارنىدىر.

گۇندۇغارنىگ چه پەرچىلىك بىكرى نىنگ اۋسۇش تارىخىندا، تۆركمىنىگ به بىك اۇغوللارنى نىنگ بىرىسى ماغتمغولۇ پىراغى اۋزۇبۇلۇشلى شاهىرى انا دۇنىانى اچدى. اۋونىگ عاصىرلار اشىپ گلن عاجاينىپ سۇزلىرى، عومومى ادامزاد باحىبىتلى شاهىرى انا بىكپىرلىنىگ گىدن بىر عاله مېنى يادا سالىپاندىغىنىدان باشغا-دا، اۋزۇنىنگ روحنى تايدان چونگىنگور مىلى لىگى بىلن هم اشگار تاپا ووتلاندى.

ماغتمغولۇ، كۇللى تۆركمىنىگ شاهىرى حۇكمۇنده اد-اۋوازاسى دۇنيا دۇلان شاخصىت، شۇونىگ اۋچىن اۋونىگ عاجاينىپ سىطىرلىرىنه، غزىلنىگ غزىندىسى يالى غاراماق دوىغوسى دىنگه بىر تۆركمن حالقنىنا حاصىبه تلى دوىغى بۇلمان، ايسه م، دۇنىانىنىگ دۇرلى حالقلارنىنا ماصصوص دوىغا اۋورۇلدى. اۋزى-هم شاهىرىنىگ آلتىن سىطىرلىرى، شهيله دوىغى بىلن اۋران اىركى دۇۋۇرلردن بارى اۋنسى اۋزۇنه چه كىپ گلىدى. شۇنگا گۇرا اۋونىگ دانا سىطىرلىرىنى بىرلىشىدىرىان اىرى-اىرى شىغىر دىوانلارنى نىنگ بىر اوچى هندىستاندان چىقسا، بىر اوچى مشهور برىتان موزه بىيىنده چىقىدى.

ماغتمغولۇ نىنگ قوشغولار ديو انى نىنگ غۇليازمالارنى:

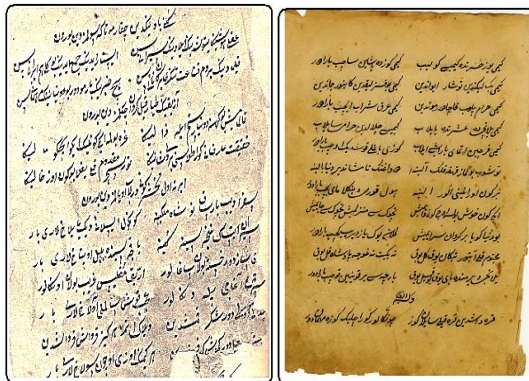
M. M. Gurbanov

«زاكاسى اۋيلاستى نىنگ [تۆركمىستاننىڭ] غاررى غالانىنگ غۇلايىندا قى گركز اوباسىندا تۆركمىلرنىڭ آراسىندا ۱۸-ئىچى عاصرنىڭ بەلى تۆركمىن شاھىرى ماغتمغولۇ نىنگ اۋز الى بىلن يازىلان اولى بىر تۇملىق غۇليازماسى ساقلىنىپ بار. بو غۇزىقلى ادبى يادىگارلىكىدە حاقىقى تۆركمىن حالق پۇزىياسى نىنگ عاجاينىپ نوسغالارنىنا دوش گلىنىپ بار. گۇندۇغارنىڭ ادبىياتى و تارىخى بىلن غۇزىقلانىپان اھلى عالنىملار ماغتمغولۇ نىنگ... غۇليازماسىنا اير اتىن اۋىس برسەلر غۇوى بۇلاردى.»

بەلىيايەف ۳۴۹

شاھىرنىڭ غۇليازمالارنى يىغناماقدا تۆركمىستاندا اگىرت اولى ايش ادىلدى. دىنگە بوردونگ چاگىندە دال، ايسەم، بەلىيەكى رىسپوبىلكالاردا-دا، دۇنيانىڭ دۇرلى دۇولتلىرىندە-دە عىلمى ساپارا گىدىلدى. بۇنە حەنيزەم اۋل دۇلى يىغناماداغا مىنگزەپ بار.

اشاقدا گۇركىز غۇليازما نوسغالارنىنا، اير انىنگ چاگىندە ياشايان تۆركمىلرنىڭ آراسىندا غابات گلىندى :

۱-گۇمۇشدىپە نوسغاسى. (غادىملىغى. ۱۵۰ يىلدىن قاوراق- ساغدا)

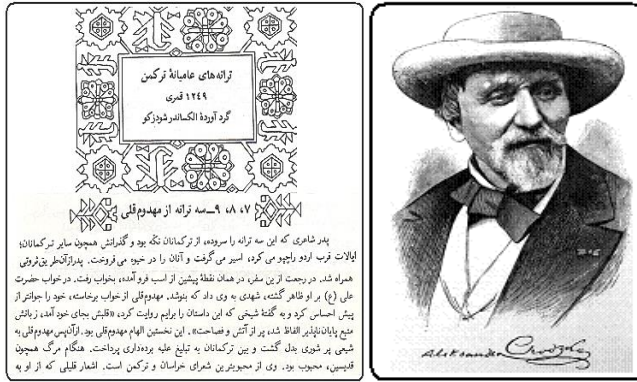
۲-قارابابك نوسغاسى. گركز اۋباسى (كلالە-قادىمىيە تىقى تاھمىن ۱۹۰ يىل)

بو نوسغادا دۇغرى گۇرۇشۇدە:

«ساپار ادىپ بارساق نوشاه مۆلكىنە» دىيىلىپ يازىلنىپتىر. سۇنگرا ۇنى نوحا گۇرۇشۇشەنە اۋىتگە دىپ، «نوحا» نى بۇلسا آذربايجاندا بىر شاهر دىيىپ دۇشۇندىردىلر. اصلىندا نوشاه اۋغاندىساناندا لاغلى-مرجن داشلارنىڭ چىققان بىر يىرىنگ ادى.

349 Oraz Yagmyr: Magtymgulynyň Ömiri we Döredijiligi. Aşgabat. Magaryf. 1992. s.33

ماغتمغولۇ نىنگ قوشغولارنى نىنگ ديوانى نىنگ داش باسما چاپلارنى

الكساندر حودكو (۱۸۰۷-۱۸۰۹) — نخبه سيفيه كيتابىندان بير صفحه ۳۵۱

بارنىپ ۱۸۴۲-نجى يىلدا، پالياك/لهستانلى عالم الكساندر حودكو، ماغتمغولۇ نىنگ اۋچ سانى غۇشغوسنى لندن ده نشير اتديريار. اۇل بو غۇشغولارنى ۱۸۳۳-نجى يىلدا كۆپه‌تداغنىگ اطرابىنا، ديميرغازنىق حوراسانا گچيرن سياحاتى دۈورۇنده يىغناپدتر. نشير بۇلان غۇشغولار: «دوزا منحناندر»، «غالمالار»، «سيل غالمالار». شه‌يله‌ده شاهنرا دگيشلى بۇلان «ياراشماز» (اقساقاللىق ياراشماز)، «اۇلماز» (كيبوتر اۇلماز) يالى شىغرتلارنى كمينه و آيدىنگ درگىزى ديبه‌ن شاخصلارنىگ اثرى حوكمۇنده گۆركزىپيدير.

هودوزكوفنىگ ايشى، نخبه سيفيه ديبىن كىتابا قوشماچا حوكمۇنده تهر اندا چاپ ادبيليار.

بو اترده ماغتمغولۇ نىنگ اتاسى دۈولت مامت آزادى نىنگ «تكه» تايپاسنىندان بۇلان بير غالتاماندىغى تۇسلانيار و ماغتمغولۇ نىنگ اۋزۇنىنگ-ده حضرت عليى دۈيشۇنده گۆره‌ندن سۇنگ، بارنىپ ياتان جۇشغولنى شيعه بولاندىغى نىغتياليار. دره‌گىزى يازنىجى سيدىلى ميرنيا-دا ۱۳۶۲-نجى يىلدا يازان «ايلات و طوايف درگىز» ادلى كىتابىندا ۳۵۲ ادبىل شه‌يله تۇسلاملارنى غايىتلاپ، شاهرتنىگ «تك» ديبىن يردىدىگىنى نىغتياليار.

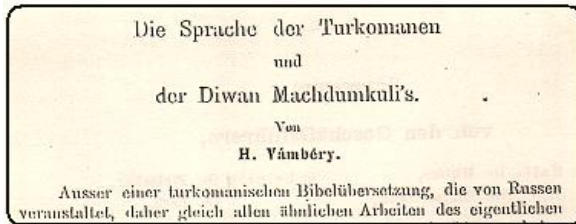
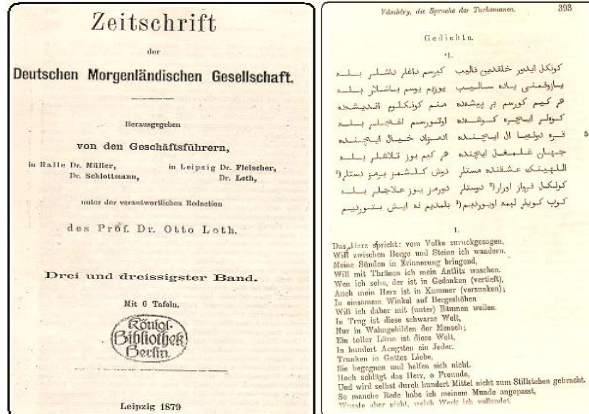
350 350 1830-1844-njy ýyllar aralygynda Chodzko Orsýetiň, Eýrandaky diplomaty bolup işläpdir. Onuň «Eýran Halk aydymlary» atly ýygındysy 1842-nji ýylda Londonda çap edilipdir.

۳۵۱ نخبه سيفيه. بكوشش منصوره اتحاديه- سيروس سعدونديان. نشر تاريخ ايران. ۱۳۶۰

۳۵۲ ايلات و طوايف درگىز. ميرنيا. چاپخانه خراسان. ۱۳۶۲

داش باسما نوسغالاردان بیرناچه سی

وامبری نینگ چاپ اتدیرن ماغتمغولئی

قازان و پتربورگ اونیورسیتته تله ری نینگ پر افسسوری «بره زین» طار اپئندان ۱۸۶۲-نجی
 یئلدا تاییارلاناتن» تۆرک حیریستوماتییا» دین یئغئندئسنئندا ماغتمغولی ننگ غوشغولاری
 یرلشدیریلدی. -۳۰ دان غورواق غوشغوسئی بولسا به للی ونگر/ماجار عالئی، بوداپست
 اونیورسیتته تینگ پر افسسوری آرمیوس وامبری نینگ تاغاللاسی ییلن ۱۸۷۹-نجی یئلدا
 لیپزیک ده نشیر ادیلدی.^{۳۰۲} ۱۹۰۷-نجی یئلدا پر افسسور «ن.پ.اؤسترهؤموف» تۆرکۆستان
 حابارلاری دین غازه تینگ ۵۸-۵۴-نجی سانلارئندا شاهرننگ ۸۱ سانی غوشغوسئی نشیر
 ادیار.

³⁵³ Seret. Zeitschrift der deutschen morgenländischen gesellschaft. Bd.33

اۋسترومۇف شۇل يىلدا داشكنتلى «غ.ح. عارفجانوف» نىڭ لىتوگر افبىياسىندا «اۋتوز ايكى تخم قصبه سئ و محتم قلى» كىتابىنى چاپ اتدريار. بو كىتاپ ۱۹۱۱-نجى يىلدا مارئلى كىتاپ سوۋديگارى «مير زاھد ميرصديق اوغلى» طاراپىندىن ۲۰۰۰ نوسغادا نشير ادلىيار. ۱۹۱۱-نجى يىلدا اۋسترومۇف، ماغتمغولۇ نىڭ غۇشغولارنى يۇرپتە بىر كىتاپچا حوكمۇندە، عاراپ الپ-بى سىندە داشكنتدە نشير اديار. شاھترىڭ غۇشغولار يىغىندىسى استاورۇپۇل، اوقا، قازان، سيمفرۇپۇل (تارتارلارنى)، اورەنبۇرگ و حنوا يالى شاھرلردە چاپ ادلىيىدیر.

ماغتمغولۇ نىڭ غۇشغولار يىغىندىسى نىڭ اينگ اۋنگات نوسغاسى -تۆركمىن عالئملارنىڭ غاتناشماغىندا ۱۹۱۰-نجى يىلدا بخارادا چاپ بۇليار. بو غنىماتلى اثر اۋزبېگىستاننىڭ ابورىحان يىرونى آندىناق گۆندۇغارى اۋورەنىش انىستىتوتى نىڭ لىتوگرافى چاپلارنى ساقلايان ارخىو حازناسىندا، ساقلاينار. ۳۵۴

اىلكىنچى چاپ. ۱۹۱۲ استراخان

۱۹۱۲-نجى يىلدا استراخاندا ياشان «نورمحمد اوغلى عبدالرحمن نيازى»، شاھترىڭ غۇشغولار يىغىندىسىنى «ديوان مخدوم قلى-دن بىرىنچى جزئى/ بۆلەگى» ادئ بىلن چاپ اتدريار. بو بارادا «ا.ز.ولىدوف» شور ژورنالنىدا (سان. ۱۷-۱۲ — ۱۹۱۳-نجى يىل) غىزىقلى ماغلومات بىرار. نيازى نىڭ آيتماغىنا گۇرا شاھترىڭ اثرى نىڭ چاپ ادلىمەگىندە «ياغشى مامت اوغلى حاجى نورى افندى» هم ياردام ادىيىدیر.

۱۹۱۴-نجى يىلدا اسنغولۇ دا ياشاپ اۋتن «قربان بردى گرگانى» اۋز حاراجاتى بىلن «آزادى» نىڭ «بەشت ناماسى» بىلن «ديوان مخدوم قلى» نى نشير اديار. بو يىغىندىدا شاھترىڭ جىمى ۱۸۹ غۇشغوسى يىلشپىدیر.

«تۆركۇستان يىغىندىسى» ادلى اثرىنىڭ ۴۲۲-نجى جىلدى نىڭ ۱۳۵-۱۲۵ و ۴۴۶-نجى جىلدى نىڭ ۶۵-نجى صاحىپاسىندا «و.ا.مجۇف» طاراپىندا شاھترىڭ ۷۸ سانى غۇشغوسى چاپ بۇلۇپدۇر.

354 Türkmenistanly alym Almaz Yazberdiyewiň maglumatyndan.

ماغتمغولۇ نىنگ چىرچىلىك مکتبه اۋورۇلن پۇزىسائى نىنگ حاقىقى قادىر-غنىماتى نىنگ بۇتىن حالق طاراپىندان اۋزلىشىدىرلىيان شو زاماندا، اۋنونگ شاهىرانا دۇرۇدجىلىگىنه آىراتىن صاربا قۇيولىاندغى نىنگ سبابى حاقدا گۇرۇنگ ادىپ اۋتورماغىنگ حاجاتى يۇق. دىنگه يىر زات يۇرىته نىغتماغا دگىبار. ماغتمغولۇ نىنگ، هم-ده اۋنونگ دۇرۇدجىلىك مکتبىنه گچن كلاسسىك شاهىرلامزىنگ عاچاينىپ مىر ائىنا غۇيولىان حۇرمات و صاربا مونىنگ آيدىنگ شايادىتىر.

۱۹۴۴-نجى يىلدا آلماننىگ برلین شأهرىنده لاتىن حاطىندا اوروش بوسغونى توركمىستانلى «قورىان» دىين يىگىت طاراپىندان ۸۵ صاحىپادا تاييارلانان ماغتمغولۇ نىنگ ائرى چاپ بۇلىار. ائرى «تۆركۇستاننىگ آزالىغى اوغروندا» دىين غوراما چاپ ادىپدىر. اۇنگا، «ملى تۆركۇستان كمىتته تى نىنگ يانلىندا قى ادبى-علمى بۇلۇمى طاراپىندان چىقارلان ۴-نجى كىتاپ» دىيلىپدىر. ائردە ۲ صاحىپا آلمانچا، ۸ صاحىپا تۆركمىنچە سۇز باشى يازلىپدىر. سۇز باشى-دا شەيله دىيلىپدىر:

«اۋزلىرىنى، اۋز ملتى نىنگ خوش بختلى لىغى اوغروندا غورىان ادىيارلەر، اينه يىزىنگ مشهور

ماغتمغولۇمىز هم شەيله بىيك شاخصىيەتىنگ يىرىدىر...»

Toplavçı: Kurban

Türkistanin azatlığını gazanjv
beyik şahırımız MAGTİM KULI için
bir heykel(eskertic) bolçakdır

MAGTİM KULI

Çıkarıcı ve baş redaktor

V. KAJUM-HAN

Milli Türkistan komitetinin yanındaki edebi-ilmî
bölümü tarafından çıkarılan 4. kitapça

Berlin 1944

اثرىنگ چاپ اديلمگى اوغروندا تاغاللا دن «قوربان» حاقددا شهبله ماغلومات بار:

«...اۋونوگ حاقتىقن ادى رمضان، اۋل قىزىل ارباتلى گۈكلىنگلردەن. اۋكتبر انقىلابى نىنگ دىسلاپقى يىللارنىدا شاھىر غارا سەيىتلى بىلن باكوا اۋقووا گىدىپ، موغالىنىمچىلىق تىرىپە برىان يۇقارنى اۋقونى تاماملاپ، تۆركمىنىستانا غايدىپ بارىار و اۋل ىردە تارىخ موغالىنى بۇلۇپ ايشلەيار. اۋل باكولى بىر غىزا اۋىلەنىار. ۲-نچى جھان اورشى باشلاناندا، فرۇنتا/جھه/ يۇللانىار و امانلارا اسىر دۇشيار. اورشدان سونگرا اماندا قالماغا مجبور بولىار (استالين ىنگ حاوپى)-قوربان اماندا دۇرەدىلن «تۆركۆستانى آزاد ادىش كۆمىتەتە» اعضاء ادىلىپ ائىنىار و بارىپ ۱۹۴۴-نچى يىلدا فاشىستلارنىنگ دۇنيا غان چاپقان دۇورۆندە ماغتمغولۇ نىنگ قوشغولارنى چاپ اتدىرمىگى باشارىار. قوربان ۱۹۶۰-نچى يىلا چەنلى انگلىسلىرىنگ كىپىردە/قىرس دە غوران بىر رادىو اىستگاسنىدا ايشلاپ، سۇنگ تۆركمىنىستانا غايدىپ بارىار و ئابلى (!) ياغدايدا-ماشىن قاقىار- ارادان چىقار..»³⁵⁵

ملى شاھىرئىمز ماغتمغولۇ نىنگ غۇشغولارنىغىنىندىسى دىنگە تۆركمىن دىلىندە دال، ايسەم ارۇپاننىگ بىرناچە دىللىرىندە هم نشىر ادىلدى. اۋونوگ دۇردانئە شىغىرلارنى روس، انگلىس، فرانسوز، پالىاك/لېستان، اسپان، نمس، عاراپ، پارس، ونگر/ماجار، تۆركىيە تۆركچەسىنە تىرجىمە ادىلىپ، اووران-اووران نشىر ادىلدى و ادىلىپ گلىار.

³⁵⁵ Azatlyk Radiosynyň baýry işgäri merhum Myrat Täçmyrat/Täçmyrat aganyň maňa beren maglumatyndan.

ماغتمغولى نىنگ غۇشغولارنى نىنگ تۆركمىنىستاندا، اير اندا، اۇغاننىستاندا
و به يله كى دۇولتلىردە چاپ ادېلىش تارىخىندان:

۱- تۆركمىنىستاندا

«يۇنه بير اولى دال، جودا اولى سن،
داغ اۇغلى، داغ شىرى، ماغتمغولى سن.
شۇنىنگ اۆچىن سايلاپ داشلانگ اولوسن،
ياسادىق بىز سندن داغنىگ ياغشۇسن.»

ك.قوربان نىس

شاهزنىگ ۲۵۰ ياش داباراسى. اشغابات.

ماغتمغولى نىنگ ادبى مىرائى تۆركمىنىستاندا ۱۰-دان غۇوراق گزهك چاپ ادېلىدى. اۇلار يىل تىرتىبى بۇيونچا شه يله:

۱- ماغتمغولى. غۇشغولارنى. اشغابات. (پالتاراتسكى) تۆركمىن دۇولت نىشرياتى (ت.د.ن). ۱۹۲۶ چاپا تاييارلان بردى
كربابايف. عاراپ-جىدىچه حاطنىدا. استالىن تۆرمه سىنده يۇق ادېلىن كۇمشالى بۇرىبه فىنگ تاغاللاسى هم-ده
گۇره شجه نىگ يىگىت، سۇنگرا استالىن دۇورۇنده اتىلان به ككى امىرىدى اۇغلى نىنگ سۆزباشىسى بىلىن.

بردى كىرباباننىگ نوسغاسى نىنگ ۳۰۵-نجى صاحىپاسىنىدا «سۇڭگۈلدۈر» قوشغودا:

«بىلمه يان سۇر انلارا ايدىنىگ غارنىپ ادىمىز،

اصلى گرگز، يوردى اترك، ادى ماغتمغولى دىر.» دىلمه كىنگىر يىرنه:

«بىلمه يان سۇر انلارا ايدىنىگ غارنىپ ادىمىز،

يوردونگىز ماختوم قولى، اسلى اتره ك ادىدىر.» كىتېرىلىپىدىر.

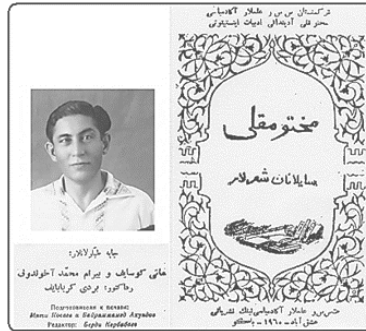
شولار يالى بولاشنىقلىغا بو نوسغادا كۇپ غابات گلېنىار.

۲- ماغتمغولى. سايلانان غۇشغولار. اشغابات. ۱۹۴۰ چاپا تاييارلان. آ. گۆرگىلى. لاتىن حاطنىدا. جۇبى گۇرۇشده.

- ۳- ماغتمغولى. سايلانان غۇشغولار. اشغابات. ۱۹۴۱- آ.گۆرگنلى بيلن روحى على يف. لاتنن حاتئندا.
 ۴- ماغتمغولى. غۇشغولار يئغئندئسى. اشغابات. ۱۹۴۴ باى محمد غاررئيف. روس /كريل حاطئندا.
 ۵- ماغتمغولى. سايلانان اثرلر. اشغابات «تۆركمن دؤولت نشرىياتى» ۱۹۵۷ روس حاطئندا. ناغمن آشئرؤف-غئلئچ قلى
 يفينگ رداكتۇرلئغى بيلن.

- ۶- ماغتمغولى. سايلانان اثرلر. اشغابات، ۱۹۵۹- ايكى جلد. روس حاطئندا. ب. غاررئيف. م. كؤساييف.
 ۷- ماغتمغولى. سايلانان شئغزلار. اشغابات-باكوو. ۱۹۶۰ شاهئرننگ ۲۲۵ يئللئغئنا نيتله نيپ. عاراپ حاطئندا. چاپا
 تاييارلانار: م. كؤساييف — بايرام محمد آحوندوف /مدرسى. ب. كرابايوفينگ رداكتۇرلئغى بيلن.

صور اتدا: ادبىياتچى عالم مرحوم بايرام محمد مدرسى (آحوندوف)

- ۸- ماغتمغولى. سايلانان غۇشغولار. اشغابات. ۱۹۷۷-۱۹۷۶ تۆركمنىستان نشرىياتى (ت.ن). ب. غاررئيف، م. كؤساييف
 ۹- ماغتمغولى. سايلانان اثرلر. ايكى جلد. «ت.ن». اش. ۱۹۸۳ شاهئرننگ ۲۵۰ يئللئغئنا. گلدى. ناظارؤف، مۆلكومانؤف،
 عؤوضگلدبييف، چارئيف، نورياغدئيف. روس حاطئندا.
 ۱۰- ماغتمغولى. شئغزلار. ۳ جلد. اش. ۱۹۹۲ و ۱۹۹۴ مۆلكومانؤف، م. عؤوضگلدبييف، م. چارئيف... روس حاطئندا.

شاهزىنگ ۲ و ۳ جلدلردە چاپ ادېلن كىتاپلارنى
شاهزىنگ جۇبى گۇرنۇشىندە چاپ ادېلن اثرى

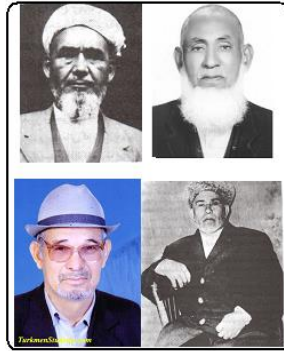
اينگ سونگى گزك ۲۰۱۲-نجى يىلدا آناقوربان آشېروف، ماغتمغولۇ نىنگ يىغىندى قوشغولارنى چاپا تاييارلادى و اول
اشغاباتدا «ميرائى قورانئش انىستىتوتى» طاراپىندان نىشردىلدى.

ب. اير اندا:

«أصلى گرکز، بيتىمىز آدى،
دؤولت مأمىت زۇربادى،
ماغتمغولۇ سۇز اوسسادی،
سۇز تۇخمون اكىپ گىتىدى.»
عبدالله آهنگرى

۱-ديوان حضرت مخدوم قلى. چاپا تاييارلان ملاميرزا عبداللہى. ۱۳۲۶-نجى يىل. اير اندا ايلكىنچى چاپ. شاگلىدى بابانيازى
ننىنگ حاراجاتى بيلن.

۲-ديوان حضرت مخدوم قلى. ۱۳۲۹-نجى يىل. بردى محمد أمانى ننىنگ حاراجاتى بيلن.

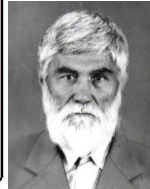
ماغتمغولۇ ننىنگ ايلكىنچى گزەك چاپ و نىشېر ادېلمەگىنە غۇشاندىئى غۇشانلار؛
يۇقاردا بردى محمد أمانى(سۇلدا) -مۇللا ميرزا عبداللہى غوشلى (ساغدا)
أشاقدا مراد دوردى قاضى (سۇلدا) -شاگلىدى بابانيازى

بندرتۆركمىنى شاگىدى بابانيازى نىنگ حاراجاتى بىلن مؤللا ميرز انگ ۱۳۲۶-نجى يىلدا (ساغدا) و گىند قابوسلى بردى محمد امانى نىنگ حاراجاتى بىلن ۱۳۲۹-نجى يىلدا (سۇلدا) چىقارلان ماغتمغولى.

۳- ديوان حضرت مخدومقلى. چاپا تاييارلان. م. قاضى. ۱۳۴۲

۴- كلييات حضرت مخدومقلى. قابوس نىشرياتى. ۱۳۴۳ - ولى محمد آذر نوش نىگ تصحيحى بىلن.

شاهزىنگ اثيرى اؤچۇنچى بۇلۇپ مراد دوردى قاضى چاپ اديار. شۇنگا گۇرأ اۇنگا يالنگىشلىق بىلن ۳-نجى، سۇنگرا بۇلسا ۴-نجى چاپ ديپىليپيدىر. ولى محمد آخون آذر نوش (ارز انش)

۵- مخدومقلى. سايلانان شىغولار. آشغابات-باكوو نوسغاسى اساسىندا. تهران. كانون فرهنگى-سياسى. ۱۳۵۸

۶- مخدومقلى نىنگ كامل ديوانى. م. قاضى. ۱۳۵۸

۷- مخدومقلى فراغى. ياشاينىش وه سايلانان غۇشغولارنى. پرسچا ترجمه ادن ع. ديه جى. تهران ۱۳۶۳

۸- مخدومقلى فراغى نىنگ كامل ديوانى. م. قاضى. مشههه. ۱۳۷۲. ثنائى چاپچاناسى. داش باسما نوسغاننىنگ اساسىندا.

۹- مخدومقلى فراغى. نورقليچ فداكار. يىل ۲۰۰۰

۱۰- تنبيه الاخوان فى معرفت مخدومقلى ايشان. عبدالرحمن آخون تنگلى. تۆركمىن ديپلىنده. تهران ۱۳۶۳

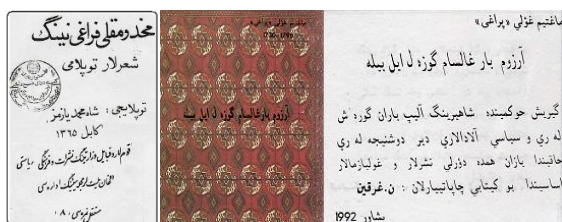
۱۳- ديوان كامل مخدومقلى فراغى. احمد عضدى. تهران ۱۳۷۳

برى گه لنده ياتلاپ گچسهك، كآيبر اير انلى يازنچنلار شۇل ساندان سيدعلى ميرنيا، شاهترئمئزى شائى مذهبى، يوردونى بۇلسا درگزدكى «اتك» ديبىپ گؤركزه، باستائى پاريزى، شاهترئمئزى آلاماچئلئقدا غارا الايار^{۳۵۶}:

« اشعار مهديم قلى شاعر تركمن كه سخت مورد احترام تركمانان است، مملواست از مسائلى كه مربوط به فروش دختران معصوم در خيوه است. پدر مهديم قلى خود برده فروش بود و اسرا را خصوصا به خيوه مى برد و ميفروخت، و اين رفتار او مورث آثارى شده است كه ركن ادبيات تركمانان است.»

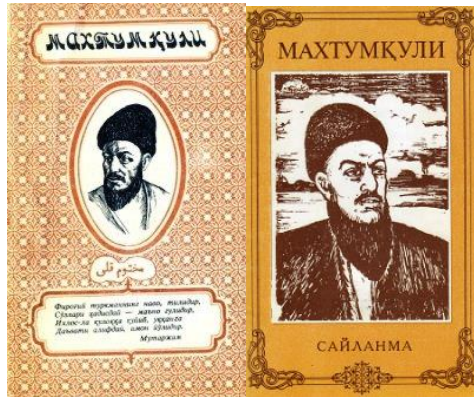
ج. اؤوغانئستدا:

«أدنگ مقدس دير تۆركمنيستاندا،
اير اندئر، تۆركيه، اؤوغانئستاندا،
تۆركمن اؤولادئنا جؤمله جهاندا،
فضيلت نوروئ ساچان پئراغى.» شيرمحمد ينگيش

- ۱- مخدومقلى فراغى نينگ شعرلار توپلامى. توپلايچى: شاه محمد يازماز. كابل ۱۳۶۵. تۆركمنيستاندا چاپ اديلن نوسغانئنگ اساسئندا.
- ۲- نورمحمد غارقين: آرزوم بار غالسام گوزل ايل بيله. پشاور ۱۹۹۲

^{۳۵۶} هشت الهف. قاسم غنى. چاپ دوم. ۱۳۶۸. نشر نوين. تهران ص ۳۴۹

اؤزبه گيستاندا چاپ بولان- ماغتئمغولئ (جؤبى گؤرنيشده)

د. ارۇپادا:

1. A.H.Borecho. Polýakly alym ilkinji gezek 1842-nji ýylda şahyryň üç sany şygryny Londonda neşir etdirýär.
2. Vamberi.H. Die sprache der turkomanen und der Machdumkuli. Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft. (Türkmen dili we Magtymguly diwany. 1879. Eserde goşgularyň almança terjimesi hem berlipdir. 56 sah.)
3. Şiýh Mohsen-e Faany شيخ محسن فاني. Magtymguly diwany we ýedi asyrylyk türkçe bir mánzuma. Istanbul 1921. Türkiýe türkçesinde. 64 sah. (Vambriniň çap eden nusgasy esasynda)
4. Zeki Velidi Togan. Türkiýyat mejmugasy (ýygdyndysy) žurnalyň ikinji sanynyň 365-nji sah. 1928.ý
5. Ýaş Türküstan žurnaly. 98-nji san. 20,27-nji sah. Tahyr diýen kişi tarapyndan ýazylan «Türküstan milli edebiyaty etrapynda- Magtymguly» atly makala. 1938-nji ýyl.
6. Z.V.Toganyň Almanyn Liden (häzirki Köln) şäherinde 1963-nji ýylda çap bolan «Gündogar golýazmaları» atly kitabynyň 224 -nji sahypasynda.
7. Almanyň Visbaden şäherinde 1965-nji ýylda çap bolan «Philologia Turcicae fundamenta» (Türk filologiya esaslary) atly kitabynyň 719-741-nji sahypalarynda, Johannes Benzing tarapyndan alman dilinde ýazylan «Türkmen edebiyaty» diýen makalasy. Bu ýazyjy doktorlyk tezini hem türkmenleriň diliniň üstünde ýazýar we ony «Türkmen dilinde işlik türleri» ady bilen 1939-nji ýylda Berlide çapa ýetirýär. Bu

ýazyjy öz eserinde Türkmen ulusynyň göresjeň ynsany Kümüşdepeli Dr.Ahmad Gara-daglyny hem onuň ýetiren kömeklerini ýatlap geçýär.³⁵⁷

8. Baýmürze Haýit. «Türküstan Rus bile Çin (Hytaý) arasynda» Almançadan terjime eden A.Sadak. Hollandia. 1971.ý127-nji sah.

9. Louis Batsin.Magtymguly Pyragy. Fransça.1975. 131 sah.

10. Hemzeli. Magtymguly Fragy. Bakuw 1984

11.Himmet Biýraý. Magtymguly diwany. Kultur bakanlygy (ministerligi) Ankara 1992. Turkiýe türkçesinde. 538 sah.

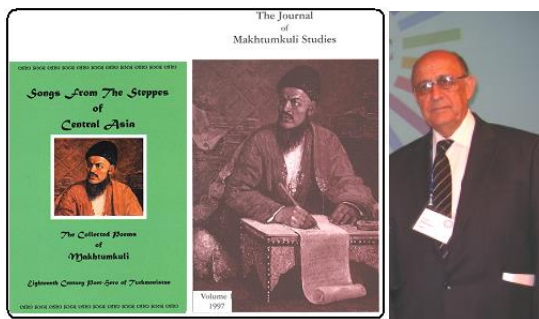
12. Emine Gürsoy. Türkmen şiiri(goşgulary). Istanbul. 1995.

13. Şvedsýanyň Lund universitet bibliotekasynda saklanýan şahyryň daşbasma görnüşinde çap bolan diwany. Lahur 1936

14. Gurban (Remezhan). Magtymkuly. Milli Türküstan komitetiň ýanyndaky edebi-ylmy bölümi tarapyndan 1944-njy ýylda Berlinde Latin hatynda. 79 sahypa.

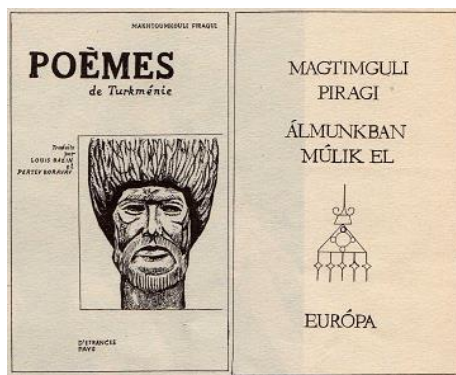
15. Azmun.Ýüsüp. «Song from the steppes of Central Asia» (Orta-asiýa çöllerinden aýdymlar). İnglis dilinde. Şahyryn 40 sany goşgusy terjime edilipdir. Çap eden Magtymgulynyň dostlary adyndaky jemgiýet. Britania.1995

³⁵⁷ Dr. Molla Aşyr Gazynyň maglumaty.

Dilçy alym Dr. Ýusup Azemunyň tagallalary

16. Almanyň «Mir» inseklopediasy 24-nji tomunyn 42-nji sahypasynda
17. Brockhaus ensyklopediasynyň 446-nji sahypasynda.
18. Britanika ensyklopediýanyň 28-nji bölüminiň 1101-nji sahypasynda
19. Yslam ensyklopediýa. Magtymguly sözi. Arapça
20. Makhtumguly. Polşada -Polýak dilinde 1954-nji ýyl
21. Makhtoumkouli Firaqui. Poemes de Turkménie. Traduits par L.Bazin et p. Boravav. Paris 1975(Jemi 88 sany goşgusy)
22. Magtimguli Piragi. Almunkban el. Budapesht. 1983

مجار و فرانسوز ديلله رينده چنقان ماغتئمغولى

ماغتمغولى نىنگ عومرى حاقنندا

۱۷-نجى عاصر نىنگ سۇنگلار نىندا آنقى بۇلما دىق بەلىلى بىر سنە دە، حاضىرىكى غارى-غالا و ماراوادەپە اطراپلار نىندا «گىيىنگ-جاي» دىيەن بىر ىردە گۆكلىنگلىرىنگ گىرگىز تىرەسىندەن بەيىك ماغتمغولى نىنگ ۳-نجى ارقاسى دۆولت مامت مۇللا ياشاپدىر. اۇندان تاقمىنان ۱۶۵۴-نجى ىلدا ماغتمغولى دىيەن پىزىنت دۇنيا اىنىار. عۇمىرۇنى اعاچ يۇنما و قايىش و اسساجنلىغى بىلن گىچىرەنى اۋچىن، اۇتونگ «يۇنچى» لاقامى بۇلۇپدىر، اۇل از-اۇولاق غوشىغى هم ايدىنىدىر. عىلىغى، جانى-تى بىلن سۇبىان ماغتمغولى يۇنچى، غارنىيلىق ضرارلى مکتەبە گىدىپ بىلمان، بارىپ اۇرتا ياشلار نىندا اۇيلەنىار و اۇندان ۱۷۰۰-نجى ىلدا تۆركمىن حالقى نىنگ عالمى اۇغلى، غارى مۇللا لاقاملى، دۆولت مامت «ازادى» دۇنيا اىنىار. دۆولت مامت اىلكىنى اۇقونى اۇبادا تاماملاپ، يۇقارى عىلىم اىماق اۋچىن حىنوا گىدىار و بىرناچە ىلدا سۇنگ اولى عالم بۇلۇپ، پىرلىرىندىن اق پاتا آلئىپ، گىرگىزە اۋۇزلىپ اۇل ىردە مکتەب اچىپ، تۆركمىن اوغلىنچىلار نى ساپاق بىر اىر.

دۆولت مامت دن «واغىظ آزاد»، «حكايىت جابر و انصار»، «مناجىت نامە»، «بەشىت نامە»، شەيلىە دە اۇز الى بىلن يازىپ، پاراساتلى اۇغلى ماغتمغولى نىنگ كامىلىشىدىمى بىلن «مختصر» ادلى دىنى اثر يادىگار غالبار. ماغتمغولى نىنگ نىبىرلىرىندىن انا ايشان نىنگ اىنتىماغىنا گۇرۇ بو كىتابى ۲-نجى جەان اورشى ىنلار نىندا شوروى نىنگ گرگان شەھىرىندە كىنسىلى بۇلۇپ ايشلان قىلىچ قلى يىف اۇزلىرىندىن امانات حۇكمۇندە آلئىپدىر، سۇنگرا بو كىتاب اشغابادا آلئىپ گىدىلىيار.

قىلىچ قلى يىف - اناقوربان اخون (اتا ايشان) كىتابچاناسىندا. جىرگان ۱۳۶۴

دۆولت مامت «واغىظ آزاد» اثرىندە دۇرلى سۇسىال قىيىنچىلىقلار غاراپ، عىلىم و دۇشۇنچانىنگ اۇسمەگىنى، غارنىلاردان ارقا چىنقىلماغىنى، يۇللار نىنگ، كۇپرۇلرنىنگ و آقار ياپلار نىنگ ابادانلاشدىرئىلماغىنى اۇنگە سۇر اىار. اۇل بىر غۇشغوسىندا شەيلىە دىيار:

«حالىق اۇزەرە چون حاكىم اۇلارسا بىر ار،
عادلل بىلە حۇكۇم اىلەگى لىل و نهار
حاكىم اۇلغانلار جەاندا عادل اۇلا ،
بزهگەى ار، اۇزۇنىع ادلى بىلە.»

يا-دا باشغا بىر ىردە:

«كۇنگۇل اىچرە اۇووال پىكىر اىلەگىل،
پارخ ادىپ، ياغىشى، يامان سۇيلەگىل،
گر يامان بۇلارسا سۇز، يومغىل دۇداق
ياغىشى بۇلسا، دىيەر سن اۇنى ياغىشراق.»

دۈولت مامەدىنگ اثرى كۆپلەنچ «معين المرید» و «قوتادغوبىلىك» اثرلىرىنگ اھنگىندە قوشولۇپدۇر.

دۈولت مامەدىنگ ياشايش و دورموشى بارادا شەيلە ماغلومات بار:

آزادنىنگ، اۇرازكۆل دىيەن عايالنىندان عبداللە، محمصفا، ماغتمغولۇ، سىد، غاحىرقلى، غولچا، زۇبىدە، حورما و اۇرازكۆل بۇلىار.

عبداللە بىلن محمصفا جوان ياشلارنىندا چۇودورحان بىلن، احمات شاھ دۇررأنى يە كۆمەك برمەك اۋچىن سۆۋەشە كىدىپ، غايدىنپ گلەيأرلىر. ماغتمغولۇ دۇغانلارنى باغنىشلاپ «بولار گلەمدى» دىيەن الگىيانى/مىرئىه/ دۇرەدىار. دۈولت مامەدىنگ غاحىرقلى دىيەن اۇغولوندىن غاراجا مۇللا، غاراجا مۇللادان بۇررە مۇللا، اۇندان آنناقوربان آحون، اۇندان ناظارمأمت ايشان، اۇندان آنناقوربان(اتا) ايشان، اۇندان قارا ايشان (محمدى)، اۇندان ماغتمغولۇ... حاضىر بولار تۈركمىنصأحر اننىنگ جرگلان بۆلەكى نىنگىر كىز اۇباسىندا ياشايلار(قارا ايشان بىلن آتا ايشان وفات اىدىلر). حورمادان بۇلسا شاھىر قوربانوردى ذىلى دۇنيا اىنىار.

دۈولت مامت آزادى ۱۷۶۰-نجى يىندا آرادان چىقىار. ماغتمغولۇ، آتاسىنا باغنىشلاپ «آتامنىنگ» دىيەن غۇشغوسىندا بو و اقا بارادا شەيلە دىيىپدۇر:

«آلتمىش ياشدا، نۇروز كۆنى، لۇو يىلى،
توسدى آجال، يۇلون توتدى آتامنىنگ،
بو دۇنياىنىنگ ايشى بەيلەمىش بەللى،
عۇمرۇنىنگ تاناىنى كەسدى آتامنىنگ.»

بەللى بۇلان ماغلوماتلاردا گۇرا تۈركمىنىنگ گۇرنۆكلى شاھىرى ماغتمغولۇ ۱۷۳۳-نجى يىلدا ياغى جھانا اىنىپ (سونگىق ماغلوماتا گۇرا ۱۷۲۳)، تاقمىنان ۱۷۹۰-نجى يىلدا ماراوا-دەپأنىنگ كۆرەن اۇباسىنىنگ گۇندۇغارنىداق «آبا-سارى» دىيەن چىشمأنىنگ كىنارنىندا آرادان چىقىپ، آق تۇقايدا آتاسى نىنگ يانىندا جايلانىپدۇر.

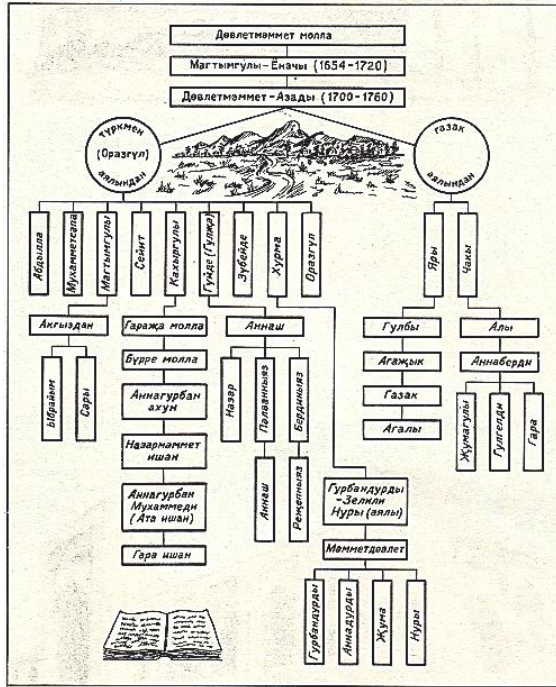
«بىلمەيان سۇر انلار ايدىنىنگ بو غارنىپ آدمىز،
أصلى كىز، يوردى اترك، آدى ماغتمغولندىر.»

بەللى ماجار عالمى وامبرى نىنگ ۱۸۶۳-نجى يىلنىنگ ۱۳-نجى آپرىلدە كۆمۇشەدەبەدە بۇلاندغىنى و اۇنونگ «قىزىل آحون» لاقاملى «مىرات» دىيەن تۈركمىن عالمى بىلن تانىش بۇلاندغىنى بىلىارسى. بو آحون حاقنىندا وامبرى شەيلە يازىپدۇر:

«...كۆن-كۆندەن اداملار بىلن غاتناشغىم كۆپەلىاردى، سۆزلىرى كچىأنلىرى تانىشنىپ اوغرادىم، اۇلاردان اىنگ مۇحومى ھم كۆپ پەيداسى يتەن «قىزىل آحون» لاقاملى مىر اتدى. اۇل تايىسىز طبىب بۇلۇپ، بۆتىن تىرە-تايپالارنىنگ آراسىنا غاتناياردى ھم تانىش-بىلىشلىرى كۆپىدى. بوچارادا اۇقاپ گلن قزىل آحوننىنگ استانبول تۈركچەسىندە يازىلان قىرائىنىنگ تفسىرى كىتابى باردى... اۇنونگ ايتماغىنا گۇرا، گۆكلىگرلدىن بۇلان ماغتمغولۇ تاقمىن ۸۰ يىل موندان آرادان چىقىپدۇر. تۈركمىنلر اۇنى اۋۋۇلىلار كىمىن سىلايلار...»

عالمى آدم بۇلان ھم-دە بوچارادا اۇقان قزىل آحوننىنگ سۆزلىرى انناملى بۇلۇپ گۇرۇنىار. انلايتادا-دا شۇل دۇۋوردە حىنوا بىلن اترك-گۇرگن آراسىندا، اساسى غاتناو بۇلى بالقان بۇلۇپدۇر. شۇل اساسدا، شاھىر باراداقى حابار اىلكى بىلن بو يىلرە يايىران بۇلمالى. اگر-دە ۱۸۶۳-دىن ۸۰-ى ايتىرساق ماغتمغولۇ نىنگ آرادان چىققان يىلى ۱۷۸۳-۵ غابات كلىار.

اوندانام – شاهنر ۶۰ ياشان ديبسك، دوغلان يئلى ۱۷۲۳- نچى يئلا غابات گليار. شاهنرئنگ جركلانداق نبره لربندن مرحوم غارا ايشان محمدى نينگ ۱۹۸۵- نچى يئلا مانگا شهيله گۈرۈڭگ برپيدى: «گرکز لردن، دبنگه ائام/دأدم آنا ايشان آق آشنئى بردى، حاتتا ماغتمغولۇ-دا آق آشنئى بهرپ بيلمأن، دۇنياسىنى تازە لآپدير.»
دييمهك شاهنرئمئز ۶۰ تۈوه رهگى ياشان بۇلمائى.

شاهنرئنگ ياشى حاقداى جدلر:

شو گونلر شاهنرئنگ دوغلان گونونينگ دورلى ليگى حاقدا اوزالقى جدلرئنگ اوستونه تازە سى قوشولدى، اولارم شاهنرئنگ ۱۰ ياش جووانلاشدئرلماغى، حاص دوغروسى اوزالقى آيدئليان ۱۷۳۳ يرينه ۱۷۲۳ ديبلمگى. گچن يئل توركمنىستاندا بو ۱۷۲۳ سنه سى رسى تايدان انغلان ادبلىدى. شول سبأپدن هم شاهنرئنگ ۲۸۲- نچى دأل ده ۲۹۲- نچى يوبلى بلله نيار. البته بو تازە ليك دأل، سبأبى بارئپ ۱۹۷۲- نچى يئلا ادبياتچى عالم مرحوم ماتى كۇسأيف اۈزونينگ «ادبييات بارادا صۇحبت» ديبن يئغئنديسئندا شاهنرئنگ وپات بولان تارئچى حاقدا شئيله ماغلوماتى گتيرپيدير:

۱۹۳۵- نچى يئلا استقولى وبالى ۷۰ ياشلارئندا بولان بايرى قاضى ديبن آدام شئيله آيديار:

۱۸۱۳- نچى يئلا حاجا گيتمك اوچين گۈكلنگدن، اسنقولا گلن غئرئل بابا آدلى بير گۈكلنگينگ ديبمگينه گۈرأ، ماغتمغولۇ نئنگ چوولوغى آناقوربان شو ۱۹۱۳- نچى يئلا ماغتمغولۇ نئنگ قبورى نئنگ اوستونده صاداقا بردى. شول صاداقا برلن واغئندا

(۱۸۱۳-نجى يىل) ماغتمغول نىنگ اۆلومينه ۱۰۰ يىل دولدى. «ئىنه بايرى قاضى: «ماغتمغول نىنگ و اونونگ اتاسى دۆولت مامت آزادى نىنگ قىبورلارى بىرى-بىرينه ياناشق (ماغتمغول گوندوغار، اتاسى گونباتار طاراپىندا) بولوپ، اترك چاپى بيله سونگوداغى آراسىندا «غاررى ملا» دىين قونامچىلىقتا دىنر» دىيىپ ايدىار.

دىيمىك، شاهىرنىنگ دوغلان واغى حاساپلانىان ۱۷۳۳-نجى يىلنىنگ اوستونه ۸۰ ياشى قوشساق، اونونگ اۆلومى ۱۸۱۳-نجى يىلا دۆشيار. شوندا اونونگ چوولوغى آناقورباننىنگ ۱۹۱۳-نجى يىلدا ماغتمغول نىنگ اۆلومىدىن بارى يوز يىل گچىندىر» دىيه نىنه غابات گلىار.³⁵⁸ (ماتى آقادان ستاتانىنگ سونى)

اگر- ده يوقارداقى ماغلوماتا گورۇ شاهىر ۱۸۱۳-نجى يىلدا ۱۰۰ ياشان بولسا اوندا اول ۱۷۱۳-نجى يىلدا دونيا اينىدېر. وامبىرى كومىش دېه لى عالم هم سوادلى قىزل آخون لاقاملى مراد آخون حاقدى گوررونىگ برىنه اونونگ اھلى توركىملىرىنگ آراسىندا گىدىپ طبيچىلىك ادیاندىگىنى خبر برىار. وامبىرى شىله عالم آدمىنگ سۆزلىرىنه سالغىلانئىپ، مختومقى نىنگ تاقيمن ۸۰ يىل موندان اوزال آرادان چىقاندئىغىنى اوز سياحت ناماسىندا گىرىار. دىيمىك شاهىرىمىز ۱۷۸۳-يا- ۱۷۸۰-نجى يىللاردا ۷۰ ياش تۇورگىندىه آرادان چىقان بولالى. (قره ايشان، ايشان لاردان- شول ساندان مختومقى- هيچ كىمىنگ اق اش طويونى (۶۳ ياش) برمىدى حاقداقى رووايتى گوررونىگ برىيدى)

شاهىرنىنگ اثرلىرىنه سالغىلانساق اوندا اونونگ ياشان دۇورى شو اشاقداق تارىخى شىخصىت لارىنگ دورموشونا غابات گلىار:

۵- فتح علىخان قاجار. ۱۷۲۶-نجى يىلدا ماشاتدا ندىرشانىنگ دىلدووشىگى بىلن اۆلدوريليار. شوندا مختومقى ۱۳ ياشلارنىدا بوليار.

۶- اھلى سى لرى شايى لارىنگ ظولوندىان آزاد اتمىك باھاناسى بىلن توركىملىره حاط يوللان ندىرشانىنگ سردارى بولان احمد خان ابدالى/ احمدشاه درانى (مختومقى نىنگ اثرلىرىنه كمال حان اوغان. حۆكوم سورن دۇورى ۱۷۷۲-۱۷۴۷) دۆولت مامت آزادى وباشغالارنىنگ ادىنى توتيار. شول حاطنىنگ سنه سى ۱۷۴۶-۱۷۴۵ يىللاردا غابات گلىار. دىيمىك، مختومقى شول وقت ۳۲ ياشلارنىدا. ادىل شول وقت هم اول «يا آخمت شاه»، «بولسون باشىمىز» يالى قوشغولارى يازيار. «بولار گلمدى» دىين اثرىندىه بولسا: «انه لرىندىن آيرا ياتمازدى اوغلانلار»

³⁵⁸ Mäti Kösäýew, «Edebiyat barada söhbet». "Türkmenistan" neşriyaty. 1972, s. 77. Taryhçy alym Prof. Myrat Annanepesow «Magtymgulyňň döwri» diýen işinde «Hasar» gümrük geçelgesinde Gyzy Babanyň dokumetine araçäkde basylan möheriň taryhyny görkezýär, olam şol 1813-nji ýyl bolup çykýar. (Türkmenistanyň serhet araçäk gullugy arhiwiniň materiallaryndan)

ديپ، محمدصفا بيلن عبدالله نينگ اۋز اينى لرى ديگىنى انگلاديار. (بئيله يوزلنمىنى آقا، اينى
آيدىپ بيلر)

۷- محمدحسن قاجار(فتح عليخاننىگ اوغلى) قوزغالانگ تورزان دۇرى ۱۷۵۹-۱۷۲۲ شاھنرئىمىز
شول وقتلار۴۶-۱۱ ياشلار آرانغىندا، دۇره ديجيلىگى نينگ ودونىا گۈزىتمىگى نينگ حاص
دولان چاغى بولالى. شوندا اول بوفتح سردار اوغلوئندان اۋز ايلينه حارا گۈزلأپ «سىزىنگدير»
ديين قوشغوسىنى دۇره ديار.

۸- آقامحمد خان قاجارنىگ، زندلره قارشى غوزغالانگ تورزان وقتى ۱۷۷۹-نجى يىللا غابات گليار.
شوندا مختومقلى نينگ بيزىنگ بو حاسا بيميزا گۈرأ ۶۶ ياشنىدا بوليار. (اۋلزيندن ۴ ياش
اۋنگ). شاھنرئىگ «قضادئر، قسمت دئريزده كرمان ده» ديين (چۈودورخان اوچين آدىلى
اليگاسى- مرثيه سى) يا آقامحمدخاننىگ يزدلره قارشى قوزغالانگىنى انگلاديان بولالى، يا-دا
چاوديرحاننىگ، احمدخان درانى يه كمك برمك اوچين (۱۷۴۶) ايرانىگ دورلى يىلرىنده آلنپ
باران سۈوشىنى بيان ادیان بولالى. يۇنه شو ايكينجى واريانت منطق ه غابات گليار. (دۈو چكيپ
اصفهان شھرنىگ آلارلار) ديين اثرى هم چاوديرحاننىگ حركيتينه شاياتلىق اديار.

ماغتمغولۇ باشلانغىچ عىلمنى آتاسنىدان آليار، سۇنگ بۇلسا حئواننىگ بهلى شيرغازى خان مدرسه سینه اۇقووا
گيديار. شاھنر اۋل يرده اۋچ يىل اۇقاندان سۇنگ، دۇغدوق ديارننا غايدنپ گليار. شاھنرئىگ «ايلكينجى قووات تاپنپ»،
غازال آيدنپ باشلاماغى گۈيه ۹ ياشنىدا «تورغول دييديلر» غۇشغوسى بيلن باشلانان اكن.

ماغتمغولۇ ننىگ ياشان دۈورى-۱۸-نجى عاصىر-تۈركمن حالقى ننىگ اينگ غالاغۇوپلى سياسى دۈوۋرى بۇلۇپدئر.
ياغداى ۱۷۳۶-نجى يىلدا سۇنگ ياغنى نديرشاه اۋزۇنى ايراننىگ شاسى حۇكمۇنده جار ادندن سۇنگ حاص-دا
چنلشئرنملى بۇليار. ندير تاغتا چنقاندىن سۇنگ غودوز آچان يالى غۇنگشى حالقلارنىگ اۋستۇنه غان دۇكۈشيكلى
چۇزوشلار اديار. اۋنونگ غانلى غىلغى اۇغاننىستاندا، هينديستاندا و تۈركۈستاندا شۇوورداپ، گۇناسىز اۋتوران
ايلاتنىگ اۋستۇندىن اينيار.

شۇل اساسدا حيوا، بوچارا هم تابىن ادلييار. البته نديرنىگ غانلى يۇرىشلىرى تۈركمن حالقى ننىگ اۋستۇندىن هم ساوا
گچمهدى. اۋزۇنىنگ سياسى اۋزباشداقلىغىنى ساقلاماق، تۈركمن حالقننا يهنگىل دۇشمەدى. ماغتمغولۇ اۋز
غۇشغولارنىدا نديرنىگ غانلى يۇرىشلىرىنى برک تانقنت غامچىسى آستىنا آليار. شاھنر، شاه بيلن آلدنم-بردىملى سۈوہشە
گيريار. رۇواياتلارلا گۇرأ، ماغتمغولۇ ننىگ غۇليازمالارنى، غىزىلباشلارنىگ شۇل تالانگچىللىقنى يۇرىشلىرىنده يۇق
بۇلۇپدئر.

ندير شاه، ۱۷۴۷-نجى يىلدا اۋلدرولييار. اۋل اۋلدىن سۇنگ غۇل آستىندا بۇلان يورتلارلا حاكيمىيت يۇرہتمەك
اوغروندا اونونگ ميراث دۇشلىرى نينگ آراسىندا غانلى گۇرەش باشلانيار. شەيله گۇرەشلىرىنىگ نتيجه سىنده
اۇغاننىستاندا احمات دۇرأنى اۋزۇنى شاه دييىپ انغلان اديار و اۋز حاكيمىيه تىنى بركىتمك اوچين ايكي گرەك حاط

اۆستى بىلن تۆركمىنلەر يۈزلەنبا. ايرانلى تارنحچى صنيع الدوله اۋزۇنىنگ «مطلع الشمس» (دانگ شاپاغى) آدى ائرىندە- كىتاپ داش باسما گۆرنۆشىندە تهراند چاپ بۇلۇپدئر - بو حاطلارئ گه تىرىپىدئر. حاطلار گرکز حان-بگرى نىنگ آدئنا يازىلنپدئر. چۇودورحاننگ باشتوتانلنغئندا دۇولت مأمه دىنگ ابكى سانئ اۇغلى محمت صفا بىلن عبدالله، سۇوه شماغه كىديارلر و غايدىنپ كلمه يارلر. ماغتمغولى اتاسئندان روغصات دىلاپ، دۇغانلارئ ننگ گۆزلىگىنه چنقماقچئ بۇليار، اما ابكى اۇغلىوننگ يۇغونا يانان آزادئ اۇنگا روغصات برمه يار. شاهئر اۋزۇنىنگ «اۇغلوم-آزادئم» غۇشغوسئندا بو حاقدا بلله يار.

ماغتمغولى ياشلنغئندان دايزاسئ ننگ غئبئئ مهنگلا عاشق بۇليار. آيدئلشئنا گۇرا منگلى نىنگ حاقنقئ آدى «يانگئ بگ» بۇلۇپ، ماغتمغولى عشق سئرئئ ابله يايماجاق بۇلۇپ، اۇتونگ آدئئ منگلى دىيىپ توتوپدئر. منگلى «مدد پاليوانئنگ» غئبئئ اكن. ماغتمغولى، حئوادا اۇقاپ يۇرهن دۇرۇندە منگلى نىنگ «شېخيم حارىق» دىين بىرىنه برلىاندىگىنى اشىدىپ، منگلى بىلن دن عهدى-پىمانئئ يادلاپ، «نۇوروزدان سهنى» دىيەن اۇلئ سطرلرئ يازيار. رۇواياتلار گۇرا، شاهئر، گۇبه اوروشدا ويات بۇلان دوغانئ ننگ آيالفنا اۋيله نەنمىش. يۇنه مونونگ بهيله بۇلۇپ بىلمه جەگىنى اسلام دىنى ننگ اهلى قادالارئئ اۇنگات بىليان دۇولت مامت، دركسىز گىدن اۇغولىندان دۇئ حابار كلىانچا، اۇنونگ ماشغالاسئئ بهيلهكى اۇغلىونا نىكالاپ برمز، اوروشا كىدنلردن بۇلسا حابار-حاطئر بۇلمايار. ماغتمغولى سۇنگرا اق غئبئ بىلن دورموش غورىار، اۇندان ابراهيم بىلن مۇللا بابك دۇغىار، اما اۇلار اير دۇنيادن غايدىارلار.

گۆره شجه ننگ شاهئر

«ماغتمغولى... تۆركمىن تىرهلرئ نىنگ همهسى اۋچىن دنگ درجه ده

غنماتئ گۇرۇلىان شاخصىت هم عمومئ مى شاهئر حاساپلانيار.»

اكادهمىك ا.ى. كرىمىسكى

ماغتمغولى اۋز دۇورۇنىنگ اولئ عاقئلدارئ، دۇورۇنىنگ سۇسىال هم سئياسئ دورموشئنا چونگ هم كىيىنگ دۇنيا غارايشئ بىلن گۇز يتىرن شاخصىت. مونونگ شهيله دىگىنه شاهئرئنگ يىزه مىراث غۇبوپ كىدن عاجاينپ سطرلرئ نىنگ عقتل سۇتۇنىنى عمله كتىرهن اۇيلانمارئنا گۇز كزىدىرك يتەرلىكىدئر. شاهئر، تۆركمىن حالقئ ننگ سىياسئ دورموشئندا يۇزه چئقان اغئر شرطلرئنه چه پەر آناليز برمك بىلن بو ياغدايدان دىينماغئنگ يۇلونئ اغتاريار:

«موسولمانلار غئللچ غۇبسا بىر-بىرىنه
ظولوم اىلاپ، بىر-بىرىن سالسا اسيره،
بىر-بىرىنى چاپماق، ارمهس ارلىكىدن،
اغزالالئق، ايرار اىلى دىرلىكىدن،

دۇولت دۇنۇپ، دىنلر نوقصانا گلگهئ،
بهلهك بو پىكىردەن پوشمانا گلگهئ،
بو ايش شىطانتدئر، بهلكى كۇرلۇكدن،
دۇولت دۇنۇپ، نۇبات دوشمانا گلگهئ.»

بو سطرلردە اۋنگە سۆرلن پىكرە، گۈنۈدەن-گۈنى، بەيىك شاھىرنىڭ اۋز دۇورۇنىڭ سىياسى قورولشئىنى اناىلىك نىتىجەسىندە اۋرتا غۇبان جىمىيەتچىلىك-سىياسى اۋمىتىلى اچئىشى ھۆكمۈندە ھىا برىك دۇغرى بۇلار. سەبأبى ماغتمغولا چەنلى، ۱۸-نچى عاصىر تۆركمىنلرنىڭ جىمىيەتچىلىك-سىياسى دورموشئىنى اناىلىك، شەيە دۇغرى نەتىجىا گلەن باشغا بىر عاقتلدارئىمىز يۇق دىيىسەنگ بۇلجاق. شاھىر، تۆركمىن حالقى نىڭ سىياسى دورموشدا دۇش قىئىن شىرطى نىڭ دۇب سەبأبىنى داشاردان اناىلىك گلىبان ھۇپلاردان باشغا، تىرە-تاىپالارنىڭ اراسىندا اناىلىك اناىلىك گۇرۇپ. ھاس تاقىنىقى، شاھىر، اۋز قالىئىنى لىز انا سالان بو اىئىلغانچ ھاقىقاتى دۇب-تەيكارى بىلن يازغاربار. اولى پأھىمدار، تىرە-تاىپا دوشمانچىلئىنى نىڭ مۇچ اوران دۇرۇندە مونونگ تۆركمىن حالقى نىڭ اناىلىك بىتىمىز تاغما بۇلۇپ دور اندىغىنا اىدىنىڭ گۇز بىتىرپار:

«دردىم بار، دىيارئىمدان، دۇورۇمدەن،
 ھايىر قايسى، انھسان قايسى بىلىنىمىز.
 ظالئىملارنىڭ چىپاسىندان، جىرىندەن،
 اسلام قايسى، ايمان قايسى بىلىنىمىز.»

ھاقىقىياتدان ھىم اۋز دۇغدىق دىيارى نىڭ دردى، ياشان دۇورۇنىڭ دردى، ھوت شاھىرنىڭ اۋز دردى. سەبأبى ماغتمغولۇ اۋز اىلى نىڭ، اۋز زاماناسى نىڭ اناىلىك اناىلىك اناىلىك شاھىر. شۇونىڭ اۋچىن اول اۋز تۇورەگىندە گۇرۇپ-اشىدن واقالارئىندان، اناىلىك-بىردىمى دورموش ھادىئىلارئىندان عاقتللى-باشلى باش چىقارچاق بۇلبار، ھالقىنىڭ باشىنا دۇش اناىلىك گۇنلردن دىيىنماغىنىڭ اناىلىك بىلن ياشاىبار. بو، البتە، شاھىر يەنگىل دۇشمەن. اول اناىلىك اۋزىلارن سۇنگ، اۋزۇنىڭ چىقالغا تايمان كۇسەنىدىگىنى، اومىتىدان دۇشۇپ جىراپ اۋتورىاندىغىنى-دا گىزىلەك بۇلماىبار. تۆركمىن تۇپراغىنا داشارقى دوشمانلارنىڭ تالانچىلئىنى چۇزوشلارنى نىڭ دۇوام ادىان دۇورۇندە، تىرە-تاىپالارنىڭ اۋزارا اۋنگوشمان، بىر-بىرىنى چاىپ بۇرمەگى نىڭ ھاقىقاتىنى شاھىر اولۇم بىلن دەنگە يار. غىزىلبارلارنىڭ ارسىگىن اناىلىك يازغارىپ، دوشمان اۋرداسى نىڭ تۆركمىن تۇپراغىنا غالى تۇنباغى نىڭ دۇشمەنلىكى اۋچىن گىجە-گۈندىز دۇغا ادىار:

«استار الدن چىنقا، دۇولت ھوماىم،
 دۇغا قىلئىپ، دۇكر بۇلدىق ياشىمىز،
 دىلەگىم دوش اىلە گۇزەل اناىلىك،
 ارسىگىن بۇلدى، غىزىل باشىمىز.»
 «ھازىر گىز چۇلدە اىل لىر ياشىلسىن،
 يورت بنامىز، غاىنم بۇلسون، غۇبولىسن،
 چىللە مىس نىلرەمىز بارچا اناىلىك،
 بىر سۇپرادا ادا بۇلسون اناىلىك.»

اول شەيەلىك بىلن تۆركمىنلرنىڭ بىر سۇپرا نىڭ داشىنا اناىلىك گىزىلەگىنى اناىلىك:

«تۆركمىنلر باغلاسا بىر بىرە بىلى،
 غورادار غولزامى، درباى -تېلى،
 تەكە، يۇموت، گۇلكىڭ، يازىر، اناىلىك،
 بىر دۇولتە غوللوق اتىك باشىمىز.»

يا-دا

«ھور غالىمىسۇن پۇشت در پۇشتوم،
 بىر قىرار دۇولت اناىلىك.»

شاهنر اؤز اؤنگه سۆرهن ايدەياسى نىنگ، تۆركمىنلر بىر ملت حۆكمۆندە ياشاملىقى يا-دا ياشاملىقى دالمى دىيىلىيان همباتلى دؤوؤر بىلن باغلندىغىنى نىغتايار. شۇنگا كؤرأ، شاهنر نىنگ جاندىن سىزدىن ئې غايتالايشى يالى، تۆركمىن تېرە-تايپالارى نىنگ بىرلىكى، «جان گرەكمى، پىنچاق» - دؤورۇنىنگ اؤنگه چىقاران طالابى. شاهنر نىنگ «عارشى اعالايا»، «سىزىنگىر» يالى اؤوگىلى سىطىرلىرى- ده شو مىسئلە بىلن باغلى، يوغسام ماغتمغولۇ نىنگ پارا-پىشگىش اؤچىن يا- دا كؤشك شاهنرى بولوپ، حالقدان اؤزىنگه ياشاماجاغى مالمىم اىرخىن.

ماغتمغولۇ نىنگ، «كىمال خان اؤوغان» دىيەن شاخصىيەتى، احمدخان دؤرأنى. سەباپ، اؤل دؤوؤردە اؤل، بؤتىن ايرانى قىزىلباش شاينلارنىنگ اقالنىغىدىن حالاص اتماگه ائمتىلئېدى. احمدخان دؤرأنى كؤگلىنگ خان- بىلگىرىنە يۆزلە نىپ ايكى كىزك حاط بوللاپدىر.

اين نامه ها در جولای ۱۷۵۴ ميلادى به نام «محمولى خان» و «آمانلىق خان» و «خوجه حسن اون بىگى»، «آدينه قلىچ دودرفا»، «گوندوغدى»، «چاليش خان»، «چركز اون بگى»، «دولت على»، «آقامحمد مصطفى»، «شېر محمد»، «سليمان»، «منگلى خان»، «عؤضگلىدى»، «اورسالى»، «دولت محمد» (پدر مختومقلى)، «قارا اسن»، «آدينه گلىدى اون بگى» نوشته شده است. چاودىرخان ريس طايفه گوگلان با سواران خود به كمك احمدخان مى شتابد. احمدخان درانى مینويسد:

«حال محیط ايران طورى است اگر چنانچه احدى برود از اهل سنت آن را میان خود راه نهد و چنانچه قزلباش هاى صفوى به جان شما و ما افغانها افتاده است ولى حال كه قلعه مشهد را در محاصره داريم و انشاء الله تعالى همينكه قلعه فتح شد گويا كل ايران به تصرف آمده است آن عاليجاهان اگر چنانچه از راه غيرت دين مبین وارد شوند و قشون و سوار بيايد مانع نداريم هم سود دنياست و نفع آخرت والا اينكه الحمدلله تعالى بندگان اقدس را محتاج به قشون نيست مگر تكليف دين كه همگى غيرت دين را نموده باهم متفق شويم.»

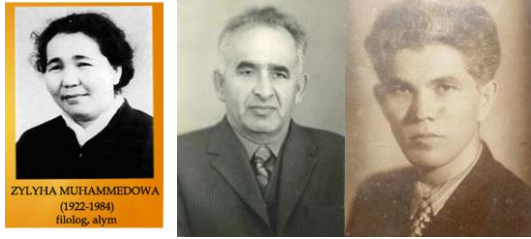
«تحریر فی شوال ۱۱۶۷»

در نامه ديگرى احمدخان درانى بتاريخ مارچ ۱۷۵۵ م. به سران ايل گوگلان مینويسد:

«...افراد خود را مسلح داشته باشيد تا بعد از تمام شدن زمستان و عيد نوروز شما را خواهيم خواست و در بهار، آن عاليجاهان، غازيان تحت خود را برداشته به اميدوارى تمام روانه اردوى معلى شوند و به حين حرکت چگونگى روانه شدن با قشون هاى تحت خود را بررسى كنند.»

«تحریر فی شهر جمادى الثانى ۱۱۶۸»^{۳۵۹}

ملى شاهترىنگ مدنى مير اثنى اۋورنمهك اوغرونداق آلالار

شاهترىنگ تانقندى تكىستى تاييار عالملا:

شولدان: زليخا موحمادوا-ساپار انصارى (آحالى) — نورمحمد اشترپور (آ. مره دوف)

بو عالملارىنگ باحاسننا يه تىپ بۇلماق درنگوو ايشلىرى، دۋورۇنگ سياساتى سه باپلى تۆركمىستاندا كۆپ غنسنشلارا اوچرادى.

سۆزۈمىزىنگ باشىندا به لالاپ گچيشىمىز يالى، مىلى شاهترىنگ ادبى مير اثنى اۋورنمهك ايشى بارىپ تۆركمىستان جمهورييه تى غورلان يىللاردان ياغى ۱۹۲۴-نجى يىلدىن بارى انزى گىدهرلى دۋوام ادبى گليار. شۇل ايلكىنچى يىللاردا شاهترىنگ دىنگه ايل-گۆنى واصب ادبان غۇشغولارى چاپ ادلىپ باشلاندى.

۱۹۴۰-نجى يىلدا يازو حاطنمىز، لاتىندان روسچا اۋيتگه دىله ندىن سۇنگ ماغتمغولۇ شىناسلارنىمىز روس حاطنى اساسىندا تاييارلانان تكىستلر اساسىندا ايشله مى بۇلدولار. بو ياغداى بير ناچه قىنىچىلنىغا آلنىپ گلدى:

۱- شاهترىنگ ادنىنا تۇپلانان احدى غۇلىيازمالار عاراپ حاطنىدا، شۇنگا گۇرأ بو حاطنى، عاراپ-پارس دىلى بىلمه زدىن ماغتمغولنى تاناماق وه تاناماق مۇمكىن دال.

۲- دۇلى اناليز اتمزدىن باشغا كلاسسىك شاهترىنگ غۇشغولارى ماغتمغولا برىلدى.

۳- شاهترىنگ عاراپچا يازلان تكىستى روس/كرىل حاطنىنا گچىرىلدى. اساسان عاراپ سۆزلىرى روس حاطنى بىلدىن دۇلى يازىپ بۇلمايار. شۇل اساسدا بير تۇپار سۆزلىر يالنىگىش يازنىپ، كۆپ ساولىكلر غۇبىه رىلدى.

۴- كۇممونىستىك ايدنۇلۇگىياسى نىنگ تۆركمىن حىذماتكارلىرى، ماغتمغولنىنىنگ ادنىنا بيرگىدىن ياساما غۇشغولار دۆزۈپ بردىلر و شاهترىنگ ادبى مير اثنى بولاشدىردنلار.

سۆزۈمىز غوراق بۇلماز يالى، كا بير مىساللارنى نىپ غۇره يلىنىنگ:

«عجب قران گركمس، آزان گركمس.»

(گركمس غۇشغودان)

«دىبه رلر خر دجال جھانا گلر،

(جنگ سه سىن آنگسا)

نه عجب نقىلدىر، كىم اونى بىلر.»

«بەشت يردن چىقسا آسمان اۋستۈنە،

نورى بىلن جۈملە جەان اۋرتۈنر.» (جەان اۋرتۈنر غۇشغودان)

«ير آستىند، عجب بەشت رضواندا،

دىرى لرگە آب حىيات گرەكدنر.» (گرەكدىر غۇشغودان)

اسلام ائنانجىنا گۇرا بەشت يرينگ آستىنداندا دال-دە، ىدى غات آسماندا دوريار.

يا-دا

«كتاب آچىپ آنچا دىنە دوش بۇلۇپ،

اسلام قايسى، قران قايسى بىلمەدىم.»

دىنى مسئلەلرە بلد ماغنىمغولۇ، حەى-دە شە يە سۇزلارمى؟!

يا-دا

«پەلەك سن هم بير دم آمان ايلەگىل،

بىز نادان يسىرە دۇوران ايلەگىل.» ايل گچر

«ماغنىمغولۇ غايرا چەكگىل اۋزۇنگى،

آنقى بىل، اۇيارلار گۈزۇنگى،

دىنگلان يۇقدور، ضايا قىلما سۇزۇنگى

ايندى سىندن حابار آلان بۇلمادى.» زمان بۇلمادى

«نادان منم، دۇشدۇم پەلەك تۇرونا،

چۇغ غاراشدىم، عجب ايبام گلەدى.»

يا-دا

«حاق سۇزۇنە ائنانمازدىم من داينم،

هجراندىن توتويدىر كرون ساراينم.» بارادىر

يا-دا

«ماغنىمغولۇ يارئىمادىم،

پەرزەنت پۇحون آرتىمادىم.» سۇيۇش بىلە

يا-دا

«گۈزى نرگىس، بۇيى شمشات،

كۆلە مەنگزۇر

كېرىپىكلىرى مېئلى پۇلاد.»

حەي-دە ماغنىمغولى يالى دېلە باي شاھىر شەيلە يەنگىل-يەلپاي مەنگزەتمەلردەن پەيدالانارمى؟

يا-دا

«ماغنىمغولى عقلى چاشان،

سەيران ايلەدى غۇشغودان

گۈزلۇپ گىدەرمى غارداش.»

يا-دا

«عارف بۇلوپ، مست بۇلوپدىر تىلىكى لىر

بىل ايندى

ماغنىمغولى چاشىپ، لالا دۇنۇپدىر.»

«ايل سۇزۇنە انئاندىن من يازنقىلى بىچارە.»

□□□□

«گۈزل آلسانگ عارقلاز غولاق غۇي.»

يا-دا

«پىراغى سۇزۇنگەن ماتامدىر ايل لىر،

دۇنيا غۇلونگدان غۇشغودان

سۇزلىز لال بۇلدى گۈر عىسل تىل لىر.»

يا-دا

سۇزلەرىمدەن

«عىسل اردى سۇزلىرىم»

يا-دا

«اىستەمز من اۇل بەشىتى،

بار مەنىنگ غۇشغودان

بەشت مكانىم بار مەنىنگ.»

بىر-بىرىنە زۇر بىلن باغلانغان بىت لىرى آلىپ گۈرەيلىنگ:

«داغ باشى نىنگ دومانى بار،

هر باغنىنگ باغبانى بار،

آدام اۇغلى زنانى بار،

بو دهانا

گۈزۇم دۇشمىر اۇل جنانا.»

يا-دا

«گۈكلىنگ اىچرە بىر اۇزۇم،

غالىپ من آرمان بىلن.»

ماغتمغولۇ ھېچ ماحال مەنلىك ساتان شاھنر بۇلماندىر.

يا-دا

«اوتانماز آدامدان، نامارت ياغشندىر،

حۇواطر ايلەيەر، مآرهكا بارماز،

دندان پنا، زبان دھان ناغشندىر،

لب بيلن غاش ھر زيباغا ياراشماز.» مآرهكا بارماز

يا-دا

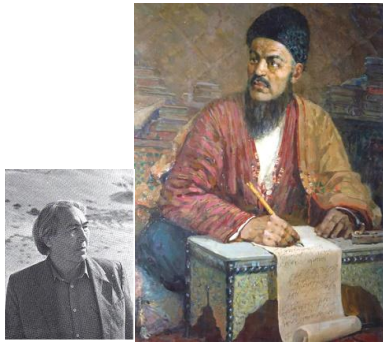
«ماغتمغولۇ اسمينگ سەنينگ بۇلسون گرەكدىر پئراغى،

مار غۇلوندان دىندىم ديسەم، گلدى ھجر اننىگ.» بىندى بۇلدىوم

بىرى گلندە آيتساق بو قالمىغى بىراغزندان قولداپ، بو بولوغستز سطرلرلرنگ ماغتمغولۇ نىنگ آدئنا بىلمىگىندە يازنىچى بىردى كىرپايىف نىگ اولى گۇناسى باردىر.

سۇزلۇك و دۇشۇندىرىش بۇلۇمىنى دۇزەنلەر-دە كآبىر دۇبىلى يالنگىشلىق غۇبىرەبىدىرلر. مىثال اۇچىن: «على» سۇزۇنىنگ دۇشۇندىرىشىندە اۇنى محمد پىغمبرىنگ داينسى دىيىدىرلر، حاقنقاتدان بۇلسا اۇل پىغامبرىنگ دۇغان اۇغلاندىر.

حۇوا! بولار يالى مىثاللاردان كىرسىنگ كىتەبىرپ اۇتورمالى. بەيلە يالنگىشلاى دۇزلەتمك اۇچىن يۇرىتە عىلىئ يىغناق و اكادەمىك ماصلاحاتلار كىچىرلىملى. يۇنە، غنىنانساغام، مىلى شاھىرئىمىز حاقنندا ادىليان غالىپلىقلار بو گۇنلر باشغا كۇرنۇشده دۇوام ادىار. اول ھم آناليز غالىبىرئىندان كىچىرلىمان، كآبىر دىنى غۇشغولارى ماغتمغولۇ نىنگ آدئنا بىرلىيان حالاتلارنىئا كۇپ دوش كلىنىار.

صور اتكش آيخان حاجى يف و اۇنونگ مشهور ائرى.

مىللى شاھىرئىمىز ماغتمغولۇنىنگ عۇمرى و دۇرە دىجىلىگى حاقنندا غالىپلىقلار و يالنگىشلىقلار دىنگە اۇنونگ غۇشغولارى بىلن چاگلەنمان، ايسەم شاھىرئىنگ حاتتا يۇز كەشپىنە-دە بارئىپ يتدى. كىچىن عاصرىنگ ۶۰-نجى يىللارنىندا

تۈركمىنىستاننىڭ بەلىلى صور اتكشى آيخان حاجىئەوينگ چەكن صور اتندا، شاھىرنىڭ باشنا چۆر تەلپك گەيدىرىلدى. دۇغوردانام تۈركمىنلردە شەيلە تلىپەك بۇلويى، يۇغسا، بو، حوراسان كۆرتلەرىنە ماخصوص باش بۇرۇكى؟ بىلمەدىك! ماغتمغولۇ نىڭ دۇغانى غاھىرغولۇ نىڭ نىبەرلەرىندە جىرگلاندا ياشاپ اۋتەن مرحوم آتا ايشاننىڭ اۇغلى مرحوم قارا ايشاننىڭ ۱۹۸۶-ئىچى يىلدا مانگا گۆررۇڭ بىرندە ماغتمغولۇنىڭ قاق چەككەراك، غۇبون گۆز، چاقى بورون بۇلوي، ساققالى سارى، ساچلارنى غارا، ساغ غولاغى نىڭ اىچىندە تۇيى بۇلانمىش- دىيىپ اۋز ياشولولارنىدان اشىدن روو اياتنىيايدىپ برىدى.

شاھىرنىڭ ادنا بىرلىن غۇشغولار

بۇتېن كلاسسىك شاھىرلاردا بولويشى يالى، يىزىنگ شاھىرنىڭ ادبى مىرائى-دا بولوشدىرنىلئىپدىر. نوسغانى گۇچۇرنلرىنگ سۇلىكلىرى، باغشىلارنىڭ اۋز ايدىملارنى غىزنىقلى اتدىرىجك بولوپ، ايدىمىنگ سونگوندا شاھىرنىڭ ادنى گىتىرمى، بىلگىشلە يىن ادىلمە دىك سۇلىكلىر بولسا، ۱۹۵۰-ئىچى يىللاردا اۋرچ اديپ، قلىچ مۇللى يىفىنگ توسلاپ تاپان قوشغولارنى شاھىرنىڭ ادنا برمكلىك بارىپ ياتان ادبى خىياناچىلئىقدىر، اول دىنگە حالقنىڭ اڭگىنى بولاشدىرماق و مىلى شاھىرنىڭ يوق مىنجا باتلارنىڭ مكدىر. ايلكىنچى گزەك ايدىم-ساز اۋورەنىچى روس عالنى اوسپىنىسى باغشىلاردان يىغنان بىرناچە غۇشغونى ماغتمغولۇ نىڭ ادنا برىار. اۋلارنىڭ آراسىندا «مەنگلا» دگىشلى غۇشغولار بار. روس گۆندۇغارنىشنى سامىلۇويچ ۱۰ سانى غۇلىيازما دوش گلىپىدىر، اۋونىڭ پىكىرىچە ماغتمغولۇ نىڭ غۇشغولارنى ۲۵۰ تاس ۲۹۰ دان كۇپ بۇلمالى دال.

۱۹۲۶-ئىچى يىلدا بردى كرېبايايەوينىڭ چاپا تاييارلان ماغتمغولۇنى نىڭ سۆز باشلىنىدا بكى بردى يىف، غۇشغولارنىڭ ھەسە نىڭ شاھىرا دگىشلىدىگىنە گۇوا گچىپ بۇلماجانغى جايدار نىغتاپدىر:

دەۋلەت بىلم شوراسى يوقارىدا آيتدىغىنا
گۆرە آرقاداش بەردى كەربايا اوغلىنا ماختوم
قۇلى قوشىغلارنى دۇرلى يازمالارى سەلجەرب
توپلامانى تابىردى؛ وە بىر نىچە ماختوم
قۇلى نۇسخالارنى تاپى بەردى. اولارىڭ اىچىندە
بەللى راكلەرى: سەيدىموراد اوۋەزبايىڭ خىوا
قاراش جانىڭ چەلەكەن يازماسى، مەنىڭ قارى
قلا قول يازمالارىم.
شو نۇسخالار نور كەمەنىستاندا ايلك دولىراق
دىپ تانالسادا بولاردان سەلجەربلەن دوزىلەن
ماختوم قۇلى دولىدر دىمە گدەن وە قوشىغىلا.
رلىڭ بارىسى ماختوم قۇلىنىڭ اوزىنىڭكى دىمە.
كەن چە كىتبارس.
بەككى امىر بەردى،

«شو نوسغالار تۈركمىنىستاندا اىنگ دۇلوراق دىيىپ تانالسا-دا، بولاردان سەلجەرب دۇزۇلەن ماختومغولۇ دۇلودىر دىمە كدەن وە غۇشغولارنىڭ بارىسى ماغتمغولۇ نىڭ اۋزۇنىڭكى دىمە كدەن چە كىتبارىس...»
بەككى امىر بەردى

شوروى دۋورۇندە ماغتمغولۇ نىنگ ادنا گيدەن بير تۇيار غۇشى بىرلىدى. بو ايشدە فيلوسۇفيا عىلئملارنىنگ دۇكتۇرۇ غىلئچ مۇللىيف «اولى تاغاللا» اتدى. اول «ماتى/ ماتم قلى» لاقامى بىلن ۳۶ سانى غۇشى چىقارنىدئر، هم-دە ۲۵۰-دەن غۇوراق غۇشغونى ماغتمغولۇ نىنگ ادنا، عىلئملار اكادهمىيا برىيدىر.

بىزشو بىردە ۱۹۸۳-نجى يىلدا تۈركمىستان س س ر- عىلئملار اكادهمىياسى نىنگ ماغتمغولۇ ادنداق دىل و ادبىيات انىستىتوتى طاراپنىدان چاپ ادىلن «ماغتمغولۇ سايلانان اثرلر» ۲ جىلدلىك، چاپا سالغىلاننپ، شاھىرنىنگ ادنا بىرلن كآبىر غۇشغولارنى بەللأپ گىچيارىس. بوسلجىرش ايشىنى اۇنلارچا يىنلاپ شاھىرنىنگ قوليازمالارنى نىنگ اۋستۈندە ايشلأن آشورپور و صافار انصارى بلأپ، مانگا آيدىپ برىيدىلر.

بىرى گلندە آيتساق آشاقدا گە تىرن غۇشغولارنىمازا نە انغىتبارنى غۇليازمالاردا نە داش باسما نوسغالاردا، نە-دە عاراپ حاطى بىلن يازىلنپ، اكادهمىاننىنگ قوليازمالار فوندىندا ساقلانان بوقچالاردا غابات گەلىنىيار، اۇلار دىنگە روس حاطىندا يازىلنپ فۇندا تابىشئرلنىدئر. يۇقاردا آغزالان بو تەما عىلئى جىدلە آچىق.

۱-نجى جلد:	گۈلە منگزار.....	۷۸
صاحبنا	سۇلۇپدئر پىغان بىلن.....	۷۹
آدى	سنىلماى بۇلدوم.....	۸۰
تۈركمىنىنگ.....	ياغىشسنى.....	۸۱
۱۱.....	ناگهان پەلەك.....	۸۲
قايدا سن؟.....	داش غالىدى.....	۸۳
۲۶.....	حار قىلدى.....	۸۵
اۋچدوم يارانلار.....	زاماندىئر.....	۸۵
۳۰.....	لأشئر آغلار.....	۸۶
ويرانا گلىدى.....	آيرىلنپ.....	۸۷
۳۶.....	هيندىستاندا حنىالئم.....	۸۷
ملا بايك.....	بار مەنىنگ.....	۸۹
(بوندىلرنگ آرتىق محمد سىدى نىنگ	يىل بىلە.....	۹۰
غۇشا پوداغىندان آلنىدى دىبىيانلرم بار)	نورانا گۇرمىشەن.....	۹۲
۳۷.....	بو گۇن.....	۹۳
مىتلا قىلدى.....	نە يلايىن ايندى.....	۹۳
۵۶.....	منگلى يارنىمدان.....	۹۴
رىگان ايله دى.....	پانى جهان گرەكمس.....	۹۵
۶۱.....	بۇيلارنىنگا.....	۹۶
سان بۇلسام.....	كۇنگۇلدىر ويران.....	۹۶
۶۷.....	غنىماز گۇزۇم.....	۹۷
اىل لردن آيلاندى.....	اويات ايلار.....	۹۸
۶۸.....		
اىستەمن.....		
۶۹.....		
تۇبا ايله دى.....		
۷۰.....		
اۇبانماز.....		
۷۱.....		
ماتأچ ايله مە.....		
۷۳.....		
درد اينگىگىلدار.....		
۷۴.....		
باغىتم غارادئر.....		
۷۴.....		
مردان قايسى.....		
۷۶.....		
بال لار مسگەنى.....		
۷۸.....		

يار يۆزۈندىن.....	۹۹	يۈرمەلى بۇلدى.....	۱۵۸
آيىت	۱۰۰	دۈكە باشلادى	۱۷۱
گۈلزار اۇيىناشار.....	۱۰۱	غاچا باشلادى.....	۱۷۴
جان ايلهدى.....	۱۰۱	ناس اتان.....	۱۸۲
آزادىم قانى؟.....	۱۰۲	ناسكىش.....	۱۸۳
كۈلۈلى گلىدى.....	۱۰۴	چىلىم.....	۱۸۴
باش بۇلمانگ.....	۱۰۴	چىلىم چكەمە گىل.....	۱۸۵
گىدىچى بۇلما.....	۱۱۳	موندا چىلىم كىش.....	۱۸۸
چۇدور خان.....	۱۲۸	سىاغىندىن بللىدىر.....	۱۹۰
زارلار اىچىندە.....	۱۲۹	يۇل آلار.....	۱۹۰
دۈولت على نىنگ.....	۱۳۱	اۇدى يىگىدىنىگ.....	۱۹۱
فتاح.....	۱۳۲	غىش بۇلار.....	۱۹۲
هوشدان آيرىلدى.....	۱۳۷	آلان ياغىشئىر.....	۱۹۳
اىلىنىگى.....	۱۳۸	يكانىنىگ.....	۱۹۴
يىزگە رۇوانا.....	۱۳۸	انراق ايله اوزۇنىگى.....	۲۰۲
قوچ يىگىتلىر.....	۱۳۹	يار اۇلماغىل.....	۲۰۴
جان اىستار.....	۱۴۱	يۈز بۇلار.....	۲۱۹
آمانا گلر.....	۱۴۱	مرد بىلانى.....	۲۲۱
نامىس عارنىمدان.....	۱۴۲	لرز انادىر.....	۲۲۱
مرد بۇلماز.....	۱۴۳	گرەكدىر.....	۲۲۲
حاسار داغىندا.....	۱۴۳	جهان اورتۇنر.....	۲۲۳
غالىدى نەيلايىن.....	۱۴۴	يۇلون آنگلاماز.....	۲۲۴
اىل گۈزلار.....	۱۴۵	دومان گىتىمىز.....	۲۲۴
اۇزان گلر.....	۱۴۶	درد نەدىر.....	۲۲۵
گۈلزار من.....	۱۴۶	كۆپ بۇلسا.....	۲۲۶
غولاغىن توتماز.....	۱۴۷	أشى تاپماز سەن.....	۲۲۷
گۈزل شىرغازى.....	۱۴۸	گچىپ بارادىر.....	۲۲۷
ترك ايله بو مكان.....	۱۴۹	آيرىلسا.....	۲۲۸
يىتىرمىز هجران.....	۱۵۱	اۋسسەسى بۇلماز.....	۲۲۸
داشنىمازا.....	۱۵۱	نامىس-عارى گرەكدىر.....	۲۳۱
مال ياغىشى.....	۱۵۲	بىله منىمىندانىر.....	۲۳۱
مال اىستار.....	۱۵۳	سۆۈۈش بىلن.....	۲۳۲
مرد قىلدىنىگ.....	۱۵۳	ويران ايلهدى.....	۲۳۳
عبداللە.....	۱۵۴	توتا باشلادى.....	۲۳۳
تۆركمى بىناسى.....	۱۵۵	سۆزلىرىم.....	۲۳۴
گۈزۈلسىن اىندى.....	۱۵۶	زامانا بۇلمادى.....	۲۳۴

۲۳۵.....جنگ سه سين انگسا.....

۲۳۶.....اونودار اول يۇلوني.....

۲۳۷.....سۇلان يالندىنر.....

۲۳۷.....بو دهان.....

۲۳۸.....بيالنى.....

۲۳۹.....كاره دۇندى.....

۲۴۱.....انسان اوغراشسا.....

۲۴۲.....ته كپيرليك ايلار.....

۲۴۳.....سۇز مانتسنى بيلمه گىنچه.....

۲۴۴.....سۇيمهك بيلانى.....

۲۴۵.....بيل ايندى.....

۲۴۶.....تا آلغانچا گۇزۇنى.....

۲۴۷.....بارادىر.....

۲۴۸.....بيچاره.....

۲۴۹.....باش ياغشى.....

۲۵۰.....يانان بارمى؟.....

۲۵۲.....بىگر.....

۲۵۲.....سنىن بيلن.....

۲۵۳.....گىزىپ باشلادى.....

۲۵۵.....مارهكا بارماز.....

۲۵۵.....مالفنا دگىز.....

ايكىنچى تۇم:

۵.....عجب ايپام گلدى.....

۶.....يوودوپ بارادىر.....

۸.....روى سيادان غايرى.....

۱۷.....شۇل ماحرىبانتم گلدى.....

۲۱.....ايرتلمما.....

۲۱.....نه پيدا.....

۲۲.....غارا داشدان ايرتلسا (غايتالانما).....

۲۳.....بىگر (غايتالانما).....

۳۶.....بى باد گۇرنر (شۇبچهلى).....

۳۹.....يۇلموش بو دۇنيا.....

۷۲.....يانى بيله.....

۸۲.....اوتوپ بارادىر.....

۸۳.....اد غالمادى.....

۸۴.....آز ايله دىنگ.....

۸۴.....ماللار دارغادى.....

۸۵.....سۇردى-ده باردى.....

۸۵.....بلا بۇلدى.....

۸۶.....دۇيرۇپ بارادىر.....

۸۷.....دومان گۇرۇنر.....

۸۸.....گىديپ بارادىر (شۇبچهلى).....

۸۹.....پىزغى (په لهك باغلان).....

۸۹.....موقام غاشنىدا.....

۹۰.....دۇنيا غۇلوندان.....

۹۱.....ياسلار ايچىندە.....

۹۲.....گلىپ دۇشدى.....

۹۳.....ايل گچر.....

۹۴.....اۇتۇپ بارمىش.....

۹۶.....نادان په لهكدن.....

۹۷.....فساد دۇنيا دىر.....

۹۹.....زمينه باتار.....

۱۰۰.....حاننىگ غالىدى.....

۱۰۱.....آمان-آمان.....

۱۰۲.....خوارى-زار بۇلدونگ.....

۱۰۴.....سۇوروپ گىديپدىر.....

۱۰۴.....په له گىنگ.....

۱۰۵.....دۇنيا، حەى.....

۱۲۰.....جه لا ايله دى.....

۱۲۶.....حاق منزىل اتدى جانا.....

۱۳۰.....گۇلن بارمى؟.....

۱۳۱.....ايل بۇلماز.....

۱۳۱.....بنياد ايلن.....

۱۳۶.....په له گىدير (شۇبچهلى).....

۱۵۰.....آدام آتا بيلن دوشدى.....

۱۵۱.....بيلال بار.....

۱۵۶.....«اۇيان» دىدىلر.....

۱۵۷.....يار چكر.....

۱۵۹.....درد بيلانى.....

۱۶۱.....اوتر بو دۇنيا.....

۱۶۲.....بۇلماز، يارانلار.....

۱۶۴.....الحدرد.....
 ۱۶۴.....ايرىلمادنى؟.....
 ۱۶۶.....كۆپ جان گچپيدير.....
 ۱۶۸.....كىمسە گلىپ بارادتر.....
 ۱۶۹.....دىدى: «حابار يۇق».....
 ۱۷۰.....قانى؟.....
 ۱۷۱.....يە تيشسە.....
 ۱۷۲.....جان اگنمز.....
 ۱۷۳.....رۇواچ اۋتورمئش.....
 ۱۷۴.....ماه و سال لار.....

۱۷۵.....اۋتر گيدر.....
 ۱۷۵.....زامانا آخر بۇلاندا.....
 ۱۷۶.....تومار گۆردۆم.....
 ۱۷۷.....بۇلوپ اۋتدى.....
 ۱۷۸.....دال اۇلار.....
 ۱۸۸.....دۇكان گۆرۆنر.....
 ۱۸۹.....سەيران اچيندە.....
 ۱۸۹.....غورولماسدان بورون (شۆپچەلى).....
 ۱۹۰.....انسان ياراتدى (شۆپچەلى).....

اولاننلان چشمه لر:

1. A. Chodzko: Specimens of the popular poetry of Persia. Harrison & co printers. 1864 London
5. Ýüsüp Azmun: Who was Makhtumkuli. The friends of Makhtumkuly Society. London 1995
6. Almaz Ýazberdi: Biblioteçno-bibliografiçeskoýe. Aşgabat. Ylym 1988
8. A. Welsapar. Mülli Tahyryň hudaýlygy. Sweden 1996
9. Oraz Ýagmyr: Magtymgulynyň Ömri we Döredijiligi. Aş. Magaryf. 1992. s.33

۱۰- نخبه سفیه. بکوشش منصوره اتحادیه- سیروس سعدوندیان. نشر تاریخ ایران. ۱۳۶۰

۱۱- ایلات و طوایف درگز. چاپخانه خراسان. ۱۳۶۲

۱۲- هشت الهف. قاسم غنی. چاپ دوم. ۱۳۶۸. نشر نوین تهران

۱۳- دانگ آتار- سالام پئراغی. جزوه. برلین. ۱۹۹۱

۱۴- سیدعلی میرنیا- ایلات و طوایف درگز. مشهد ۱۳۶۱

۱۳- مقالادا آغزالان دؤرلی چشمه لر

۱۴- شاخصی تحقیقلارئم.

آ.گلی

تاریخ عنئلملارئنگ کاندیداتی

آتاجان تاغان

شاهترنگ آدئنا برىلن قوشغولار حاقددا

وقلىچ مۆللى يف ۳۰

بىز ماغنىمغولننىنگ تازە تاپلان غۇشغولارنى دىيىپ ماغنىمغولننىشئناس عبدالرحمان مولك امانوف طاراپىندان ۹۰-نەچى يىللاردا «سۇوت ادبىياتى» ژورنالنىدا چاپ ادىلن يۆزلرچە سطرىدن عبارات، كىمىنگكىدىكى اۇنگلى سلجىلمىدىك حم دۆشئۆكسىز غۇشغولاردا ماغنىمغولننىنگقن دال بۇلایماسن دىيىپ بىلمىدىك. حاقتقى پۇزىيادان آلىسداق سۆز تۇبولملارنىندان عبارات شۇل سطرىلر، باردى-گلىدى ماغنىمغولننىنگ حوت اۋزۇنىنگكى بۇلایاندا-دا، چىر پۇزىيا دالدىكى اۋچىن اۇلارنى اكادمىكى نشىرلردن باشغا برده چاپ ادىپ يۇرمىگىنگ گىرگى حم يۇق آحارنن.

اۋز غۇشاق غۇشغولارنى مطبوعاتدا چاپ اتدىرىپ بىلمىانى سبألى، اۇلارنى ماغنىمغولننىنگ آدئنى پىدالانىپ نشىره حۇدۇرلىانلره-ده غابات گلمك بۇليار. بىز كاته اثر آغرامنا گۇرأ باحا كسمان، صاحئپاسى ننىنگ كآلىگىنه غاراپ باحا كسىانه مىگىرأرىس.

مى، نامە اۋچىندىر، حاص بترم فىلۇسۇف غىلئچ مۇلۇفدىن آلىپ، پئراغنىنگ آدئنا برلن غۇشغولار بىئجالئق اديار. اۋران ذهينلى عالم غىلئچ مۇلۇفنىنگ «ماتامى» يادا «ماتامغولى» لاقامى بىلن بىزىنگ مطبوعاتنىمىزدا چاپ بۇلان حوت اۋز غۇشغولارنى اۋقانمىدان سۇنگ-آ، ماغنىمغولى ننىنگ آدئنا برن غۇشغولارنىنگام اۋنونگ اۋزۇنىنگكىدىگىنه انناناسم گلىپ باشلادى. اۇنگا ماتامى ننىنگ، ياغنى غىلئچ مۇللىيوىنگ اثرلرى نىنگ دىلى نىنگ، استىلى نىنگ، صور اتكشلىگى نىنگ، سۆز اۋىنادئشى ننىنگ ماغنىمغولننىنگقا جودا غۇلايدىغى سبأ بۇلدى. اۋنونگ «ماغنىمغولى دىرىندىكى»، «حنىالئم» دىين موخاممس اليمه دۆشنىندىن سۇنگ-آ چاقئم حاقتقا اۋورۇلن يالى بۇلدى. يۇنه ماغنىمغولننىنگ توتوش دۇردىچىلىگى نىنگ آغراملى بۇلگىنى توتيان ۲۷۱ غۇشغىنى اۋنونگ ماغنىمغولا برمى نىنگ دۇىپ سبأىنه كۇپ ماحاللاپ دۇشۇنمان گزىدىم. اول دۇشۇنمىزلىگه حم اوزاغنىندان قاناغاتالانلارنى جۇغاپ تاپلدى. شۇندان سۇنگ من ماغنىمغولننىنگ اثرلرى نىنگ بللى ترجمه چىلرى نىنگ بىرى آرسنىي تاركوۋسكى نىنگ Арсений A. Тарковский بىر گىزك:

“Мне думается, что Махтумкули, это собирательный автор”

«منىنگ بىكىرمچە، ماغنىمغولى يىغىندى دان عبارات اۋتور [اثر]» دىين سۆزلرىنى ياتلاماغا حم اۇنگا انناناماغا مجبور بۇلدىم.

من ماغنىمغولى ننىنگ دۇردىچىلىگىنى «آراسسالاماق» بىكىرىنى اۇرتا اتانمىدا، مورغاپلى ماغارنىف ايشگارى، ادبىياتنىنگ موشداغى آحماق چارنقولنىف: «نامە، غمر حايبامنىنگ آدئنا برىليان روباغلارنىنگ حاقتقى اۋتوگرافى بارمى؟

³⁶⁰ Atajan Tagan- 40 ýylda ýazylan kitap (ýatlamalar), alnan bölüm.

ماغتنمغولۇ نىنگ آدنا برلىپ، آنگىمىزا اۇرنان بۇلسا، غۇى، اۇل شىغىزلار ماغتنمغولۇنىنگى بۇلوبام غالىرىسىن-دا» - دىدى. مونىنگام جاننىنگ بار بۇلماغى مۇمكىن. يۇنه عادالات دىيىم بىر زات بار آخىرنى. اگر-ده شۇل غۇشغولار ماغتنمغولۇنىنگى بۇلۇپ آنگىمىزا اۇرنايان بۇلسا، اۋز حاقتى ايه سىنىنگ آدى بىلن آنگىمىزا اۇرناندا بىز نامە اوتدوريارىس؟ حىچ زات. غايتام حم-أ حاقتى يىنگردى، حم ماغتنمغولۇنى «غۇرادىغىمىز» بۇلياردى، اۋستىسىنه-ده ماغتنمغولۇ يالى يۇنه بىر شاحىرنىمىز آرتاردى. يا-دا بىزىنگ آنگىمىز ماغتنمغولۇنىنگ آدى بىلن آلدانماغا غايىم، شۇيله سادا آنگىمىزا؟ اۇل غۇشغولار نامە اۋچىن حوت ماغتنمغولۇنىنگ آبر ايننا داياننىپ بىزىنگ آنگىمىزا اۇرنامالىمىشنى؟ اگر اۇلار ماغتنمغولا مىناسىپ شۇيله غۇوى غۇشغولار بۇليان بۇلسا، غۇى، حىچ كىمىنگ كۆمىگىنه دايانمان، اۇقنجا اۋزلىرى يۇل آچىسن-دا. بىزىنگ آنگىمىزام غابات گلن آلداننىپ يۇرمىيان آنگىمىزنى ثبوت اتملى آخىرنى. يا-دا بىز، حاقتاتدانام، شۇيله سادا اۇقنجمىنقا؟ كىم نامە دىيسه، اناننىپ يۇرلردىمىكاك؟

آرچىو ماغولماتلارنى نىنگ شاياتلىق اتمىگىنه گۇرا، ماغتنمغولۇ نىنگ تازە تاپىلان غۇشغولارنى باغنىشاننىپ تۇركمىنىستاننىگ يازىچىلار سۇبوزى نىنگ يۇرىته گچىرن پلنومىنا / ماصلاحاتىنا/ غاتناشان روس شاحىرنى، س س س ر يازىچىلار سۇبوزى نىنگ پراولنىيه سى/ اداراسى/ نىنگ سكرتارى پىوتر سكوسترف: «بو غۇشغولار تالانتلى فيلۇسۇفنىگ ماغتنمغولا اۋىكۆنىپ يازان اۋز غۇشغولارنى بۇلماسن؟» دىين سۇوالى اۇرتا آتبار. اما اۇل سۇوالا پلنومدا اۋنس حم برىلمىار. غىلنىچ مۇلۇيىدن ۲۱۶ سانى غۇشغىنى حم-ده ماغتنمغولۇنىنگى دىيىپ «مارو-شاهو-جاحان» پۇنمانى يازدىرنىپ آلان بردى كىربابايف بۇلسا روس شاحىرنىنا: «اگر غىلنىچ مۇلۇيىف شۇيله غۇشغولارنى يازنىپ بىليان بۇلسا، نامە اۋچىن اۇلارنى اۋز آدندىن چىقاردىمان، ماغتنمغولا برىلمىشىن؟» دىين سۇوال گۇرۇشلى جۇغاپ غايتارىار^{۳۱}. شۇنلوق بىلنم ماغتنمغولۇ نىنگ ۱۹۴۸-نجى يىلدىن سۇنگىقى نشىرلىرىنه گىرىپ باشلان ۲۱۶ غۇشى نىنگ نىردىن پىدا بۇلانى-دا گۇمۇرتىك بۇليار-دا غالىبرىار. اۋستىسىنه-ده، تالانتلى فيلۇسۇف غىلنىچ مۇلۇيىدن آلنان غۇشغولارنىگ ماغتنمغولۇ نىنگى دالدىگىنه كپىل گچىيان دللىلره-ده غابات گلنىيار.

شو برده من ادبىياتچى عالمى تىن نىسۇونىگ شاحىرى آرچىوئىده ساقلىانان، غىلنىچ مۇلۇيىنىگ «ماغتنمغولۇ نىنگ حنىز چاپ بۇلماقتى غۇشغولارنى» دىيىپ غالىدىران غاتى غالىنگ دۇرت دىردى نىنگ بىرىدىن گۇچۇرىپ آلنان موخاممىسى مىثال كىترىمك ايسله يارىن. سىز اۇنى اۇرآن اۋنسىلى اۇقانگ.

حنىالنىم

غول مىن، غۇمرۇم غوللوقدا، يا رب نه بۇلغاي حالنىم؟
 نىباداتا شىب وروز، يۇقدور غايرى حنىالنىم.
 لىا الا الله، تىللىم ذكىرى نىناسى،
 اثراك قىلما درگاھدىن مى يا دۇلجىلانىم.
 چىقماق دهر فىنادان ماحالدىر مانگا، اى يار،
 ماغىشار بىيو حال حىبىب، نه بۇلاجاق آغمالنىم.

^{۳۱} بوبولاشىق ايشده چالا سواد ب. كىربابايف اولى رول اوينىيار. (مرحوم ن. آشورپوردان اشىدىن گوررونكىم. آ.گلى).

اۋزى غۇلوم تا ابد بۇلوشام طالې دىن،
 لرزانا دۆشدى بول جان، يۇقدور ايمدى مجالتم،
 لاغلى عنلتم بۇلغوسى كيتابنل "واغظنل-آزاد"،
 ايمدى كى ماغتمغولۇ، پورصات برگى آجالتم".

كسه سىندىن غاراسانگ، بو موخاممس ماغتمغولۇ ننگقى دالدېر دېيماگه دېلىنگم آيلانار يالى دال. كلاسسىكى استىل، كلاسسىكى دىل، گۈونە جاي بىرنە يتىرلىش، دىنە، عنلما حۇرمات غۇيماق، خودايا انناماق، "واغظ-آزادى"نى ياتلاماق... غاراض، اۇل موخاممسى شو گۈن ياشاپ يۈرن آدم يازاندئر اۋيدۈپ پېكىر اتماگه ياپئشالغا-دا يۇق. امما پۇزيا ژانرى ننگ اكرۇستېج گۈرنۆشىندە يازنلان شۇل موخاممىنىگ حر سطرېنىگ باشقى حارېنى دىكلىگىن اۇقاپ گۈرسىنگىز، "غئلچ مۇللى" دىن سۆزلەر ساتاشارسىنگىز.³⁶² دېيىمك، ماغتمغولۇ ننگ آدنا برىان اۇل موخاممىنى فيلۇسۇف غئلچ مۇللىفېنىگ اۋزى يازنېدئر. شئىلە بۇلانسۇنگ، غ.مۇللىفدىن آلتىپ چاپ ادېلن ۲۱۶ غۇشى ننگ، چاپا تايىنلانپ غۇيلان "مارو-شاهو-جاحان" پۇئماننگ حم ماغتمغولۇ ننگ اۋزىنىگكىدىگىنە شۆبە دەريار. كېيىنگىر دېشىنە گۇرا آيتسانگ، آدى اغزالان پۇئما ماغتمغولۇ ننگ بىر تۇمۇغئنا غۇشولنپ، كىتابننگ چىقمازى ننگ اۋنگ يانى چاپدان آيرىلدى. البتە، نىشېچىلر پۇئماننگ ماغتمغولۇ ننگقى دالدىگىنە برک گۈز يتىرنىدېرلر-دا.

تجن نېسۇودا ساقلايان اېترىتر غۇشغولار غ.مۇللىفېنىگ اۋزىنىگ حم آيالى ننگ الى بىلن يازنلنېدئر. دۇرت دېدرە ماغتمغولۇ ننگقى حاساپلانىان ۱۶۹ غۇشى بار.³⁶³ اۇلارننگ حم اوزاغئندان چاپ ادېلمگى مۇمكىن، اۇقوو كىتاپلارنندا-دا اۋورنىلر. شئىلە لىكدە، بىز يئنە آلدوا دۇشرىس. بئىلە ياغدايئنگ كۆپ سبأپلرى نىنگ بىرى-دە شو ماحالا چىلى ماغتمغولۇ ننگ دۇردىچىلىگى نىنگ آكادىمىكى نىشېرى نىنگ عامالا آشرنلمازلنغئندان حم بىزدە تىكستۇلۇگىيا مسئلە سىنە جودا يۈزلى اۋنس برىلىانلىگىندىر.

من شو بىردە اۇقئىچى اۋچىن بىرنە آيدىنگلاشدرماق ايسلان مسئلامىنىگ اۋستۇندە دوروپ گچە يىن. فيلىسۇف غئلچ مۇللىف نامە ماقصات بىلن بئىلە دۇشئۇكسىز "اۋيون" غوروپدئر؟

اۋنگى بىلن-ا، غ.مۇللىفېنىگ تاپان "اۋيئى" تازە لىك دال. بئىلە "اۋيون" اۋندان اۋنگم، سۇنگام "اۋينالدى". كۆپ مىثالدىن بىرىنى گىتېرىن. ۱۹۶۲-۶۳-نجى يىللاردا ساراغئلى غوربان چارنىف اۋز غۇشغولارنى مطبوغاتدا چاپ اتدېرىپ بىلمانسۇنگ، اۇلارنى ۱۹-نجى عاصئردا "ياشاپ گچن" غوربان وحىيى دىين شاحئرننگ آدئندان حۇدۇرلاندە "باغئى آچئلدى" دوروبردى. يۇغسام، غوربان وحىيى دىيىلن شاحئر حىچ بىر عاصئردا-دا بۇلمادىق اوتۇر. "تاپئندى" شاحئرلارننگ كىمدىگىنى بىلىانم، بىلجك بۇليانام يۇق. شۇنونگ اۋچىنم ماغتمغولۇ ننگقى دىيىلىپ چاپ ادېلىان غۇشغولارننگ، افىرە غۇبىرلىيان آيدىملارننگ آراسئندا "ايلانپ-اۋورۇلۇپ قئغئل نامازى" دىين يالى(رقص ادېپ اوقا نمازى- آ.گ) گۈلكۈنچ سطرېلرە-دە غابات گلېنىار.

³⁶² Latynça: GYLÝÇ MÜLLI

³⁶³ غ. موللوفېنىگ يادلاماسىئى و اونونگ ادن بولاشنقئلىغى حاقداق بويون آلماسئى شو مقالاننگ سونگوندا اوقاپ بىلرسىنگىز. (ا.گلى)

يۇنە غىلچ مۇلۇيىنىڭ ماغتمغولا "بىر" غۇشغولارنى "ايلانپ-اۋورۇلپ ناماز قىلىن" اوتۇرلانغىقى بىلەن دىگىشىدە بۇلماز. اۇنونگ غۇشغولارنى كامىل پۇزىيا. امما غ.مۇلۇيىف اۇلارنى باشدا اۋز ادندىن چاپ ادىرىن بۇلسا بئىلە شۇحرات غازانمازدى.

غىلچ مۇلۇيى ياقىندىن تانايان (من اۇنونگ بىلەن بارى-يۇغىنىكى گىزك دوشوشىپىدىن) اداملارنىڭ اننادىرماقلارنى گۇرا، اۇل سۇوت دۋورۇنىڭ پۇزىياسىنى انقرار اتمانىدىر. پارتىيا، لىنن، استالىن حاقداق غۇشغولارنى-حا اصلا-دا پۇزىيا حاساپلاماندىر.

سۇوت حاكىمى بىللارنىدا ايشاندىنى اۋچىن قاقا/داده سى نىڭ انزارلانماغى، بىگۇنا آقاسى نىڭ تۇرما سالنىماغى، اۇنگا تاپ گىتىردىك اجە سى نىڭ، قاقاسى مۇللى ايشاننىڭام يۇغالماعى نتيجه سىندە اغىر سارسىغىنا چىدامان. ماتام توتان غ.مۇلۇيىف ۱۹۴۱-۴۵-تجى بىللاردا "ماتامى" حم "ماتامغولى" (ماغتمغولا اويكىنمە-آ.گ) لاقامى بىلەن غاتى كەن غۇشغى يازىار. شۇلاردان قىرغا غۇلاين اوتۇرى نىڭ كىمىدىكى گىزلىنمان، يىزىڭ مطبوغاتىمىزدا چاپ ادىلدى. شۇل غۇشغولارنى اۇنس بىلەن اۇقاپ چىققاننىڭدان سۇنگ، ماغتمغولى نىڭ "فتاح" دىين غۇشغوسىنى هم غ.مۇلۇيىف تارايتىدىن يازىلىپ، استالىنە باغىشلانان حاساپ ادىانلر حم بار. دۇغرى، غۇشغى كۇنتكىستىدىن حاسىندىر بىر سىطىرى سۇغروپ آلاغا-دا، اۋزباشداق انزارلابرىسنگ، باشغا-باشغا يىلردىن چىقارماق بۇلار. يۇنە "فتاح داقى":

"ايتىدىننىڭ اتادان، انە، غارداشدىن...

آنگسا اۋلدىر، بو دىسانى اۇل فتح" - دىين سىطىرلىرىنگ مانىسى گۇنۇدىن-گۇنى غ.مۇلۇيىنىڭ پاجىغالى بىوگر افىياسى بىلەن وتغاشىپ گىدىيار.

غۇشغى غ.مۇلۇيىنىڭكى بۇلماياندا-دا، اۇنى ماغتمغولى نىڭ-ا يازماندىغىنى ثبوت اتچك بۇلاين. فتحى ماسغارالايان، غانجۇرا، بوودارحا، اجىزە غاننما دىنگە يان، شىدىيانى اۋچىنم فتح دان غۇرقىيان اوتۇرنىڭ "آنگسا اۋلدىر، بو دىسانى اۇل فتح" دىيمىسىندە اصلا لۇگىكا يۇق آخىرنن. فتح دىيلىپ اۋزۇنىڭ ادئى توتولانسۇنگ اۇنى انگمايان فتح نأ ساحنە مىشىنى/سامسنىق مىشىنى؟ فتح انگاسا اۋزۇنى اۋلدۇرمىگىدىن غۇرقىياندىغىنى اچىق بۇبون آليان اوتۇر غۇشغى نىڭ آخىرنىدا ماغتمغولى/فراغى دىيىپ، اۋز ادنى گىتىرمى؟

شئىلە لىكدە، "دىساندا" ادئى توتولماسا-دا، كىمە نامە دىيىلانىنى انگماغى احمال استالىندىن غۇرقىيان اوتۇر دىرى گىزىپ يۇرن اۋزۇنى گىزىلپ، اياتدا يۇق ماغتمغولى نىڭ ادنى پىدالانماق بىلەن اۋز يۇرك حاسراتنى اگسىار. اۇل اۋز غاضابىنى، استالىنە بۇلان يىگىرنىچىنى بىان ادىار حم-دە شۇل يىگىرنىچىنگ چاپ اۋستى بىلەن كۇپچۇلىگە بىتمىگىنى غازانىار، اۋزۇنى حم گۇنى گىلمى اۋلۇمدىن غۇر ايار.

غىلچ مۇلۇيىنىڭ "ماتامى" لاقامى بىلەن چاپ ادن اۋز غۇشغولارنى نىڭ بۇلسا ماغتمغولى نىڭ غۇشغولارنى بىلەن "تاغماسى نىڭ" كۇپلىچ بىردىكى يا-دا غۇلايدىغى يىزى كەن زات بارادا اۋيلانماغا مجبور ادىار.

ماغنىمغولى نىنگ اثرلىرىندىكى بولاشنىقلىقلار بارادا گۇرۇنۇڭ غۇزغالاندا كىمىدىر يېرى: "شاحىر آتا آتاجانۇف، غ.مۇللوۋىيىنىڭ غوران "اۋيونلار" حاقدى بىلەن بۇلسا نامە اۋچىن اۋل بارادا دگىشلى ىرلرە آيتماندىر يا-دا مطبوغاتدا چىقىش اتماندىر؟ "دىن سۇوالى اۋرتا اتدى. اۋل سۇوالا جۇغاپ تاپماق قىن دال. بىرىنچىدىن-ا. اۋل اۋز غارىندا شىئى گلشكىسىز ياغدايدا غۇوماق ايسلان دالدىر. ايكىنچىدىن، غ.مۇللوۋىيىنىڭ پىراغىنىنىڭ دىيىپ يازىپ برن غۇشغولارنى پارتىيانىڭ مركزى كۇمىتىنى تاراپىندىن ماقوللاندىن سۇنىڭ (بىرى كىرپا بىف نىڭ يالانلارنى بىلەن. آ.گ) كۇمىنىست شاحىر آ.آتاجانۇف اتنى يەكە چاپماز آخىرنى. شىئىلە حم ادىل شۇل دۇۋۇرلردە "غۇرقوت آتا" سىباپلى دۇردىجىلىك ايتىلىڭىسىياسى نىنگ بىر تۇپار وكىلى نىنگ تۇرما سالناندىغىنى ياتاللىنىڭ.

من.غ.مۇللوۋىيىنىڭ تاپان غۇشغولارنى نىنگ ماغنىمغولى نىنگىدىنغى يا-دا دالدىكى بارادا اۋيلاننىپ يۇركام، روس شاحىرى حم ادبىياتچىسى پىر سىكۇسنىف نىڭ "گۇللر حم ياپر اقلار" دىن كىتابى تۇتاندن اليمە دۇشىدى. شۇ ىردە من شۇل كىتاپدان بىر پارچانى اۋز تىرجىمىمە سىزىنىڭ دىققاتىڭىزغا جۇدۇرۇلماي:

« مارت، ۱۹۴۸- نى ئىل

مارتنىڭ اۇرتالارنىدا تۆركمىنىستان يازىچىلار سۇيوزى نىنگ پىلنومى/ماصلحاتى بۇلدى... اۋنونىڭ يۇقارى دۇردىجىلىك احنكىندە گچمكىندە شۇل گۇنلردە دۇران تاسىن بىر و اقا اولى رۇل اۋىنادى. شۇل پىلنوما چىلى تۆركمىنىستاننىڭ اىنگ غۇوى شاحىرى ماغنىمغولى نىنگ ادبى مىرائى بىغىنلان حم اۋورنىلن حاساپ ادلىياردى. شاحىرنىڭ دۇردىجىلىكى ۱۳ مۇنىڭ سطرى غۇشغودان عبار اتدى. غاراشلىمادىق ىردن اۋنونىڭ غۇشغولارنى نىنگ سانى كۇبلىدى دوروبردى.

پىلنوما شاحىرنىڭ تازە تاپىلان (۱۷۱ سانى- آ.ت) غۇشغوسى جۇدۇرلىدى حمم اۋنونىڭ غۇشى، پۇتمالارنى نىنگ يىننە كاندىكى، جى ۱۲ مۇنىڭ سطرە يتىاندىكى حابار بىرىلدى.

اۋل بارادا مارنى غىلنىچ مۇللوۋىف چىقىش اتدى.

ماغنىمغولى نىنگ تازە غۇشغولارنى نىنگ تاپىلىش-دا اۋران گىنگ حم اۋزبۇلوشلى. بو ياغداى دۇيىلى اۋورنىلسە، غىزىقلى بىر رۇمان يازماغا ماترىيال بۇلۇپ بىلردى. غىسغالدنىپ آيتسام، اۋل تارىخ شىئىلە. بارنىپ-حا روۋلىوسىيادا نام اۋزال، مۇللوۋىف لىرنىڭ نىرە سىندىن كىمىدىر يېرى(اۋنونىڭ ادى نىنگ گىزلىمكى-دە غۇلىازماننىڭ تاپىلاندىغىننا مۇنىڭكۆرلىك دۇردىيار. —آ.ت.) بوخارا مىدرسە سى نىنگ دىوارى نىنگ اچىندە گىزلىنىپ، داشى سووالان، كىتاپلارنىڭ آراسىندىن ماغنىمغولى نىنگ غۇشغولارنى نىنگ يىغىندىسىنى تاپىپار. غۇلىازماننىڭ اۋل ىردە گىزلىمكى-دە دۇشۇكسىز. بلكم، اتىسلام سىزوراسىندىن غۇرقاندىلار.

تاپىلان غۇلىازماننىڭ (اۋنونىڭ آىر اتىن كىتاپدىنغى-دا، غۇلىازماندىنغى-دا ناۋىلى. -آ.ت.) يىتيرىلمىكى بۇلسا، اۋل اثرلىرنىڭ گىلىپ-چىقىشنى اۋورنىمكىدە قىنچىلىق دۇردىيار. اۋنونىڭ ناخىلى يىتندىكى-دە دۇشۇكسىز. غۇلىازما يىننە تاپىلىنىدىر، يىننە يىتيرىلىپىدىر. شۇنونىڭ اۋچىنم غىلنىچ مۇللوۋىف

غۇشغولارنىڭ حم پۇئاملارنىڭ ھەممەسىنى ياد بىكلايدىر. غۇلبازماداقى اوللاقان پۇئما بۇلسا (“مارو-شاهو-جاحان”-آت.)، غادىنى مرويىنگ تارىختىن ئاندىن گۇررۇنگ بىرلار.

پلنوما غاتناشانلار ھەممىسىنى غۇشغولارنىڭ پۇئمانىڭ ماغتنمغولى نىڭنىڭ اۇزۇنىڭكىدىكى يىراغىزدان ماقوللادىلار. مېنىڭ: “تاپىلان اىرلر بىيىك فىلۇسۇف شاحىرا دىنگە تالانتلى اۇيىكۇنمە بۇلباماسىن؟” دىيىن سۇوالىما بىردى كىرلار بىيىف: “اگر غىللىچ مۇلۇيىف شىئىلە غۇشغولارنى يازىپ بىلبىان بۇلسا، نامە اۇچىن اۇلارنى اۇز ادىندىن چىقاردايمان، ماغتنمغولا بىرلەيمىشىن؟”. دىيىپ جوغاپ بىردى.

ماغتنمغولى نىڭنىڭ تازە تاپىلان غۇشغولارنى يازىچىلار سۇبوزىئا ۱۸-نچى مارتدا (؟ — آ.ت.) غۇشورلەيدىر.

البىتە، بىئىلە غىسغا مۇھلىتدە (۲-۳ گوندى) تاپىندى نىڭنىڭ تىكىتىنى دۇيىلى اۋورنماگە، سىلجىرماگە ماى/گويىچ، وقت/حم يۇق. شىئىلە لىكىدە، الە دۇش غۇشغولارنىڭ “ماغتنمغولى نىڭنىڭ اۇزۇنىڭكى دىيىمگە چىق بىلبىان سۇق” دىيىپ غوتارىنقىلى حم اىغىنتلى نىتىجا گىلمىدىن انتىك واغىت بىر” (پ.سكۇسنىرىف، “گۇللىر حم ياپىراقلار”، مۇسكوا، ۱۹۵۷، ۲۵۵-۲۵۶ ساحتىپالار).

شۇل پلنومدا چىقىش ادن ماغتنمغولى شىئناس عاللىم زىللىجا موھاممىدۇوا حۇدۇرلىن اىرلىرىنىڭ بىكجە سىطىرىنىڭ ماغتنمغولى نىڭنىڭ دالىدىكى، اۇلارنىڭ ھەممەسىنى دەغ.مۇلۇيىفنىڭ اۇزۇنىڭ يازاندىغىنى غىللى اساسدا تىكرارلايار. امما كۇچۇلىك اۇنونىڭ دىللىرىنە اۇنس حم بىرمە يار، غايتام ال چارىنىپ، اۇنى تىرىبونادان دۇشۇربىلر.

سۇنقى اىزاسدا/ شو اىشاقدا/ بىيان ادىلن و اقانى مانگا شۇل پلنوما غاتناشان يازىچى بىردى اسنۇويچ سۇلتاننىيازۇف گۇررۇنگ بىرىدى.

مېنىڭ بىكىرىمچە، غىللىچ مۇلۇيىف اۇز غوران “اۇنونىڭ اىرو-گىچ اۇستۇنىڭ اچىلماغىنى ايسالۇيدىر، اۇنونىڭ شىئىلە بۇلجاغىندا-ا ائنانىدۇر. يۇغسام اۇل اۇزۇنىڭ گىزلىن سىرئى پاش ادىان دۇكومىتى—“حىيالىم” دىيىن اكرۇغۇشغوسىنى غالىدىرمازدى. اگر اىلە حۇدۇرلۇن ۱۲ مۇنىڭ سىطىرى نىڭنىڭ اىچىنىدە ماغتنمغولى نىڭنىڭ، اىنىڭ بۇلماندا، ۵-۶ غۇشغوسى بۇلانام بۇلسا، اۇنونىڭ اكرۇغۇشى يازماغا الى ايلانمازدى.

بو “اۇبوندا” اۇزلىرىنى گىلىكىسىز ياغدايا سالان ادبىيات عاللىملىرىمىز بىننە دۇر اىمىڭ احمال “مۇلۇلردن” اگا بۇلار دىيىپ اومىت ادىيارىن. شىئىلە حم “تاپىلان” اىرلىرىنىڭ غىللىچ مۇلۇيىفنىڭ حوت اۇزۇنىڭكىدىكىنە حاللىس ائنانىاندىغىنم اۇچىن تاپىندىلارنىڭ ماغتنمغولى نىڭنىڭ دىيىپ ائىقارار ادن عاللىملار بىرناچە سۇوال بىرمك اىسلە يارىن:

- ۱- غىللىچ مۇلۇيىف، ماغتنمغولى نىڭنىڭ دىيىيان غۇشغولارنى نىردن ياد توتۇيدىر؟
- ۲- “غۇلبازما بىتدى، تاپىلدى، بىننە بىتدى” دىيىيان ادامى نىڭنىڭ سۇزۇنە، شۇل غۇلبازماننىڭ اىللىنىدا بىر بۇلاندىغىنا سىز ائنانىارسىڭىزمى؟

- ۳- اۇن ايكي مۇنگ سطرېدنىم غۇوراق كيشى غۇشغوسنى (دينگه "مارو-شاهو-جاحان" پۇماننىنگ اۇزى ۸۰ صاحىنيا تۈورگى) اۇرگىنال يۇق حالاتندا ياد توتماق مۇمكىنى؟
- ۴- شۇل يىتېرلىپ، تاپىلىپ، يىنە يىتېرلىپ يۇرن غۇليازمانى غ.مۇللويفىنگ اۇزۇندىن باشغا كۆرن ادام بارمى؟
- ۵- بوخارادانى، حنوادانى تاپىلان غۇليازما يا-دا كىتاپ، اگر اۇل كىتاپ بۇلسا، يكه-تاك نوسفادا چاپ ادېلدىمىكا؟
- ۶- پترسكۇسرىف يىنگ يازماغىنا كۇرا، اغزالىيان غۇليازما مۇللويفلره روۇليوسىيادانام/انقلاب اكتوبر/ اۇنگ دۇشۇيدىر. اۇتوزنىچى يىللاردا بۇلسا، ماغنىمغولى نىنگ(بىنيله كى شاحترلارنىنگام) اىلدە بار بۇلمايغى مۇمكىن غۇشغولارنى اۇرچ ادېلىپ يىغىنالىياردى. ماشغالالاردان تاپىلىپ ائنان غۇليازمالار، دگرلى كىتاپلار اۇچىن رىسى ياغدايدا پول حم تۇلنىياردى. مۇللويف لره دۇشن غۇليازما، حاقتاتادانام، بۇلان بۇلسا، نامە سىبأدىن تا ۱۹۴۸-نجى يىلا چىلى اۇنونگ اۇستى اچىلماندىر، يىغىنالىرنىنگ اىنە دۇشماندىر؟ اۇز دۇورۇنىنىگ اۇران سۇواتلى، دۇشۇنجه لى ادامى بۇلان مۇللى ايشان اۇيۇندە ماغنىمغولى نىنگ غۇليازماسى ساقلانسا، اۇنى حالقدان، دۇولتدىن كېزىلمىدى؟ ۱۹۱۰-۱۹۱۱-نجى يىللاردا تاپىلان غۇليازما بارادا نامە اۇچىن حېچ كىم اشىتملى، بىلملى دال؟
- ۷- اگر-دە، اۇل غۇشغولار حاقتاتادان-دا اياتدا بۇلان بۇلسا، غاررى قالاداقى، گركدازكى، تۈركمنصاحراداقى، ماغنىمغولا خاص ياقىن اداملارنىگ يىردىن-يىرى نىنگ غولاغىنا ايلمان، مارىندا ياشايان غ.مۇللويفه بارىپ يتايملىمىشىنى؟
- ۸- ماغنىمغولى نىنگ دۇردىجىلىگىنى اۇورنىمكدە بىنيله كى عالملاردان خاص بلىندە دوريان حاساپلانان(شاحترنىنگ غۇشغولارنى روس دىلېنە سۇزمە-سۇز ترجىمە ادېشىنە، عىلى تاپدان دۇشۇندىرىش يازىشۇنا حايران بۇلان آرسىنى تاركۇوكىچى اۇنگ "ماغنىمغولى نىنگ اثرلېرنە تۇيس مىناسىپ عالم" دىيىاردى) زىلئىحا باقىنونا موحاممدۇوا نامە سىبأدىن تاپىلان غۇشغولارنى ماغنىمغولى نىنگى دىيىپ قاپول اتماندىر؟

غ.مۇللويف نىنگ ادن بولاشىقلىغىنى بويون آلئشى حاقدان اونونگ اۇز يادلاملارنىندان بىر بۆلك^{۳۶۴}:

«تۈركمىنلرنىگ اولى ىدى گن يالى ىدى شاحترى نىنگ اىچىندە اىنگ اولوسى نىنگ (ماغنىمغولى- آ.گ) مىرائىندا جدلى يىرلرنىگ باردىغىنى اولى اىل بىلىيار. يۇنە اونونگ اۇز واغىنىندا مىنىگ كۇنام بىلن دۇر اۇدىگىنى بىلىيان كان دالدىر. من اول لاهىنگىنگ (ماغنىمغولى- آ.گ) بىرناچه مۇنگ سطرېرى نىنگ حوت اۇزۇنىنگىدىگىنە كىپىل كىچىپ بىلچك دال. اۇز واغىنىندا من اولارى اول ىدى گىنىگ حايسى بىرسىنە برن بولسام، اولام تۈركمىنىنگ اىنگ اولى شاحترىنا اۇورىلچكىدى. مىنىگ وظىيام اولارنىنگ اىچىندىن اىنگ مىناسىبىنى سايلاپ تاپماقدى. من شونى هم ادىم. مونونگ اۇچىن مى يازغارىنىگ، اىسلە سىگىز يالقانىگ... مىنىگ اۇز حالقىمنىگ اۇنگۇندە كۇنا ايش ادن بولماغىم- دا احمالدىر. من بىنىك شاهترنىنگ مىرائىنا ال غاتانىما اۇكۇنىيان... اول غوشغولارى مىنىگ اتام پاخر... ىرى بولىار، بو حاقتىندا سۇنگ بىر كۇن...»

³⁶⁴ A.Welspar: Mülli Tahyryň hudaýlygy.

بىرى گلندە آيتساق، اخلاق تايدان بوزوق غ.مۇللاؤيف، شاگېردى، استيووندت قېزىنگ غوجاغيندا،
جىسى غاتناشىقدا بولان واقى جان بريار. قىز، قورقوسىندان اونونگ جىسدىنى كۈچا تاشلاپ
گىدىيار. (آ.گلى... موللى طاهىرىنگ حودايلنىغى ائردن)

شو گۆن [۱۹ ماى ۱۹۹۷] پىزىدنت نيازۇف ماغتنمغولى پىراغى نىنگ:

«تۆركمىنلر باغلاسا بىر يىرە بىلى، غورودار قولزومى، دريايى نىلى.

تكە، يۇموت، گۆكلىنگ، يازىر، آلىلى، بىر دۆولتە غوللوق اتسك باشىمىز» — دىين، اۇقوو كىتاپلارنا چىلى
گىرن سىطىرلىرىنە «سارنق» و «آرسارى» سۆزۈنى حم غۇشماقلىغى تىكلىپ اتدى.

اۇل ناخىلى دۇشنىۈكسىز حم گىنگ تىكلىپ؟ اثرە غۇشمالى اتسك، تۆركمىنىنگ تىرە - تايپالارى نىنگ ھەمە سىنىنگم ادنى
غۇشوپ بۇلار. يۇنە دۇنيادان اۋتن اۋتۇرنىنگ غۇشغوسىنا اۋزۇنگىچە سىطىر گىرىزمك مدنىيەتسىزلىك حم اخلى يورتلاردا،
شۇل ساندا بىزدە-دە قابول ادىلن قانۇننى بۇزماق بۇلىار آخىرنىن.

شۇل اثرىنى يازان ماحالى آرسارى لارنىنگ، سارنقلارنىنگ حم غايراق يۇموتلارنىنگ حىواننىنگ، بوچاراننىنگ راياتىندىغىنى،
ياغى اۇلارنىنگ ايبام «بىر دۆولتە غوللوق» دىپ يۇرنىدىكلىرىنى بىلىان، دۇنيادان حم اۋز اىلىندىن حابارلى ماغتنمغولى اۇل
تىرە لرى غۇشغوسىندا يۇرىتە سانامايار. شاحىر حىچ كىمە «غوللىق اتمە يان»، مىنداما غۇنگىشى ايران بىلن چاقنىشىپ
يۇرن سىرحت ياقا تۆركمىن تايپالارنىنگ گۆرۈنگىنى ادىار آخىرنىن.

شئىلە لىكدە، ماغتنمغولى نىنگ سۇو اتلى غۇشغوسىنا سۇو اتسىز دۇزدىش گىرىزمك تارىخى بۇيماقلىغا، شۇل
دۇورۇنگ سىياساتنى بىلمىاندىگىنى تىكرارلاماغا، غالىبىرسە-دە، شاحىرى حم تازە دۇزدىشە غۇل چىكىپ
«تاصىنقلانلارنى» بىسۇوات دىپ گۆركىزىملىگە يتىلىيار.

بىچارە ماغتنمغولى!

اۋزال-اۋنى بۇش سىطىر سامرايان كاىبىر بىسۇوات باغىشنىلار بىلن سۇو اتلى فىلۇسۇف غىلنىچ مۇللىيىف اۋىنادى. اىندى
حم اۋنى دۆولت درجە سىندە ماسغارالايارىس، دىبىمدىگىنى دىبىدىرئارىس، دۇرسۇنى تىس ادىپ گۆركىزىارىس.

۱۹/۰۵/۱۹۹۷

تاغان آتاجان

سۆزلۈك و دۆشۈندىرىس^{۳۶۵}

آ

آزارگۈن: (آزرگۈن)-

اۇد رنگىكىندە، اۇد يائى، غەزىل رنگك، غەزىل گۈل. گۈلۈك. چىگىلدىم. باگۈل.

آينىل: آ: بيل

۱- پاختر، بىچار، ماتاچ ۲- ماشغالا اكلەيى، آياللى، ماشغالالى. آينىل- سائىل بولماق.
جاھنللىقدا گچىن ايشلر گەنگ گۈرنر. قىرقدان آشنىپ، آينىل بولسا ادامزات.

آينىلماق:

اۇيانماق. هوشونگا گلەمەك، اوقودان تورماق، اۇزۇنگە گلەمەك. آچىلماق.

آينىلماق:

غۇرقماق، حەدر اتمەك، حۇو اتىرلانماق، گىزلىنمەك.
گۈزل گۈكدە گۈندىن آينىلماز، گۈلى دىسسەمىلى ائىسغان دۇيونماز.

آقزماق:

آقدىرماق سۇزۇنىنگ كۈنە گۈرنۈشى. دۈكمەك.
گۈزلرىدىن آقزىنپ شورى قنىامت اشكىنى تۇبا جامىن نۇش قىل. پىمانا دۇلماسدان بورون.

آلارماق:

آلا بولۇپ گۈرونمەك. مۇلەرمەك- غم. اۇلۇم حالئنا دۆشمەك، اۈلمەك. يۇغالماق.
گۈگرسە دىرناقلا. آلارسا گۈزلر. ايماندان اۈزگەسى هىچدىر. يارانلار.

آلغىر:

آلاغان، غۇوى آلنىپ بىلىيان. آلماغا توتماغا اۈكدە- يىرتىنچى قوش. باتىر. ادرمن. سۇوشىنچى، اوروشىغان.
آتارمان، چا پارمان آلغىر بىگىيدە، ىرى گلەسە آمان-نوربات ياغشىندىر.

آلدىندا:

اۈنگۈندە، غارشىنىسنىندا.

^{۳۶۵} بوسۆزلۈك هم دۆشۈندىرىش بۇلۇمى ۱۹۹۷-نجى يىلدا گنبدىقابوسدا چاپ بولان مرحوم نورمحمد آشورپورونگ تاييارلان ۳ جلدلىك ايشىندىن سايلاپ آلدىق.

آنداق،

آنداغ: شەيلە بىر. شۇنۇنگ يال.

آنگىرماق:

دويدورماق، بىليرمك، مالميم اتمك، هوشونا گتيرمك
آنگىلسىزى آنگدورئر، گۈتيرن دۈلت داش گيتمك.

آنگلاماق:

دۈشۈنمك، عقىل يە تيرمك، دويماق، سترماق، بيلمك، آنگماق.

آنگرى:

يەنگىسە. آرقا طاراپ. بىر زادىنگ آرقا طاراپنى گۈركىزىان سۈز— آصىل. اۇنگات كلىپ چىقىش.
كۈپ يىغىلسا، ترحۇس آلماز. آنگىرسى بۇلمان يىگىدە.

آنگتاماق:

آغتارماق. گۈزلك. بىرىنى يا-دا بىر حايوانى توتماق يا-دا اولاماق ماقصادى بىلن انزالاماق.

آنگىلسىز:

آنگىلسىز-دۈشۈنچەسىز — نادان. بىلیمسىز، هوشسوز.

آرغالى —

يابانى غۇيون. داغ قۇنىگىن اورقاچىسى

بۇز گۈسقىند، غىر يىلقى، غارا گاومىشلى، آرغالى، گاو بۇلار مالى گۈزگە نىنگ.

آرغىماق: داغ كەبىگى — بەدو ات: يۈرۈك ات.

آرغىماق بالاسى بارا اۇزدورار. بىندە، سىن حۇجانگا يازغىچى بۇلما.

آرقان: طناب، اورغان. يۈنگ يا-دا سۈيۈمدىن ايشىلىپ ادىليان يۇغىن يۆپ. اورغان.

رياضىتىنگ يۈكۈنى آرقان يۈپۈنە سال، گۈتر.

آرقان:

يەنگىسە. آرقا طاراپا. آرقانلىغىنا.

نىچەلر يۈزىندىر، نىچەلر آرقان، سۈيتحور باشى بىلن گلسە گركدىر.

آرچاچ:

غايىرا، دىمىرغانق — آرقا طاراپ: داغىنگ اتەگى. آرقاسى، داغىنگ غايىرا طاراپى.

آرچاچدا تۈركۈستانى... اۇل روموستانى گۈرسىم.

آرماق : ياداماق، ياداپ حالئس بۇلماق.

آرنپ غالار غام اۋيۈندە يىنقىلان اولاغ غادرئىن بىلمز كىشى آرماسا.

آرت:

آرقا، انز طاراپ، سئرت، انز — آرت اۇلماق: انزا غالماق، پىسە دۈشمەك--اۋنگ-آرت - باشئ-اياغئ.
يا يىر مردە يىنقىل، يا-دا خودايا، بىندە ايشى باش توتمادى، آرت اۇلدى.

آرتماق: كۆپلىك، آرتنىقماچ، غالماق، اۋسماك، اۋسۇش غاز انماق.

اۋل اۋن باش آيالىدئر. آرتماز پىرنىدى، اۋل اۋن باش آيالىنگ اۋچى اۋولاتدان.

آرچا:

كىپارىسلر ماشغالاسئندان بۇلان ھمىشە گۆك اۋوسۇپ دوران آغاچ.

آرشئ: ۷۱سانتىمتر، بارماقلاردان اۋموزا چىلى آرالىق.

آرى:

آراسسا، پاك. تىمىز، غۇشانئىسئز، سرە.

آرىق:

آرنا، ياپ، سالما. حۇۋوض: چىشمە.

اۋنگى آقان يىرىندن آقارمىش آرىق اۋزۈنى اۋون يىگىدىنگ طانابئ چۈيرۈك.

آست:

آشاق، تەى، يەرىنگ آسئ - يەرىنگ تى. يەرىنگ آشاغئ

پەلك بىر گۆن سالار يەرىنگ آستئنا. آغئز تىلدىن غالار، زبان اگلئمز.

آتارمان: باتئر. ادرمن. غايدووستز.

آتارمان. چاپارمان آلغئر يىگىدە. يرى گلئسە آمان-نوربات ياغئئندئر

آتلئغ: آدلئ، آدئندا.

آياغ:

تۈركچەسى آياق (شراب غوبولىان كاسە. پئىيالا) - كاسە توتدورماق، شراب غوبوپ حۇدۇرلىك

قئرقلار الە جم بۇلۇپ، پئىيالا اىچسەم، كۆنچى مېحانادا آياغ يەتىشسە

آياقلاشما:

باش-باشداقلىق، تۇبالانگ. تالانگ. هر كيم بير زادئى ئلئپ گيتمه؛ آياقلاشما اتمك - باش-باشداقلىق اتمك، تالانگ اتمك.

من آيدايئن، دینگلمه سنگ اۋزۇنگ بيل، آياقلاشما ادنلره باش بۇلمانگ.

آياماق:

غايغىرماق. غايغىرئپ ساقلاماق، غۇراماق، آياولئ ساقلاماق.

۱

اگيسمهك:

آزالتماق، كمه لتمك، پسه لتمك — غايبرا غۇيمازلىق — ائشگار اتمك.

اگيسگين دردىنى، ديبگين، گيزله. اگسور، ماغتنمغولئ، سۇز بيرله دردىنگ هر زامان.

اگلنمهك:

دورماق، ساقلاماق، تۇغتاماق. واغت گچيرمك، زۇوقئ-صاپا سۆرمك.

بيلبيل حۇجۇم ادن حۇوالئ باغلار بيلبيل سندن گچر، پئغان اگلنمز.

اگمهك:

بير طاراپا مهيل اتديرمك، غئشارتماق، اپمك، بۇكمك، چۇۋۇرمك — غاندرماق، راضئ اتمك، انئاندرماق.

اگدى مى دۇنيا مالئ، بۇلادئ غئشقئنگ كمالئ.

اگرهلمهك:

غئشارماق، بۇكۆلمك، اگرى بۇلماق — ترس يۇل بيلن گيتمك، غئشارماق، دۇغرى يۇلدان چنقماق.

اگرى:

دۇغرى دال، غئشئق، تۇولانئپ گيديان يۇل — نادۇغرى، ترس حركت اديان، اۋزۇنى دۇغرى ئلئپ بارمايان.

ايكى دۇنيا ياغئشئلق يوق اگرى يه. كيشى بۇلسانگ، غادام غۇيغول دۇغروئ يا.

اگسرمك: آزالتماق، كملتكم.

اگسيك: دۇئ دال، بۇتئن دال، تمام دال.

اۋزۇندن اگسيك بير غايئرئ ناماردئنگ، حئزمائتندا غوللوق اديجى بۇلما.

ماغتنمغولئ، غالماز اگسيغئ-كئى. اشهك اۋزۇن اگسيك سايماز بدودن.

اگسيلمك: كمه لمك، آزالماق — سۇۋولماق.

ايدمهك:

سراتمك، گۇزلك اتمك، گۇزه گچيلىك اتمك.

ايگىمك: كىسلەمك، سىزقاولاماق: كىسل ضرارنى حۇرلانماق، آررتقلاماق.

ساغ-سالامات، سىرمىست بۇلۇپ گىزن جان، دۇرت بلاننىگ يىرىسىنىدىن ايگىلرلر.

اينگىنگىلدىمك:

اينگىنپىلى سىس چىقارماق، زارتن سىس اتمك، اينگرەمك، ناپىنچار سىس اتمك، زارلاماق.

غۇچ يىگىتدە اۇغول يوقدور، - اۇجاق گىدىپ، يورت اينگىنگىلدىر.

ايرىنمك:

ايكى گۇۋۇنلى بۇلماق، بىر ايشى گۇۋۇنلى-گۇۋۇنسىز يىرنە يەتىرمك.

غافلات ياساساغنىدا غۇبۇدىر باشى، غاپىل آدم مونچا ايرنىپ دورۇپدىر.

ايرىشمك:

يەتىشمك، گىرمك، گلمك، كأمىل بۇلماق، كأمىللىگە يەتىشمك، بۇيون بۇلماق.

ايرىمك:

بىزار بۇلماق، حالنىص بۇلماق، ياداماق.

اير - اۋستۇندە اۋتورماق اۋچىن آتا و بەلىكى اولاغلا سالىنىان غاپىشدا ياد-دا آغاجدان ياسالان اسباب.

ازمەك:

اۋللەمك، اۋل اتمك، سووا سالىنپ غۇيماق—دۇومك—ظولوم، سۇتم اتمك، اذىت برىمك، حۇرلاماق، استىمار

اتمك، غنىسماق، اووتماق.

كىم باردىر كى، پەلك باغرىنن ازمەمىش. عاقىل بۇلان غامدا يۇرەگىن ازىپ.

ايمىنمەك:

عالاچ، چاره، پىكىر دىيەن مانىلارنى برىان «ام»، «بىم» سۇزۇندىن بۇلماقنى اۋتىمال، چۇنكى بو سۇزۇنگ كآبىر شىوه

دە ايمىنمك وارىاننى-دا غابات گلىيار—بىر زاتدان غۇرقماق، حدر اتمك، چكىنمك، اۋتياچ اتمك.

ايمەنچ:

حۇوپ، غۇرقى، غۇرقونچ، الحنچ، غۇرقولى، غۇرقى دويغوسنى دۇردىان.

يىگىدىنگ بۇلماسا، سۇزدە كەسەرى، ايمىنچدىر، ايرىلماز اياقدان سىرى.

اكىز:

بىر انەدن بىر واغىدا دۇغلان ايكى چاغا، ايكىلر، ايكى مەنگىزىلر.

اكلەمەك:

ساقلاماق، ايدتمەك، ايمىمىت بىلن اۋچۇن اديپ ساقلاماق، كۇمك اتمك، تىرىيەلمك.

عۇمۇر اكلۇپ، گۆن گۇرماگه، سگىسن يىل پورصات ايسله يارين.

اكمهك:

گۇگرتىمك اۋچىن يەرە تۇحوم سېمەك، آغاچ اۇتورتماق.

الهەك:

الكدن گچىرىپ آراسسالاماق — سايلاماق، سچمك، بارلاماق، بارلاپ چىنقىماق.
كشت ايله گن داغى-داشى ايله يىپ، حانجار، غىلنچ گمىرىپ، غانلار سىلله يىپ.

الندىرىمك:

ساندىر اتماق، سارسدىرماق، تىترەتمك — حۇرلاماق، قىنچىلغا سزوار اتمك.
عاشىقلار باغرىندان بىر نالا چكسه، داغى الندىر، داشى ياندىرار.

امك:

ايىمىت، چۇرەك، ايىلىيان ايىمىت، دوز-امك بۇلماق - دوز-چۇرەك ايىشمك.
مۇمىنه آزار بىير آدمىنگ پىسى، دۇنۇپ، دعوا توتار دوز-امك بىلن.

امەنمك:

أت غالماق، طماكىن بۇلماق، ائمتىلماق، حانتاما بۇلماق، تامشانماق.
آل شرابا ال اوز اتدىم، امەندىم، دوروسىن اچمىشلىر، لايلا ساتاشدىم.

امس: دال، بۇلماز، عاشىق امس سن ~ سن عاشىق دالسىنگ، «يەمس» شكىلىندە-دە غابات گليار.

اممەك:

سۇرماق، اچىنگە چكەك، بىر زادى ايكى دۇداغىنگ آراسىندا غۇبۇپ، اچىندا كىنى اچىنگە چكەك.

اناي:

غۇوى، تاسىن، عجايبىپ، گهنگ، ياقىملىلىق — گۇرمەگى، گۇزل.
نپ آلمايان كىشى سۇزدن، اۋوۋتىدىن، انايلىغى بۇلماز غورى سۇۋوتدىن.

انتىمك:

انتىركلىمك. انرانماق. چايقانماق — بىدىرك انغىپ يۇرمك — غارنپ دۇشمك، حۇرلانماق. قىنچىلغا اوچراماق.
بىر غاملى گۇرەندە، شىرىن سۇز برگىل، انتانى غۇلدارا حمايات ياغىش.

انگىلمك:

آشاقلىغىغا غايدىلماق، باشىگىنى آشاق ساللاماق، آشاقلىنماق — چۇزولماق، هۇجۇم اتمك — پسه دۇشمەك،
پىلمەك.

انگىلر قوو اتلى، حايباتلى داغلار، داشلار ارىپ. چكە بىلمز بو دىرى.

انگرەمك —

زارئىنلاپ آغلاماق، زار-زار آغلاماق، سس بىلن غىننانئىپ آغلاماق.

عئشق اثر اتمسە، يانماز چىراغلار، عئشقا دۆشسە غوشلار انگرأپ، غورت آغلار.

انگرشمەك:

آغلاشماق. زارئىنلاپ آغلاشماق.

رسول عرشئىنگ ساياسئىندا بۇلارلار، اومماتلار انگرەشىپ زارئى قىنلارلار.

اېسىم:

دىلىسىز، لال — دئمان، دئميان، سىسىسىز، اۆينسۆز، اۆمسۆم.

اېسىم اۆتور، حالق اېچىندە سۆزلمە، سۆزلأر بۇلسانگ، سۆز آصلئنا يەت باغشى،

ارا:

اېچىندە، واغت-اۋرون دۆشۆمى نىنگ غۇشولماسئ نئىنگ مانئىسئى برأن پۇسلۇغ — مجلىس آرا

ارمەك:

ارگىن، سپا گچمك، سوووق حالا اۋورولمك، يۆرەگى يوقا بۇلماق — حۇرلانماق.

ارن:

آصلئ «ارمك - يەتئشمك، غۇووشماق» ايشلىگىندىن — يەتئشن. غۇوشان، گىرن. بو سۆز كۇپلنچ كۇپلۆك ساندا

اولانئليار. امما اول بىرلىك سانئىنگ مانئىسئىندا هم گلىأر — سوفىستىك تاغلئماتا گۇرا، حودايا ياقئنلاشانلار و

ولئلىك درجە سىنە يەتئلر، اۇلارنئىنگ كآبىرى گۆبە گۇرۇنمأن گزىارمىش، اۇلار «غاينپ ارەنلر» دىيىليأر.

ارئشمەك:

ياپئشماق، ماقصادا بارماق — يەتئشمك، غۇووشماق — گلمك، گلىپ چاتماق، بارئپ چاتماق — هۆجۆم

اتمك، غارشئ چئقماق.

ياغشئلار اربش، كىنىندىن غالما، بو يۇلدا داغ بىلن هرگىز چۇل بۇلماز.

اجال غۇيموش اوق گۇزۇنى كىرىش، بىليپ بۇلماز، نەواغت جانا اربش.

اركانا:

آزاد. اركىن، اۋزباشداق، غاراشئ بۇلمادئق، آز اتلارچا.

حۇوسىم بار بىر عئز غوجسام. دىيىسىم سۆزۆمى اركانا.

اركن:

ارمەك، اتمك «ايشلىگى نىنگ كم ايشلىك فۇرماسئ، بىر زادنئىنگ بۇلاندغئى سۇنئىگ دوپماقلىق يوقوندئىسئى برأن

كۆمكىچى سۆز.

اۋنگۈن اۋيون گۈردۈم، سۈنگۈن هيچ بيلديم، تېرىك ارکن، اۋلى بۇلوپ غالىپ من.

ارکين:

آزات، دننج، دنچلنقدا—ۋاز انغنيارلى، اۋز ايسلگى بۇيونچا، مجبور دأل.

ارمک:

يەتیشمک، غۇوشماق—بۇلماق، گيرمک.

ارسگين: اۋيتگەشيك، غالقننان—حتدن آشان، حاياسنز.

ديله گيم دوش ايله، گۈزل آلاحنم، ارسگين بۇلدى گيتدى غنزئلباشنمئز.

ارسم – بۇلسام، گۈرمز ارسم - گۈرمەسم، گۈرمز بۇلسام، گۈرمديک بۇلسام.

ارسنگ: ارمەك - بۇلماق، اتمک، ياتمک.

ارور:

«ارمەك» ايشليگى نينگ غادنئى حاضيركى - گلچک زامان فۇرماسئ.

بیر درده اولاشنپ من سننامدا ارور پئنهان، تا بۇلغايمو سۇراسام، يارب، شو درده درمان.

اسگى:

غادنم، اۋنگى، كۆپ واغت گچن- آدىلى، آبر ايلئى— غاررئى، ياشئ اولئى—كۈنه، بۇزوق، واغت گچمک ضرارلئى

كۈنه لن، بۇزولان ماتا، گه ييم و ش.م.— كۈنه، يئرتنق-ييريم ماتا.

اسگى شالدان آرتنق پوشش گه يمدى،

بۇلسا مۇر-مۇجك ايچيم، بو اسگى شالى نه يلرم.

اسره تمک:

جۇشودورماق، جۇشغونا سالماق، كۆكرتمەك— سرحۇش اتمک، غزدرماق، آزدنرماق.

بیر گۈنده اسره دپ، مست ادر پيلى، بیر گۈنده نيست ادر پشه، پر بيله.

اسرىك:

آصلئى اۋسرۆك، سرحۇش، اسرأن، مست، آزغنن.

اتگن: ادن، اتمک ايشليگى نينگ غادنئى اورتاق ايشليک فۇرماسئ، جبير اتگن كيشى - طولوم ادن آدام.

موندأ جبر اتگن كيشى، اۋل گۈنده بۇلغاي روسياه.

هر كيشى زۇر ايله ييپ آلسا بو گۈن، برگه ي صابا.

اتگه چ: ادپ، اتمک پشليگى نينگ غادنئى حال ايشليک فۇرماسئ.

حضرت على اتگه چ عالمگه دعوى، كاف دان كافا دۇشدى حضرتينگ چاوى.

اتگۆجى: ادبىي، ادەن، جىبىر اتگۆجى ظلوم ادبىي، زۇر ادبان.

جىبىر اتگۆجى سۇلتان ياقوچى اۇتدان، باحتلدا دىلسنگ، سۇوقدئىر بوزدان.

اتەك:

گەيىمىنگ اشاق غىراسى، سىن — چىت، بىر يەرىنگ (يوردونگ، شأخرىنگ، داغىنگ) غىراسىنا سەپلە شىپ

گىدىان يەرى — بىر زادىنگ، بەيىكىلىگىنگ دۆبۇنە دگىپ دوران يەرى، اۆستى.

بولار بەيلە دىيگەچ، يەرىمدىن تور دوم، يۇرۇپ، اليم اتگەينە يەتيردىم.

اترك:

۱- آير اتىن حأضىرى حوراسان اۇبلاستىندا بۇلان هزار مسجد داغلارنىندا گۇزباش آلئىپ غايدىان درىانتىنگ [رود]

ادى. اۇل بجنورد شأخرى نىنگ دىمىرغازنىغىندا كچىپ، گۇناتارا اوزالئىپ گىدىار. اترەگىنگ بىر بۇلەكى ايران بىلن

تۆركمىنىستاننىنگ آراچاگىنى عملە كىتيرىار. اۇنونگ اوزنلىغى ۷۰۶ كىلومىتر بۇلۇپ، شۇندان تاقمىنان ۷۰ كىلومىترى

تۆركمىنىستاننىنگ تىرىتۇرىياسىندا يەرلىشىار.

۲- تۆركمىنىستاننىنگ گۇناتارا رايۇنلارنى نىنگ بىرى؛

۳- اترەگىنگ ادى نىنگ گلىپ چىقىشى بارادا دۇرلى چاقلامالار بار. كآبىر عالمىلارنىنگ پىكىرىنە گۇرا، اترەگىنگ

قادىمى ادى «اۇكس» بۇلماي، چۇنكى آنتىك دۇووردە كاسى (يا-دا هېركان) دىنگى نىنگ گۇندۇغارنىندا دىنگە اۇكس

درىاسى نىنگ ادى توتوليار. تۆركى تايپاسى بۇلان اۇكسلى تايپاسى-دا شۇل اطر اپدا ياشاپدئر.

۴- بارىپ ۱۱-نجى عاصىردا ياشاپ كچن مشهور عالم-فيلۇلۇگ ماحمىت كاشغارلى اۇزۇنىنگ «دىوان لغات

التۆرك» ادلى ايشىندە بو سۇزۇنگ مانىسىنى «رىنگى سارى ادام» دىيىپ دۇشۇندىريار

۵- مىجارسىنانلى دىلىشنىس وامىرى «اۇرتا آزىيا سىياحت» دىيەن كىتابىندا «اترك» سۇزۇنگ «تۆرك» سۇزۇنىنگ

عاراب دىلىندكى كۇبۇك سانى بۇلان «اتراك» سۇزۇندىن دىيىپ دۇشۇندىرىش بىرار. شو مانىدا آلئىنسا، اۇل سۇز

«عسگرلى» و «دىمىر كاسكا» دىيەن دۇشۇنجانلى انگلادىار.

۶- بو سۇزى «اتراو» دىيەن سۇز بىلن باغلانئىشدىنماق ايسلەيان اوتۇرلار هم بار.

۷- ماغنىمغولى نىنگ اۇنۇپ-اوسن يوردوننىنگ ادى. بو حاقددا شأخر شەيلە يازيار:

بىلمەين سۇرانلار ايدىنىنگ بو غارىپ آدمىز، اصلى گرگىز، يوردى - اترك، ادى ماغنىمغولى دئر.

أ

أومك:

أومك - حۇولوقماق، غنىسسانماق،

أومك ارر اۇل شىيطاندان، صابىز ايلەمك راحماندان.

أرلىك : ادرمىلىك، مردلىك، باتىرلىق.

بىر-بىرىنى چاپماق ارمىس ارلىكىدن، بو ايش شيطانندىر، بلكى، كۈرلۈكىدن.

أرميش : أرميش - ار اكن، ار دىيىپ، مرد دىيىپ.

اۋباسنا أرميش دىيىپ بارانم، اته گنه ال اورسام ... چئقئپدئر.

أتمك:

أدىم أتمك، أتلەمك — اۋنگه آياق باسماق. يۈرەمك، گىتمك.

أدام اۇغلى. اۋزۈن بيلمەي، قدم-قدم ادهجك سن.

ا

انزلاماق:

أغتارماق، گۈزلەمك، تاپچاق بۇلماق — آغلاماق، زەيرنمك.

بىر كاكىليك ائدرسا زۆر به بالاسن، سايراي-سايراي انزلاماين بۇلارمى؟

انناق:

سۇزۇنه اننانئليان، اننامدار، حاندئر بگلرینگ بيله اۇتورئپ-تورىان آداملارئ، دۇستلارئ، يۇلداشلارئ —

گه نكشچى، ايلچى.

اننجالماق : راحاتلانماق، كۈشەشمك، آرقاين بۇلماق.

بىگيت كۈنگۈل سۈبه نىي آماسا، اننجالئپ. پاراحات ياتئپ بۇلمايئر.

اننجئتماق:

بىرى نىنگ گۈنۈنه دگمەك، ازيت برمك، آزار برمك، حۇرلاماق — ضايالاماق. انسلاندرماق.

اننجئتسا اۇغول-غئر انه-آناسن، تۇبا قئلماي، حاق گچيرمز حطاسن.

اننگر انماق:

أغئرئ يا-دا درد ضرارلئ زارئن سس اتمك، بۇزلايان يالى يوواش سس اتمك.

انراق:

داش، اوزاق، آيرئ، آيرالئق، جندا دۇشمكلىك، انراق بۇلماق - داش بۇلماق.

انراق بۇلما، قادرئنگ بيلن غارداشدان.

انسغاماق -

انس ائماق، انسئرغانماق. بورون آرقالئ بىر زادنئنگ انسئئ دويماق.

گۈزل گۈركۈنگ گۈكدە گۈندن آينماز، گۈلى، دستمبىلى انسغان دۇبون.ماز.

انسماق:

حرکت اتمک، غنمئلداماق، غنمئلداماغا اوقئى بۇلماق.

انسى:

غزغىن، جۇوزا، هۇوانىنگ غزغىنلىغى، ماحىر.

انسى برن كۆپك يگدىر، اوياتسىز، ائقرارسىز اۋردن.

انسىغ: پەيدا، نپ، يوقارنلاندىرنلان، انسى، غزغىن.

اۋيدە انسىغ نانىنگ قادرىن ئابىلسىن.

ائشانچ:

ائنانچ، ائنام، ائناما، اويما.

بارچاننىگ ائشانچى قانر آلايا آللادان اۋزغاگە سۋىەنجى بۇلما.

اۋ

اۋوماق:

اۋوراتماق، بىر زادى اۋوقالاپ منىجراتماق، اۋورادىپ كۆل اتمک، اۋوقالاپ يومشاتماق.

اۋوچ:

غىسىم، بىر غىسىم، بىر الينگ آياسىننىنگ غىسىلانداق بۇشلوغى.

آسىلنىگ اۋوچ غومدور، دم بىر نەپسىدىر، اۋزۇنگە بىر دۇلان، ايشىنگ عىبىدىر.

اۋغشاماق:

منگزه مک، منگزه ش بۇلماق.

يابانداق سوسوز ارنغا اۋغشار، هر كىمىنگ ساخاوات-حايىر بۇلماسا.

اۋىلوق:

قنزىل اترک اطر ابىندا يەرىنگ آدى. كا آداملار «اۋىلۇك» شكىلىندە-دە آيدىارلار.

اۋىلوقدا يايلان غورساق، آت چاپدىرئىپ، بايراق برسەك.

اۋىناش:

آيال بىلن قانونسىز ياشايان ارکک يا-دە ارکک بىلن نىكاسىز ياشايان آيال.

خودا بوپروغىندىن آيرىلان جووان، اۋىناشنىدان حارام كۆلە گىتىرمىش.

اۋن باش آيال:

ماغنىمغولى «اۋچى اۋولاتدان» آدى غۇشغوسىندا طبيغات حادثتالارنىدان بىرناچە سىنى گۆز اۋنگۈندە توتوپ،

شەپلە يازىار:

نه اۇن باش آيالدىر، آتماز پىزىدى،
 اۇل اۇن باش آيالنىڭ اۇچى اۋولاتدان،
 اۇل نه جماع ايلار، نه چىقار ياتدان.

بىرىنچى و ايكىنچى سطرلردن گۇرۇشىن گۇرا، «اۇن باش آيال» دىيىلىان زات اۇچ و اۇن ايكى زاتدان عبارات بۇلمالى، چۇنكى ايكىنچى سطرده شۇل «اۇن باش آيالنىڭ» اۇچۇسى اۋولاتدان دىيىلىار. شو اۇچ اۋولات دىيىلىانى قادنئى گۇندۇغار علمىندا «موالى لى-ئالائا» ادلاندىرتىلان طىبىغاتدا بۇلان اۇچ سانئى «جمات، نبات و حايوانئى» (جانسىز، حرىكت اتمەيان زاتلازئى، اۋسۇملىكلرى و حايوانلازئى) اشارە ادىار. اۇن باشىنىڭ غالان اۇن ايكىسى بۇلسا، يىلنىڭ اۇن ايكى آينئى بىلدىرىار. «اۇل دۇرت ارر پىوندى» دىيمىك بىرى-بىرىنە باغلى(پىوندى) بۇلان دۇرت پاصلى، «اۇچى اكىز» دىيمىك-ده هر پاصلىنىڭ بىرى-بىرىنە مىڭىش موقداردا بۇلان اۇچ آينئى آنكلادىار، چۇنكى هر پاصلى اۇچ آيدان عبارات بۇلىار. «نه جماع ايلار» دىيىلىانى بۇلسا، شۇل پاصىللارنىڭ هىچ حاجان بىرى-بىرىنە غۇشولماياندغىنئى، هر حايىسى نىڭ اۋزۇنە ماحصوص اۇرنونىڭ، آبر اتىللىغى نىڭ باردىغىنئى بىلدىرىار. مونونگ شەيلىدىگىنى غۇشىنى نىڭ «مىندام سىرە گزەر اۇل دۇرت دىگى-دوش» دىيەن سطر بىلن باشلانان اۇچۇنچى بندى-د آچىق ئىبوت ادىار. شونىڭا گۇرا، يوقارقى بندى عاراپ الپ بىيى بىلن باغلانئىشدرماغا ادىلىان كآير سىنانئىشئىقلار لايىق گلەنوق، بىرلىان دۇشۇندىرىشلىر-ده ائاندىرنئى دال(سرات ماتى كۇسأىف. ادبىيات تارىخى نىڭ كآير مىسئىلەلىرى، تۆركمىنىستان دۇولت نىشىرياتئى، آشغابات، ۱۹۶۳، ص. ۱۶۹)

شو غۇشىنى بارادا يەنە-ده بىر زادئى يۇرىتە نىغغاماق گرک. اۇل-دا بۇلسا، شو چاقا چىلى شاحزىنىڭ نىشىر ادىلن يىغىنىدىنلارنىدا شۇل غۇشغوداقى «اۇچى اكىز اۇل دۇرت ارر پىوندى» سطرى نىڭ يالنىڭنىشلىق بىلن «اۇچى اكىز اۇن دۇرت ارر پىزىدى» شىكلىنىدە نادۇغرى بىرلىپ گىلىلىاندىگىدىر.

اۇرناشماق -

يەرلىشمىك، اۇرون آلماق، اۇتورنىملى بۇلماق، انىمئىقلى يەرلىشمىك.
 بىر مئزىلدىر، اۇچ گۇن ايبىپ-ايچىنىسۇنىڭ، اۇرناشئىپ، گىنگىرنىپ، بىلىنىڭ آچانىسۇنىڭ.

اۇررامسى —

بۇزوق، آزغىن، آحلاق تايدان بۇزوق آدم.
 اۇررامسىندا بۇلان حارامحۇر بىگىر، يوردئى بىر يانئىندان يىتقا باشلادئى.

او

اوونوماق:

غىنانماق، چوركنىمىك، بىر ايشى بىرىنە يەتيرماغىگە مجبور بۇلماق.
 غاچنىپ غوتولماغا اوونار. بىر يامان غۇنشا دوش بۇلان.

اوغراماق:

يۇلا دۆشمك. بىر يانا گىتمك، رۇوانا بۇلماق — گۈنلەك، يۈنلەك.

انقبالى نىنگ اوغران ايشى اۇنگ گۈرنر، دۈنيە يۈزى الە گېرس، تنگ گۈرنر.

اوغراشماق:

يۇلا دۆشمك. بىر تاراپا يۈنلەك، بىر اوغرا تاراپ يۇرۇپ باشلاماق — اوروشماق، چاقنىشماق، چكىشمك، چكەلشمك.

اگنى آق ردالى. ياشنىل نىقاپلى. اوغراشدى بىر عاجاپ ار بىزىم سارى.

اوغور:

تاراپ، اصول، تار، يۇل — آقنىم.

ماغنىمغولى، دىدى غۇيماز ياتماغا. اوغرون بىلمن سۇراي-سۇراي گىتماگە.

اوز:

اۇنگات، غۇي، ياراملى، چەپر.

اشيدنلر، عايپ ايله مانگ سۇزۇمە، ايللر كىمىن سۇزۇم اوز هم بۇلماسا!

اويغون:

منناسىپ، لايىق — اوچاز.

كىمىنگ سالى اويغون اومماندا آقدى، كىمسە عارض ايله دى، كىم حانا باقدى.

اويدورماق:

بىرى نىنگ ائزنا ايه رتمك، بۇيون اگدىرىمك، تابىن اتدىرىمك، دوروزماق.

نمازا اويدورماز، رۇزا توتدورماز، لاغنائى شيطاننىنگ تالاشنى گۇرونك!

اوناماق:

اۇنگات گۇرمك، قابول اتمك، ماقول بىلمك، دۇغرى تاپماق، انلاشماق.

غاچنىپ غوتولماق اونار، بىر يامان غۇنگشا دوش بۇلان.

اۋ

اۋومك:

ماغناماق، تارنىلاماق، اۋوگۇسىنى يەتيرمك، تارتىپ اتمك.

ايل ايچىنىدە اۋزۇن اۋور، يەل دومانى باشدان آغار.

اۋوسر:

تۈوى، اوجوق يالى دأنەلرى آراسسالاماق اۋچىن اولانئلىيان گىنگ و يالپاق غاپ، اۋل آغاچدان ياساليار.

حاكىم بۇلسانگ، خالقى گۆن كىيى چۇيغون، آقاردا سوو، يا اۋوسردە يەل بۇلغون.

اۋوۋت:

نصیحات، پند، واغىظ، اۋوۋت اتمک، نصیحات اتمک.

اۋوۋچ (اۋج):

يوققارنى، بلندلىك، بىر زادىنىگ اينگ يوققارنى يىرى، اينگ يوققارنى درجەسى—اۋوۋچ آلماق - يوققارانماق، گۆيچلنمک.

اۋسدۈكچە اۋوچ آلار دۇنيانىنگ يەلى

اۋزگە:

باشغا، آيرى.

اۋلنگ:

اۋتلوق ميدان، چمنلىك يەر. (حاضرىرى پارىسچادا النگ دىيىلىپ آلنپندر منثال «النگ درە»)

ايللىرى بار دىنگلى-دىنگلى، سۇووق سۋالى تر اۋلنگلى.

اۋلچرمک:

يانبان اۋدى حاص اۋنگات يانار يالى غۇزغاشدئرماق، چالا يانبان اۋدى گۆيچلى يانار يالى اتمک—كسگىتلەمک،

بىلمک، اۋلچەگىنى كسگىتلەمک—اۋيلاننپ گۇرمک، غۇشغاماق، آرتدئرماق.

يۇلدا يۇلوقدئردى چشى-جادئى، اۋلچەردىم، ال چۇيدوم غنىشقىنىگ اۋدونى.

اۋرتنمەك:

يانماق، كۇيمک، بىشمک—غنىنانماق، ياننپ-بىشمک، جاننىگى ياقماق، حۇرلانماق.

كۇيدۇم، بىشىدىم، يار-دۇستلار، اۋرتندىم، ادا بۇلدوم.

اۋرتۇنجىه:

اۋرتۇك، اۋست اۋرتۇليان زات، دۇشەك، يۇرغان-دۇشەك.

ياتسا يەر بۇلدى دۇشك، اۋرتۇنجىسى پارچا كلىم، يدى يئل باقدى شعيب غۇينونى موسى كلىم.

اۋسمک:

دۇشمک، حرکت اتمک، يەل دۇشمک—گۇگرىپ باش آلماق—كامىللىشمک، گۆيچلنمک، گىنگلمک، يايباندانماق.

پاننى باقى بىلدىنگ يەل دى اۋسدۇنگ، يۇووردىنگ، دۇستونگا آز بارئشدىنگ، دوشمانا يۇز چۇووردىنگ.

اۋتگرمک:

گچىرمک، اۋتۇرمک، واغنى گچىرمک. (بىگىتلىك اسرىنگ اۋتگرديم ضايا.)

اۋتگۇر: بىتى، كسگىر—تأثيرلى، دگرلى، بىتى مانئى سۇز حاقدا.

داغلاردان قووواتلى، دريا حايباتلى، اۋتگۇر آلماز دىشلى، نهنگ صئپاتلى.

اۋتن:

اۋتگن - گچن، اۋنگكى، اۋنگ بۇلۇپ گچن،
اۋتمك:

گچمك، گچىپ گىتمك، بىرى نىنگ يا-دا بىر زادىنگ غايدالنىدان گچىپ گىتمك — اۋزۇپ گچمك —
گچمك(واغت حاقددا) — كىمك(سۆز حاقددا) — باغنىشلاماق (گۇنانى).
دۇنيە نىنگ دۇيى اۋتمكدير، مئرات - موندا ايش بىتمكدير.
ياغشى گۇنلر مۇنگ يىل گچسە از گۇرنر، يامان گۇنلر از هم بۇلسا اۋتمزهيچ.
يۇل اۋستۇندە اۋلسم، يۇلا آتسالار، راضى من اۋستۇمدن باسنىپ اۋتسەلر.

اۋتۇرمك:

گچىرمك، گچىرىپ غۇبىرمك — گچىرمك، واغت گچىرمك، يالانچىئى حاسرات بىلن اۋتۇرمك دۇنيانى غايغى بىلن
گچىرمك.

يالانچىئى حاسرات بىلن اۋتۇرمانگ، بىر پاصىل دۇوراندىر، اۋتدى، يارانلار.
دۇولرنى بند ادىپ، دىنە گەتيرن، سۆر-سۆر، بو دۇنيەدن اۋتۇرن.

ب

باغىرداتماق:

تاريا-تايىن باسماق، آشاغىنگا آلنىپ. اۋستۇندە ياتماق. باغىر-بوغور باسماق.
عۇمۇر نيچە غىز گۇرمەگن يىگىت دى، باغىرداتىپ، تاريا باسار غارا يەر.

باغىرتماق:

باجىرتماق، دۇيانى باغىرماغا مجبور اتمك: (بىرىنى غاتى سىس بىلن آغلاتماق. غىغىرتماق. زەيرىندىرمك.

بادى شتر:

يل مايا. يۇورۇك دۇيە.
بادى شترى مۇنۇپ، الوانا يۇرسم. گۇزۇم باطنل بۇلسا. جھانى گۇرسم.

بايىنماق:

باي بۇلماق: حزىل اتمك.

ماغنىمغولۇ باش بىرمسە، بايىنماز، مآحرىمى ايندىرىپ، ناظار سالانم.

بالامان:

أۇو -اۋاولايان غوش آدى، تۇغان.
غارغا بىتر باز، بالامان جنگىندە، گۇرنىبىلمز اۋل ميداننىنگ دەنگىندە.

باشغىرتماق -

سس ادېپ آغلاماق، غىغىرپ آغلاماق. مۇنگىگۈرېپ آغلاماق.
دگېرمن دى بانگىگۈر من. سمندر دى آتاشحۇر.
ياندئىم، بېشىدىم، يار-دۇستلار، اۋرتىدىم، ادا بۇلدىم.

بارئشماق:

غاتناشنىق اتمىك. بارئش-گلىش اتمىك. ياراشماق
خۇش گۇنۇنگىدە خۇشواغتلانئىپ گزماگە. بارئشماغا، گلىشماگە ياد ياغئى.

باسالاماق:

دېلەمىك. آياق آستىنا آلاماق، يومورماق.
بىر گۇن باسالاپ اۋلدىر سن، باقى غارنىداش بۇلار سن.

باسدئىر:

باتئىرار. دۇلدورار .

بعضى گۇزل سىركا باسدئىر ساچئى، آرتماز، يوماز تاباغئى. داشئى.

باسماق:

باسالاماق. دېلەمىك. آغرام سالماق—اۋستون چىقماق. بۇيون اگدىرىمىك. يەنگىمىك—بىر يەرە تۇپلاماق (آياق
باسماق - يەتتىشمىك. يەتتىپ باشلاماق: باسئىپ اۋتمىك - باسالاپ گچىمىك.

باسئىم -

تېز، چالنت. دررو.

آدامز اتدان چىقار آداملىق انئى، غالىپ آدامتىگ باسئىم بېلىتېر مىسى.

باتماق:

چۆممىك. غارق بۇلماق، بولانماق (پالچىغا. لاي) —ياشماق، چۆممىك، غارا غوما باتماق - اۋلىك. آرادان چىقماق.
گۇن غىزدئىرماز. باتماز آيلار. غانا باتدئى اۋزىنگىلر.

تۇرت مۇنگ تۇرت يۇز ياشان لوقمان حكىمىنگ باشئى غارا غوما باتدئى، يارانلار!

باشداش:

اركگە يىنگ ايلكىنچى گزەك اۋىلنن آيالى يا-دا غىزنىگ ايلكى دورموشا چىقنن آدامى
جىنگ واغتنندا يىگىتلىرىنگ باشداشئى. ايل اۋستۇندە نامئىس بىدن باش دۇكر.

باشچى

- يۇل گۇركىزىچى: يۇلباشچى. باشلىق.

باشچى سىز، پأخىمسىز يۇلا گىرنلر،

باياق:

اۋنگ. اۋنگراک. ارادا، اول گۈن. بىرناچه گۈن موندان اۋنگ.
قئياماتدان بىر سۈز دىيىم باياقدا. غاراو باردنر يەرسىز اورلان تاياقدا.

بەزگەك:

بەزبلتەك. تۇقلوتايلا ماشغالاسئندان بۇلان غوش آدى.
بەزگەك غالىنپ حايير انا. حاييران باقنپ هر يانا.

بزمك

- بزه گ برمك. گلشيكه گتيرمك. اۋوادانلاماق. گۈزللشديرمك (بىر زات آرتدنرماق آرقالى).
بىر بىر بار بۇش اتسە عقلىننگ كاسە سىن. نه پەيدا داشئندان بزه مك بىلن.

بەزىمەك:

اۋزۇنگى بەزىمەك. اۋوادان گۈرنۈشە گلەك. گلشيكلى بۇلماق. تىمارلانماق.
اي يارانلار. مالى-دۈنيە ماياسى، گۈرۈنمكىدىر بىر-بىرىنە بەزەنىپ.

بكلەك:

غوراماق، غوراپ ساقلاماق — غاراشماق — ياپماق، باغلاماق، اۋنگۈنى توتماق — پوغتا باغلاماق. (غاپئى
بكلە، بک توتوپ دور)

پۇ صراط اۋستۈندە اۇقلار سنى، ظلوماتا سالارلار، بکلرلر سنى

بندىل:

يۈپ، طناب — گامى نىنگ لابتى داقئلىيان طناب. حاق ايشينه بندىل اۋلمانگ.
كشتىسى كۈلگە دە، بندىل غالمابان.

برك: پوغتا. غايتم. ماگام — توتانپەرى، غاي دووستز.

چۇل طاراپئىن برک اديپ. در آچار سووا حارچنگ، زمين سىزهزار اولوپ، بو تندن آيرنلار زنگ.

بسلەك:

بزه مك، تىمار برمك. چاغلماق: نبسىنگى بىسلمك. نبسىنگ ايسلەگىنى يەرىنە يە تيرمك.
تانگرئى دست برسین اسلاما، تاصىب اديپ آت بىسلانە.

بى باش:

باشسىز. يۇلباشچىسىز — بۇزغاق. اربت. شر.

آرسلان بۇلسا دورماز دۋولت، هيچ اۆلكە بى باش بۇلماسن.

بىلىك:

عئئم، بىلىم. ماغلومات بىلىك سۇرما،
ماغتئمغولۇ چۆلدە گزن ناشئى كۆپ بىلىك سورما، كۆپ سۆردى دىيىپ باشئى.

بىلىش:

تانش، اۋنگدن بىلىان، گۆرۆپ يۆرن ادامنىگ.
اگر گەنگش سالسام يادا، بىلىشه،
دييرلر: «شيرين عسل ياغا گليشه.»

بىتىلمك: يازنلماق.

اي يارانلار، يۇوزووز داستان بىتىلدى.

بىتىن:

دۇوۆلەديك، اباد. بىتەوى، توتوش.
ناحاق دۇكۆلەسەين غزئل غانئمز،
دوشمانا غالماسنن بىتىن نانئمز

بىچمك:

اۇرماق، اۇر اقلاماق—كەسمك، يۇلماق—يارماق، بۆلك—اۋلچاپ كەسمك.
گلن گچر، اكن بىچر حاصلئن، اۇرتا يەردە سن نە ايشلر توتار سن.

بۇغون:

بدن سۇنگكلىرى نىنگ بىرىگيان يەرى. بارماقلارنىگ بىرىگيان، اچئلئپ ياپئليان يەرلىرى:
هيجران مى قوودئ صابئر داغئندان،
پئراق بۇغون-بۇغون سۇكۆپ بارادئر.

بۇز:

چالئمئتل رنگك، تۇپراق رنگكئندە.
يۆكە ورزىشكأر بۇز اشەك،
بۇلايئن دىيسنگ اۋيلنگىل.

بۇزلاماق:

مئلايئم سس بىلن سۇقدورئپ سس اتمك
آق مايا آلدئرسا الدن كۆشەگىن، باغرئن بۇزوپ، بۇزلامايئن بۇلامئ؟

بۇتا:

كۆشەك، دۇيانىنگ بىر ياشار كۆشەگى، چاغا. پرزنت. اۇغول.
كەيىنىندە غالمادئئ بۇتاسئ،
آيدئنگ، بو سۇزۇمىنگ بارمئ حاطاسئ؟

بۇتلاماق:

كۆشكەلەمك. دۇيانىنگ كۆشكەلەمكى.

دۆيە آيدار: اۇتلار من... المنداما بۇتلار من. سازاق-سەلېن اېچىندە.

بۇيورغانماق:

زەيرەنىپ آغلاماق. حامسئغماق.

بۇيورغانشئپ دگرە داشا باقارلار قىرق گۆن حايران بۇلوپ دورسا گركدىر

بوغرا:

ايكى اۋركۆچلى دۆيە. بوغرا بۇيون: بوغرا انئنگ بۇيى يالى.

بوغرا بۇيون يئانلار سۇقسا گەركدىر.

بوچاق:

بورچ، طاراپ . چاك، حد: كۆنچ.

آزداحا لېيندن، داغ بوچاغئندان، دروزه سين چكىپ خيبر داغئندان.

بوزاو:

گۆلە. تانا. حۇجەك— يەر آستىندا يۇرە يان بير مۇجەگىنگ آدى.

اۇتلاغا غاچار بوزاولار اۋنگۆن باشلار ياغشى گاۋلر.

بوزاحۇر:

چاقىر اېچيان.

نامە طاما بار چاقىر اېچن گەدمدن، بوزاحۇر ياغشئى، ياسئ نأبىلسين.

بولاق -

چشمە، يردن چۇغوپ چئقيان سوو— دۆكە-دۆكە گۆز ياشئ نئنگ بولاغئن.

بورغون

- دريادا سووونگ تۇولانئپ آقيان يرى: گرداب

يا دريامئنگ، يا مۇوچى سن، لنبرمىنگ يا گىرداپمئنگ، يا بورغونمئنگ، نامە سن؟

بورجى

-غئشئنگ دۇنقاقلئق گۆنلرىندە داشئنگ، داغئنگ اۋسۇملىكلرىنگ و باشغا زاتلارئنگ يۆزۇندە عملە گليان بوز.

بورجى باغلاماق - بوز عملە گلمك. دۇنقاقلئق عملە گلمك.

غار-ياغمئرلى بورجى باغلان، كمرلى داغلار گۇرۇنر.

بوروندق:

باش بىرمەزەك اتلارنىڭ بورونلارنى سىنماق اۆچىن يۈرپتە تاختا: غىساج—دۇيانىڭ بوروننى دىشىپ داقتىيان
 آغاچچىق. شۇنگا يۆپ باغلانبار. بورونلىق. دۇيانىڭ بۆيلۈسىن داقتىيان اوزىن يۆپ.
 يىتمىش مۆنگ پرىشد آندا ساقلاودىر. مۆنگ غانئم بوروندىق باغلار آندا بار.

بورونقى:

اۈزالقى. اۈزالقى.

هرگىز اتانگ بۇلسا بۇلماغىل كىپىل، بورونقىندان غالان «كىپىل لىر سىپىل»

بوسماق:

بوقولماق، بوقولنىپ غالماق. گىزلەنمك.

سۇوولدى رۇستىملىر، سلمانلار، شىرلىر دىيمە بوسوپ، سىپىپ، غالان-دا باردىر.

بوكلۆم-بوكلۆم:

اگرەم-بوغرام. ايلەم-ايلەم

شونى كەسىپدىر عقلنم، يىقنىلار يەدى اتقلىنم،

يەر بۇلار بۇكلۆم-بوكلۆم. ارىر، داغلار غالمازلار.

بۇكۆلك:

اگرلەك. اىيلمەك—ياپىرنلماق. آشاق اگىلمك.

سگىسن باشدە بىل بۇكۆلر، كىرىشىسىز كمانا گلدىنگ.

پ

پالان:

يۇنگدن يا-دا ساماندىن دۇلدورنىپ بىرىلن يۆك چكىيان حايبو انلارنىڭ ارقاسىنا اتلان غاشسىز يوشماق بىر حىلى
 اىەر.

پالانلى غاتىر دك بۇلۇپ شاننىنا، بوغرا بۇيون مۇبىلر سۇقسا گركدىر.

پالودا:

تۆرك دىلىندە پالوز و عار اچچا فالوز جه شكىلىندە اولانئلىبار. ورمىشل يالى اينچە جىك ادىلن سۇووق اىچكى-
 شىرىت

تالەبىنگ ترس گلسە، باغتنىڭ شۇر بۇلسا، پالوداننىڭ پرى دىشى سىندىنار.

پاشماق—

اياق غاپ، كۇووش، اياغا گەبىلىيان.

پاقىر دىيىپ، پاشماغنا اليم اور انىم، دىپرەندە، دۇودن دىلى چىقئىپدىر.

پلنگ:

تايدىرماق:

سورۇشلىرىمك، تىپىدىرماق، يىنقىماق، يوق اتمك، آيزماق.

دۇنيە مى تايدىردى، يىر ياننىم اتدى اورپاق جانان جيگر دىليبان، تارتار. غان غۇيماز تۇپراق.

تانگلا:

ارتىر، قوشغولاردا قنىياماتدان ماقصات.

تاراشلاماق:

يۇنماق، يۇنوپ بزه مك.

ساپلاماق:

ترتبيە سالماق، تيمارلاماق، بجرمك، يىلماماق.

تاراشلاپ، شاغلانغىل كۈنگلە گلە نين سندن سۇنكقولار يادىگار بۇلار.

تارلان:

الغوش. يىر حىلى آو غوشى.

توغون غوش تيمارلى، تارلان باقتىشلى.

يىگىتلىر تيرمه شال غوشار بىلبنه، يۇرغا مۇنۇپ، تارلان آلار الينه.

تبله باز:

طبل + باز (دېرەك، لانگنگارا) و پارسچا اۇيناماق سۇزلىرىندىن غۇشما سۇز، دېرك چالبان. تبله باز هم شو مانندا گليار. (هنگ بيلن چاربايا غاليان آت)

يىر تۇرت آتلى گلىدى. بارى سبزه باز. عصالارى ياشلى. آتى طبل باز.

تېرتمك:

تېرتمك ، غنمىلدا تىماق، حرىكت اتدىرىمك. دۇداغنىنگ تېرەدېپ.

تدرىم:

تارپ يەر، سۇرۇلمىدىك يەر، آزال دگمه دىك، اۇنگ اكىلمه دىك يەر—ال دگمه دىك، اۇنگ آدام گۇرمىدىك (غنز)، چىنقىمادنىق غنز، بۇرۇكلى غنز.

تزرۇ:

سۇلگۇن، غنرغاوول، تزرۇ شيوهلى - سۇلگۇن صىنپاتلى، سۇلگۇن يالى نازلى.

تزرۇ شيوهلى، كاكىلىك يۇرىشلى، توغون غوش تيمارلى، تارلان باقتىشلى.

تلبىه:

دألى، دىوانا، عشق ضرارلى عقلىنى ييتىرن.
مجنون. ديدەدن ياش دۇكۆپ، سئنام چاك ادىپ. تلبه دك اۋزۆمنى اوردوم هر يانا.

تەلك:

نأدۇغرى، يالنگىش، غالات.
تەلكى: تەلك. نأدۇغرى، نألاينق، نأدۇرۇس، ياراماز.

تلمورماق:

آجئراماق، بۇيون بورماق، اورونماق، نايئنجار غاراماق، بۇيون بوروپ حايئش اتمك.
پانئندان باقنيا گۆچە-گۆچە بۇلسا، تلمورئبان، باقا-باقا گيدىر سن.

تمتبه:

حأضيركى قئزئل اترک رايۇنى نئنگ نايباداى يۇلونئنگ چپ تاراپئندا، سۇنگوداغئنگ گرئشىندە، قئزئل بابئر اۇياسئ
نئنگ غابات غارئشئسئندا يرلئشيان گينگيشلىك ميدان.
تمتدە اۇرا قۇرساق، آش دۇكمك حئئالئنگ سئينگ.

تەنتەك:

كلە سانگ، دألى، كم عاقتل، آقماق، سامسئق.
آقماق اۋزۆن عاقتل ديبىر، تەنتەك اۋزۆن ساغ سايار.

ترينگ:

چونگ، چونگنكور، دۇببىسۇز، ترينگ دريا - چونگ دنگيز. ماغتنمغولۇ دريان دنگيز مانئسئندا اولانيار.
ترينگ دريا حايياتئنگا غوو انما، واغت يە تيشسە، غورئپ يەر تك بۇلار سن.

تسمك:

انزا چكىلمك، انزا سۇبشمك، غايرا غالماق.

تيلكىلنمك:

بوقولماق، تيلكى يالى اۇغرئن گزمك، گۇرۇنمزلېك، يوواش بۇلماق.
شونچا پاخرئلغا سالدئم اۋزۇمى، تيلكىلە نيپ گزديم، آدمم غورت بۇلدى.

تيركيش:

تيركەلن، ييرى-ييرى نينگ انزننا تيركەلن دۇيەلر، حاتار، حاتارلانان. ياراشار تيركيش.

تيرمك:

ينغماق، بۇلماق، غۇپارماق.

تېسىگىنمەك:

دويدانسىزلىقتا حرىكت اتمىك، تۇتۇندىن غىمىلدا ماق.

تۇۋوسماق:

بۇكىمىك، بۇكۇپ گىچىمىك، دوران يەرىنگە بۇكىجە كلىمىك.

تۇۋوش:

آياق سىسى، يۇرۇش سىسى—آغى، سىسىلى آغى.

تۇغاشماق:

كۇششىمىك، حاياللاشماق، يوواشماق، دوروشماق، ياتىشماق، پىلىشىمىك.

تۇز: چانگ، اون يالى بۇلان تۇپراق، غۇبار.

تۇزماق: مالىسىز-مۇلكىسۇز، باتماق، دارغاماق.

تۇي:

أصلى تۇگ-بايرام، بىر اۇنگات و اقاننگ حاطىراسىنا ادىلىيان بايرام، تۇي-تۇماش، شاتلىق.

تۇيىناق:

كأبىر سۇيت امىجى حايوانلارنىڭ آياقلىرى نىڭ غوتاران يىرىندە عملە گلن بوينوز غاباق—آياق، تۇيىناق

قاقماق، انلغاماق، چاپماق، يۇرتماق.

يىلدىرئىم دىك بۇلار تۇيىناق قاقىشى، سىغىر صىپاتلىندىر غويروق چىقىشى.

توقاي:

درىيالارنىڭ سوۋى جۇشوپ. سۇنگ انزا چىكىلىندە عملە گلپان تىزىر يەر — جىنگىل. بو سۇز كأبىر دىالكتدە توقاي

شكىلىندە اولانلىيار.

توقايلارى باردىر غارغى-غامىشلى، گۇزلىرى باردىر آلتىن-كۇمۇشلى.

توقونماق:

دىگمەك، دۇشمىك، ضايالاماق، بۇزماق، انجىنماق، تاثير اتمىك، نامىسا دىگمەك.

توقوش: چاقىنىشماق، سۇوش، اوروش، ياپىشما، توقوش اتمىك چاقىنىشماق. ياپىشماق.

تۇلۇغ: دۇلى، پۇرە-پۇرە، حىرنى.

تۇپوق:

بالدىرئىڭ آياغىنىڭ داباننىا بىرىگىيان يىرىندكى يومرى، اۋكىجە بىلن اينجىك سۇنگى نىڭ بىرىگەن يىرىندكى

يومرى سۇنگىك.

اينچە بېل، شېرىن زيان، كېدەر تۇپوق سىن، غاز بۇيۇن،
ساقلاسن تانگىرى پناھىندا يامان گۇزدىن سىنى.

تۇپولماق:

ھۇجۇم اتمىك، حايبات اتىپ اوقدورنلماق.

آت سالاندا دۇنگوز كىمىن تۇپولنپ، آينى كىمىن آستلئشى گره كىدىر.

تۇر:

بالىق، غوش و يىرتىچى حايوانلارنى، مۇر-مۇجىكلىرى توتماق اۋچىن اولانئلىيان اۋرۇلن يۇپ، اق — دوزاق.

تۇرپا:

ايچىنە دۇرلى زات سىلماق اۋچىن بۇرىتە دوقالىيان كىچىجىك چووال — آتا ايمىم غويوپ برىلىان و كلە سىنە
گەيدىرلىيان غاپ، حالتا.

تۇرغاي:

سرچەلر تۇپارنىندان بۇلان چارلاغا مىنگىش، كلە سى جىنغالىنجا ساير ايان غوش، چاير غوشى.

تۇرپاق: تۇپراق.

تۇرسوق: درىسى آلا زۇلاقلى، غنىسغا اياقلى يىرتىچى ياباننى حايوان، ساقارتۇرسوق.

آغساق كەبىك يۇز تۇرسوغا يەتدىرمىز. شىر بچە سى تۇغسان تىلكا آتدىرماز.

تۇروم:

اولى كۇشەك، يىر ياشار كۇشەك.

تۇسلاماق:

يالاندىن اۋيلاپ تاپماق، يالان سۇزىلمىك، يالان زادى اۋزۇندىن چىنقارماق.

تۇرە:

چاغاتايچا باشلىق، باش، آبر ايلنى آدام — رسىم، قادا، قانون، داپ — حاننىگ اۋغوللارنى نىنگ تىتولنى،

ماغنىمغولى، تۇركۇستاننىگ تۇرە سى، يىر غۇچاقدر - سۇيۇنحاننىگ سرە سى.

تۇرىيىت:

قنزىل اترك سىبتىندە يىر يەرىنگ آدى.

تۇرىيىتدە اۇراق اۇرساق، نان دۇكىمك حىيالىنىگ سىنىنگ.

توغ:

بايداق، نىشان، غادىم دۇۋۇردە پانتىشالارا، حۇكۇمدارلارا درجەلرىنە گۇرە برىلىان آت غويروغى نىنگ غىللىندىن

ادىلىان جىنغا.

توغون:

الغوش، لاجىن.

غارغا سالسانگ، توغون بىلە دېيىش توغون غوش تيمارلى، تارلان باقتملى.

تومشوق:

بورون، غوشونگ چۈنگى، هايوانىنگ اغىز-بورنى—يۆز تومشوغىنى آسمانا توتماق- اولومسلىق اتمك، اولى توتماق.

توسماق:

توتماق، كسمك، اۋنگۈنى آماق.

آلتىمش ياشدا، نۇروز گۈنى، لىو يىلى، توردى، آجال يۇلون توسدى آتامنىگ.

توسساغ:

توتماق سۇزۇندىن توتولان، باسئان، آزالىققان ماحروم ادىلن—توساغ ادىللىرىنگ ساقلانىار يەرى.

توتام:

توتماق ايشلىگىنىدىن. مسگن توتام سىزى داغلاى حى!

توتاشماق:

اۋت آلىپ يانماق، يايراماق. يايىراپ باشلاماق.

تۆمن: اۋن مۇنگ- تۇپار

سۇران بۇلسا، سئنام ايچرە سۇزلىر بار، يۆز تۆمىدىن يەگدىر، نىچە سۇزلىر بار.

تۇرگن:

تۇرگنلەش. اۋكدە. اۋكدە اوچى، اوسسات شىكارچى.

ج

جالاتاي - چىنلاقاي دال، يەنگىل ياشايئش النىپ بارىان، كىيىچۇنلىق ادىپ ياشايان ادام.

جىملى:

عاينپلى. كمچىلىكى، حارام.

نە بەيلە بىهۇدە شوم كچ انقبالدنر. حالال دىيىپ ابيدىگىم جىملى چىنقىدنىر.

جۇجوق:

جۇجىق دۇنگزونگ چاغاسى

جۇوشن:

پۇلاد حالقاچىقلارنىڭ دوقالان قاندىكى اوروش گەبىمى- سۇوت، دىمىر دۇن.

جۇگى:

حىلەگار، مكىر، يالانچى. كىتاپ.

جولاپ:

جۇلابىغىت - عثمانلى ھۆكۈمدارلارنى ئىنگىلىز-۱۶-۱۷-ئىنجى عاصىرلاردا بىگدىلى تۆركمىنلىرىنى مەجبۇرىي ھالدا گۇچۇرن «ھاما» بىلەن «خۇمس» ئىنگىلىز ئارالغىنىداق بۇش ھاسىللىسىز يەرىندە يەللىشىپ ئۇبالارنىڭ بىرى ئۇل يەرى سۇنقاباقا ئاداملارنىڭ سۆزگۈن ئادىلىپان يەرىنە ئۇرۇپلىيۇر.

ياقوت ھىمىي ئۆزۈنىڭ «مىجىمىلدىن» ئادىلى كىتابىدا بىگدىلى تۆركمىنلىرىنىڭ گۇچۇر بىلەن يەرىنە جۇلابى دىيىلىپلىيۇر. ئۇل ئادىلىدا ئورماننىڭ گۇندۇغار ئاراپىدا يەللىشىپ بىر ئۇبالارنىڭ ئادىلى دىيىپ يازىپلىيۇر. جۇلابى سوسىز و تۇپراغى ھاسىل بىرمەي ئۇل يەرى ھۆكۈم ئىتالىيالىيۇر. ئۇل يەرى گۇچۇر بىلەن بىگدىلى تۆركمىنلىرى سۇنقاباقا ئۇل يەردىن غاچىپ ئادىلى سىيىتىنە گىرپىلىر. بىر ئۇچەللى بۇلىسا ئىراندا گىلىپىر. پىرۇفسور. ف. سۆمىنىڭ يازماغىنا گۇرۇ. جۇلابى بىلەن باغلاشنىقلى ئىچى ئاتلامالار شو گۇنلەر ھەم تۆركى و سورىيە تۆركمىنلىرىنىڭ ئاراسىدا دۇوام ئادىپىر.

جۇلابى بارداقلى گۇرۇنلەر بىگدىلى تۆركمىنلىرىنىڭ ئىراندا گىلمى بىلەن. ئۇل يەردە ھەم ياپىراپار جۇلابى ھاقدا دۇلوراق ماغىلومات الماق ئۇچىن سىرادىنىڭ: ف سۆمىر ئۇغوزلار(تۆركمىنلەر). بىرىنچى نىشىر، ئىنكارا، ۱۹۷۲ عاقتىلىستىلار ئىش ئىختىزىن غاراماز، جۇلابى چىگىدىن غارىپىز دۇرەمىز.

جۇمىرى: پىس. ئادىلىسىز، گىداى سىنپات، ئاقماق، ئۇغرى.

جىنغا: ئاچ، تىلپەگ.

چ

چاۋ:

سىس، غىنىقلىق، دابارا، ئۇوازا، شۇھرات. (يا ئىھمات شاھ، يەردە ياپىلىنىپ چاۋنىڭ).

چاغ:

واغىت، زامان، مۇھلىت، ماھال، مۇسۇم — ياش، بۇي، سىرات.

چاغ: ساغدىن، ساغ، سىمىز — كۆك، شاد — گۇچىلى.

چاغلماق:

كۆك اتمك، تاييارلاماق، سازلاماق، جۇشورماق.

چاقجا: كادى اۋسۆملىگى — ناس كادىسى.

چاقماق:

اۇتلاماق و اۇت ياقماق اۋچىن گچمىشده پەيدالانلان يۇرىتە داش. ۇل «چاقماق داشى» آدى بىلن مشهور بۇلۇپدئر.

بىر چۇپان لىنە دگسە بىر آماز، چاقماق داشى قىلار. غادرئىن ئابىلسىن.

چاقماق:

سوقماق، دىشلەك، سانچماق، يىلان. ارئى، ايچيان، چىبىن و ش.م. حاقئندا.

چالئم:

غىلئىجىنگ كىسگىر تاراپن، يۇزى، حىلى، ياغداى، — منگىزىلىك.

چالئىنماق: اورونماق، حارس اورماق، چابالانماق.

چامان:

يالتا، اوز اقچىل دال، يۇرۇك دال، اوزاغا چاپنپ بىلمىان(آت، اشك حاقدا)

آت آلسانگ، يۇرۇك آل، آما چامانى.

جاي يەرىندە غايرا غالىسا غاررئدار، غۇچ بىگىدنىنگ آتى چامان يۇلوقسا.

بو سۆز ماغنىمغولۇ نئىنگ حاقئى اۋز غۇشغولارئندا شو مانئندا گلەسه-ده، شاهىرئنگ آدننا يۇنگىلن بىرناچ

شئغئردا ترسىنە اولانئىلئىدئر. مەئلم:

دپىدىگىم بدو، گۆر، اشك بۇلوشدئر چامان.

چاپار:

حابارچى، آتلى — حابار يەتىرمك اۋچىن يۇرىتە اىبرىلىان آتلى — حاظ غاتناديان. بو سۆز پارس دىلىنە گىرىپ

«چا:پار» شكىلىندە اولانئىليار.

چاپارمان:

چاپما سۇزوندن — چاپماغا اۋكدە، چاپماغى غۇوى باشارىان.

آتارمان، چاپارمان آلتغر بىگىدە. بىر گلەسه، آمان-نورىات ياغشئدئر.

چاراپنا:

قائدئم دۇۋوردە اوروشدا اوق گچىرمزلىك اۋچىن گەيلن بىر حىلى دمىر دۇن.

چكىك:

سرچا چالئىمداش كىچىجىك بىر غوشونگ ادئى.

چىكىك اۋزۇن بىلبىل دىير. چىزلاق اۋزۇن زاغ سايار.

چىگىن:

تىرسك بىلن گرشنىك ارالغى.

چىپلاق:

يالانگاچ. گەيىنمەدىك، تى يالانگاچ.

نيه بلا سن. ادامزات، چىپلاق دۇغدونغ، دۇن گرک.

ح

حايداماق:

چالت سۆرمك، غىسساغلى آلئپ گىتمك، چالاسن حركت اتمك، دېگىنى گۆچىلندىرمك — حاى-حوى سەسلر بىلن ھۆجۇم اتمك، دوشماننىڭ اۋستۈنە ھۆجۇم اتمك.

ساپاركىشلر ايراق يۇلدىن غايداندا، آغىر يۇكلى شتىرلى حايداندا.

خالد نى:

تۆركمىنصرادا كۆمىت قابوسىنىڭ دىمرغازنىق-گۆندۇغار تاراپىندا گۆكجە داغنىڭ (يا -دا) حوداى داغنىڭ) اۋستۈندە، اترك بىلن گۆرگن درىلارنى نىڭ ارالغىنىدا يەرلىش يىر اۋولياىنىڭ آدى، سۆنى موسولمانلار شۇنگا كۆپ زىارات ادبارلىر. بو اۋوليا بارادا عبدالجلىل آحون جافارباى «خالد بن سنان عليه السلام حاقتا تۇپلان ماغلومات» دىيەن ايشىندە خالد نى بارادا دۆرلى چشمەلردە غابات گلىان ماغلوماتلارنى رۇواياتلارنى كىتەپىدەر. اۋل تارىخى اثرلردن مېرزا محمدتقى سېرىنگ «ناسخ التوارىخ» كىتابىنا، دىنى كىتاپلاردان «روح البىان»، «روح المعانى»، «حزىن» يالى «قرانا» يازىلان تفسىر-دۆشۈندىرىشلرە سالغىلانبار. شۇلاردان كىتەپلن ماغلوماتلار گۆرە، خالد نى نىڭ حاقتىق آدى خالد بن سنان بن قىس بۇلمالى، اۋنونگ گلىپ چىقىشنى ابراھىمنىڭ اۋغلى اسماعىلا بارىپ يەتبار. اۋل ادام آتا دۇنيا اىنىدىن ۱۱۲۳ يىل سۇنگ پىغامبىرلىك درجەسىنە يەتپىدەر. اۋنونگ باشان يەرى عدن يوردى بۇلۇپىدەر. كلى دىيەن ادامنىڭ ايدان رۇواياتىنا گۆرأ، عىسى پىغامبىر بىلن محمد پىغامبىرنىڭ ارالغىنىدا دۇرت نى (آسماندىن كىتاب اىنمە دىك پىغامبىر) گلىپىدەر. شۇلارنىڭ يىرى-دە خالد نى بۇلمالى. محمد پىغامبىر حاچان -دا آللا تاراپىندىن پىغامبىرلىغا بەللىندە، خالد نى نىڭ غىزىنا ساتاشىپ، اۋنگا «حۇش گلىدىنگ، اى، وصىيەتى و بوپروغى بۇزۇلان پىغامبىرنىڭ غىزى!» دىيىدەر. خالد نى، اۋز يوردىنا آزار برلىنى سىباپلى، غاچماغا مچبور بۇلىبار، كۆپ موشاققاتلارنى باشدان كچىرىپ، آخىرسۇنگوندا-دا گۆرگن دىيەن اۋلكەدە آرادان چىقىبار. اۋل موقاددىس حاساپلاننىپ، مازارىنا كۆپ اداملار زىارات ادبارلىر.

غارا عالمى آتا، يا خالد نى، گۆزلى آتا، بابا سلمان، شفا بر!

حارازبان:

حاراز ايشچىسى، دگېرىمىندە دانانى اوون اديان ايشچى، دگېرىمىنچى.
حارازبان غولونا دۆشسە آلغۇر باز. غاناتدان آيتار. غادرىن نابىلىسىن.

ھزارستان:

بەشت دن ماقىصات، جىنت.

آندا آدم سايلانور، ھزارستان سارى، پەلك باقىغال اۋتورمىش، بازارستان سارى.

ھۇوالانماق:

سالغىم آتماق، سالغىملاپ گۇرۇنمىك — حىجولانماق، حىياللانماق، روھى گۇتريلمىك.

كۇنگۇل پرواز اتدى، غالىدى يەرىتىدىن، ھۇوالانمىش، گۇكىدىن اينمىز يارانلار.

ھولاج:

ماما كىلى، ال-آياق ياراسى—كىشمىش

يىمى ھولاج يىنقار. مىصرى عقرب رى اۋلكەسى دىلىنىپ يەر حاراپ ايلار.

ھمايون:

مبارك، باغلى، غوتلى، اوغورلى (ھمايون غۇرغان - شالارا مئناسىپ غالا، شا غالاسى، باغلى غالا).

ھمايون داغىندا شىرلىرىنگ شاھى، ھمايون داغىندىر آخىر بناسى.

ھمايون غۇرغانىن سالدىران ھامون، قانى دۇنيانى دۇرت بۇلن فرىدون.

ھسىن مىرزا:

ابولغازى سۇلتان ھسىن مىرزا بايقرا، امىر تىمورىنگ اۇغلى بۇلان مىر انشانىنگ آغىنقى—تىمورىلار

پاتىشالارنىندان بىرى.

ھىرچ:

ھىرچىنگى دىشلەمىك - آخىر چىكىمىك، اۋكۇنمىك. بو سۇز ماغنىمغولا بىرلىپ نىشىر ادىلن بىر غۇشغودا «ھىرچ

اتمىك» شىكىندە گىتيرىلىپار. شەبلە سۇز دۆزۈمى تۆركمىن دىلىندە و ماغنىمغولى نىنگ ھاقىقى اۋز ائىرلىرىندە غابات

گلىنوق. (بلىكى خورج دىيىمىك ايسلاندىر. آ.گ)

د

دابان:

آياغىنگ آشاغى، اۋكجە، آز موقدار، آزاجىق — دابان زمىن - آزاجىق يەر، آياغىنگ آشاغى موقدارداق يەر.

داغدان - داغدا بىتپان اۋران غاتى و برىك آغاچ

اى سۇودۇگىم، سۇنگوداغى، داغدانلى دىر بىلىنگ سىنىنگ

دالمنماق:

يالنم-يولوم اتمك، غوۋ انچلى ياغدايدا بۇلماق.

دگره:

تۈۋەرەك-داش، دگره-داش، دۇرت تۈۋەرەك. داش-تۈۋەرەك

دنگ-دوشلار:

دنگ+دو:شلار، بيله اۇيناپ گزىانلر. اگيندشلىر. يۇلداش. بيله اۇنۇپ-اۋسنلر.

دنگلەمك:

دنگ بۇلماق. دنگلشمك. بار ابار بۇلماق.

دنگنگەنە:

دنگ شارىكلىك اتمك. دنگ حاراجات چككم.

ديللەشمك:

گپلشمك، ديل دۆۋۆشمك.

دردلى ديلبر، ديللەشر سن، گل بارى! دوللوقدئر مئىنگ-دە باغرئم ديلە نيم.

ديلمەك:

دشمك، كسمك، ديليم-ديليم اتمك.

ديشى:

اورقاچى حايوان و انساندا — مئلايئم. يومشاق.

دۇغالى - دۇغاندان بارى.

دۈۋلت گلەسە. اۋزۆن بيلمز. دۇغالى دۇيمان ييگيدە.

دۇلى:

كىچىجىك گۈجەك گۈرنۆشلى بوز بۇلوپ ياغيان ياغئش. جۈۋەنەك.

دارندى يير دۇلى. يۇلوقدى باران، ييرين يوردى بيله ايلەدى ويران.

دۇۋدۇلشمك:

اۋيشەنمك، سرساپ بۇلماق — جملنمەك، اۋيشمك، يئغنالماق. (دۆۋلشپ، جوشوپ، ھۆجۈمە تاييارلانماق

بولسا گرگ. آ.گ)

اي سۇۋدۇگيم، سۇنگوداغى، داغدانلندئر بيلينگ سەنينگ:

دوشمان گۇرسە دۇۋدۇلەشر، يۇموت، گۇكلنگ ايلينگ سنينگ.

دوز امەك: دوز+نمك- بيله دوز-تاغام اييمك.

ز

زىخدان:

انگەك، اَلقَم، چكگە - (سۇيگۈلى نىنگ آما منگىزىش چكگەسى، اَلقَمى).

زۇرىيە:

زۇرىيە، پىزىنت، چاغا، نىسىل، نىرە. (جىرگلانىلى مەرحوم قارا ايشان مەحمىدى كاكىلىگىنىگ چاغاسىنا زۇرىيە دىيىلىار دىيىدى. آ.گ.)

يىر كاكىلىك الدىرسا زۇر بالاسىن. سايراي-سايراي گۈزىلىين بۇلارمى؟

س

ساغنىماق:

يايدانماق، ساقلانماق، غاراشماق — گۈرەسىنىگ گىلك — يىكىرلىنمەك، يۈرەگىنىگ غىسماق.

سايىن:

تاراپ، اوغور.

سايىنماق:

حاساپلاماق، حاساپ اتمەك، سايماق، حاساپىندا گۈرمەك.

موحاننىس گىنىگ يەردە عقىتل سايىنار، دار يەرد عقىلى-هوشى سىندىنار.

سقىر:

دۇوزاخ، جاحننم، تامى/تاموغ

سانغى:

پىكىر، اۋى، حىيال — سرگىزدان، چاشغىن، سانغى اتمەك - پىكىر اتمەك، اۋىلانماق.

سندواچ:

بىلىبىل.

سندواچ سىرمىسىم، بىرگەمدىن جىدا بۇلدوم، بىرگىمى حازان چالدى، بى صوت و صدا بۇلدوم.

سار-سار:

گۈيچىلى سۇووق شىمال — پارس ادبىياتىندا يىندام آت شۇنگا مىنگىزەدىلىار.

سارغارماق: حۇرلانماق، اجىزلىك — سارالماق، پىتى غاچماق، يۈز-گۈزى سارالماق.

سارغارتماق:

سارالتماق — بۇيون بورماق.

ماغنىمغولۇ، حاقا تابشۇر اۋزۇنگى، حر ناماردا سارغارتماغىن يۈزۇنگى.

سارقىت:

غالئندى، ايىمىتدىن ايىلمان غالان غالئندى.

سارماق:

سارتماق، دۇلاماق، دۇلاپ الماق، ساراپ دانگماق.

پەلك بىلەگىم تۇولاپ، چارچىنا ساردى مى

سگرەمك:

اۋىناماق، غنىمىلداماق—جۇشماق، هيجانا گلەمك، ائلغاماق چالت حرىكەت اتمك، بۇكمك شراپ ايچىپ، سرخۇش بۇلۇپ سگرەسم، غانئم جانن غنىم-غنىم دۇغراسام.

سگرەتمك:

ائلغاماق، يۇرتدورماق، چالت ادىم ادىرمك- بۇكدۆرمك، اۋىناتماق.

باشا باغلاپ ديو اناننگ كىمىدىن، سگرەتدىم، يەتىشىدىم عىشقىنگ سىمىدىن.

سىمىند:

دۇر ات، غىزىل بىلن بۇز ارالغىغىندا قى رنگىكداكى ات — يىندام ات — پىكاملى اوق.

سىمىند:

آلاقا مىنگەش مىفكى بىر جانانارنىنگ ادى. اۋل آتشكەلدردە(زردۇشقى لارنىنگ ايچىند اۋت ياقىلىيان عىباداتحانانلارنىندا) بۇلىارمىش.

سىنگرىكلەمك:

آبانماق، اۋستۆنە آبانماق، غىرالارنىنا آبانىپ دورماق.

سىنگرىكلۇپ، آبانىپ دوران غايالار — اۋنگى-آردى، ساغى-سۇلى گۆرگە تىنگ.

سىنگىر:

انسان و حايو انلارنىنگ بدن لرىندە اتىنگ ايچىندە يىران، عىصب nerv .

پىكىر قىلدىم يەر-گۆگ بى عقىل جان ايچىندە، گۆردۆم جان هم آلا دىير ات، سىنگىر، غان ايچىندە.

سۇۋۇش:

گلن مىنحمانى حۇرماتلاماپ سۇيولىيان مال، سۇۋۇش بىلن غارشىلاماق - مال سۇيۇپ غارشى الماق.

مىنحمان گلر آلىس يەردىن، غارشىلاسانگ سۇۋۇش بىلە.

سۆيۈن خان:

حالق رۇواياتلارنىڭ گۇرۇ، تۈركىمىلرنىڭ ايلكىنچى اوروغ باشلىغى سالىر غازان بۇلىار. اۇنونىڭ سۆيۈن خان و اسن خان دىيەن اۇغوللارنى نىنگ ادئ تۈركىمىلر اراسىندا غادىمدان بللىدىر. سۆيۈن خاننىڭ «آلپ» دىيەن لاقامى بۇلويىدۇر. تۈركىمىلرنىڭ ھەمەسى اۈزلىرىنى سۆيۈنخان بىلن اسن خاننىڭ نىلىدىن حاساپلايلارلار. اۈز نۇباتىندا سالىر غازان داغ خاننىڭ نىسلىدىن بۇلويۇپ، داغ خان بۇلسا اۇغوز خاننىڭ اۇغلى بۇلويىدۇر—بۆتىن تۈركىمىلر. (اىلىم-گۆنۈم سۆيۈن خان- دىين ناقىل ھەم بار. آ.گ)

ماغنىمغولى، تۈركۈستاننىڭ تۈرەسى، بىر غۇچاقىدۇر - سۆيۈنخاننىڭ سرەسى.

سوودان اۇت چىقماق:

شو سۆزلىر ارقانى شاحىر «قران» نىڭ «ياسىن» سۆرەسى نىڭ ۸۰-نچى آياتى نىڭ «اۇل سىزىڭ اۈچىن گۆك آغاچدان اۇت اتدى، شۇندا سىز اۇل آغاچدان اۇت ياقىيارسىڭىز» دىيەن مضموننى ياتلادىلار دىيىلىپ چاق ادلىيار— نىيت چىراسىنى گۆز اۈنگۈندە توتان بۇلماغى-دا اۇتىمالدىر، چۆنكى سوووق نىيتىڭ، ياغنىڭ اۈستۈندە پلتانىڭ يانىپ اۇت يالى بۇلويۇپ دورماغى ۱۸-نچى عاصىر تۈركىمىلرى اۈچىن، گىڭ زات حاساپلانماغى مۆمكىن.

(مىنىڭ پىكىرىمچە ايكىنچى بىندە ياغىشنى ھەم لىنت كىردە اوغول حاقدى گۆرۈڭ گىدىيانى اۈچىن سوو (آدم) دۇلى/اسىرم) اوندان يعنى سوودان ھەم ياغىشى ھەم- دە يانىپ دوران، اوت يالى/ بى وجە پىزىنت ىملە گلىيانىنى اڭگلايدىان بولالى. آ.گ)

ماغنىمغولى ھەرىيان-ھەرىيانا باقار، بو نە غودرات ايشدىر سوودان اۇت چىقار.
ياغىشنى اوغولدىن رحمت ارىغى آقار لىنت كىردە اوغول دۇغدى، دوغمايدى.

سورورتماق:

دۇداقلىرىنى اوزادىپ، يۈزۈنى بۇرۇشىدىرىپ، تۇرسارنىپ دورماق— يانگىرماق، بىدىرك سۆزلىك.
يىگىت باردىر، سۆزۈن تاپماز، سورودار، يىگىت باردىر، دى داشلار ارىدۇر.

سۆيەك:

سۆنگەك- بىن، اندام.

سۆمگۈرمەك:

بورونىڭ سۆمگۈگىنى آيىرماق، بورونىڭ آراسسالاماق.

سۆسنىگىمەك:

سوقماق، سۆمەك، دىرمەك.

سنىغنىماق:

اننانماق، دايانماق، يۈز اورماق، ارقا ادىنمەك، غودراتلى بىر گۆيچە اننانىپ، شۇندىن كۆمەك اىسلىمەك.

سئغرنىماق:

سئغدىنرماق، يەرلىشىدىرمك، چىداماق.

سئزدنرماق:

سرحۇش اتمك، دويدورماق، حالدان دۇشۇرمك—يىرىنە يىر زادى چالا مالىم اتمك.

سئزنىلداشماق:

جۇممۇلدىشمك، سئزلاماق، حدر اتمك، غۇرقماق.

سئقنىلماق:

دارالماق، دارالنىشماق، غنىسنىلماق، حۇرلانىماق، آررىنقىلماق.

سئلماق:

غوروتماق، سۆپۈرىپ غوروتماق—آيترماق، اۋچۇرمك، سئلماي - غوروتماق.
غام دومانى ياسىپ غارنىپ كۈنلۈمنى، گۈزدە ياشىم سئلماي، دۇكۇپ بارادىر.

سئمىش:

سۆرلن يەر، اۋنگ سۆرلۈپ اكيلىپ يۇرۇلن—دول آيال.

سئنماق:

پىلمك، آزالماق، پىسە دۇشمك—يىقنىلماق، ھلاكچىلىگە اوچراماق.

سئنماق:

دۇۋۇلك، بۇزولماق، داغنىلماق.

سئرتلان:

شو سۆز ماغنىمغولى نىنگ دۈرە دىجىلىگىند دىنگە يىر گزەك «باش اۋستۈندە» دىيەن غۇشغوسىندا غابات كلىبار. بو سۆزۈنگ دوش كلىبان بىندى كۆپ غۇلىازما دىوانلاردا دۆرلى نوسغالاردا برلىپىدىر. دۇشۇندىرىشىمىز تۈۋەركلىين بۇلار يالى، شۇلاردان كاپىرىنى آلنىپ گۈرەلىنگ:

دىيسەلر: «آتلان-حا-آتلان!» سۇنگك چىنۇپ ايبىر گۈتە سئرتلان،

يۇو گۇنى غاير ااتا غاتلان، لاغنىت غۇيما ريش اۋستۈندە.

يا-دا:

دىيسەلر: «آتلان-حا-آتلان!»، سۇنگك چىنۇپ بۇرگۇت، سئرتلان،

يەنە-د:

دىيسەلر: «آتلان-حا-آتلان!». مرد يىگىت اۇت چەينار سئرتلان...

شولار يالى تاپاوتلى نوسغالار باشغا-دا كۆپ. مه ئلم، اۈنگكى اسیا حالقلاری انستیتوتى ننگ غۇلیازمالار حازناسندا ساقلانان و ۳۶۵۴ سانلى غۇلیازمالار شو بىندىنگ دۆرلى گۆرۈشۈش گلیان ايكینجى سطرې: «جنگ اسبابى دورور غالقان» شكلىنده اۇران جايدار گتېرېلیار و بېرىنجى سطرې بیلن-ده انلاشيار.

هر حالدا بېيك شاحترنگ غۇشغى سطرېلرېنه هر كیم اۈزۈچە بها بریار، اۈزۈچە دۆشۈندېریار، كاته اۈزگېرلر گېرېزېلیان حالاتلار هم بار. اما اۈنگۈندن ایتمان به یله اتمک عنلئندا یۇل بریلیان زات دال. ایراندا چئقان «ادې میراث» ادلى كیتپاچادا یوقارق سطرې «گۆتۈنگه سنغماچاق ایشی اتملى دال» دېلیپ، دۆشۈندېرىش بریلیار. مطبوغاتدا چئقان «شاحترنگ دۇنیاسى - دۆپسۆز اوممان» ادلى ماقالادا بۇلسا، اۇل سطرې دۆپسۆز تازە سۆزلر بیلن چالشترلئشپ: «سولولوق چیناپ گۆبه ارسلان» شكلىنده برلیپدیر. «سولولوق چه نیمه كدن-ده غایر انا غالماق، چئننگ بیلن تۇپولماق» دېلیپ مانى چئقارلئپدئر.

غئناساق-دا، بیز ماغتمغولى ننگ اثرلری نینگ دۆشۈندېرىشلى سۆزلۈگېنى و دیوانى ننگ تانقئدى تكستېنى دۆز ماخالئمىزدا اینگ ائتبارلى غادئى غۇلیازما دیوانلارندا شه یله نوسغا غابات گلماندىك. حر حالدا بو-دا بېر نوسغا، بو-دا بېر پېكېر.

ایدنلانلاردا ن حاص گۆونه ماقول و اصئل چشمه لردە غابات گلیانى، بیزنگ پېكېریمیزچە:

دېیسەلر: «اتلان-حا-اتلان! مرد بېگیت اۈت چه ینار ستر-لان» نوسغاسى گۆرۈنیار. اما شو برده گلیان «سترلان» سۆزۈنى یۇرته دۆشۈندېرىمک ضرورلغى یۆزه چئقيار، چۈنكى، اۈنونگ ايكى مانئسى بار. اگر اۈت اد حۆكمۈنده اۈزباشداق سۆز بۇلۇپ گلسه، اۈنونگ مانئسى «یه نكسه سى يالى مۆجه گینگ(غوردونگ) اولى گۆرۈشى، گۆنۇرتا یورتلارندا یاشایان و اۈلۇلری مازاردان چئقارنپ-یا-دا اۈلن حایوانلارنگ ماسلغئنى اییپ گۆن گۆریان یرتئجى حایوان» دېیمكدیر. ايكینجى مانئسى «ستر» سۆزۈندن غۇشولئپ عمله گلن سۆزدۆر. «ستر» سۆزى ياتلانان سۆزلۈكلردە «ارقا، اگین، انز، بېرى نینگ یا-دا بېر زادننگ ارقا تاراپى، ايكینجى مانئسى «چالت، تېز، كسگین، زۇرلى، گۆچلى» دېیمكدیر. سترلان اصلندا ستر بیلن دېیمك(ستر-بیلن، ایلن، لن) اگر غۇشولیان سۆزۈنگ چكیملیسى اینچه بۇلسا(لان). اگر غۇشولیان سۆزۈنگ چكیملیسى یۇغان بۇلسا. شه یله لیکده، «ستر+لان=سترلان» بۇلیار. اۈنونگ مانئسى «چالتلق بیلن، تېزلیكده، بار گۆبجۆنگ، ارقانگ بیلن» بۇلیار. شو حاقئقاتدان اوغور آلئپ، غۇشغئنى اوقاپ گۆره لینگ:

دېیسلر: «اتلان-حا-اتلان!»، مرت بېگیت اۈت چینار ستر-لان.

گۆرشۆمیز یالى، شاحتر بو یه رده غالاغۇپلى سۆوشه تاییارلانئلیان واغئدا، اتلانئپ سۆوشه اوغرایان پورصاتدا مرد بېگیتلرنگ چالت و بار گۆبچلری بیلن «اۈت öت چه یناندیکلرېنى»، یاغنى، غاچار-غاضابا مۆنۆپ، آیاغا غالیاندنقلارنى نئغتایار. شونگا گۆر-ده، غۇشغودا گلن «سترلان» سۆزۈنى «ماسلق اییپان یرتئجى حایوان» دېیپ دۆشۈندېرىمک، بیزنگ پېكېریمیزچە، دۇغرى دال. شاحتر «اۈت» سۆزۈننگ غایرات مانئداندغئنى بېر غۇشغوسئندا شه یله بیان ادیار:

ماغتمغولى سۆیلار سۆزدە، غایرات اۈت ده، حایا گۆزدە.

(حاضرېرى زامان تۈركیه تۈركچە سینده حابارستر بېر زاتدان قورقانلارندا- اۈدۆم پارتلادى) (اۈدۆم یارئلدى)

دېیارلر. آگ.

سئیاق: غئلئق، اندیک، حاصبیت. (حاتن اۈلدور، سئیاغئندان بللى دیر.)

ش

شىمدى: ايندى، حاضير، شو واغت.

شؤوؤر:

شب-گير، فتنه، غووغا، غنقنلىق، هيجان، آشوب، بولاغايلىق — حاضيركى زامان تۆركمىن ديلينده: شؤوؤر

چكمك - گيجه لرينه يول گچمك، ايلك آغشامدان ارتيره چنلى يول يۆره مك.

شب-گير (يول كسيان — شووخون هم شول معنى ده، غالتمان- آگ)،

ورزيشينگ يوق، ياش سن، گيده بيلمر سن، شؤوؤر بار، شووخون بار، چنئابيلمر سن.

شونچاقلى:

شو واغتا چنلى، شونونگ يالى، شونگا منگزش، شه يله يير واغت.

يير شونچاقلى بولسا، گؤرسم. جان برس، جمالتن عرض اتسه يير ييزيم سارى.

شونگقار:

غئرغى لار توپارنندان بولان آق رنگكلى يئرتنچى آو غوشى.

غ-گ

غاباق:

گؤزؤنگ اؤستكى كيربيكى كام اؤرتؤگى- مارال غاباق: غاباغى اورقاجى كه ييگينگ غاباغنا منگزش.

غؤلون ساللاپ مارال غاباق پيرلر، اينر اولومئندان دالى گؤرگه نينگ.

غابارتماق:

غا: بارتماق- چيشيرمك، گؤبرتمك. پؤكگرتمك.

ظالئملا مظلوما سئرتن غاباردنپ، غامچئسنئندان غانلار ساچا باشلادئ.

غالقنماق:

روحونگ گؤتريلمك، روحلانماق- غورپلانماق.

غاللاج:

غارئپ، مأتأچ، مالسئز، پاقئر، بيچاره — انقماندا.

غالتئشماق:

غاتئشماق، سوقولئشئق.

ماغتنمغولى آيدار كرمىلى غفار غالتئشما قئلدئغئم پئغلئما مينينگ.

غالىندىرماق: گۈيچلىندىرماق.

غورپلاندىرماق: آياق اۋستۈنە غالىندىرماق. اربىت ياغدايدان چىتقارماق.
اۋمۈر سالى آرتار آلقش آلاننگ غارغش غالىندىرماز. ياشى سىندىرار.

غانگرىلماق:

بۇيۇننگى بىر طاراپا اۋوۋرماق، ترس اۋورۇلك، بۇيۇننگى بىر يانا اۋورۇپ سراتمك.
گۈگى بۇكۇپ، يازسا يەرىنگ يۇزۇنى، غورت غانگرىلنپ، غاپابىلمز غوزنئى.

غاپماق: اوقلانان زادى يەرە دۆشۈرمأن هۇوادا توتوپ آلماق—زۇر بىلن آلماق، اوز اقدان چكىپ آلماق—
دېشلەمەك، آغز سالماق.

غاپىلماق: ياپىلماق. باغلانماق—كر بۇلماق، كۈر بۇلماق.

غاراو: غايتاۋول. جۇغاپ. غارشىلئىق.

قىنياماتدان بىر سۈز دىيىم بايقادا، غاراو باردىر يەرسىز اورلان تاياقدا

غاراقچى: غالتامان، يۇل كسن، غالتامان.

غاراباق: چالاسن آلماق. اور-توت آلماق.

غارساق:

چۈلدە ياشايان غىسغاجنى آياقلى. تىلكا منگىزى غىمىمات باحا درىلى، —غىزلارنىڭ اۋىنايان بىر اۋيونلارنى نىنگ
آدى— غىسغا. كلتە

تىلكى اۋزۇن غورت بىلر، غارساق اۋزۇن سگ سايار.

غارسانماق:

سوودا يۇزمك. سوودا الى حركت لىندىرماق، غىمىلداتماق:

غولزومى غارساننپ قىرق يۇل گچىر من اگر كى مىل اتسە، يار بىزىم سارى.

(بو بندىنگ: غولزومى قىر ساننپ.. [ياغنى اولى دريا سوونى قورى ىر ساننپ، يۇرۇپ گچىرىن].... دىين وارىانت هم
بار. آ.گ)

غارچىغاي:

آوا سالنىيان ال غوشونگ بىر گۈرنۈشى.

آچ غارچىغاي، آلىغر لاجىن اۋنگۈندە، مۇنگ يىغىلسىن، اۋردك نەدىر، غاز نەدىر.

گەدم:

اولومسى، غۇبامسى، بۇيىنى يۇغىنلىق ادبان.

گچىر غۇمۇر، اۋتر بو دم، نە طماع بار چاقىر ايچن گدم دن.

گەزەمك:

چەنەمك، دۇغرولاماق، اوز اتماق. تۆينگى اتماق اۆچين اوز اتماق. توپنگ چەنمك.
يتميش ياشلى غارداش. گيرمگيل يايا اوقونگ يۇلا دۆشمز گەزەمك بيلن.

گەزمك:

آيلانماق. گەزەلنج اتمك- ياشاماق. و اوقت گچيرمك

گەنگرنمك:

گينگلكمك، يايراماق. يازننماق

گرمەك:

آسماق. يازنپ غۇيماق، يايماق، اوز اتماق، ال گرمك، ال اوز اتماق:—حايئش اتمك. كۇمەك سۇراماق.
غۇرپاق: كۇولن يەر. چۆنگ چوقور يەر، غۇرپ يەر، اوچوت- حۇوپلى يەر، پس ياغداي.
يەتيلمەميش شونقارنم. غامئش غانات آق تۇرىك.

غۇچغار:

غۇچ، اوروشدئرئليان ايرى غۇچ، ادرمن. باتئر.

غۇشاوچ:

ايكى الينگ آياسئى بئرلشديرىپ توتاننگداق عملە گليان ال آراسننداق بۇشلوق.
غۇشلاماق: مۇنۇليان ماللارننگ بيريى مۇنۇپ، باشغا بئر مالى ايدىپ آلىپ گيتمك.
كىمسە ادام ينقئپ، كيمسە ات غۇشلار. آبراي تاپماسا، پايا سراتمز.

گۇودە: گۇوره، جسد.

گۇوہچ:

ايچيندە غئرئل-كۇمۇش ارەديليان زرگرلرينگ ايش غابى، غورالى.
بلند داغلار، بەيىكليگينگە بويسانما، گۇوچدە سوو بۇلان زر تك بۇلار سن!

گۇوؤس:

غورساق. سينە، امجەك، مأمە.
كۇنگلى گينگ، گۇوسى ميدانلى باشننگ گۇگە، گۇوسۇنگ يەلە گۇترمە.

گۇگرچين: دۆز كپدرى. گۇگۇمتيل كۇل رننگكيندە بۇلان ميدان كپدرىسى.

گۇز اتمك: گۇرلدە بۇلماق، گۇركزمك.

اۇووال ماغنىمغولى، اۇزۇنگ دۇزنگيل اۇزۇنگى سن اۇزگەلرە گۇز اتگيل.

گۈزگى: آينا. يۈز گۈرمك اۋچىن اولانغليان آينا.

ايچىنگ شردن ساقلا، غنباتدان تىلى ساقلاماسانگ، كۈنگۈل گۈزگىنگ زنگ بۇلار.

گۈنەنمك:

حزىل اتمك، لذت تاپماق- اۋچۆن بۇلماق.

گۈرك: گۈزلىك، اۋوادانلىق.

گۈركانا: گۈزل، گۈركلى. گۈرچك. اۋوادان

غوبا: آق يۈنگلى اينن دۈيه.. آق. اۋوادان. گۈرمەگى- غنزغئلت- غۇنگور رنگك.

غوغارماق: غوتارماق - بۇشاپ غالماق. حىچ زاتسىز غالماق، تانگقتراپ غالماق.

غودوق: غويئ، چشمە—كۆرە. اشەك كۆرەسى

غويماق: غوورولان اونا آزاجنق ياغ. سوو غارنلىپ تاييارلانغان ناحار: بولماق.

غوسدورمانئ غۇيماز دييرلر غويماق اييسنگ غول بىلانئ.

غولاتئ: اۋترىساتل/نگاتيو حاصىبىه تلى بير غوشونگ آدئ.

غولاتئ نىنگ ساياسىندا ياتتىچانگ، بۇرگۈت پنجه سىندە غالان ياغشىندئر.

غولزوم(غۇلرۇم)-

أصلئ يونان سۈزى بۇلۇپ. قئزىل دنگزه آقيار. غولزوم أصلنىدا قئزىل دنگزىنگ كئارنىدا مصرده نىل درياسئ نىنگ

آياغئ نىنگ ياقنىنىدا يرلشن شأخرىنگ آدئ بۇلۇپ. حضرت عمر بن خطابنىگ زامانىدا ويران ادبلىپدئر. شۇل

شأخرىنگ آدئ بىلن باغلاننىشقلئ قئزىل دنگزه-ده غولزوم آدئ برلىپدئر. غولزوم دنگزى عارابنىستان. مصر و

سوداننىگ آراسىندا يرلشيار:—خزر دنگزى نىنگ قادنئ آدلارئ نىنگ يىرى.

تۆركمىنلر. باغلاساق بير پيره بىلى غورودارئس غولزومئ. دريائ-نىلى.

غوچماق:

غوجاقلاماق. چئرماشماق. غوجاغا آلماق، غوجاغا غنىسماق.

كىم بىلرئ آخرتىده نىلارلر ايىپ، ايچىپ، مۆنۆپ. غوچوپ. اۋت ياغشى.

گۈيتمك:

توتماق، سالماق. آسماق(غولاق آسماق)، آلماق: ساقلاماق، -قابول اتمك.

مۆنگ يالبارماق بىلن كۈنگۈل گۈيتمز هيچ يامان هيچ نصيحات توتماز،

ياغشى سۈزه غولاق گۈيتمز.

ماغنىمغولئ اۋوۋت آيدار انگلان غولاغنىدا گۈيدئر.

غىندىرماق:

زأحمت چكىمك. ايشلمك: بىر زادننگ انزىندا تاغاللا اتمك: غىندىرئماق گۈرنۈشپىندە-دە دوش گلىبار.
گۈن اۋچىن غىندىرغاننىنگ، ئۇغاپ اۋچىن گۆيمەنەور.

غىنگىرالماق:

آزم(عزم) اورماق. حررهلمك- حىرسىزلانماق، غىنگىر بۇلماق.

غىر: چالنىمتىل آق رنگك، كۆلە رنگكىنە ياقىن آق.

بۇز، گوسفند، غىر يىلقى، غارا گامىشلى
آرغالى گاۋ بۇلار مالى گۈرگەنىنىنگ.

غىرا:

كنار، چىت: بۇى، دىنگىزىنگ غىراسى - دىنگىزىنگ كىنارى. دىنگىزىنگ بۇى.

غىراق: كىنار. غىرا، چىت. بورچ.

ك-ق

قاقلانماق:

دىلىنىمك، كىسىلمك، غاتالماق—اۋلك، يوق بۇلماق، ات-سۇنگىك بۇلۇپ غالماق.

قاقماق:

اورماق، چالماق، اوروپ سوقماق—اۋستۇندىن اوروپ گىرىزمك—سىلكمك، غانات قاقماق، اوچماق، پرواز
اورماق، ھۇوس اتمك، ھۇوس بىلن ياپىشماق.

قارقارا:

دورنا مىنگىزىش، آلقتىئى نىنگ اشاغى غارا بىر غوش—شۇل غوشونگ جىغا ھۆكمۈندە باشا سانجىلىيان يەلەگى.

كلو: كولاك-كۆلگە، غۇم، تۇلقون: كىچى گامى.

كلپەزە: چلپاسە، -ھاژۇئى، زمزم، پاشلاق.

گۆنە غارغىش ادن سارى كلىپەزە، دم چكەدىر اژدارحانى يوووتماغا.

كلەمچ:

چىئىن -چىركى، غۇيون-گەجى يالى حابو انلارنىنگ گۈزۈنە، آغزىنا غۇنىان اۋونجاق سىنگەك، پشە—پس، آقماق
آدام، نادان آدام.

يامانى غۇى، ياغىشلىنغا گۈز ایلدىر كلەمچ ھم «اۋز اۋغلانتم گۈزل» دىير.

كمچىنلىك: چلپچىلىك.

كمچىنلىك ایلەيىپ، يىغان پولونى دۆزەدىپ اۋزۈنە داقا باشلادى

كەرت :

گەزەك. ساپار. يۇلا. غايتا، غايتادان.

كەشمىر: (كەشمىر)-اوزنن آياقلى، تۇغلاق كەلەللى بىر مۇجك، تۇمزا.

كۈشەك:

دۇيانىنگ بىر ياشا يەتمەدىك بالاسى — چاغالارا سۆيۈپ آيدىلىيان سۆز.
آقمايا آلدنرسا الدن كۈشەگىن، باغرىن بۇزۇپ، بۇزلاماين بۇلارمى؟

قورغان:

غوراماق سۆزۈندىن، غالا. بركىتمە، قورغانلى -غالالى، بركىتملى.
دگرەسى دريا، قورغان غارىنپ غالماز اۋىلز، بىتمز، قورغانلى داغلار گۇرۇنر.

قوياش: گۇن، گۇن شۆهلەسى.

كۆكرەك: دۇش. غورساق. سىنە.

كأينمك: زەيرنمك، كأينچ بىلدىرمك، ناگىلەلىك بىلدىرمك.

ل

لممر-لممر:

غات-غات، اۋست-اۋستۈنە. تۇپباق-تۇپباق، تۇپار-تۇپار.
لممر-لممر مۇچ اوران، شۇل دريالار غالمازلار.

لۇلى:

آيدىنم آيدىنپ تانس ادىان غىز — ياراماز آيال، حاياسىز، جىلپ آيال.

لوو:

بالىق، نەنگ، لوو يىلى - تۆركى حالقلارنىنگ كۈنە سەنە حاسابى بۇيونچا مۇچانىنگ باشىنچى يىلى نىنگ آدى.
آلتمىش ياشدا، نۇوروز گۇنى، لوو يىلى، توردى آجال، يۇلون توتدى آتامنىگ.

م

ماوتر:

ماورئماق سۇزۇندىن، اسرەمك، جۇشماق. بو سۇز شاحىرنىڭ دىنگە يىر غۇشغوسىنىدا غابات گلىار. اۇنى «ماوور» دىيىپ اوقاماق هم مۆمكىن. شەيلە اوقالسا، اۇل ماوراءالئهرنىڭ غىسغالان فۇرماسى بۇلۇپ بىلر- بو يردە «اگر ماوراءالئهر جوشسا»- (تۆركلر غاضابلانسا— نىشابور (پارسى لار) بو يون اگر — آ.گ):
خروش ايلاپ تورسا، ماوتر، پرمانا گلر نىشابور.

مارال:

كەيىك و سوغون يالى حايوانلارنىڭ اورقاچىسى. تۈركمىن دىلىنىدە كۆپلىچ غىزلار داقىلىيان آت.
آق گۇوسۇن بىر جرن دىنگز يەلپتە، مألەيىر مارالى-چۇلى گۆرگە نىنگ.

مجمع البحرين:

ايكى دىنگزنىڭ بىرلىشىان يەرى — دىنى رۇواياتلار گۇرا، موسى پىغامبر بىلن حىترنىڭ دوشوشان يەرى. اۇل يەر بارادا اوچ حىلى ماغولمات بار: ۱- ھند اقبانوسى بىلن قىزىل دىنگزنىڭ باب المندب-دە بىرىگىان يەرى، ۲- اطلس اقبانوسى بىلن اۇرتا يەر دىنگزى نىڭ بىرىگىان جىل الطارق بورنونىڭ ياقىنىدا طنج پۇرتونىڭ اۇنگۇندە بۇلان يەر، ۳- اۇرتا يەر دىنگزى بىلن پارس ايلاغى نىڭ بىرىگىان يەرى. بو آت «قران» نىڭ «كەف» سۇرەسى نىڭ ۶۰- نىچى آياتىندا غابات گلىار.

مجمع البحرينىڭ. نىلىنىڭ ھىنگى، غولاغىنا اورلان خر تك بۇلار سن!

مجنون (سرخسى):

صوفىزىمنىڭ مشهور وكىللىرى نىڭ بىرى بۇلان لوقمان ساراخسى نىڭ لاقامى، اۇل ۱۰- نىچى عاصىردا ياشاپ گچىپىدىر. ابوسعيد ابولخىر اۇل حاقد «لوقمان خوداينىڭ آزاد ادەنى دىر» دىيىپىدىر.
ساراخسىنىڭ ارقاسىندا مجنون غوردى جادىئى.

مكە جىن: اورقاچى دۇنگوز.

بىر گۇچىلى دوشمانا دوشسا مكە جىن، جۇجوغىنى گىزلە مەيىن بۇلارمى؟

مەنگىز:

يۇز، كىشپ، ادامنىڭ يۇز كىشى، يۇز گۇرنۇشى، غىزىل مەنگىز - غىزىل يۇز.
دۇغا قىلىپ، اليم گۇگە غالىدرسام، گۇل فرحار دك غىزىل مەنگىزىم سۇلدورسام.

مىزراق:

مىزراج، نايزا، اوژن ساپلى و اوچى سۆيىرى دىمىرلى اوروش غورالى.
تا اۇلىنچا غۇچ بىگىتىدىن مىز اقدىر كمان گىتمە زمىش.

مىركۈلال:

سەيدامىر كۈلال ۱۴-ئىنجى عاصىر) بىلى صۇبۇلارنىڭ يېرى. «تەھفە الزائىرىن» آدىنى صوفىزمە دىگىشلى كىتاپدا بىرلىيەن ماغلىماتا كۆرۈ، اۇل بخاراننىڭ سوحار اۇباسىندا اۇنۇپ-اۋسۇپىدىر و حۇجا باباننىڭ اينىڭ اۇنگات شاگىردلىرى نىڭ يېرى بۇلۇپدىر حم-دە كۆيزە گىلىك ايشى بىلن مشغوللاننىپدىر. دەھىستاننىڭ بايرىندا، بادى-صابانى گۇرىسم، بەاءالدىن، مىركۈلال، زىڭى بابانى گۇرىسم.

مۇنجوق:

غىمىماتلى اۇنوق داشلاردان، جاجىكن و چۆشەدن ادلىپ، گەيمە، ساچا داقتلىيان بىزەگ، بايداغىنىڭ باشىنا داقتلىيان بىزەگ. بو تۈركىمىنچە سۇز شو گۇرنۇش پارىس دىلىپىندە-دە اولانلىيار.

مۇنداغ:

آصلى: مونونىڭ دەك، شونونىڭ يالى، مونونىڭ يالى.

موسىنچا:

قىمىرى، كىپىرى، دۇز كىپىرە مىنگىزىش، يۇنە اۇندان كىچىراچىك غوشونىڭ آدى.

مۇين:

اوتانچ، حايا، عايىپ، مۇينلى - اوتانچلى عايىپلى، يازىقلى.

مىنجاپات: يالان تۇھمىت، شىلتاق.

مەدىيە: فاطمىيە اروغى نىڭ (سلسىلە فاطمىيون) انچمە واغىلاپ پايتاغى بۇلان شأحر، حاضىرىكى تونس نىڭ پۇرتلارنى نىڭ يېرى. اۇنى خلىفە المەدى (۹۳۴-۹۰۹) دە سالدىرنىپدىر. مەدىيە اۋز واغىتىندا اولى و نىغماتلى شأحر بۇلۇپدىر، اۇندا تاجىرلىر-سۇوداكارلىر كۆپ بۇلۇپدىر. سمرقند تاغىتىندا غورلان يايلازا، مەدىيە دىك خلىف سىز سىرپايلازا.

ن

ناو: گامى، غايىقى، اولى غامى.

نوشاه:

ايرانىڭ خۇراسان ولاياتىندا بىر يەرىنىڭ آدى، اۇنونىڭ باشغا آدلارنى خىوشان، غوجان، كوشان بۇلماغى اۇتىمال. (اۇغاننىستاننىڭ ھرات شأحرىندە اۇودان بىر شأحر آدى، اونونىڭ خىنگ بت و سرخ بت دىين بت خانالارى بولۇپدىر. آگ)

ساپار ادىپ بارساق نوشاه مۇلكۇنە، كۇنگۇل ايسلانى دىك يايلاقلىرى بار.

ى

يابان:

چۇل، دۆز، صاھرا، اۇتسوز-سووسوز گىنگ ميدان. پارسلارمونى «ب يابان» دىيىپ آلتىپىدئىرلار.
يابانداق سووسوز آرنغا اۇغشار، هر كىمىنگ ساخاوات-حابىرى بۇلماسا.

ياووتماق:

ياقنىلاشدىرمالزىق، ياننىنگا گىتىرمزلىك. (اول ياننىنا هيچ كىمى ياووتماق)

ياغماق:

غار، ياغنىش، دۇلى و ش.م. حاقددا، آسماندا يەر دۇشمك. ياغمىر

ياغى:

آصلى مغول سۇزى. بۇيون اگمەزك، بۇيون سونمايان. ظالئم، غانئم

يازىق:

گۇنأ، زيان، زهلى-بى درك، بيهودا، ، يازىقلى - گۇنألى.

يازىر:

قادىئى اۇغوز-تۈركمىن تايبالارنىدان بىرى. يازىرلار حاقددا رشيدالدىن يىنگ، كاشغارلى نىنگ، يازىچى اۇغلىونىنگ و ابولغازى نىنگ كىتاپلارنىدا اۇغوز تىرەلىرى نىنگ بىرى حۇكمۇند ماغلوماتلار بىرلىيار. يازىرلار حاقددا پروف. فاروق سۆمىرىنگ «اۇغوزلار (تۈركمىنلر) دىيەن اولى مۇنۇگرافىياسىندا-دا غىزىقلى ماغلوماتلار دوش گلمك بۇلىيار. يازىرلار ۱۲-نچى عاصىردان ۱۷-نچى عاصىرغا چىلى حۇراساندا ياشاپدىرلار. شونونگ بىلەن بىرلىككە، اۇلار آنادۇلى نىنگ ايه لىمكىندە-دە مۇحۇم رۇل اۇنىپدىرلار. ۱۶-نچى عاصىردا شۇل يەردە ۲۴ سانى يازىر آدىلى اۇبا-دا بار اكن. ۱۱۶۰-نچى يىلدا حۇزمشاه ايل آرسلان غۇشون چكىپ، يازىرلارنىنگ يۇلباشچىسى اۇدك حان اۇغلى ياغمىر حاننىنگ اۆستۆنە ھۇجۇم ادىپ، اۇنونگ آداملارنى دارادىيار، شۇندا يازىرلار مانگىغىشلاقدان بالقانا اينىيارلر، اۇل يەردە-دە حۇراسانا (كۆنە حۇراسان ماننىسىندا) بارىپ، دورون اطراپنىدا كۆپ يىللار اۇتورىيارلار. ابولغازى نىنگ يازماغىنا گۇرأ، شۇل دۇۋوردە دورونا يازىر يوردى دىيىپدىرلر. مغوللار دۇۋوردىن سۇنگرا يازىر اىلى نىنگ بىر تۇپارى دوروننىنگ ياقنىنىندا داغ اچىپىندە داىحانچىلىق ادىپ اۇتورىپدىرلار. شۇل واقتدان باشلاپ، اۇلار غاراداشلى لار دىيىپدىرلر. رۇو اياتلارلا گۇرە، اۇلار اۋزلىرىنى يازىر حاننىنگ نىسىللىرى دىيىپ بىلىيارلر ھم-دە بىرناچە تىرأ بۇلۇنىيارلر.

تكە، يۇموت، گۇكلىنگ، يازىر، آلىلى، بىر دۆولتە غوللوق اتسك باشىمىز.

يازىر حان:

اۇغوز-تۈركمىن تايبالارنى نىنگ بىرى بۇلان يازىرلارنىنگ يۇلباشچىسى، اۇل اولى پىرلىرىنگ بىرى حاساپلانىيار.
اۇۋوال كۆرت سىزىنگىدىر، سۇنگرا يازىر حان،

بىر زادى دىلىنگ بىلن سىنرىماق — دەگىپ گچىمك، سىنىناپ گچىمك، سۆپۈرپ گچىمك، سىرئىپ-سۆپۈرپ آلئىپ گىتىمك.

يالان-ياشئرق:

بۇلغوسئز، حاقتا دۇغرى گلەيان، نادۇغرى، دىلىسىز، بۇلار-بۇلماز.
ماغنىمغولۇ، يالان-ياشئرق سۆزلە، نوقصانئنگ اىچىندىن حايئر گۆزلە.

يالانماق:

يالاپ اىيمىك(سووق زادى)- اۈز-اۈزۈنگى يالانماق، دۇواملى يالاپ دورماق.

يالغوز (يالغوز) - يالنگئز.

يالقاو: گۇناسىنى گچمە، غاراشئق اتمكلىك.

يالماووز:

دۇبىماز-دۇلماز، آلئىپ-يۇلۇپ بارىان، تاپان زادئى يووودئىپ بارىان، دۇبىمازاق-آچگۆز.
دۇنيا يەدى باشى يالماووز ماردئر، غاچماغان غوتولماز بو بلالاردان.

يالماق: زات غۇبمان اىيمىك، ھەمسىنى اىيمىك، آچگۆزلۈك بىلن اىيمىك.

يالنگئز: يەكە، يەكە-تاك، كىمسىز، كىمسەسىز.

يالپئلداماق: يالدىنراماق، اۋوشگۆن اتماق. لۇوورلاماق.

يالچى: داغئنگ بەيگەلىپ گىدىان اۋت-چۆپ و آغاچ بىتمىدىك بىلماناق، بىلچئر يۇزى.

يال(يا:ئى): كىمن، دك، منگئزىش، كىبى، تك.

يالئى: اۋت، بىتى حۇوورلى چابئراپ دوران اۋت، اۋت ياناندا يوقارى غالىان آلو.

يان: بۇووز، بدىنىنگ غاپدالى، گۆورآنگ ساغ يا-دا چىپ تاراپئ. — يان: تاراپ، اوغور، كئار، ياقئىن.

غاپدال: غۇنگشولئق، ھر يانا - ھر طاراپا، ھر اوغرا، دۇرت يان - دۇرت طاراپ.

يانباش: بوت سۆنكۆنىنگ چاناقلىق، چاتئلى بىلن بىرلشيان غاپدال تاراپئ، غاپدال، يان.

يانگلىغ: يالى، كىمىن، دك.

يانگرا: كۆپ گىلەيان، بىدىرك گۆررۆنگ ادبىپ يۇرن، مانئسىز كۆپ گىلەيان، لاقغى، غورى سۆزلى.

باى حالقى يانگرا بۇلار، غاررى اۋوونجنگ، چالئىپ بۇلماز چال آغئرسا چەلەگە.

يانگى: تازە (يەنگى).

يۇرىشىنى يالنگىش باسدنر، يانگى دۇن گەيمەگن بېگىدە.

يانگىدان: تازەدن، غايتادان.

يانگىلماق:

يانگىشماق، حاتا اتمك، غىنانماق، حايپنىگ كلكم. (مىنىگ بېكىرمچە يانگىلماق، يانگىلماق، بادلى سىس، قاتى اۋواز بىلن، بدن حركىتى بىلن دعا- ئىنا اوقاماق- آ.گ) سۇپولار يانگىلنىپ آتماز سىنان.

ياپاغى:

تاي، كۆررە، آتنىگ تاي، كۆررەسى.

بايتال ياپاغاسن چكىرمىش چۆلە، اشەك كۆررەسىنى كۆلە گتىرمىش.

ياپىن:

دپانىنىگ ياپىغىت يەرى. بەيىكلىگىنىگ كم-كىمدن آشاق اينيان، پىسەلىپ گىدىان يەرى—غاپاق—ملەم، يارا ياپىلىان درمانلى باند.

يارانلار(ياران-لار): دۇستلار، يارلار، يۇلداشلار.

ياراسا:

يارغانات، كۆرسىنچان (خفاش). كايير واريانندا بو سۆز «يارغانات» شكلىندە غابات گلىار.

ياراشماق:

گلىشمك، گلىشكىلى بۇلماق، گۆرك برمك، مىناسنىپ بۇلماق، بارلىشماق.

يارا ياراشار سۆرمەچە، صىپاتىن سۇيلازم آنچا.

يارغاق: يارى، الدە ايلەنن درى، يۇنگسۆز پۇسسون.

يارلىغىماق: رحم اتمك، گۆنانى گچمك.

يارلىق(مغولچا): مغول-تاتار حانلىقلارى نىنگ دۇورۇندە حاط اۆستى بىلن برىلىان پرمان، بوپروق، پاتىشاننىگ پرمانى.

يارلىغى يۇرىگن نورباتسىز بگلر، پوقاراننىگ گۆزدە ياشىن آنگلاماز.

يارماق: چاپىپ، كسىپ بۆلك-بۆلك اتمك—پارالاماق، پارچالاماق، پارتلاماق.

يارىماق: ياغىتلىق گۆرمك، يالىپىلداماق، شۆهلە سالماق، ياغىتلىق يۇزۇنى گۆرمك.

نە دۆشەكدير، آنكا باسان يارتماز، نە كىشى دىر، دريا باتار، يۇرىمز.

ياساو:

آتالانئش. چاپئشئق، غۇشون تۇبارئ، ايش، حركت.
غۇچاقلار ياساو گۆنى، غوردا غۇبماز شير اؤونئ.

ياساوول:

غاراوول، پاتئشلارئنگ كۆشگۆنى غۇر ايان ادام. بو سۆز پارس دىلبنه گىرىپ، «ياسا:وؤل» و «ياسا:وؤر» شكلىندە -
دە اولانئليار.

ياشئرنئ: ياشئرماق، گىزلىن، اؤغرئن، حالقا بىلدىرمأن.

ايگ:

آراسسا، غاتئشئقسئز. آراسسا غانئ. انتۇنىيى: ايگ-غول. بو سۆز اساسان تۆركمن حالقى بارادا اولانئليار.
هر باشدا ير حئيال بار، غول اؤزۆنى ايگ سايار.

يلدىرمك:

ائلغاتماق. يۇرتدئرماق، گزدىرمك:
تۇرت گىجه اۆچ گۆن آغلاپ، دئندئردئغئم بىلمزمىنگ.
اشهك مۆنۆپ، عيسى دك يلدىردىگىم بىلمزمىنگ؟

يلمهك: قۇوالاماق، ائلغاماق.

يلكن: مۇتۇرسئز گامىنى يهل آرقالئ يۇرتمك اۆچىن حئزمت ادبان بۇغالدئغا بركىدبلىيان اولئ غالئنگ ماتا.
پىكىر بحرىنه گىردىم، يهلكه نىم يوق. كشتىم يوق،
ماغتئمغولئ، من موندان چئقار يانگلىغ دشتىم يوق.

يۇو: ياغئ،

دوشمان، ياد، نأمالىم. نأبلىلى.

بئغامبر بىزار يۇو گۆنى، يۇلداشا باقمايان آردن.

يۇووق - ياقئن.

يۇوشان: اؤونوق گۆلىلى. بيتى ائسلئ مال ايبىيان اؤسۆملىك.

يۇغئالماق:

يۇغئن بۇلماق. يۇگگرمك. تۇغالاق بۇلماق.

يۇغئالار بىلبنگ. بئدىنگ... غئز گرک. جووان گرک.

يۇلوقدئىرماق : دوشورماق، دوشوشدئىرماق.

يۇلدا يۇلوقدئىردى چىشى-جادئى، اۆلچىردىم، ال چۇيدوم عشقنىڭ اۇدونى.

يۇلوقماق :

ساتاشماق: دوچار بۇلماق: دوشماق: تۇتاندن ساتاشماق.

بدو اۆلسە، ميدان غالار آرمانلى، حاق عشقنا ات سال ميدان يۇلوقسا.

يۇگۆرمك:

انلغماق، يۇرتماق، حارس اورماق.

يۇنگ ساقغال:

ماسغارا، گلشيكسىز ياغداي، ابر ايدان دۇشمك، يۇنگ ساقغال اتمك — ماسغارا اتمك، ابر ايدان دۇشۇرمك.

اۆزۆنى يۇنگ ساقغال ادر، بۇزوق ايله باش بۇلان.

يىغئىن:

غۇشون، لىشگر، تۇپار: يىغئىن: يىغئىننىپ يىرىگن حالىق، يىغئىندى.

يوودارحا:

هر بىر زادى يووودنىپ بىلىان ميفىكى يىلان: اۆدارحا، دۇيماز-دۇلماز، اچگۆز.

يوووتماق:

بۇغازدان انگرئىك گچىرمك، زۇر بىلن باسنىپ آلماق، چىندام اديپ دئىمماق، قابول اتمك، اننانماق.

گۆنە غارغنىش ادن سارى كاپزه، دم چكە دىر اۆدارحائى يووتماغا.

يوقا: اينچە، نازىك، غالىنگ بۇلماق، گلشيكلى، اۇوادان.

يومماق:

ياپماق، سىپشىرمك، اچئق زادى ياپماق، غاپماق، گۆرمزلىگە سالماق.

يومروقلاماق: يومروق بىلن اورماق، يەنچمك.

يومرولماق: يىنقىلماق، دۇوۆلك، بۇزولماق، ويران بۇلماق، دارغاماق، يىنقىلماق.

يوموملماق: ياپنىلماق، يوموق گۆرنۆشده بۇلماق، باغلانماق، اۆلك.

آلا يادى بىلن تىرىك بۇلان دىل، گۆز يوموملماق بىلن كۆنگۆل ياتماز هىچ.

يوموش: تابشئىرق، يىرىنە تابشئىرلان ايش، بويروق.

يورت: اۆيۇنگ و اۇباننىڭ اۆتورماغ اۆچىن تاييارلانئان يەرى، اۆلكە، يەر، دۇغلان يەر، و اتان، اۋى، ياشاليان يەر.

قوشغولار ماضمونئ

اليپ- بىي ترتيبينده

۱.آ

- ۱۱۲ ----- آت ياغشى (حوش گۈنۈنگده...)
- ۱۰۱ ----- آت يانئنندا بلليدير
- ۱۳۲ ----- آت يانئنندا بلليدير
- ۱۰۸ ----- آتا منگزار
- ۲۳۱ ----- آتامئنگ
- ۱۰۲ ----- آتچا بولماز (حارئنگ ايشى...)
- ۵۰ ----- آتى گهرک (آد غازانان...)
- ۶۳ ----- آتى- ياراغى بولماسا
- ۳۳ ----- احسان قايسى بيلينمز
- ۷۸ ----- آر يانئنندا بلليدير
- ۱۲۹ ----- آر يانئنندا بلليدير
- ۱۵۴ ----- آغلار من (اي يارانلار...)
- ۳۹ ----- اميره دۈنر
- ۴۷ ----- آنكلاماز (بدآصئلا...)
- ۲۰۱ ----- اوتوپ دوروپدئر
- ۲۳۳ ----- اوغلوم - آزادئم
- ۳۰ ----- اۈنگى- آردئ بيلينمز
- ۱۴۳ ----- اۈوريلمزمى، گلزمى؟
- ۸۷ ----- اۈيلنگين
- ۱۷۸ ----- آيا دۈندى (يۈزى ماهى...)
- ۱۸۶ ----- ايچمهين جامئم
- ۱۰۹ ----- ايچن يالندئر
- ۱۹۰ ----- آيرئلدئم (بيليليم آحى...)
- ۱۷۱ ----- ايسلأرين (اووال باشدا...)

- ايشى گهركدير (مرد اولدور...)----- ۴۸
- انتقبال بولمادئ ----- ۱۱۴
- انقرارسئز أردن ----- ۹۰
- انقرارسئز أردن ----- ۱۳۰
- ايكى هالان ----- ۱۸۹
- ايگلأرلر (ساع-سالامات...)----- ۵۸
- آى-گؤنؤنگيز باتماغا ----- ۱۴۸
- ايل بيلانى (بلند داغلارئنگ باشئندا...)----- ۱۰۳
- ايلدن اويالماق ----- ۱۶۵
- ايلى گؤزلأر ----- ۱۰۴
- ايلينكى (گل كؤنگؤل...)----- ۱۲۵
- آيننگ ياغشئسن ----- ۱۳۷

ب

- باد صابانئ گؤرسم ----- ۲۰۹
- بارمئ، يارانلار ----- ۱۸۵
- بارئ بولماسا (زامانا شئيله دير...)----- ۶۸
- باش اؤستؤنه (نامارد كيمدير...)----- ۴۹
- باغرئم ديلنيم (دردلى دلبر...)----- ۱۷۰
- باغلارحى (قسمت اولسا...)----- ۲۱۰
- برمه پلگه (پلك بازى برميش...)----- ۱۲۲
- برمه پهلهگه ----- ۲۱۹
- بهم ادر ----- ۲۱۸
- بو دردئ (كشت ايله ديم...)----- ۱۶۷
- بودؤنيا ----- ۲۰۵
- بولارسن (بييك داغلار...)----- ۸۱
- بولارگلمدى ----- ۲۳۲
- بولدوم ايمدى (پرو انا بولدوم...)----- ۱۸۱
- بولودا غاردئ مى ----- ۱۷۶
- بى وپالاردان ----- ۹۹

- بىر- بىرىنە بزه نىپ ----- ۱۳۲
 بىر ايشە اولاشدى ----- ۴۰
 بىر گۈرۈپ گىتسە داشنمدان ----- ۲۱۲
 بىر نان گتىردى ----- ۲۰۰
 بىلمزمىنگ (قلام آلئپ...) ----- ۵۵

پ

- پاش ادرسى ----- ۹۵
 پنغان اگنمز (بىلبىل هجوم ادن ...) ----- ۱۱۶

ت

- تاسا غارشى ----- ۲۱۷
 تورغول دىيدىلەر ----- ۱۹۸
 توروشن گۈرۈنگ (هر بىگىدىنگ ...) ----- ۴۵

ج

- جان چنقار ----- ۲۱۱
 جانننا دگمز ----- ۱۳۱
 جم بولوپ ----- ۱۵۲
 جهان پەيدا (گلسە نوروز...) ----- ۲۱۶
 جهان سندن بى حابار ----- ۲۰۷
 جوش بولماسن (دالى كۈنگۈل...) ----- ۸۹
 جوش گلسە (دۈنيادە نيجه ايش...) ----- ۹۳
 جۈشى ياندرار ----- ۲۰۳

چ-ح

- چاتنپ بولمايار ----- ۱۱۱
 چاغدر بو چاغلار ----- ۲۲۰
 چالدى گىتىدى (بودۇنيا بازىگار...) ----- ۱۲۳
 چوودورحان اۋچىن ----- ۲۳۷
 حابار بىلە رىنى يارسندن؟ ----- ۲۰۶
 حاسسا بولمازدان برون ----- ۱۱۹
 حاطن نأبىلسىن ----- ۱۴۹

د

- ۷۹ ----- داش دۇكر
- ۸۳ ----- داشدا بللىدېر (ياغشئىننگ قادرىن...)
- ۶۱ ----- داشلار بىلە (كۈنگۈل آيدار...)
- ۹۶ ----- داشئ سئندئرار
- ۴۳ ----- داشئ گەرگىدېر (سپاه بولپ...)
- ۱۰۷ ----- داغ سايار
- ۴۱ ----- دپە ندىر ، دۆز ندىر (يدى ياشان...)
- ۱۸۰ ----- درد اولدى (كۈنگۈل برديم...)
- ۱۴۷ ----- درد اينگىگىلدأر
- ۱۲۷ ----- دلالت ياغشئ
- ۶۶ ----- دوز هم بولماسا
- ۳۴ ----- دۇكر بولدوق ياشئمئز
- ۱۴۲ ----- دۇكە باشلادئ (گۈمۈلدى...)
- ۵۹ ----- دۇكۆپ بارادئر (غام دومانى باسئپ...)
- ۱۶۲ ----- دۇكۆپ بارادئر (غام دومانى...)
- ۹۷ ----- دومان گىتمزمىش
- ۱۰۶ ----- دون بولسا (تن ياپماغا...)
- ۷۴ ----- دون تاپئلماسا (دوق دالاشار...)
- ۱۰۵ ----- دون گەرك (نە بلاسن آدمزاد...)
- ۷۳ ----- دونلئ گۇرنر (دوغرى باقمازلار...)
- ۳۲ ----- دۇولت ايسلازىن
- ۲۳۶ ----- دۇولت عالى نئنگ
- ۶۹ ----- دۇولتى- مالى بولماسا
- ۱۲۱ ----- دۇنيا حى (سوو يۇزۇندە...)
- ۷۱ ----- دۇيشۇنە دگمز (يوقسوللنقدا...)
- ۹۱ ----- دىش گىتمك (تاغامئنگ لذتىن آلئر...)

ر-ز

- ۱۵۳ ----- رفتارى دئر
 ۱۵۵ ----- زور بولار (ياغشئلئقدا ايله...)

س

- ۱۷۳ ----- ساتاشدئم (سأحرو اقتى...)
 ۸۲ ----- سازئنا دگمز
 ۱۱۸ ----- ساغئلئق اونونگ سلطانئدئر
 ۸۰ ----- سؤزى گچئر جانئنگدان
 ۲۹ ----- سونگوداغئ
 ۷۲ ----- سيرگيدر (كؤپ ناماردا...)
 ۳۵ ----- سيزينگدور (سؤر فتحه سردار...)
 ۱۲۶ ----- سيل قالماز

ش

- ۱۶۴ ----- شاسئ قالاندار
 ۷۰ ----- شال تاپسا (ايشينه ائخلاص...)
 ۱۴۶ ----- شالار قالماز
 ۲۲۲ ----- شالئق بيلن

ص

- ۱۶۹ ----- صاحب جمالئى گؤردؤنگى؟
 ۸۴ ----- صارپ ايليير آشنئ
 ۲۰۴ ----- صد جان اى دوست
 ۱۳۵ ----- صؤحبت ياغشئدئر

ع-غ

- ۲۲۶ ----- عار بيله (دئرناغئ...)
 ۳۶ ----- عارئئ آغلايا (يا آخمات شاه...)
 ۱۷۴ ----- عاشئق بولموشام
 ۱۹۷ ----- عالمه بلگيليدر (أصلى گرکز...)
 ۶۷ ----- غوملى چئقئپدئر

غۇزمائى بولدوم (عشق درياسى دولدى...) ----- ۱۷۹

ق

قاچا باشلادى (ايندى بيلديم...) ----- ۱۴۱

قادرئىن ئابىلسين (حارازبان الينه...) ----- ۱۰۰

قارا رنگك بولار ----- ۱۲۰

قاشى ياي (يىر دلبره دوش...) ----- ۱۶۶

قالئپ من (جاهلئىغنىگ جوشى...) ----- ۶۰

قول بولغول (يىر بىدۇلت ايله...) ----- ۷۶

قئل وقال بولار ----- ۸۸

قئلماق ياراشماز ----- ۵۳

ك

كچ دىر يارانلار (نماز خون...) ----- ۱۵۱

كۆز بيله ----- ۲۲۷

كۆنگۆل جۇشوندا نر ----- ۲۰۱

كۆنگۆل جوشوندا نر ----- ۱۱۵

كۆيمان بىگىده (اولاندا ايش...) ----- ۹۴

گ

گچدى دىيپ آغلارن ----- ۲۰۸

گچدى زامانا ----- ۲۲۴

گزسم هر يانا (يارسئلتقدا نر...) ----- ۱۶۱

گزه مك بيلن (آلتمش ياشى...) ----- ۱۴۴

گلن-ده باردئر (گۆنده يۆزمۇنگ...) ----- ۱۱۳

گۆچرسن (ماغرور اولما...) ----- ۱۴۵

گۆرۆلمه گن ىرده ----- ۱۵۶

گۆرۆم گۆرۆلمگن ىرده ----- ۷۷

گۆزل سن ----- ۱۸۴

گۆزله ين بولارمى؟ (يىر كاكيلىك...) ----- ۲۳۵

گۆزه مئحماندئر ----- ۱۱۷

گۆزۆم دۆشدى (مىحانادا...) ----- ۱۷۲

- گۆكدن اينمزيارانلار----- ۱۶۳
 گۆگلنگ ----- ۳۸
 گۆرگه نينگ ----- ۲۸

ل-م

- لأله گتيرميش ----- ۹۸
 مأحراپ قايسى بيلمه ديم ----- ۱۸۷
 مال ياغشى ----- ۶۴
 مالا سراتمز ----- ۶۵
 مالتنا دگمز (بايلار باردئر...) ----- ۷۵
 ماينل بولسا ادامزات ----- ۱۲۸
 مردان قالمادئ (بیر سؤزوم بار...) ----- ۱۵۷
 منگزار حؤكؤملى ----- ۱۸۲
 ميدان يولوقسا (بدو اولسه...) ----- ۴۲

ن

- نأبيلسين (عام و خاصى...) ----- ۱۱۰
 نألرگؤزئر (سيل ادبيلنگ...) ----- ۲۱۴
 نامه سن؟ ----- ۱۶۸
 نامئس بيلن عار گه ركدير (منم ديين...) ----- ۴۶
 نُقصانا گلگه ي ----- ۳۱
 نووروزدان سنى ----- ۱۹۲
 نه يلايين (كؤنگلؤم ايستار...) ----- ۲۲۱

ه-ى

- هوشئ ياندئرار (وقت بولاركى...) ----- ۱۸۸
 هيجران قايسى بيلمديم ----- ۸۶
 يا جبار (باغشلاسانگ ياريم...) ----- ۱۹۱
 ياد بولار ----- ۵۴
 يار ايلار (عاقئل بولسانگ...) ----- ۴۴
 يار بيزيم سارئ ----- ۶۲
 ياقانچا بولماز (هر آقماغا...) ----- ۱۵۰

۱۸۳	-----	يانارام دوغروسئ (اى پرى...)
۲۱۵	-----	يايلاقلارئ بار
۹۲	-----	يلديم توت
۱۳۳	-----	يؤر بيالانى
۱۳۶	-----	يولداش بولان
۱۲۴	-----	يولداشئنگ قالار
۳۷	-----	يؤز اورسانگ
۲۱۳	-----	ينغلاپ گچر حالئما
۵۷	-----	ينغلاپ گچر حالئمغا
۸۵	-----	ينقمايان اُردن (هيچ كؤنگؤل...)